ILEANA VULPESCU

SĂRUTĂ PĂMÂNTUL ACESTA

ILEANA VULPESCU

SĂRUTĂ PĂMÂNTUL ACESTA

1987

Strămoșii mei, desigur, pe-aici au stat și ei…
Păstori pribegi cu turme și herghelii grozave,
Ei nu aveau palate mărețe, n'aveau nave;
Dar își iubeau pământul blagoslovit de zei…
[…………..]

Strămoșii mei, desigur, s'au chinuit pe-aici…
Tăind cu plugul brazde adânci și roditoare,
Cu aurul din câmpuri legând pe cel din soare,
Erau mai altfel, poate, decât i-aș crede – mici…

Tăcuți și arși de soare sau răcoriți de vântul
Ce le-aducea din zare al vremurilor semn,
Din zori și până'n seară, arau din greu pământul,
Cu brațele crispate pe plugul lor de lemn…

Strămoșii mei, desigur, aicea au murit…
Plecau tăcuți și pașnici pe-al neființei drum,
Spre zeul grav și rece, de piatră, astfel cum
Doar mintea lor săracă și l-ar fi'nchipuit…

Și-atuncea când dușmanii se arătau în zare,
Uitând și plug și turme, în cale le ieșeau;
Homer nu spune – însă, ca'n vremuri legendare,
Desigur, că în lupte și ei atunci mureau…

Strămoșii mei aicea-s… Căci altfel rost nu-și are,
Când nopțile sunt turburi și ploaia cade grea,
Nenumărate glasuri, ce bat fără'ncetare,
Zadarnic să frământe închipuirea mea…

M. SĂULESCU, *Strămoșii…, 17 noiembrie 1913.*

DECEBAL: O, codri, codri, vă mișcați cu mine,

Munți mari de piatră, fiți-mi gânduri,
Purtați, stânci albe armile de cremeni,
Mergeți naintea mea…
A regelui să văd apropiindu-se pământul,
Cu munții și cu codrii.
Și stând pe loc naintea Romei vechi!

M. EMINESCU, *Decebal, 1873, Berlin.*

DACIA FELIX.

În vremea veche… de demult, demult… ceriul era limpede… soarele strălucea ca un fecior tânăr… câmpii frumoase, împrejurate de munți verzi, se întindeau mai mult decât putea cuprinde ochiul… păduri tinere umbreau dealurile… turmele s'auzeau mugind de departe… și armăsarii nechezau giucându-se prin rariște… […] Ferice de oamenii din câmpie, ferice de cei de la munte!… Era vremea atuncea când tot omul trăia fără stăpân și umbla mândru fără să-și plece capul la alt om; când umbra văilor, pământul și aerul ceriului erau deschise tuturora; iar viața se trecea lină ca un vis. […] Dar, iată, aerul se turbură… Ceriul cel limpede se îmbrobodește cu nori întunecoși… Un nor de prav învăluie câmpia și ascunde munții… se aud vaiete… […]

Se vede amestecul unei bătălii!… Cei ce au năvălit sunt îmbrăcați în fier… săgeata alunecă pe pavăză, și paloșul cu două ascuțite taie în carne vie… dar piepturile goale stau împotrivă… se luptă cu furie… […] Luptătorii se amestecă și se izbesc… piepturile goale de paveze… capetele descoperite de coifuri…

Al. RUSSO, *Cântarea României, XIII, 9 Nov. 1850, Paris.*

Porsilo se uita posomorât la căpeteniile-adunate în jurul mesei de piatră din încăperea unde-și ținea Decebal de obicei sfatul. Îi lua fiecăruia seama. Erau unsprezece; cu el, cu Porsilo – doisprezece. Îi cunoștea bine doar pe doi dintre ei, fiindu-i vecini: unul – la Răsărit, altul – la Apus. Cel de la Răsărit, om în putere, semăna cu-o putină cocoțată pe două piciorușe scurte, subțiri de necrezut, și care te-așteptai să se frângă la fiecare pas. Chipul teșit, șaua nasului cârn adâncită mult, buzele lăbărțate, falca de jos ieșită-nainte, fruntea dreaptă ca un zid, sprâncene țepoase cu fire scurte, ochi cu privire de câine care stă să se repeadă: voia, desigur, să pară dârz și ne-nfricat, pus să-nfrunte omenirea-ntreagă; pentru cine-l privea cu luare-aminte, cum făcea acum Porsilo, acest chip trăda doar viclenie-ncăpățânată și piezișă care, infailibil, se convertește, totdeauna cu-aceeași «credință», la orice cauză avantajoasă. Acesta era Druxilis, vecinul de la Răsărit al lui Porsilo. Cumnat cu Bicilis (sfetnic apropiat al lui Decebal), lui Druxilis nu-i fusese greu să miroase dincotro și încotro bătea vântul. Oricum s-ar fi terminat înfruntarea lor cu Traian – înfruntare care n-avea cum să fie-

ocolită, de vreme ce Dacia făcea parte din lumea locuită, sortită să devină provincie romană, condusă de vreun *legatus Augusti* – vecinii lui Decebal nu puteau scăpa mai întâi de mâna acestuia din urmă. Decebal știa că fără ajutorul vecinilor chemați acum la sfat avea să fie din ce în ce mai greu să se-mpotrivească Romei. Dacă nu le căpăta ajutorul, măcar dușmani nu trebuia să și-i facă. Trebuia să-i ia încet și cu duhul blândeții, fiindcă e mai bine când silești pe cineva la un lucru – deși, în sinea lui, nimeni nu se lasă păcălit – să creezi o aparență, și pentru tine și pentru el, că o face din convingere. Mijloace prin care să-i pună la respect, în caz de-mpotrivire, Decebal avea, mai mult decât ar fi fost nevoie. Știa însă că vorba era mai bună decât ghioaga și decât sabia. Nouă dintre cei de față i-ar fi luat fără să șovăie locul, în timp de pace: de pace lungă și lipsită de primejdie. Deși era limpede că, fără o mână de fier, romanii i-ar fi spulberat și pân-atunci, ei nu se dădeau în lături să-și facă socoteli de pescuit în apă tulbure: cum să-l păcălească pe Decebal – dacă nu chiar pe de-a-ntregul, măcar cât de cât – dar fără să se strice cu el; adică, să nu-i dea tot ce i-ar fi putut da, fiind vădit că-i chema la el ca să le ceară și nu ca să-i dăruiască. Romanii erau mai departe – mai departe dacă nu țineai seama de legiunile de la Porți și de podul de pe Istru – și poate că se mai potoleau; iar, la urma urmei, și dacă veneau peste ei: se-nchinau și gata. Și interesul romanilor era să se pună bine cu neamurile băștinașe. Te supuneai, te dădeai cu ei, îți păstrai rangul, ce așa de mare nenorocire! Oamenii de rând urmau să muncească așa cum munciseră de când se știau pe pământ; unii aveau să fie-ncorporați în legiunile romane și duși cine-știe pe unde – în sfârșit, duși unde-avea Roma nevoie – și ce era cu asta?! Închinarea în fața lui Decebal (căci închinare era, oricât ar fi-nfățișat-o el ca pe-o alianță) – de altfel și-ntr-o alianță egalitatea este o vorbă goală, fiindcă frâul îl ține un singur aliat – nu cunoștea cale de-ntoarcere și nici poteci cotite.

Știau cu toții că lucrul dat nu se mai ia înapoi. O alianță încheiată în fața unei primejdii poate fi desfăcută când primejdia a trecut; ce-ai apucat să verși în punga obștească îi rămâne însă celui mai puternic, deoarece, de când lumea, peștele cel mare nu ține seamă de plevușca pe care o-nghite. Afară de Porsilo, de Dromihete (vecinul lui de la Apus) și de Chebrisis, toți cei adunați acolo se gândeau cum să-l păcălească mai dibaci pe Decebal.

Pentru ca fățărnicia să fie cât mai asemănătoare cu adevărul, căile ei trebuie să pară mai adevărate decât ale adevărului.

Tot omul cumpănește-ndelung când ia o hotărâre de mare-nsemnătate; face mereu pași înainte, pași înapoi, o ia pe-un drum, se-ntoarce iară de unde-a plecat și-și spune de mii de ori «dar dacă…». Adesea, gândul dintâi e cel mai bun. După ce-ai urmat căile-ntortocheate ale tuturor posibilităților, îți dai seama că o singură cale ai de urmat: cea dreaptă, fiind cea mai scurtă între-nceput și sfârșit. Cea dreaptă – când ai gând cinstit.

Condiția esențială a fățărniciei este însă complicația, mulțimea ezitărilor, simularea frământării în fața unui legământ.

Cele nouă căpetenii știau că Decebal nu era omul pe care să-l păcălești cu una-cu două. Aveau să se ostenească mult și să se tocmească și mai mult. Druxilis, cumnatul lui Bicilis, alesese calea scurtă și folositoare a slugărniciei fățișe. În altă-mprejurare, poate că Decebal nu l-ar fi-nvrednicit cu-o privire măcar pe-acest Druxilis. Acum însă nu-i prea dădea mâna să aleagă.

Stăteau tăcuți și-ncruntați, rezemându-și mâinile de pumnalele scurte cu vârful adus, sprijinite cu teaca-n masa de piatră.

Intraseră toți în același timp, dăduseră scurt din cap, fără să se privească, și se-așezaseră la un semn al Marelui Preot, Vezina, care, fără nici un cuvânt, îi lăsase-acolo și plecase. Afară de Porsilo, de Dromihete și de Chebrisis, îmbrăcați ca de sărbătoare (cu pumnal cu teacă de aur, cu bumbi tot de aur la-ncălțări, cu paftale mari, de aur și ele, pe umărul stâng al sumanului, fiecare cu însemnele neamului său), ceilalți nouă erau îmbrăcați ca-n zile-obișnuite, ca și când s-ar fi dus să dea ocol țarinii, răzoarelor de legume ori s-arunce o privire la băile-de-aur sau la ocne. Afară de căciula de aba cenușie, pe care-o avea fiecare-n cap, nimic nu-i deosebea de oamenii de rând cărora le erau căpetenii. Voiau, desigur, să-i dea a-nțelege lui Decebal că de la oameni atât de modești mare lucru n-avea de-așteptat.

Auziseră ei – nu se putea să nu fi auzit – povestea «regelui» Dromihete și-a lui Lisimah macedoneanul, ajuns rege al tracilor. Acesta din urmă, dând năvală peste geți, îi cade prizonier lui Dromihete. În loc să-l omoare, cum îi cerea obștea, Dromihete îl poftește pe Lisimah împreună cu însoțitorii lui la o masă toată numai talgere de aur bătute-n pietre scumpe, cu linguri și cu șipuri așijderea, cu bucate rare și alese, ca la curțile satrapilor de la Soare-Răsare, în timp ce Dromihete și căpeteniile sale mâncau din blidurí de pământ, cu linguri de lemn, mâncăruri simple, de oameni nevoiași, dându-i de-nțeles lui Lisimah că un om ca el, care trăia în bogăție, trebuia să-și vadă de avutul său și nu să umble să prade niște săraci ca Dromihete și ca

seminția lui. Dar de-această parimie a lui Dromihete cel-din-vechime dac-auziseră ei, auzise și Decebal. Dac-auzise, nu strica să-i fie-amintită.

«Oare de ce trebuie să ne fie mereu frică de cineva pe lumea asta?», se gândea Porsilo, cu ochii țintă la ușa pe care nu intra nimeni. «Nouă – de el, lui – de romani, și tuturor la un loc – tot de romani, parcă nu ne-ar fi de-ajuns frica de soartă și de mânia zeilor! Ăstora li-i frică de Decebal, dar și lui de ei. Tuturor căpeteniilor le este frică de cei peste care sunt mai mari. Le e frică de lipsa lor de-nțelegere, care duce adesea la ură – și, mai rău, la nepăsare – de trădarea lor și, mai mult ca de orice, de fățărnicia lor». Lui, lui Porsilo, nu-i era frică de seminția lui? Când adunase sfatul bătrânilor în cetatea-de-scaun, își spusese fiecare părerea, lăsând loc glasului îndoielii și-al prudenței, dându-i de-nțeles, pe lângă sfaturile pe care le-ar fi hărăzit și fiilor lor, dându-i de-nțeles prin câte o vorbă subțire că cine și-a băgat grumazul sub jugul puterii trebuia să știe să-l ducă singur și să se-aștepte ca pentru faptele lui să răspundă singur, căci la necaz nimeni nu ți se-alătură părtaș, iar neamul pe care l-ai dus la rău nu te iartă niciodată și se leapădă de tine. Bătrânii aceia, în cinstea și-n bunăvoința lor, nu făcuseră altceva decât să-i amintească ceea ce știa și el: cât de puțin prețuiesc uralele, cum se pot preface-n sudalmă, cum fierul care te-a apărat îți poate străpunge beregata, fiindcă așa e sufletul omului: schimbător. «Dacă Decebal ar ști că n-are deloc sorți de izbândă în fața romanilor, li s-ar mai împotrivi? Dacă romanii ar garanta liniștea țării cu prețul detronării lui Decebal, Decebal ar primi să dea puterea din mână de dragul țării? Numai că el degeaba ar fi dat puterea din mână, romanii aveau nevoie de-o nouă cucerire și nu de-un conducător care să umble după altă pace decât cea impusă de ei».

Decebal se lăsa așteptat.

Deși fiecare dintre cei adunați acolo ar fi avut destule de spus, niciunul nu deschidea gura. N-aveau încredere unul într-altul și nici în pereți.

Decebal se lăsa așteptat.

Era limpede că nu cine-știe-ce treburi însemnate îl împiedicau să vină. Le punea răbdarea la-ncercare. Voia doar să le zgândăre trufia ori să-i umilească? «Și una, și alta», gândea Porsilo. Își făcea o socoteală foarte bună Decebal. Omul care-și pierde răbdarea își dezleagă limba și spune vrute și nevrute, însă niciodată ce n-a gândit mai înainte. «În locul lui, eu cum aș face? I-aș fi așteptat eu pe ei aici. Fiindcă eu nu sunt făcut să chinuiesc, nu sunt făcut și nici nu vreau. Pe mine mă silesc împrejurările să-mi cârmuiesc neamul; bucuros aș da cinstea asta altuia mai în stare decât

mine. Cui însă? Dar el? Când vrei să cârmuiești, se vede treaba că nu dai la o parte nimic din ce-ți asigură-ntâietatea. Nu te mai gândești că-i umilești pe unii, că-i calci în picioare pe alții, că superi pe mai știu-eu-cine. Te uiți doar înainte, la scop. Romanii calcă totul în picioare cu ochii la țintă: cucerirea lumii. Sigur că lui Traian, mare general și om cinstit se pare – cât de cinstit poate fi un împărat – i s-ar strânge inima să vadă spintecați în fața lui o mamă cu un copil mic, dar pentru asta nu se-apucă să numere mamele și copiii spintecați de-a lungul drumurilor pe care le taie legiunile, în piatră, în pământ și-n carne vie, între Roma și Eufrat».

Porsilo se uită, rând pe rând, din nou la cei unsprezece tovarăși de așteptare.

În partea opusă intrării se aflau jilțul Regelui și cel al Marelui Preot. Căpeteniile se-așezaseră, din instinct de solidaritate, unul lângă altul, afară de Druxilis, care stătea pe locul din dreapta jilțului regesc, despărțit de ceilalți de multe jilțuri goale, pentru ca nimeni să nu aibă vreo-ndoială în privința cinstei la care-l ținea marele Rege. Osteniseră să mai stea rezemați de mânerele pumnalelor. Afară de Dromihete. Unii-și țineau acum mâinile încrucișate la piept, alții-și mișcau întruna degetele și-și strângeau pumnii, iar pe chipuri li se citea o mare neliniște. Nu-i chemase cumva ca să le ia capul, iar ei ca niște nătângi se lăsaseră prinși în capcană; ori ca să-i lase acolo să piară de foame? «De-ar veni odată să spună ce vrea și să ne vedem scăpați de-aici», se gândea fiecare-n sine.

Dromihete – cel mai bătrân din toată adunarea, înalt și deșirat, cu barbă lungă, cenușie, răsfrântă ca o mătură, cu chip uscat și-ncremenit care nu părea să fi râs ori să fi plâns vreodată, cu ochi albastru-ntunecat umbriți de sprâncene stufoase, rămase negre printr-o ciudățenie-a firii – cum stătea cu mâinile neclintite pe mânerul pumnalului și cu privirea țintă la ușa pe unde ar fi trebuit să intre Decebal, ai fi zis că era un mort cu ochii rămași deschiși. În muțenia și-n amorțeala generală, izbind, fără să vrea, pumnalul de piatra mesei, Dromihete se ridică, își potrivi cămașa sub chimir, își trase-n jos poalele sumanului și se-ndreptă spre ieșire, în nedumerirea tuturor.

Luați pe neașteptate și treziți fiecare din gândurile lui, care prea mult nu se deosebeau de la unul la altul, cei unsprezece bărbați adunați acolo nu știau ce să facă: să-l urmeze ori să rămână mai departe nemișcați și să nu ispitească soarta. Fără să le-arunce nici o privire, cu pas rar și fără grabă, Dromihete ajunse lângă ieșire, unde se opri să ia seama celor două clepsidre de sticlă sidefie așezate ca niște câini de pază, una în dreapta, alta în stânga

ușii, prinse într-o armătură de bronz ca o gură de lup căscată. Ținându-și răsuflarea, urmări picătura de apă dintr-una, care, clipocind abia simțit, măsura pasul neauzit al timpului. «Încet-încet spre pământ», își zise el. Gândul ăsta, cuprinzând pe scurt învățătura dobândită într-o viață ale cărei urcușuri și mai ales coborâșuri îl deprinseseră să se smerească, îl îmbună deodată în privința celor adunați acolo, pe care-i urâse și-i disprețuise cu o clipă mai înainte; în privința lui Decebal, care drag nu-i fusese niciodată; în privința a toate și a toți, căci într-o bună zi, toți și toate aveau să foșnească și să clipocească pe undeva pe subt pământ.

Porsilo se gândi să urmeze pilda lui Dromihete. Rămase totuși pe loc. Nu de teamă, ci așa cum rămânea la luptele de cocoși sau de câini, până ce unul din cei doi luptători își dădea ultima suflare, privind cu multă milă bietele dobitoace îmboldite să se ucidă, fără să aibă nimic unul cu altul, în țipetele și-n urletele mulțimii, din care o parte țipa de bucurie că învinsese cocoșul ori câinele pe care pusese prinsoare, alta urla încrâncenată de ură-mpotriva vietății ucise, pe care ar fi ucis-o încă și încă o dată și de-o mie de ori fiindcă-i înșelase așteptările și-i golise punga. Demult, în tinerețea lui tinerețe, Porsilo se nimerise să stea la o luptă de cocoși lângă Dromihete. Porsilo se uita mai mult la chipurile oamenilor decât la păsările care abia-ncepeau să se-ncaiere. Urmărindu-i, atunci, privirea, Dromihete îi pusese o mână pe umăr, se uitase drept în ochii lui și-i șoptise: «Fiule, să nu-ți închipui c-ai să vezi milă în ochii vreunuia. Pleacă. Nici aici nu e nimic nou cum nu e nicăieri sub soare!». Porsilo știa că nici acolo, în sala de taină a mai-marelui lor, Decebal, n-avea să fie nimic nou, ci jocul de înfruntări al intereselor, vechi de când lumea și etern ca și ea. Dacă Porsilo ar fi venit la acest sfat în numele lui doar, poate că s-ar fi ridicat, l-ar fi urmat pe Dromihete, ar fi urmărit o clipă curgerea vremii prin curmătura celor două clepsidre, s-ar fi descoperit în fața draconului de bronz țintuit deasupra intrării, și-ar fi-ndesat căciula-n cap și pe-aci ți-ar fi fost drumul. Poate. El nu venise însă în numele lui, ci al celor pe care-i cârmuia de când murise frate-său mai mare în ultima înfruntare a lui Decebal cu armatele romane. De-ar fi fost ultima!

În timp ce Porsilo se-ntreba dacă n-ar fi rămas locului, chiar venit doar în numele său, din pricina curiozității de totdeauna de-a vedea până la capăt o întâmplare – deși aproape știută dinainte – ușa grea de lemn dăltuit cu draconi a intrării se deschise fără nici un zgomot și-n cadrul ei apăru Marele Preot, urmat de regele Decebal.

— Încotro, cinstite unchi? i se-adresă Decebal lui Dromihete, care tocmai își punea căciula-n cap, în timp ce oaspeții ceilalți se descopereau și se ridicau în picioare.

— Acasă, nepoate. Credeam că nu mai vii. Ăștia tineri îmbătrâniseră de-atâta așteptat, iar eu cât pe-aci să-mi dau ultima suflare.

În glasul lui Dromihete nu se simțea nici îngăduință, nici supărare.

— Ne bate războiul la ușă, spuse Decebal, în chip de răspuns, îndreptându-se către masă și poftindu-l din ochi pe Dromihete să se-așeze.

— Nici o noutate, spuse acesta, făcând un semn cu mâna a pagubă, și se-așeză chiar în stânga lui Decebal, despărțindu-l de Marele Preot și aplecându-se înspre dreapta Regelui, ca să-i ia seama lui Druxilis, de parcă atunci l-ar fi descoperit.

— De ce te uiți așa la mine, cinstite Dromihete? îl întrebă Druxilis cu-o voce care se dorea blândă.

— Ești cam gras, fiule. Ce zice calul dumitale? întoarse celălalt cuvânt în glumă. Un zâmbet mucalit trecu prin ochii albaștri și-i făcu să sclipească o clipă tinerește.

Druxilis îl privi disprețuitor și nu găsi de cuviință să-i răspundă.

Făcându-se că nu văzuse și că n-auzise nimic, Decebal își plimbă roată privirea, oprind-o scurt în ochii fiecăruia.

— Prea-cinstiți oaspeți, războiul ne bate la ușă.

— Poate n-ar fi bătut dacă n-am fi încălcat înțelegerile cu Traian, zise Chebrisis mai mult ca pentru sine, cu vocea moale și vorba tărăgănată a celor din Miazănoapte.

— Chebrisis, credeam c-am înțeles cu toții că așa-zisa pace cu Traian este pentru romani doar un răspas de odihnă ca apoi să ne izbească și mai tare.

— Ca și pentru noi, rosti Druxilis cu glasul convins și important al celui care-a priceput dedesubtul lucrurilor.

— Eu tot spun că, dacă nu i-am fi cătat pricină, Roma ne-ar fi lăsat în pace, reluă blând și-mpăciuitor Chebrisis.

Druxilis, cu-o strâmbătură de dispreț, ridică revoltat din umeri.

— Chebrisis! i se-adresă Decebal cu glas înalt, ca pentru a-l chema la ordine. Dumneata ți-nchipui că Romei trebuie să-i «cați pricină» ca să te cotropească? Ți-nchipui cumva că iudeii și armenii, ca de-o pildă, stricau somnul Romei? Cum întindeau mâna îi luau pe romani din așternut?! Roma a venit peste noi, nu ne-am dus noi peste ea. S-a-ntins ca o pecingine,

fiindcă neamurile n-au știut să se unească la vreme spre a-i ține piept. Dacă vouă, de-un sânge cu mine, și trebuie să vă spun a mia oară că poți să nu sufli și să nu te miști: când ți-a venit rândul să te calce Roma în picioare, te calcă… Măritul rege Duras și alții dinaintea lui – adormiți acuma cu toții, veșnică fie-le-amintirea! – și eu la fel cu ei, ne-am străduit să-i hărțuim pe romani pentru ca să n-ajungă mai puternici decât sunt, cu gând că, într-o zi, izbită din toate părțile, Roma să cadă ori să stea cuminte cu botul pe labe, mulțumindu-se cu ce-a prădat pân-atunci. Chebrisis, știm cu toții unde sunt castrele romanilor, în pământurile pe care ni le-au răpit acum trei ani. De altminteri, se simt de la o mie de prăjini, după mirosul de usturoi. Cine vrea li se poate-nchina. Eu nu opresc pe nimeni.

În sală se-auzi o rumoare de protest.

— Mărite Rege, eu mi-am spus părerea și, chiar de-am să vă par slab de minte, eu tot cred că mai bine ar fi fost să fi căzut la pace cu dușmanul. Iar gândul meu de n-ar fi fost cinstit nu răspundeam la chemare.

«Ai răspuns fiindcă ai doi feciori la-nvățat meseria armelor aici, în cetate, cum aveți cu toții», îi spuse Decebal în gând, uitându-se drept în ochii lui albastru-deschis, de cer fără nor, în care nu i se păru că zărește vreo urmă de gând viclean.

«De-ar spune-odată ce-are de spus, că doar nu de florile mărului ne-a chemat aici», se gândea Porsilo, în timp ce privea la Decebal. Când îl vedeai, mare cât un trunchi de copac și cu gâtul acela scurt, nu-ți venea să crezi câtă vioiciune era-ntr-însul, iar capul repezit înainte, fruntea brăzdată adânc, ca un pământ săpat de ape, șaua nasului proeminentă și nițel cotită spre stânga dintr-o căzătură de pe când era flăcăiandru, gura cu buzele strânse puternic de parcă tot timpul ar fi stat cu dinții-ncleștați, părul și barba sură, ochii cenușii, cu privirea ageră cum îi era și mâna, îi sporeau înfățișarea de lup încercat, făcut să domnească peste adâncul codrilor.

Porsilo și cu Dromihete înțeleseră că aparenta supărare a lui Decebal din pricina spuselor lui Chebrisis crease în adunare un sentiment de vinovăție, cum nu se putea mai binevenit pentru Rege: astfel i se pregătise de minune momentul în care nici o cerere să nu-i poată fi refuzată. «Ia să vedem, nepoate, ce mai ții în gușă», își zise-n sine Dromihete. Ca și când i-ar fi auzit gândul, Decebal li se-adresă cu glas pătruns de-o tristețe solemnă:

— Cinstiți oaspeți, războiul ne bate la ușă, precum v-am mai spus. Acum nouă ani, Domițian lăsa, la moarte, vistieria Romei golită. Roma are armate multe, dușmani mulți – dar se vede că nu destui – lupte de dat mai tot

timpul: pentru «pacificare» – ici, pentru cotropit – dincoace; are nobilime multă care nu face nimic, are sărăcime multă care, la fel, nu face nimic, dar care primește pâine, face baie și merge la circ pe banii stăpânirii – căci mai bine să-i astupe gura și s-o lase să urle doar pe la circuri, decât să și-o ridice-n cap – și vistieria asta trebuie umplută la loc. Când marele Cæsar își golise punga, acum vreo șaizeci de ani, a dat peste gali, de la care și-a umplut-o din nou. Traian a dat peste noi, ne-a luat pământuri, ne-a prădat și se pregătește să ne prade iară și să ne piardă. Trebuie să nu-i lăsăm, oricare-ar fi sorții războiului care ne pândește, să nu-i lăsăm ce să ne ia, drept care m-am gândit să punem tot ce-avem la loc sigur și *împreună*. V-aștept, în următoarele zece zile, s-aduceți tot ce-aveți de preț, odoare și bani, și le punem undeva, unde nici pasărea să nu le știe. Trecem la catagrafie ce-aduceți, și căpătați și înscris la mână. Toate câte le-ncredințați în custodie sunt ale voastre, iar când trece primejdia vi le luați înapoi.

Se așternu o tăcere de gheață.

Fiecare simțea cum îi încetinește sângele-n vine.

— Mărite Rege, eu poimâine sunt aici cu tot ce am. Ce e-al meu e și-al tău.

— Nu al meu, Druxilis, ci al tău, la mine o să fie doar *în păstrare.*

— Știi cum vine asta, nepoate? i se-adresă Dromihete lui Decebal, după ce mai întâi se uită la Druxilis cu o scârbă căreia cuvintele n-ar fi avut ce să-i adauge. Știi cum vine asta? Ca și cum mi-ai spune: «Taie-ți, unchiule, p… a și lasă-mi-o mie-n păstrare. Și să știi că tot a dumitale e». Decebal, eu te-nțeleg. N-ai încredere și bine faci. Mulți te-au lăsat și s-au închinat romanilor. Au s-o mai facă și alții. Ai luat feciorii cui a avut, ca să-i înveți meseria armelor și ca să-i ai zălog de credință. Cu feciorii n-au avut cum să te mintă, cu avutul însă n-o să știe fiecare cum să facă mai pe săracul.

Afară de Porsilo, de Chebrisis și de Rege, toți săriră indignați.

— Mărite Rege, eu nu-ngădui nimănui să-mi pună buna-credință la-ndoială!

— Cum poți să spui așa ceva, moș Dromihete?

— Iac-așa, zise Dromihete și-și mișcă dreapta roată, cuprinzându-i pe toți. Cunosc firea oamenilor. Cu-atâta m-am ales, la anii câți îi am în cârcă. Mie feciorii mi-au murit alungându-i pe romani, iar nepoții au fost luați prizonieri de romani, ca și mine. După zece ani – mai de sclavie pe uscat, mai de cutreierat pe mări – mie mi-au dat drumul să vin să mor acasă.

— Știm, știm, unchiule, zise Decebal, cu îngăduința pe care le-o arăți bătrânilor care bat câmpii ori spun pentru a suta oară aceeași poveste.

— Mă bucur, nepoate, c-ai aflat, deși de când m-am întors de la romani – și se fac șase ani acuma – nu ne-am prea văzut. Nu m-ai prea-nvrednicit. Nu s-a grăbit nimeni să mă răscumpere ori să mă dea-n schimb pe niscaiva romani, prizonieri la noi. Astea le spuneam și eu așa, ca să se știe. Dar, de fapt, altceva voiam să-ți spun, nepoate. Rău ai să faci dac-ai să pui totul *într-un singur loc*. Să nu uiți că e de-ajuns o măciucă la un car cu oale. Și mai spuneai că ai s-ascunzi totul de să nu știe nici pasărea. Degeaba n-o ști ea, pasărea, dac-au să știe oamenii. Teme-te de oameni, nu de păsări, nepoate! Eu, unul, nu mai am nimic. Tot ce-am avut ascuns am împărțit oamenilor. Dacă-mi putrezeau oasele prin Italia, rămâneau toate-n pământ. Așa, se bucură careva de ele. Cred că mă crezi, nepoate!

— Vistieria obștii, unchiule, o mai avea câte ceva.

— Pentru asta, nepoate, e nevoie să-ntreb obștea.

— Dumneata ești aici în numele ei.

— Da, dar obștea nu știe de ce ne-ai chemat. Ea trebuie să afle. Eu țin la vechile rânduieli.

— Mărite Rege, aș avea și eu de spus câteva cuvinte.

— Spune-le, Porsilo.

— Eu cred că moș Dromihete are dreptate când spune că fiecare dintre noi o să-ncercăm să dosim cât mai mult, căutând să-ți aducem, măriei-tale, cât s-o putea mai puțin.

— Poate că tu ai să faci așa, strigară mai multe glasuri.

Druxilis se ridică în picioare, atât de mare îi era indignarea.

— Și tu cum ai vrea să facem, Porsilo? îl întrebă Decebal, făcându-se că n-a auzit glasurile revoltate ale celorlalți.

— Eu zic, mărite Rege, să ne pui să dăm o anumită sumă de bani, anume cântare de aur și de argint, și cred c-ar fi o treabă mai curată și descurcată. Iar ce ne-o rămâne, om fi-n stare să ni-l adăpostim fiecare.

Decebal îl măsură pe Porsilo cu o privire plină de admirație.

— Mărite Rege, și eu cred că Porsilo are dreptate: e mai bine să nu pui cinstea omului la-ncercare, vreau să zic să nu-i dai prilej să te-nșele, spuse Chebrisis, uitându-se drept în ochii Regelui, cu ochii lui albaștri, limpezi, care luminau o față de copil îmbătrânit, în care șaua nasului adâncită mult la-mbucătura cu fruntea părea să fi primit nenumărate lovituri până s-ajungă-n acea stare.

— Unchiule, e bine ce zice Porsilo? Te-nvoiești? întrebă Decebal.

— Întâi s-aud *cu ce* trebui' să mă-nvoiesc.

— Eu voiam să te-ntreb dacă ți se pare mai drept ce zice el sau ce ziceam eu la-nceput?

— Nepoate, Porsilo a făcut o socoteală de om cinstit: el știe că oricum ceea ce-ai să le ceri tu acum o să fie mai mult decât *totul* pe care aveau ei de gând să ți-l dea.

— De ce ne pui cinstea la-ndoială, moșule? se răsti Druxilis și se sculă în picioare; și, o dată cu el, Berbilis, Nibris și Tantinis, pe care-i unea aceeași indignare și-aceeași îngâmfare de pe chipurile altminteri foarte puțin asemănătoare.

Decebal le făcu semn să se-așeze

— Parianeu, Uscus, Prandes, Amduras, Aruxus, Berbilis, Nibris, Tantinis, Druxilis, vă-nvoiți să-mi dați ce-am să vă cer, precum spunea Porsilo? Și, după o pauză în care-i cercetă cu ochii lui cenușii și iscoditori, adăugă: Zic eu că el are dreptate.

Cei nouă strigați pe nume dădură din cap în semn de-nvoire.

— Dacă nimeni n-are nimic de spus, atunci să meargă Marele Preot și s-aducă aici scribul să putem face înscrisul.

Decebal dictă scribului aceeași sumă de bani, același număr de chitare de aur, de argint și de aramă, pentru fiecare.

— Înscrisul vi-l dau când aduceți cele de trebuință. Dacă cineva dorește să dea peste ce-am zis eu, poate oricând; primim. Și mai aștept în patru zile carele cu piatră. Să-ntăriți paza la drumuri și să fie pregătiți vestitorii.

Nimeni nu zicea nimic. În afară de Rege, de Dromihete și de Chebrisis, toți cei adunați acolo îi azvârleau lui Porsilo priviri pe sub sprâncene, socotindu-l vinovat de «marea economie» ce li se făcuse prin partea cerută de Rege în locul «totului» pe care i l-ar fi pus ei la picioare cu-amândouă mâinile, nestând să cugete că Porsilo nu făcuse altceva decât să dea glas adevăratului gând al lui Decebal.

— Prieteni, eu și neamul meu suntem hotărâți să ne dăm și viața pentru pământul pe care trăim. Să vă numărăm și pe domniile-voastre printre noi? zise Regele și, ridicându-se-n picioare, își înălță pumnalul în dreptul feței.

Cele douăsprezece căpetenii se ridicară și ele în picioare și-și înălțară pumnalele.

Dromihete se uită la Decebal. I se păru că privirea și gândurile Regelui urmăreau ceva de dincolo de zidurile dimprejur, ceva care nu se putea

măsura cu pasul și nici spune cu vreun fel de cuvinte.

Cum stătea nemișcat, masiv și drept ca o stâncă, o rază de soare în asfințit, subțire și roșie, trecându-i prin dreptul gâtului scurt și oprindu-se-n peretele dinspre Răsărit, părea că-i desparte capul de trup.

Dromihete, scuturat de-un fior, închise ochii și-și spuse-n gând: «Feriți-ne, zei!».

— Să mergem să ne cinstim, îi pofti Regele și le făcu semn să iasă, el rămânând ultimul.

Trecură cu toții într-o clădire, din piatră și-aceea. Dar cu niște cerdace de bârne cioplite, care – ca și lemnăria dăltuită dinăuntru, îmbrăcând pereții pur la jumătate – îi îndulceau mult înfățișarea.

Pe masa lungă, din același lemn mieriu cu-al pereților, se aflau talere și linguri de lemn, solnițe de lut ars închipuind felurite animale, străchini mari de lut acoperite cu capac, ulcele cu două toarte, mai mari și mai mici, rânduite după numărul oaspeților, toate ca la sărbătoare în casă de om de rând, lăsând de-nțeles că vasele și lingurile scumpe fuseseră ascunse acolo unde să nu le știe nici pasărea, precum spusese Regele.

— Unchiule, fă-mi cinstea, îl pofti Regele pe Dromihete, arătându-i locul din capul mesei, locul «de sus», adică cel cu fața spre intrare.

— Ar fi prea mult, nepoate. Am să-ți stau de-a dreapta.

Oaspeții se-așezară care cum se nimeri, afară de Druxilis: el se-așeză pe locul din stânga Regelui.

Patru fete, legate la cap cu năframe albe, purtând cămăși lungi, care-abia lăsau să li se vadă gleznele, catrințe negre strânse bine la mijloc subt betele de lână colorată viu, și opinci în picioarele goale (căci vremea era caldă pentru luna mai), începură să aducă la masă pâini aburind pe cârpătoarele cu care abia le scoseseră din țesturi, străchini cât roata carului pline cu cașuri întregi, albe ca zăpada (atunci răsturnate din sedile și în care ici-colea se vedea câte-o sămânță de mărar), pastramă de berbecuț și de ied (lăsând în urmă un miros de usturoi care pătrundea mai întâi în nări, făcând să-ți lase gura apă, și apoi, gâdilându-te la lingurea, se strecura-n adâncul măruntaielor), ulcioare în care gâlgâia rachiu îngălbenit de vechime, adiind amărui și amețitor a sâmbure de prună, și oale cu vinuri, unele aproape albe, altele sângerii până la roșu-închis.

Decebal își turnă rachiu într-o ulcică scundă, cu două toarte. Îi turnă și lui Dromihete. Acesta îi trecu vecinului ulciorul. Când toată lumea avu ulcelele pline, Decebal se ridică în picioare.

— Să-nchinăm pentru sănătate și pentru izbândă.

— Să ne trăiești, mărite! se grăbi Druxilis, de teamă să nu i-o ia altul înainte.

— Să ne trăiești! Să ne trăiești!

Dromihete închină fără să bea.

— Moș Dromihete, ai trecut în rândul pustnicilor de nu mai bei? îl luă peste picior Druxilis.

— Fiule, dac-ai s-apuci bătrânețea, ai să vezi că e a mai pustnică dintre pustnicii. N-am trecut nicăieri, decât doar că mă-ndrept încet-încet spre pământ.

— Într-acolo ne-ndreptăm cu toții, zise Decebal, fără să se-adreseze cuiva.

— Moș Dromihete, ai fost vreodată la masă la Domițian? Dar la Traian? se repezi să-l întrebe Parianeu, unul dintre cei doisprezece oaspeți – vlăjgan burduhos și bălan, cu glas gros și cu vorbă repezită și-ncurcată, pe care cu greu o deslușeai – vrând să abată gândurile Regelui și pe-ale mesenilor, care nici așa, oricât s-ar fi prefăcut fiecare, nu erau prea vesele.

— Când m-au luat prizonier, romanii m-au pus în rând cu oștenii obișnuiți, fiind eu îmbrăcat ca un oștean de rând. Mai întâi ne-au băgat hainele la aburi fierbinți și ne-au pus să ne scăldăm. Pe urmă, niște legionari însărcinați cu supravegherea curățeniei ne-au presărat pe cap și-n bărbi niște prafuri și ne-au pus să ne frecăm, sub ochii lor, tot cu prafurile alea, peste tot pe unde mai are omul păr. Ca să omorâm păduchii, dac-am fi avut. La-nceput, au vrut să ne radă bărbile și să ne radă-n cap, dar *præfectul,* mai-marele peste legiune, a zis că n-avea timp părul să ne crească destul de bine până aveam s-ajungem la Roma și că trebuia să ne lase bărbile și părul așa cum erau până om defila-n triumf, și după-aceea n-aveau decât să pună pe noi foarfeca și briciul. Pe urmă ne-au dat niște cămeșoaie de cânepă și sandale.

— Auzi! și sandale! bolborosi Parianeu cu glasul lui gros, care parcă-i încurca vorbele-n gură, pentru ca apoi să le dea drumul de-a dura, una peste alta.

— Fiule, o marfă trebui' dusă cu grijă dintr-un loc într-altul, dacă nu vrei s-o strici pe drum. Noi, prizonierii, trebuia s-ajungem la Roma vii și nevătămați, mai întâi ca să ne-arate ca pe urs în triumful lui Domițian, apoi ca să ne vândă ca sclavi, și nu pe niscaiva cepe degerate, ci pe bani buni. La-nceput ne-au pus cătușe la picioare, cătușe de toval căptușite cu postav,

tot ca să nu strice marfa. Pe urmă, Iulianus, mai-marele armatei vreau să zic, a pus de ni le-au scos cât am mers pe uscat… Că unde era să fugim înconjurați numai de armata lor?

— Adică de romani, zise cineva din adunare.

— Vorba vine, că romani sunt prea puțini.

— Și cum se-nțeleg între ei. Dacă nu sunt toți de-un neam?

— Au învățat și ei limba romanilor și-o vorbește care cum poate. Unii mai știu și grecește. Se-nțeleg între ei. Mai pocit, mai stâlcit, dar se-nțeleg. Nouă ne crescuseră părul și bărbile peste măsură și le-am mai fi scurtat, dar nu ne-au dat voie să ne-atingem de ele fiindcă pentru mulțimea din Roma și pentru împărat trebuia să fim cât mai pletoși și mai nețesălați, că altfel care le-ar mai fi fost bucuria? Dac-ar fi putut, ne-ar fi pus și-un ochi în frunte. La Roma am defilat îmbrăcați în straiele noastre de-acasă…

— Moș Dromihete, cinstitul Parianeu te-ntrebase dac-ai fost la masă la Domițian și la Traian, îl întrerupse un alt mesean, pe nume Tantinis – om falnic, pe care barba tunsă ascuțit și scurt îl făcea să semene a țap – doritor parcă a-l face să priceapă că se-ntindea prea mult la vorbă.

— Parianeu, fiule, i se-adresă Dromihete celui pomenit, ignorându-l pe Tantinis, stăpâna mea de la Roma era neam cu Domițian și-acesta o poftea uneori la cină. Vă dați seama că Domițian nu mă punea pe mine, un sclav, în capul mesei. Trăgeam și eu cu ochiul de după câte-o coloană ca să văd cum o duce stăpânul lumii. La masa lui Domițian era urgie de mâncare, de băutură, și nu numai atât.

— Adică? întrebă Tantinis, de data asta cu-o licărire vicleană în ochii negri, codați și visători, ce mai tot timpul păreau să coboare pleoapele de-atâta somn.

Dromihete-i făcu semn din ochi s-aștepte să se depărteze cele patru fete, care tocmai aduseseră un berbec la proțap și-l așezaseră-n mijlocul mesei peste-o postavă, ca să nu curgă seul încins pe masă.

Tantinis le-aruncă o privire de jos în sus, cu ochi priceput, ca unul care-și cam făcea nevasta să se ia de păr cu câte-o văduvă mai nurlie, cu câte-o fetișcană mai iute de picior și să mături bătătura cu câte-o sclavă de-a casei pentru-a fi căzut la așternut cu stăpânul.

Privirea lui Dromihete se oprise asupra uneia dintre tinere. Era cu un cap peste celelalte și-avea un mijloc pe care, cu bete cu tot, îl cuprindeai cu două mâini. Pe Dromihete îl izbise năframa ei legată strâns pe mijlocul frunții și faptul că nu ridica deloc ochii din pământ. Aducea a casă cu

obloanele trase. Era greu să-ți dai seama după cum mergea, de parcă opincile nu i-ar fi atins podeaua, dacă ținea ochii-nchiși sau deschiși.

— Cum te cheamă și-a cui ești? o-ntrebă când ajunse în dreptul lui.

Văzând că nu capătă nici un răspuns, Dromihete îi puse mâna pe braț.

— Pe tine te-ntreb, fată, cum te cheamă și-a cui ești.

— Mă cheamă Asta, iar a cui sunt nu știu. Slujesc în casa Regelui, îi răspunse tânăra și ridică asupra lui privirea îngăduitoare și senină a celor care nu mai au nimic de pierdut.

«Ea era, deci. Își lega năframa pe mijlocul frunții ca să nu i se vadă șuvița de păr, care-i albise, cel puțin așa spunea lumea, atunci pe loc».

Asta se uită întrebător la Dromihete.

— Dar celelalte fete cine sunt, fata mea?

— Copii găsiți, ca și mine; rămase și de fără de părinți, din războaie. Slujim și noi în casa Regelui.

— Și de ce nu ridici deloc ochii din pământ, de ce?

— Am făcut un legământ acum patru ani.

— Așa?

— Așa.

Asta porni în urma tovarășelor ei.

— Ei, moș Dromihete, acum că plecară neprihănitele astea… îl îndemnă Tantinis, cu un zâmbet a zeflemea.

— Fiule, prihănite sau neprihănite, femeilor le datorăm respect, că de ne-aduc pe lume… când sunt lăsate, zise Dromihete, și la ultimele cuvinte se uită drept în ochii lui Decebal. Și, cum vă spuneam, la masă la Domițian era jaf de mâncare și de băutură: stridii – un fel de scoici de se-nghit de vii – (se gândi el să-i lămurească); melci gătiți în fel și chip; zeci de neamuri de pești, care de apă dulce, care de apă sărată, cu tot felul de zemuri de fructe și de miezuri de nuci, de migdale în jurul lor; păsări de curte, păuni, păsări sălbatice fripte și-mpodobite cu penele lor; ciuperci după care pun porcii să scurme prin păduri ca să le scoată de subt pământ; purcei de lapte, godaci de mistreț; vinuri aspre, vinuri dulci, vinuri mai moi ca mierea, aduse din Hispania ori din Ahaia; dulciuri făcute din miez de nucă și de migdale pisat și fiert în miere, turtite din fel de fel de făinuri amestecate cu fel de fel de semințe, de grăunțe și de scoarțe, înmiresmate, pisate și cernute, venite hăt, din Asia, munți de portocale, de rodii, de mandarine, de smochine, de cireșe, de struguri și de câte-or mai fi fost; dar ce să vă mai spun, că nici nu le poate ține omul minte, atâtea erau.

— Și putea cineva să-nghită atâta amar de mâncare?

— Unii luau câte-o înghițitură din toate, ca să le afle gustul, și beau puțin. Alții se ghiftuiau repede și, ca să nu rămână ceva din care să nu fi gustat, ieșeau din triclinium, sala unde mâncau – că mănâncă stând într-o rână pe-un fel de pat, nu se poate să nu știți – ieșeau de-acolo pe trei cărări sau chiar duși pe brațe de sclavi, se gâdilau cu-o pană la omușor și, să mă iertați, vărsau; și iar se-ntorceau înăuntru și iar se puneau pe mâncat și pe băut! În vremea asta, niște muieri mai mult în pielea goală și niște băiețandri cam tot așa dănțuiau și puneau cununi de flori pe creștetele mesenilor. La un timp băgai de seamă că s-a cam golit încăperea. Se-mpuținau și mesenii și dănțuitorii și mai veneau înapoi care mai veneau, într-un târziu, jumuliți de parcă erau scăpați de la foc. Se-alegeau din ochi: câte-un mesean – câte-o dănțuitoare sau câte-un dănțuitor; câte-o meseană – câte-un flăcăiandru și se-mpreunau prin palat ori prin grădinile palatului când era vreme călduroasă.

Chebrisis își scoase o năframă de la brâu și scuipă-n ea.

— Așa scuipa și stăpână-mea ori de câte ori pleca de la masa lui nepotu-său, împăratul.

— Și de ce se mai ducea, dacă-i era scârbă? întrebă Druxilis, umflându-se-n fălci a supărare.

— De frică, fiule, de frică. Era de-ajuns o vorbă să-i sufle sau să-i scrie cineva lui Domițian ca să pârască pe altcineva că nu-l respectă, că Domițian îl și omora ca să-i ia averea. Cine-ar fi-ndrăznit să fie poftit la el la masă și să nu se ducă? Numai ăl de i s-ar fi urât cu viața. Și de orice se desparte omul mai ușor decât de viață. Împăratul se ținea cu cin' se nimerea. Frate-său, Titus, care-l luase părtaș la-mpărăție, umblase pe toate căile să i-o dea de nevastă pe fie-sa, Iulia. Dar Domițian n-a vrut s-o ia.

— Cum? S-o ia pe nepoată-sa?

— N-a vrut s-o ia de nevastă, dar de ținut s-a ținut cu ea și, când Iulia a murit, a trecut-o-n rândul zeilor.

— Și-mpărăteasa ce zicea?

— Se ținea și ea cu un dănțuitor, unul Paris, un grec parcă.

— Și-mpăratul ce zicea?

— A gonit-o un timp și pe urmă a iertat-o. Iar ea, în chip de mulțumire, s-a-nvoit cu niște senatori și cu niște sclavi din palat și l-au omorât. Puțină minte-avea, săracul! Făcea el ce făcea și ridica o mână în aer de parcă voia să se-ncredințeze că nu plouă și scotea și-un genunchi înainte, iar pe celălalt

picior se rezema numai în vârf. Ziceai că stă să-și ia zborul în fiece clipă. Și-și ținea capul mereu dat pe spate, ca histrionii, că te mirai cum de nu i se rupea gâtul. Și se credea frumos nevoie-mare! Și și-a făcut la statui! Mai îmbrăcat, mai dezbrăcat și chiar cum l-a făcut mumă-sa. Mătușă-sa, stăpână-mea, zicea despre el că n-avea minte nici cât o găină. «Și când te gândești ce oameni la locul lor erau părinții lui, iar el un destrăbălat, și crud ca o panteră! Dromihete, suflete, dacă spui cuiva o vorbă, doar una, din ce-ți spun eu, să-ți iei rămas-bun de la mine, căci dacă nepoțelul nu mă poftește să-mi tai vinele, în cel mai fericit caz mă exilează și-mi ia averea, nu l-ar mai răbda zeii și pământul! Și-atunci, adio Dacia aia a voastră, unde vrei să te-ntorci! Pe văru-său bun și pe nevasta ăstuia i-a condamnat Domițian la moarte: i-a pârât un sclav de-ai casei că erau creștini, că se-nchinau adică unui iudeu, care cică a fost răstignit pe vremea lui Tiberius și care-ar fi-nviat și s-ar fi-nălțat la cer. Și nu-mi e că mă omoară, dar mi-e că-mi ia averea nemernicul, și-o face praf cum face și vistieria țării». Astea toate mi le spunea stăpâna pe drum, când eram doar noi doi și când se-ncredința că nu ne-aude nimeni. Câți oameni n-au fost târâți pe la judecăți și nu și-au pierdut viața tăindu-și vinele sau pierind de foame în niște insule unde te mănâncă țânțarii de viu, fiindcă fuseseră pârâți că uneltesc împotriva-mpăratului!

— Și chiar unelteau? întrebă Decebal.

— Da' de unde! Unii au și uneltit, dar prea puțini și prost. Ăi care-au uneltit bine l-au dat gata.

— Domițian ăsta a fost un împărat rău, dac-am înțeles eu bine, zise careva.

— Stăpână-mea, continuă Dromihete, avea bani buni băgați împreună cu un iudeu într-un negoț cu mirodenii, cu nestemate și cu niște țesături subțiri ca pojghița de ceapă și frumoase cum nu s-a mai văzut, ca niște grădini înflorite, care se cântăresc în aur, așa sunt de scumpe.

— Din ce-or fi făcute? întrebă cineva.

— Cică dintr-un fir pe care l-ar toarce un fel de vierme ori de păianjen.

— Câte minuni mai sunt și pe lumea asta! zise Decebal, uitându-se la vinul din ulcică.

— Și, cum vă spuneam, stăpâna m-a trimis în călătorie cu iudeul acela. Ca om al ei de credință și ca să-ngrijesc de marinarii de pe corabie cu traista mea cu buruieni și cu alifiile mele de leac. Așa am ajuns eu până-ntr-o țară-ndepărtată, de la Soare-Răsare, locuită de-un neam mărunțel, negricios și cu

ochii strâmbi, uite-așa, care când vorbesc parcă fac cirip-cip-cip. Am petrecut câteva luni, dar ce zic eu luni, cred că doi ani pe puțin, zi de zi lângă tovarășul de negoț al stăpână-mii. Când a luat Traian puterea, l-am întrebat pe iudeu ce părere are de noul împărat, că lumea numai de bine-l vorbea și zicea că de la Augustus, asemenea chinuitor nu mai avusese Roma. «Prietene, c-așa-mi zicea iudeul, dacă vine unul și-mi spune: «Zaheu, o vacă a fătat un vițel cu două capete, ce zici de asta?», eu am să-l întreb: «Asta e de bine sau de rău pentru noi?». Dumneata, Dromihete, ești străin și sclav, eu sunt străin și nici eu nu sunt liber: am avere. Liber ești când n-are nimeni ce să-ți mai ia. Cu Traian ăsta e ca și cu vițelul cu două capete, să știi».

Dromihete se uită-n ochii lui Decebal și-nțelese din tristețea lui că Regele pricepuse: vițelul cu două capete nu venise pe lume spre fericirea lor.

— Pentru noi, fiule, continuă Dromihete, bine-ar fi fost să fi trăit Domițian o mie de ani și mai bine, oricum până la sfârșitul Romei.

— Crezi că Roma o să se sfârșească-ntr-o zi? îl întrebă Tantinis ne-crezător.

— Fiule, zeii n-au lăsat nici un copac să urce pân' la cer. O să piară cum pier toate, numai să piară la timp. La masă la Traian continuă Dromihete fără nici o tranziție, se mănâncă-n vase de aur cu pietre scumpe. Sunt sclavi în palat care au în grijă vasele scumpe, alții pe cele de argint, alții pe cele obișnuite.

— Și Traian mănâncă vreodată-n vase obișnuite?

— În campanii, cică mănâncă și bea la rând cu legionarii. La masa lui cheamă oameni puțini și la locul lor. N-ai să vezi acolo nici dănțuitoare, nici histrioni de vreun fel. Zice că cine vrea să-i vadă n-are decât să meargă la circ și la teatru. Se mănâncă feluri puține și se bea puțin la masa lui. Câteva lăptuci, un pumn de melci, două-trei feluri de pește, o friptură, o turtă dulce, niște fructe, două-trei feluri de vin – și-atât. Nimeni nu se ghiftuiește și nici nu se-amețește. Pot spune că împăratul bea mai mult decât oaspeții: bea, îi ascultă și rar spune și el câte-o vorbă. Când îl ajunge oboseala ori se trece nițel cu băutura le spune *«Vale!»*, și se duce la culcare, iar oaspeții – pe la casele lor. La masa lui nu se-aud glume deșucheate, nu se văd priviri nerușinate. Fiecare-și ține rangul și nu-și terfelește obrazul.

— Dar împărăteasa?

— O femeie cam de-o vârstă cu împăratul, prelungă la chip, slabă și cam posomorită. Rareori i se-aude glasul. Cică e foarte-nvățată. Dac-o vezi cum umblă-mbrăcată, n-o deosebești de femeile de rând. Și nu se văpsește nici pe buze, nici pe obraji, nici pe la ochi; și nici unghiile nu și le dă cu văpsele dintr-alea lucioase. Cică nu rămâne ungher al palatului pe care să nu-l vadă ea, în fiecare zi, și sclav despre care să nu știe ea ce face, dacă-și vede cum trebui' de munca lui și dacă se poartă cuviincios. Nu apleacă urechea la șușoteli și nu se-amestecă-n treburile lui bărbatu-său.

— Copii au?

— Nu. Deși Traian este om în puterea vârstei, de pe-acum se și gândește lumea pe cine o să lase el moștenitor.

— Și?

— El cică n-ar fi răsuflat cu nici o vorbă, dar lumea vorbește că doi ar cam fi să fie: unul, cică om învățat și cuminte; și altul, un nepot al împăratului, învățat și-acela, dar mai flușturatic, unul Hadrian, care e tot din Hispania, ca și unchiu-său. Ce vă spun eu despre moștenitorii la-mpărăție am auzit nu demult de la niște dezertori care s-au pripășit pe la noi. O fi sau n-o fi adevărat, nu știu. Sigur e că, de curând, Traian le-a făcut pe soru-sa și pe nevastă-sa *augustæ,* adică așa ca pe niște zeițe. Mai spuneau dezertorii ăștia că Traian s-a pornit rău împotriva creștinilor.

— Ăștia de fapt ce vor? întrebă Porsilo, care-l ascultase pân-atunci pe Dromihete fără să clipească.

— Din câte-am înțeles eu, nu vor să fie luați în armată și să lupte și nu vor să se-nchine împăratului ca unui zeu și nici altor zei decât zeului lor, care, spun ei, ar fi luat chip de om, le-ar fi dezvăluit învățătura lui, ar fi făcut minuni…

— Ce minuni?

— Zic c-ar fi-nviat pe careva din morți, c-ar fi-nsănătoșit niște ologi, c-ar fi dat vederea unor orbi și că, după ce-a făcut minunile astea – fiindcă nu-l recunoștea ca stăpân pe-mpărat și-i îndemna și pe ceilalți iudei să nu-i recunoască de stăpâni pe romani și pe-mpăratul lor, care le-au cotropit țara, ci doar pe zeul lor nevăzut – romanii l-au răstignit, a murit, ai lui l-au pus într-un mormânt de piatră și el, zic ei, ar fi-nviat și și-ar fi luat zborul la cer, de unde-ar fi și venit. Asta am înțeles eu de la Zaheu, iudeul acela bogat despre care v-am pomenit. Zaheu îi ura pe creștini că, zicea el, strică legea și se depărtează de la credința dreaptă. Câtă vreme credincioșii ăștia ai lui Iisus – de li se zice creștini, după zisa grecilor – câtă vreme se aflau doar în

Iudeea, romanilor nu le-a păsat de ei, dar de când niște tovarăși de-ai lui Iisus au venit la Roma ca să-i învețe și pe romani să nu se mai închine zeilor lor din moși-strămoși și nici împăratului, romanii au început să se cam ia de grijă. Ei lasă pe oricine să se-nchine cui vrea și cui a pomenit, dar când le pune careva rânduiala-n primejdie se schimbă lucrurile.

— Unchiule, și dumneata crezi că oamenii ăștia, creștinii ăștia, sunt ei în stare să pună-n primejdie puterea nemăsurată a Romei? întrebă Decebal cu un glas nițel tremurat.

— Nepoate, puterea e-un zid în care, dacă izbești mereu, pân' la urmă se năruie. De-am avea și noi zile și de ne-ar învrednici zeii să vedem buruienile crescute peste zidul Romei…

— Și cine crezi c-o să izbească atât de tare-n zidul Romei ca să-l dărâme? întrebă Tantinis, cu obișnuita lui ne-ncredere-n în glas.

— Unii care n-au casă, n-au masă, n-au ce să piardă. Fiule, pe lumea asta, ca să dai aripi îndrăznelii trebuie să nu-ți fie teamă; și-ncepe să nu-ți mai fie abia când n-ai sau nu mai ai ce pierde. Noi, de nu se mai ține minte când, i-am tot izbit pe romani ca să nu-i lăsăm să vină peste noi și nu pentru-a ne duce peste ei. Am făcut ce face-ntotdeauna câinele de stână când vede că-l amenință ursul.

Dromihete închise ochii, își puse mâinile cruce pe piept și nu mai scoase un cuvânt cât timp ținu masa.

Oaspeții vorbeau de una, de alta, mai ales de mersul holdelor și-al livezilor, despre fierturile pe care le folosiseră împotriva omizilor și-a altor lighioane, despre turme și despre cirezi, despre cât aur se scosese din mine și cât din nisipul râurilor, despre cine se mai însurase, cine se mai născuse, cine părăsise lumea asta, vorbeau, în sfârșit, despre ce vorbesc, în chip firesc, niște oameni așezați și gospodari, când se-adună la un praznic.

Cele patru fete aduseră patru talere de lemn pline cu miezuri de nucă mari, albe, și patru ulcioare de vin roșu dulce, semn că masa era pe sfârșite.

— Unchiule, astea-s nuci din nucul pe care l-am sădit eu cu Zico și cu Gelo, îi spuse Decebal cu glas scăzut lui Dromihete, și vărsă câteva picături de vin pe podeaua de piatră.

— Viața e ca frunza: la o adiere s-a și dus, zise Dromihete, în timp ce deschidea-ncet ochii, plimbându-i de jur-împrejurul mesei și oprindu-i asupra gâtului scurt al lui Decebal.

*

«Câte mâini, câte picioare, câți ochi și câte capete au să mai fie la locul lor peste… peste cât o fi? Și pentru ce? Ca să rămâi cel care ești. Și cum poți rămâne cel care ești? Neclintindu-ți rădăcina și sufletul. Și câți au să rămână aici așa cum sunt sau cum vor să pară? Nimeni nu știe, nici chiar ei, căci în jug se-ndoaie grumazul, iar omul face orice numai ca să-i fie jugul mai ușor, și ca să i se pară că-ndoaie grumazul mai puțin. Și mai e speranța. Eu de ce mai trăiesc? Fiindcă am sperat că avea să se-ntâmple-o minune care să ne scape. Roma nu putea însă avea la nesfârșit împărați nebuni sau ușori de minte. Până la urmă, cu-mpărați nebuni sau destoinici, împărăția asta întocmită cu japca, din neamuri străine și supuse de nevoie, tot se prăbușește, dar când? Începând cu Decebal și sfârșind cu oamenii de rând, cine mai crede în izbândă? Câțiva oameni de vază ai lui Decebal și-au încărcat carele cu lucrurile de preț și-au pornit-o spre Miazănoapte. Oamenii de rând au rămas să-și întâmpine soarta în casele lor, pe bucata lor de pământ, urmând vorba noastră veche de pe când nu se mai ține minte: «Ce-o fi la toată lumea mi-o fi și mie». Dromihete, bătrâne, de când îți spun că ai trăit prea mult?».

Dromihete își plimbă iar ochii roată. Îi știa pe toți de când se născuseră. În afară de Rege, de Porsilo și de Chebrisis, n-ar fi pus mâna-n foc pentru nimeni. Ceilalți se-nălțaseră cam șerpuit: prin însurători cu nepoate de-ale lui Decebal, de-ale nevestei acestuia, prin sprijinul lui Bicilis ori prin înrudirea cu el. Decebal încercase să și-i apropie prin mijloace blânde, lăsându-le anume neatârnare în privința legăturilor dintre dânșii, în hotărârile mari ei neavând însă decât un singur cuvânt: cel al Regelui. Porsilo, Chebrisis și bătrânul Dromihete erau singurii care se trăgeau din neam de chinuitori ale căror nume se pierdeau în negura vremii; ceilalți nouă se-nălțaseră în clipe tulburi, cum ar fi fost moartea câte unui chinuitor din neam în neam, care lăsa în urmă copii prea mici pentru a veni în fruntea obștii, ori nu lăsa pe nimeni. Folosindu-se de-mprejurare, cei care voiau s-ajungă neapărat căpetenii se grăbeau cu jurământ de credință față de regele Decebal. Odată împinși de Rege în vârf, mai toți uitau cum ajunseseră acolo și s-ar fi dorit neatârnați, numai că Decebal, strâns de nevoi, le-amintea mereu că-i datorau ascultare.

La masa Regelui, unul nu-ndrăznea s-arunce oasele pe jos ori să-și lingă degetele de grăsimea gustoasă a vreunui purcel, miel, ied, iepure ori ce-ar fi fost el, să râgâie-a saț și-a mulțumire, ori să bea mai mult decât ar fi fost

cuviincios; nici chiar unii ca Parianeu ori Uscus, care la ei acasă nu se putea spune că duceau ulcica la ureche.

Porsilo, bătând spre patruzeci de ani, înalt și subțire la trup, prelung și uscățiv la chip, cu-o privire abătută de om împovărat de-o mare suferință, deschidea gura doar când credea că trebuie să-și spună părerea neapărat. Păstrase acest obicei de pe vremea când nimeni nu se grăbea să-i afle gândurile. Rămas orfan de mamă de la naștere și cu un tată care – având să se-mpotrivească unora și altora și mai ales lui Duras – rareori descingea sabia, Porsilo crescuse de unul singur, nebăgat în seamă de frații lui mai mari, care-nfruntau vrăjmașii alături de tatăl lor, erau oameni însurați, cu copii, cu casă și cu greutăți. Gândindu-se a-i face un rost și feciorului ăsta prizărit, posomorât și singuratic, la paisprezece ani, tată-său îl trimisese la Pont să-nvețe negustoria precum și ceva grecească și latinească. Întors de la țărmul mării, la optsprezece ani îl însurase cu-o fată de șaisprezece, bălaie, cu ochi mari albaștri privind tainic și sfios, mereu minunați de priveliștea lumii, blândă și supusă, harnică și cuminte, care-n fiecare an își îngreuna trupul de lujer necopt cu povara unei sarcini pe care n-o ducea pân' la capăt, ci o lepăda aproape de nouă luni, de fiecare dată la fel de deznădăjduită, udând cu lacrimi altarele zeilor care n-o învredniceau și pe ea să aibă parte, ca toate femeile, de bucuria unui prunc sănătos; până-ntr-o zi, când născuse, în fine, un băiat bun și zdravăn, zdravăn până spre zece ani, când începuse să dea semne că nu era, bietul de el, în toate mințile; se ferea de oameni, de animale, de apă și de lumină, tăvălindu-se din când în când pe jos, zvârcolindu-se cu spume la gură și țipând îngrozit: «Cât sânge și cât foc, sânge și foc, sânge, curge sânge și arde, arde tot. Fie-vă milă și dați-mi apă, o picătură de apă, una măcar!». După ce, istovit, într-un târziu se ridica de jos, privea cu ochi rătăciți în jur ca și când ar fi văzut lumea pentru prima oară și-ncepea să plângă-ncet «Vai, vai, vai»; iar dacă-l întreba cineva de ce plânge și se tânguie, se lua cu mâinile de cap și cu un glas de jale șoptea: «Nu pot să spun; n-am voie». Îl duseseră la toate locurile de-nchinare ale zeilor de deasupra și-ale celor de dedesubt, îl afumaseră și-l descântaseră toți vracii cu toate ierburile: zadarnic. De când se-ntorsese de la Roma și-auzise de-această nenorocire a lui Porsilo, cu-al cărui tată fusese totdeauna în bună vecinătate, bătrânul Dromihete îi dădea băiatului bolnav niște fierturi anume care-i scurtau, îi domoleau și-i răreau mult răul acela.

După ce ultimul frate-i murise-ntr-o-ncăierare cu iazigii, Porsilo, care de drept urma să ia cârma tribului, adunase sfatul bătrânilor și făcuse cunoscut

că el, Porsilo, socotea cuminte ca neamul lor să se-alăture lui Decebal, deoarece-l amenințau primejdii mai mari decât tâlhăriile iazigilor, primejdii în fața cărora nu era bine să fii singur. Porsilo înțelegea cât de greu era pentru niște oameni care-și petrecuseră tinerețea și vârsta coaptă cu arma-n mână împotriva dacilor lui Duras (care nici de când cârmuia Decebal nu le fuseseră prieteni), să ia o asemenea hotărâre, dar de multe ori viața îți arată că-i mai bine să-ți asculți mintea decât inima. Dacă sfatul nu-mpărtășea părerea lui și voia să dea cârma altcuiva, Porsilo se-nchina în fața acestei hotărâri, făgăduia ascultare și supunere celui ales, urmând să trăiască mai departe neștiut de nimeni ca și pân-atunci.

Cumpănind între inimă și folos, până la urmă, spre nemulțumirea multora, sfatul bătrânilor hotărâse să-și urmeze cârmuitorul de drept și să-i închine lui Decebal steagul.

— Oameni buni, eu așa socotesc că-i mai bine. S-ar putea ca viitorul s-arate că m-am înșelat. Dacă nu ne-alăturăm acum lui Decebal, el tot dă peste noi, fiindcă are nevoie de «prieteni» în fața romanilor, iar de romani n-o să scăpăm, fiindcă avem aur. După cum știți, zeii nu m-au învrednicit cu nici un vlăstar sănătos. Eu sunt ultimul cârmuitor din neamul meu. Să fiu cumpărat n-am de ce și nici pentru cine. Într-o zi, toate rămân de noi. Ele rămân deasupra, iar noi ne ducem dedesubt.

Oricât de nemulțumiți ar fi fost cei de-un neam cu Porsilo de hotărârea sa atât de neașteptată, n-aveau cum se-ndoi de buna lui credință.

Făr-a lăsa lucrurile să tărăgăneze, Porsilo se-mbrăcase de sărbătoare, înfășurase steagul pe prăjină și-i legase-o năframă albă-n vârf, sărutase pământul, se-nchinase zeilor și, fără nici o armă asupra lui, pornise spre Miazăzi, de unul singur.

După o zi și-o noapte de mers în pasul calului, ajunsese la cetatea-de-scaun a Regelui Decebal.

Paza îl căutase și-n gură până să-i deschidă porțile Cetății. Deși ceruse s-ajungă la Rege și numai la Rege, fusese mânat în fața unui om mărunțel, cu-o privire de câine bătut, care-ncercase să-l iscodească o zi întreagă ce anume-l aducea la Rege. Porsilo-i răspunsese o singură dată:

— Ce m-aduce am să-i spun Regelui și numai lui.

Porsilo fusese uimit de răbdarea stăruitoare cu care omulețul acela îl întrebase o zi întreagă, din zori și până-n noapte, despre tot ce mișca pe lume, fără să ridice o dată glasul în fața unei muțenii atât de-ncăpățânate.

O zi și-o noapte, Porsilo nu se-atinsese nici de mâncarea, nici de băutura care-i fuseseră puse dinainte.

A doua zi de la venirea lui în Cetate, dis-de-dimineață, se trezise iar cu omulețul acela-n fața ochilor.

— Cinstită gazdă, că nu știu cum să te numesc altfel, dacă Regele are de gând să mă omoare, atunci s-o facă mai repede, iar dacă are de gând să afle de ce-am venit, să se grăbească de-asemenea. Eu arme asupra mea n-am, nici otravă. Cu suflarea și cu gândul nu se poate să ucizi. Dar ai mei, văzând că nu mă-ntorc la timpul cuvenit, au să dea năvală-ncoace și s-ar vărsa sânge; fără nici un rost.

Când soarele se ridicase de-o suliță pe cer, în încăpere intrase Decebal singur.

— Am auzit că mă cauți.

— Sunt Porsilo, fiul lui Saruxis. Neamul meu a hotărât să-ți fim prieteni.

— Și ce dovezi îmi dați?

— Steagul și cuvântul nostru.

— Prea puțin.

— Dă-mi doi feciori să-nvețe aici, în Cetate, meșteșugul armelor.

— Am unul singur și-acela nevolnic.

— Să-mi dea vărul tău Oloris, spusese Regele, făcându-l astfel să priceapă că știa tot ce mișcă pe la vetrele lor și pe la ei prin neam.

— Am să-i spun. Nu sunt sigur că se-nvoiește.

— Fă-l să se-nvoiască. Un supus trebuie să se-nvoiască la orice.

— Mărite Rege, știai că azi e-a doua zi de când aștept să mă primești și de când un omuleț atâtica mă-ntreabă și de laptele pe care l-am supt?

— Da.

— Puțini prieteni ai să-ți faci în felul ăsta, mărite Rege, crede-mă!

— E sfetnicul meu.

— Cum îl cheamă?

— Bicilis, răspunse Regele după un timp.

— Să nu te-ncrezi în el, șoptise Porsilo cu un glas de cobe, șfichiuitor și-nghețat.

Deși vorbele-acelea ar fi putut fi socotite o răzbunare pentru umilința așteptării și poate chiar pentru umilințe mai vechi îndurate de-ntreg neamul lui Porsilo de la neamul lui Decebal, se vedea bine că Regele nu se-așteptase deloc să le-audă.

— De ce crezi că n-ar trebui să mă-ncred în el?

— N-aș putea să-ți lămuresc, doamne. Eu unul, de nimic nu mă tem mai mult decât de lucrurile pe care nu mi le pot lămuri.

Fără a mai lungi vorba-n această privință, Decebal îl poftise la masă.

Acesta era deci Regele Decebal, care-avea-ndrăzneala să se ridice-mpotriva romanilor și care izbutise de-aproape douăzeci de ani să-i păcălească, prefăcându-se-a le fi supus, dar făr-a se fi înfățișat o dată măcar la încheierea vreunei înțelegeri cu patronul, și nu de teamă, ci potrivit planului de păcălire prin lungirea și prin lipsa de limpezime a târguielilor. Porsilo își aducea aminte că, pe vremea când era el copilandru, îl auzise pe tată-său punând prinsoare cu niște căpetenii ale roxolanilor cum că regele Duras avea să dea puterea pe mâna lui Decebal. «Vai și-amar de cine-o să-l înfrunte pe ăsta, că e-ndrăzneț ca lupul și ca vulpea de șiret», mai spusese Saruxis. «Ce tărie de cuget trebui' să aibă acest om dacă, de când se știe, înoată mereu între două ape și niciuna nu-i limpede», se gândise Porsilo în timp ce mergea la Decebal.

— Porsilo, nu știu dacă vrei să mă crezi au nu, dar eu n-am prea avut cum să-mi aleg căile. Așa cum tu n-ai venit la mine de drag, nici eu n-am apucat-o de drag pe drumul cotit pe care trebui' să-l încurc mereu. Nu vă sunt drag nici unuia.

— Și crezi, mărite Rege, că noi cei care venim să ne-nchinăm ție suntem vreunul drag alor noștri? Cunoști, doamne, vreun supus pe undeva căruia să-i fie drag cel care-l chinuiește? Se lasă cârmuiți fiindcă trebuie să meargă unul înainte, și-atâta tot.

— De ce n-ai spus că nu primești puterea?

— Dar, măria-ta, de ce nu i-ai spus regelui Duras că nu primești puterea?

— Am crezut de datoria mea să nu-mi las neamul la nevoie.

— Și eu la fel, mărite Rege, iar spre măria-ta nevoia și judecata m-au îndemnat. Nu trebui' să stăm singuri în fața primejdiei, nu trebui' fiindcă nu se poate.

— Vorbești ca un om cu minte și neprefăcut. Ce crezi, Porsilo, despre romani?

— Ce să cred? Cred că vor să facă și cu noi ce-au făcut și cu alții până-acum. Ce-ai făcut măria-ta cu iagizii și ce-ai face și cu alții dac-ai avea puterea Romei.

— Porsilo, nu ți-e teamă că vorbele tale-ar putea să mă supere?

— Nu, doamne. Mai întâi că, așa cum stau lucrurile, nu-ți prea dă mâna să te superi. Asta pentru clipa de față. Iar pentru restul clipelor, mâna

omului nu-ți poate face niciodată rău mai mare decât soarta. Măria-ta, ca și mine, ești doar o unealtă-n mâna ei ne-ndurătoare. Mie nu mi-e frică de moarte.

— Grecii ziceau că poți fi socotit filosof când nu te mai temi de moarte.

— Eu nu știu ce-nseamnă «filosof». Dar, dacă zici că asta-nseamnă, atunci să știi că eu sunt.

Umblaseră o vreme prin cetatea regească fără să mai spună nimic.

— Măria-ta, eu dac-aș fi avut noroc de-o viață ca toți oamenii, de-o mulțumire măruntă știută numai de mine, aș fi dat altuia puțina și biata putere pe care-o am, dar, fiindcă viața mea nu s-a-mplinit cum e firesc, n-am nimic pe lumea asta decât neamul din care mă trag. Vreau să-i fiu de folos.

Treceau tăcuți printre coloanele sanctuarelor, pe lângă discul solar, pe lângă locuințele căpeteniilor – case de piatră, cu largi cerdace de lemn cioplit, dăltuit și-mpodobit cu ținte mari de aramă – și, mai departe, pe lângă atelierele meșteșugarilor – vestiți până la Pont pentru măiestria lor – pe lângă prăvăliile negustorilor; treceau însoțiți de ciripit de păsări, de mirosul pământului proaspăt întors pentru a primi sămânța florilor de primăvară, de fumul frunzelor și-al vreascurilor ce ardeau mocnit prin curți, de răsuflarea tainică a firii, care, după un somn bun, se trezește iarăși la veșnica ei viață.

— Doamne, așa de frumos ca-n Cetatea măriei-tale doar la Histria mai e. Acolo se-aude vuietul mării, aici suflarea vântului prin brazi.

Mergeau iarăși tăcuți prin Cetatea aproape-adormită.

— Mărite doamne, sfetnicul măriei-tale, Bicilis, are copii?

— Un fecior și două fete.

— Mărunți ca și el?

— Da' de unde! Înalți și frumoși. Seamănă cu nevastă-sa. De ce mă-ntrebi?

— Nu știu.

Porsilo își luase rămas-bun de la Rege. Înainte de-a-ncăleca, luminat deodată de-un gând, se-ntorsese și-i spusese cu un glas de taină.

— Doamne, sfetnicul măriei-tale prea are multă răbdare.

*

Și-atunci era primăvară ca și-acum.

Regele se ridicase-n picioare și le ură oaspeților noapte bună sub acoperișul său.

Porsilo și Dromihete se-apropiară să-și ia rămas-bun, dânșii-având de gând să pornească ne-ntârziat spre locurile lor.

Cel dintâi puse-un genunchi în pământ și atinse cu fruntea mâna dreaptă a Regelui.

Dromihete se-nclină ușor și-i spuse:

— Nepoate, rămâi cu bine și zeii să te aibă-n pază!

— Unchiule, să mai stăm nițel de vorbă. Dacă tot nu vrei să dormi…

— Și eu aș fi vrut să-ți spun câte ceva, nepoate, dar mă gândeam că ți-o fi de-ajuns pe ziua de azi.

Merseră o bucată bună pe jos fără să scoată un cuvânt. Când răzbătură la loc deschis, unde nimeni nu se putea ascunde spre-a-i asculta, regele-i făcu semn bătrânului Dromihete să-și dezlege limba.

Părându-i că aude un clinchet de metal, acesta se uită jur-împrejur.

— Ce te uiți, unchiule?

— Mi s-a părut c-aud un zăngănit slab.

— Cămașa mea de zale, îl lămuri, cu un zâmbet de-amărăciune, Decebal.

Dromihete clătină din cap a-nțelegere.

— Decebal, pe Livia, nevasta de-a treia a lui Augustus, au pus-o să-și lase bărbatul ca să se mărite cu Augustus. Augustus, după ce l-a-nfiat pe Tiberius, fiul nevesti-sii Livia, ca să-i lase moștenire tronul, l-a pus de s-a-nsurat cu fie-sa Iulia – fata lui, a lui Augustus, cu a de-a doua nevastă vreau să zic. Iulia asta atât de rea de muscă ce era, că tată-său chiar a exilat-o-ntr-o insulă d-aia cu țânțari, iar Tiberius, care-o luase de nevastă, a lăsat-o să moară de foame acolo-n insulă, după ce-a murit Augustus.

Dromihete se opri deodată, ca și când s-ar fi-mpiedicat de ceva.

— Unchiule, de ce-mi spui toate astea?

— Chiar nu bănuiești?

— Mă-ntreb la ce anume te gândești.

— Mă gândeam că ne-mpotrivim romanilor, dar ne purtăm la fel ca ei. Nu ne căsătorim, ci încheiem căsătorii numai cu ochiul la putere și la folos. Tata a fost dat la o parte la vremea lui, deși era primul născut, fiindcă nu s-a-nsurat cu cine-a trebuit. Eu am fost dat la o parte fiindcă m-am însurat cu-o sclavă și-am fost scos din ladă, scuturat și luat de bun doar la mare nevoie, că le era tuturor frică să ți se-nfățișeze. Am luat-o cam pe departe, ce-i drept. Decebal, s-ar putea să-mi spui că țara arde și baba și-o piaptănă, și chiar ai avea dreptate, însă eu tot am să-ți destăinui ce-mi stă pe suflet. E vorba de fata asta de pripas, pe nume Asta. Una dintre cele patru care ne-au

slujit aseară. Am aflat, cum se află toate, că fiul lui Bicilis a lăsat-o grea pe fată, că Bicilis, ca să-l despartă de ea, și-a trimis feciorul la Pont, și că nevasta i-a dat fetei o băutură care-a adormit-o, iar când fata s-a trezit din somn nu mai avea copilul în pântece și că de groază și de-amărăciune, atunci, pe loc, i-a albit o șuviță de păr. E-adevărat?

— De unde să știu eu?!

— Eu te-ntreb dacă e-adevărat, nu de unde să știi tu. Să știi de la nevastă-ta, care nu-i străină de toată mârșăvia asta. Fiindcă pusese la cale să i-o dea pe nepoată-sa de nevastă fiului lui Bicilis.

— Și crezi că fiul lui Bicilis trebuia să se-nsoare cu-o sclavă?

— Iar tu crezi că-i bine ce s-a făcut?

— Unchiule, mi-apasă pe umeri poveri mult mai mari decât grija sclavelor care se dau în dragoste cu fiii de neam.

— Teme-te, nepoate dragă, de blestemul nevinovatului.

— Ar fi trebuit de mult să fiu oale și ulcele de câte blesteme am adunat pe cap, de la vinovați și de la nevinovați.

— Eu îți vorbesc ca un om bătrân. Teme-te de nedreptatea pe care-o faci chiar fără să vrei. Vine totdeauna pentru fiecare o vreme-a căinței.

— Poate n-am s-o apuc.

— Nu se știe, nepoate.

— Doar atât aveai pe suflet, unchiule?

— Mă gândeam că dacă vrei s-ascunzi totul într-un singur loc, rău ai să faci.

— Am și ascuns ce era de-ascuns, unchiule, undeva, unde nu poate duce pe nimeni gândul.

— Doar pe cei care știu.

— Aceia nu mai pot vorbi.

— Doar dac-au murit.

— Au murit, unchiule.

— Cum?

— Fără să știe și fără să-i doară.

— Și cine erau oamenii ăștia de le-ai luat viața fără părere de rău?

— Erau ocnași. Săvârșiseră nelegiuiri și meritau pedeapsa cu moartea.

— Și-atunci de ce mai erau în viață?

— Și la ocne cine să muncească? Oameni nevinovați?

— Nepoate, le-ai luat viața ca să tacă, nu fiindcă erau atât de vinovați.

Dromihete oftă.

— Și-afară de dumneata și de ocnașii aceia – fie-le somnul lin! – mai știe cineva de-ascunzătoare?

— Un singur om.

— Și pe-acela de ce nu l-ai omorât?

— În el am încredere ca-n mine.

— Rău faci. Ai fost vreodată pus la cazne?

— Mulțumesc zeilor, nu.

— Ai de ce să le mulțumești. Pe mine m-au pus la cazne și tată-tău, și unchiu-tău, Duras.

— Romanii te-au pus?

— Nu m-au pus. Cu dânșii n-aveam nimic de-mpărțit.

— Romanii te dau la fiare.

— Dar mai întâi te pun să te-mbăiezi la terme ca să mănânce fiarele lucru curat… Neam rânduit, romanii! E bine să nu le cazi viu în mână, spuse Dromihete cu glasul de taină al celui care vrea să-mpărtășească o mare-nvățătură.

— Cât aur au prădat din cele patru zări ale lumii, câte clădiri ca munții de-nalte au, câte drumuri au tăiat și-au pietruit în lung și-n lat, și tot nu se mai satură, și tot cruzi au rămas.

— Nu sunt cruzi numai ei, nepoate. La ei se vede mai mult, că sunt mai mari și-a auzit o lume de dânșii. Ei sunt cruzi pe față. Astâmpără cruzimea din oameni făcându-i să se uite la cruzime. Atâta răcnesc, strigă, țipă, urlă și-și smulg părul prin circuri – și prostimea și nobilimea – că, după ce-i văd pe creștini sfâșiați de fiare și câțiva gladiatori morți, după ce deci au mai golit un val de sălbăticie dintr-înșii, abia așteaptă s-ajung-acasă și să se culce, osteniți și-mpăcați. Nobilimea – prin casele ei frumoase cu grădini ca-n basme, sărăcimea – prin casele-alea înalte, urâte ca temnițele, cu multe caturi, cu scări înguste de-ți iese sufletul până să te vezi sus, de unde morții se coboară pe ferestre cu frânghia. Dacă treci noaptea prin fața vreunei case de-astea de-ale sărăcimii e bine să mergi pe mijlocul drumului că de nu, când ți-e lumea mai dragă, odată-ți sloboade unul de sus, drept în cap, oala-n care și-a făcut nevoile.

Decebal scuipă printre dinți.

— A doua zi se duc la terme, se-mbăiază, joacă tot felul de jocuri, se-ntâlnesc cu unul cu altul. Săracul se duce la unul mai avut care-i patron, îi dă ăstuia «bună dimineața» și patronul pune-un sclav să-i dea săracului în schimb *sportula,* adică banii din care să-și cumpere mâncarea pe-o zi.

Nepoate, la Roma, unu' din zece oameni nu face altceva decât ce-ți spusei eu. Și așa-i în toată țara. Cu ce să-i țină stăpânirea dacă n-ar jefui – azi o țară și-un neam, mâine altă țară, alt neam? Lumea care muncește din greu acolo, fie la pământ, fie la meserii, n-ar avea cum să țină atâția fluieră-vânt. Din rândul sărăcimii ăsteia care nu face nimic se ridică oameni ca lumea, care vor să trăiască fără să-ntindă mâna. Unii se fac meseriași, alții intră-n armată, că leafa e bunicică, partea de pradă – parte de pradă, unii se fac gladiatori, că ăștia uneori se-mbogățesc peste noapte.

— Printre dezertorii care s-au pripășit pe la noi…

— Și pe care nu i-ai dat înapoi când ți i-a cerut Traian…

— Unii zic c-au fost sclavi.

— Și i-ai întrebat de ce-au dezertat?

— Au spus că li s-a urât de-atâta război.

— Nimeni nu zice că nu li s-o fi urât. Dar nu de-asta au dezertat. Se vede treaba că-i descoperise că erau sclavi. Sclavii n-au dreptul să se-nroleze. Când îi prinde, ori îi mănâncă ocna, ori îi îmbarcă pe galere – ceea ce tot ocnă e, dar ocnă pe valuri. Să nu te-ncrezi în ei…

— Parcă mai știi în cine să te-ncrezi…

— Decebal, în nimeni nu te poți încrede, fiindcă nici alții nu se pot încrede-n tine și tu însuți nu te poți încrede-n tine. Cine n-a fost pus la cazne și-nchipuie mult bine despre alții și despre sine. La cazne spui și ce n-ai făcut și ce nici măcar n-ai gândit. Doar în moarte poți să te-ncrezi.

— Noi suntem hotărâți ori să rămânem stăpâni peste pământul nostru, ori să murim.

— Puțini sunt oamenii pentru care libertatea e mai scumpă decât viața.

— Vrei să zici, unchiule, că oamenii mei n-ar fi gata să-și dea viața ca să-și apere pământul?

— Sunt gata să-și dea viața ca să-și apere pământul, dar la ce-ar face cu viața dacă n-ar mai avea ce să apere sau n-ar mai putea să apere – te-ai gândit?

— Mai bine morți decât supuși romanilor!

— Tu, Decebal, și cei de rang. Dar oamenii de rând, care seamănă, culeg, doboară lemne-n codri, pasc oile-n munți, taie la piatră, scot sare din ocne? Crezi că ei și-ar da mai bucuroși viața decât să fie supuși romanilor? Crezi că romanii le-ar schimba-ntr-atât viața încât ei să vrea s-o dea pe moarte?

— Numai de nu i-ar duce cine-știe pe unde…

Dromihete-nțelese din aceste vorbe că Regele nu mai trăgea mare nădejde-n biruință. Avea să lupte doar ca să mai amâne ziua înfrângerii, ca să pricinuiască pagubă dușmanului și ca să moară cu spada-n mână, cum se cuvenea cuiva care toată viața stătuse cu spada-n mână, împotriva înrobirii.

— Cât am trudit neam de neamul nostru ca să ridicăm clădirile astea, să-nălțăm zidurile astea și lăcașurile de-nchinare! Iar ei să vină să le dea foc și să le izbească și să le dărâme și să-nstrăineze oamenii, să-i ducă-n pribegie…

— Decebal, când ai hotărât să te-mpotrivești romanilor, ai ales neatârnarea, dar și focul, pustiul, moartea. Dacă vrei ca toată munca să rămână-n picioare, te poți închina.

— De nimic nu mi-e mai jale decât de oameni. Să nu-i ducă cine-știe pe unde. Și, mai cu seamă, să nu-i despartă…

— De când sunt pe lume, romanii asta fac: despart. Dezbină neamurile de neamuri, dezbină neamul între el, fratele de frate, părintele de copil, dezbină și cârmuiesc. Ai dreptate să te gândești la oameni, Decebal. E greu să trăiești fără martorii vieții tale. Mai bine decât mine cine să știe ce-nseamnă să trăiești printre străini? De fapt, nu trăiești, ci rămâi doar în viață. Mergeam pe drumurile Romei și mă-ntrebam: «Cine sunt eu? N-am visat oare că mă cheamă Dromihete și că m-am născut undeva departe, în creierul unor munți, că tata mă trimisese flăcăiandru la Pont să-nvăț grecește și latinește, să scriu și să socotesc, să deprind meșteșugul armelor și negustoria, că-ncercase tot neamul să mă despartă de Amalusta, sclava noastră frumoasă de care jurasem că n-avea să mă despartă decât moartea?». Și moartea ne-a despărțit. Când ajungeam în acest loc de pe firul vieții mele simțeam un cuțit în inimă și nu mă mai îndoiam că viața mea nu fusese-nchipuire. Când mă vedeam acasă – la stăpână-mea, vreau să zic – mă-nchinam până la pământ în fața ei și-i spuneam: «Stăpână, rogu-te, mai lasă-mă să-ți povestesc din viața mea ca să nu uit cine sunt». «Povestește, Dromihete, povestește cât mai ai cui. În curând ai să povestești despre mine ca să nu uiți cine-am fost. De la o vreme, dacă apuci bătrânețea, începi să ai mai mulți cunoscuți în Câmpiile Elizee decât pe pământ». Când a murit Amalusta am învățat ce este moartea: durerea fără seamăn care te desparte pe tine de tine însuți: cel de *dinainte* și cel de *după*. Îmi muriseră părinți, frați, surori, prieteni și mă duruse. Dar durerea care-ți taie viața-n două, care-ți aduce nepăsarea față de tine însuți, după care nimic nu mai este cum a fost mai înainte, atunci am simțit-o pentru prima oară. De-atunci, fiule,

pentru mine viața e doar o datorie… Am ținut la stăpâna mea de la Roma, fiindcă-mi zicea pe nume curat: «Dromihete». Alții nu se străduiau să-ți spună cum trebuie numele. La romani, mai toți stăpânii le dau sclavilor nume romane și grecești ca să nu se mai încurce: «Pe tine te cheamă Davus, pe tine – Livius, pe tine – Cleon», și-așa mai departe. Stăpâna m-a pus de multe ori să-mi rostesc numele și ea după mine până să-l spună curat. «Măcar atât să-ți rămână și ție dintr-o viață de om: numele», zicea ea. Nu-ți închipui, Decebal, ce e-n sufletul omului care-și aude numele pocit. Parcă nimic nu te face să te simți mai străin și mai împuținat. Simți că viața ta s-a dus. Ești în viață, dar nu mai trăiești. Asta-nseamnă să fii învins. Înseamnă să fii silit să te prefaci că vezi prin ochii-nvingătorului și că vorbești prin gura lui. Un neam învins rămâne-n viață, dar nu mai trăiește.

— Și-atunci nu e mai bine să mori decât să-ți pleci grumazul?

— Numai că, vezi, de nimic nu se desparte mai greu omul ca de viață. Oricine ar fi și oricâți cei care mor, viața merge mai departe. Ea nu cunoaște nici milă, nici întristare și nici nu-ți dă răgaz să ai milă și să te-ntristezi. Te-mpinge din urmă cu nevoile și cu grijile ei. O urăști de multe ori și ești sătul până peste cap, dar să te hotărăști cu bună-știință și de voia ta să te desparți de ea – asta nu.

— Dumneata, unchiule, ai avea curaj să-ți iei viața?

— Mie mi-a fost greu să nu mi-o iau. Când i-am lăsat pe Zico și pe Gelo dincolo de zidurile astea, cu capetele tăiate de niscaiva legionari care voiau să se fălească în fața lui Domițian cu vitejia lor, greu mi-a fost să rămân în viață. Am avut și am totdeauna la mine ce-mi trebuie pentru a-mi încheia socotelile, pe loc și fără durere.

— Și pentru ce ți-ai lua dumneata viața?

— Dac-ar fi să mai fiu silit să-mi părăsesc țara ori dacă n-aș mai putea umbla și n-aș mai putea avea singur grijă de trupul ăsta, bătrân și ostenit ca și sufletul din el.

Tăceau din nou, fiecare cu gândurile lui.

Dromihete cu gândul la soarta care-l făcea să mai bântuie încă pe potecile spinoase ale unei vieți de mult trecute de soroc, Decebal cu gândul la atâția oameni care-i încredințaseră soarta și care-și puneau toată nădejdea-n el. «Ferice de cel care altă grijă pe lumea asta n-are decât grija lui însuși».

— Unchiule, mai știi ceva de feciorii lui Zico și-ai lui Gelo? Trebui' să fie oameni în toată firea acum.

— Unul a ajuns în Egipt, negustor, băiatu-ăl mare al lui Zico; iar ăl mic e-un fel de negustor și el, la Roma.

— Un fel?

— Are-o prăvălie care se cheamă acolo librărie, unde scriitorii vând tot ceea ce scriu și copii după scrierile lor.

— I-auzi!

— Ăl mare-al lui Gelo e gladiator, iar ăl mic are-un atelier de hamuri și de șei într-o margine-a Romei. Noru-mea a mare e-n Egipt cu fiu-său. A mică are o livadă de măslini lângă atelierul lui fiu-său ăl mic. Au fost zece ani sclave, luate ca pradă împreună cu alte familii ale unor căpetenii dinspre Miazănoapte. Apoi s-au răscumpărat.

— Înapoi nu vor să vină?

— I-am rugat. Nu mai vrea niciunul. A intrat groaza-ntr-înșii. Nurorile mi-au spus amândouă: «Să ne-ntoarcem ca s-o luăm de la-nceput? Ca să ne sângereze iar picioarele până la os mergând pe jos de-acasă până la Roma? Ca să ne tremure iar inima-n fiece clipă că dau unii, că dau alții peste noi, că ne pârjolesc, ne omoară, ne schilodesc? Tată, crede-ne, dor ne e de-acasă, că și câinelui i-e dor de locul unde-a crescut, dar nu mai avem putere. Câte zile-om mai avea de trăit le-om trăi aci-ntre străini, neștiuți de nimeni, niște străini printre-atâția alți străini, că nici nu se bagă de seamă că mai ești și tu pe lume». Iar nepoții mi-au spus toți patru, fără să se fi vorbit între ei: «Bunicule, dacă ne-am întoarce acum acasă, teamă ni-i că primii care nu s-ar bucura ai noștri ar fi. Le-am strica multora socotelile. S-ar uita la noi ca la niște strigoi care, în loc să stea acolo, subt pământ, unde le este locul, ar veni deasupra să tulbure apele. N-am mai avea liniște nici ziua nici noaptea, cu gândul că mulți ar umbla să ne ia zilele. Bunicule, noi ne-am împăcat cu gândul că suntem învinși. Învinsul nu mai este cine-a fost; e-o ființă care vrea să treacă nebăgată în seamă». «Eu – mi-a spus fecioru-ăl mare-al lui Gelo, gladiatorul – eu, bunicule, mi-am schimbat numele, mi-am luat nume grecesc, pentru ca să nu știe lumea de ce neam sunt. Grecii au fost învinși mai de mult; s-au învățat, sărmanii, ca sclavii să poarte nume grecești. Așa am ajuns să mă cheme Leontes. Acum, afară de moarte, nu mă mai pândește nici o primejdie, iar moartea e scrisă de la-nceput în soarta fiecăruia. Nu vrea nimeni să-mi ia locul ne-nsemnat pe care-l am în viața asta. Nici eu, nici frate-meu, nici verii mei nu ne-am însurat, n-avem copii. O să ne stingem fără urmă și fără părere de rău. Eu te rog să mă ierți că n-am să duc neamul mai departe, dar nu mai am curaj». «Și ca să-nfrunți moartea-n

fiecare zi cu gladiul în mână pentru ca să bată din palme niște capete seci nu ți-e teamă?», l-am întrebat eu. «Bunicule, aici mai mult decât moartea nu mi se poate-ntâmpla nimic. Meseria mea e s-o-nfrunt. De murit mori o dată. Pânda, nesiguranța, frica și capcanele n-au număr și nici sfârșit!». «Meseria mea, băiete, a fost să-mi apăr țara. Fă ce vrei cu viața ta și rămâi cu bine, Leontes!». Asta e, nepoate, adăugă într-un târziu bătrânul Dromihete, și te rog să mă ierți că mă-ntind la vorbă ca o babă dată-n mintea copiilor.

— Te doare, unchiule.

— Cine are copii vrea să fie ca un strat din care să-și tragă seva tulpină după tulpină. De când i-am pierdut și pe ei patru, mă simt ca o baligă uscată.

— Ce să faci, unchiule…

Dromihete căzu-ntr-o muțenie ursuză, cum i se-ntâmpla totdeauna după ce-și descărca sufletu-n fața cuiva. Plăcându-i să vorbească numai când socotea că are ceva de spus și nu doar ca să se afle-n treabă, cum fac atâția, Dromihete se-obișnuise cu tăcerea, mai ales după anii petrecuți la romani, timp în care stătuse neîntrerupt cu urechea ciulită ca să afle tot mai mult și ca să tragă mereu mai multe-nvățăminte din ce-auzea. În lungile lui răspasuri de tăcerea aduna atâtea gânduri, încât, uneori, când simțea că are cui să le spună, vorbele țâșneau dintr-însul ca o apă-nvolburată care sparge zăgazul.

*

Ambrilis, tatăl lui Dromihete, făcuse parte dintre căpeteniile care, făr-a fi fost potrivnice regelui Scorilo, nu i se-alăturaseră, deoarece voiau să-și păstreze neatârnarea. Scorilo încercase să și-l apropie pe Ambrilis printr-o înrudire de interes: voise a da de nevastă pe una dintre fiicele sale unuia dintre fiii acestuia, și-anume lui Dromihete, care se afla de vreun an ostatic al lui Scorilo. Cu gândul la Amalusta, sclava lor care-l aștepta acasă, Dromihete, știind prea bine că-și punea-n primejdie libertatea, dacă nu chiar viața, nu se lăsase însurat. Neizbutindu-i planul acesta, Scorilo nu se dăduse bătut, ba chiar găsise un fel și mai îmbucurător pentru sine de-a se înrudi cu Ambrilis. Văduv nu de-mult, Scorilo ceruse de nevastă pe fiica cea mare a lui Ambrilis. Această fiică avea să fie mama lui Decebal și chezășie de pace-ntre două ramuri ale-aceluiași neam. La câțiva ani de la căsătoria asta care nemulțumise multă lume și mai ales căpetenii din neamul lui Scorilo – destui vrând să-și vadă o fiică, o nepoată, în fruntea țării, în fine o rudă, și nu o străină și încă dintr-un neam care nu-i prea ostenise cu prietenia – acest

Scorilo deci, murind pe neașteptate, fusese urmat la scurt timp de tânăra lui nevastă, a cărei viață se stinsese deodată, ciudat și nelămurit mai ales pentru neamul ei, care-i ceruse trupul sub cuvânt de a-l arde după datină și a-i păstra cenușa, după datină de asemenea, lângă cenușa strămoșilor. Noul rege, Duras, fratele lui Scorilo, nu voise cu nici un chip să dea trupul, care, tot după datină, trebuia să se odihnească alături de răposatul rege și de celelalte răposate neveste-ale sale. Când își văzuse cumnata prefăcută-n cenușă, Duras, cuprins de mărinimie, dăduse lui Ambrilis urna-n care erau pecetluite rămășițele celei al cărei drum ținuse-atât de puțin. În mintea lui Ambrilis încolțise de la-nceput bănuiala-n privința acelei morți, bănuială întărită, pe de o parte, de-ndârjirea cu care neamurile lui Scorilo, la adăpostul datinilor, nu se-nvoiseră să-i dea trupul celei duse, pe de alta, de ușurința cu care se despărțiseră de cenușa ei, închizând ochii asupra acelorași datini. Înghițindu-și amarul, Ambrilis se prefăcuse a crede că pentru moartea fiică-sii n-avea de blestemat decât soarta. Deoarece Duras, înțelegător cu durerea unui tată, se-arătase atât de mărinimos, Ambrilis îndrăznise, pentru mângâierea inimii lui îndurerate, să-și ceară și nepotul. Încercarea lui Ambrilis de-a nu mai lăsa nici un zălog de credință-n neamul răposatului ginere Scorilo dăduse greș. Tânărul vlăstar regesc trebuia crescut în neamul viteaz al tatălui său, ca unul care-ntr-o zi avea să cârmuiască acest neam. Dorința lui Scorilo fusese – cel puțin așa se spunea – ca Duras să cârmuiască până-n ziua când tânărul Decebal avea să fie-n stare să țină frâiele-n mână. Singura nădejde-a lui Ambrilis cu privire la acea zi se-ntemeia pe faptul că Duras n-avea copii, toți cei cu care-l învredniciseră zeii stingându-i-se din fașă, precum și pe faptul că de pe urma primelor căsătorii ale lui Scorilo nu rămăseseră-n viață decât fete, femei în toată firea la vremea-aceea, având copii mai vârstnici decât fratele lor vitreg, Decebal. Crescut cu drag și cu-ngăduință-n casa unchiului său Duras și-a soției aceluia, Decebal îi socotise, pe unchiul și pe mătușa lui, ca pe niște părinți. Mărindu-se, își pusese însă multe întrebări cu privire la moartea părinților săi adevărați, și mai ales a maică-sii, și toate-i întăreau bănuiala că printre cei care-l înconjurau se aflau ucigașii lor sau măcar ai maică-sii, despre care abia mai târziu aflase din ce neam se trăgea. Pentru siguranța celor care-i strecuraseră bănuiala-n suflet – mai ales sclavi bătrâni, care nu mai așteptau mare lucru de la viață – și pentru siguranța lui însuși, Decebal se făcuse că nu știe nimic și nu pusese-ntrebări la care i s-ar fi dat bine-nțeles niște răspunsuri mincinoase, dar care, în schimb, i-ar fi

putut pune viața-n primejdie. Bănuind pe toată lumea, își cântărea vorbele, își ascundea gândurile, nu-și făcea prieteni dar nici dușmani, arăta o supunere desăvârșită unchiului său, Duras, și-o ură trainică dușmanilor țării.

Pe vremea când Decebal era copilandru, bunicul său, Ambrilis, trimisese-o solie cu daruri pentru regele Duras și pentru nepot. Darurile fuseseră primite, nepotul însă nu fusese-nfățișat soliei, sub cuvânt că se afla-ntr-o tabără militară la-nvățat meșteșugul armelor. Mai târziu, în timpul când Duras își pusese de gând să se facă stăpân pe unele pământuri ale iazigilor, iar romanii amenințau să izbească Dacia, el ceruse «cuscrilor» – neamului dac al lui Ambrilis – un număr de oșteni care trebuia să fie neapărat conduși de-un fiu al acestuia. Ambrilis îl alesese pe fiu-său, Dromihete, fiindcă tot le știa seama dacilor lui Duras de pe când fusese ostaticul lui Scorilo. Dintr-o prevedere care până la urmă se dovedise dăunătoare, ca tot ce e prea mult, Duras îl despărțise pe Dromihete de oamenii lui, lăsându-l la vatră, sub strânsă supraveghere, fără ca regelui să-i fi venit măcar gândul bun de-a nu-l lua pe Dromihete dintre-ai lui înainte ca acesta să-i lămurească de ce-aveau ei să lupte sub comanda unui străin. Nedumeriți și plini de bănuială cu privire la soarta lor și-a mai-marelui lor, mirosindu-le a capcană, când se văzuseră-n fața iazigilor, fără să se fi vorbit între ei, căci le era frică și de umbre, oamenii lui Dromihete trecuseră cu toții la iazigi, întorcând armele-mpotriva celor de-un sânge cu ei, dacii lui Duras. Cine era să fie făcut răspunzător de fuga lor dacă nu Dromihete?! Drept care, își luase iar locul în temnița regească pe care-o cunoștea de pe vremea lui Scorilo. Îl puseseră la cazne că doar-doar să-și recunoască vreo vină și mai ales pe cea de-a fi avut plănuită de la bun-început fuga la iazigi. Văzând că ostaticul nu-și recunoștea nici vina asta și nici alta, și vrând să nu-i îndârjească și mai rău împotriva sa pe dacii lui Ambrilis, Duras se-nvoise a-i da drumul pentru-o mare sumă de bani. Dintre puținii oameni cu care-avusese de-a face-n temniță, unul mic și sfrijit, cu-o privire de câine bătut, îi dăduse de-nțeles că Decebal ar fi voit să-l vadă. Deoarece n-avea cum să știe dacă omul acela umbla cu gând cinstit ori îi întindea o capcană, și vrând să nu-i dea prilej nepotului să greșească, Dromihete nu trimisese nici un răspuns. Într-o noapte, cu puțin înaintea eliberării, se trezise cu un tânăr aplecat asupra lui. Buimăcit de somn, crezuse-n prima clipă c-au trimis să-l sugrume. Tânărul îi apăsase o palmă lată și grea peste gură, în timp ce, cu arătătorul celeilalte mâini dus la buze îi făcea semnul tăcerii. Tânărul îi luase palma de pe gură și-l privea la lumina unui opaiț, pe care

desigur el îl pusese pe brâul carcerei. Ostaticul se ridicase-n capul oaselor. Se uita la tânărul care, privit de jos în sus, părea foarte-nalt; se uita și tăcea.

— Ești Dromihete, fiul lui Ambrilis? se hotărâse în sfârșit tânărul să deschidă gura.

— Când ai venit aici știai cine sunt!

— Eu sunt Decebal, nepotul dumitale de soră.

— Decebal știu că mi-e nepot de soră, dar că dumneata ești Decebal n-am cum să știu. Și chiar dac-ai fi…

Tânărul își ridicase cămașa pân' la gât și-i arătase pe pieptul păros un semn cam prin dreptul inimii: o pată cafenie semănând cu-o frunză de plop.

— Am auzit că toți din neamul meu dinspre mamă au semnul ăsta.

O clipă, lui Dromihete, care-acum știa că tânărul din fața lui era fiul răposatei soră-sii, îi stătuse pe limbă să-i spună că semnul acela era făcut fiecărui copil de parte bărbătească din neamul lor pentru ca – dacă, ajuns la vârsta judecății, împrejurările l-ar fi silit vreodată să-și ia viața prin fier – să știe unde să-l înfigă spre-a sfârși repede și cu mai puține chinuri.

Dromihete se uitase la nepotu-său fără să dea semn de-ncuviințare.

Cu iuțeala unei păsări de pradă, flăcăul se repezise la Dromihete și-i ridicase cămașa, apropiind opaițul de locul unde – dacă nu fusese păcălit că omul din fața lui îi era unchi – trebuia să vadă semnul știut.

Acum se-ncredințase și Decebal că nu era vorba de-nșelătorie.

— Unchiule, ți-am dat prin cineva de știre că vreau să-ți vorbesc, dar nu mi-ai răspuns. De ce?

Glasul lui Decebal sunase aspru și poruncitor.

— În hruba asta n-am cum să deosebesc adevărul de minciună. Una la mână. Două la mână: e bine să nu greșim – nici tu, nici eu. Eu nu trebui' să-ngreuiez cu nimic învinuirea nedreaptă care-apasă asupra mea, iar tu nu trebui' să-ți primejduiești starea pentru nimeni și pentru nimic.

— Ce știi despre părinții mei? sunase aspru și poruncitor glasul tânărului.

— Ce-ar trebui să știu?

— Ce știi, nu ce-ar *trebui* să știi!

— Nu știu la ce te gândești, Decebal.

— Cum au murit?

— Nu știu. Știu doar că unchiu-tău, Duras, n-a vrut să ne dea leșul mamei tale. Ne-a dat însă cenușa ei.

— E-adevărat că s-a zvonit printre-ai voștri că mama oricum n-ar fi murit de moarte curată?

— S-au zvonit multe…

— Dumneata, unchiule, ce-ai crezut?

— N-am crezut nimic fiindcă n-am avut dovezi.

— Dar de bănuit?

— Bănuiala de multe ori e cu păcat.

— Și?

— Cei care ți-au pomenit de vorbele-acelea, de zvonurile-acelea, ce ți-au spus?

— Eu vreau să știu ce-mi spui dumneata.

— Și câți pași ai înainta spre cunoașterea adevărului dac-ai afla o bănuială mai mult? Decebal, fiule, nu știu ce e mai păgubitor pe lumea asta: să ai încredere-n toată lumea ori să bănuiești pe toată lumea. Un lucru e sigur: cine se-ncrede-n toată lumea duce viață mai liniștită decât cel care se teme și de umbra lui. Dac-ai afla adevărul, pe morți tot n-ai putea să-i învii.

— Mi-aș da jumătate din viață ca să aflu adevărul.

— Rău ai face, fiule. Fiindcă cealaltă jumătate ți-ai pierde-o-n ură și-n planuri de răzbunare împotriva făptașului sau a făptașilor.

— Pe făptașul ăsta-l aflu eu!

— Dar cine-ți spune că el există?

— Îmi spune inima.

— Și dac-ai afla că e-o ființă la care ții?

— De când mi-a-ncolțit în suflet bănuiala, nu mai țin la nimeni.

— Păcat, fiule! Ascultă un sfat de la unul mai bătrân decât tine: trăiește printre oameni făr-a te gândi că mulți nu merită nici «bună ziua» să le dai. Și uită că m-ai văzut. Zeii să te aibă-n pază!

— Să-ncerc să-l înduplec pe unchiul Duras să-ți dea drumul? Sau să te fac fugit?

— Niciuna, nici alta. Ca să-l înduplеci – i-ai trezi bănuieli. Ca să mă faci fugit – nici atât. Am nevastă și copii și nu vreau să le pun viața-n primejdie. Nu vreau să pun viața *nimănui* în primejdie.

— Îl crezi pe unchiul Duras în stare…?

— Cine vrea să aibă-n mână puterea nu se-mpiedică de-o viață, fiule, și nici de mai multe.

— Am înțeles.

— Cu cât ai să-mbătrânești, cu-atât ai să-nțelegi mai bine cât de robiți amăgirii sunt oamenii. Mergi sănătos și uită că m-ai văzut!

Dromihete-și trăsese cerga peste cap în semn că nu mai aveau ce să-și spună.

Peste puține zile de la-ntâmplarea aceasta, Duras îl chemase pe Dromihete și-i ceruse, în schimbul libertății, pe cei doi fii ai săi, drept zălog de credință. Acesta nu se-nvoise. Peste alte două zile, spălat, curat, îmbrăcat în hainele cu care venise la curtea lui Duras în urmă cu-aproape-un an, petrecut de-un pâlc de străjeri înarmați până-n dinți, în fruntea cărora se afla Decebal, fusese scos și dus cu vreo două sute de prăjini dincolo de cetate, fără vreo lămurire, în câmp deschis, unde era așteptat de cam tot pe-atâția bărbați din neamul lui, înarmați și-aceștia până-n dinți, în frunte cu Zico și cu Gelo, care salutaseră scurt, cum își salută un oștean căpetenia, fără nici un semn că omul pe care veniseră să-l ia înapoi la ai lui le-ar fi fost tată. Nici pe chipul lui Decebal, nici pe-al lui Dromihete nu se citea vreun semn că ei doi s-ar fi zărit măcar vreodată. Dromihete se-ntreba cât din punerea lui în libertate se datora – dacă se datora – nepotului Decebal. Sau Decebal, știind că Duras avea de gând să dea drumul ostaticului, se gândise că nu strica să se pună bine cu acest unchi după mamă, făcându-l să creadă că nepotul ostenise mult pentru a-l vedea liber.

Din ceea ce putuse băga singur de seamă în puținele dăți când îl văzuse – dar mai ales din spusele unora care-l știau de când venise pe lume – în privința lui Decebal, pe Dromihete nu înceta să-l uimească fereala acestuia de mâna prefăcută a omului – de pildă, intra ultimul într-o încăpere și tot ultimul ieșea, iar de cămașa de zale doar nevastă-sa ar fi putut spune dacă măcar în somn se despărțea – aceeași viață pe care și-o punea în schimb în primejdie ca pe nimic, ispitind soarta, și nu doar o dată, ci ori de câte ori înfrunta deschis dușmanul, că era el om, că era fiară. Pe când era flăcăiandru, un urs se-nnădise la rele într-un cătun din latura de Apus a cetății-de-scaun. Fura oi, purcei, viței, iar într-o noapte caldă de toamnă, când mai întârzie lumea pe la porți, luase chiar și-un copil din fața unei case mărginașe. Umblaseră oamenii cu furci, cu sulițe, cu țapine, cu săgeți după el, dar nu era chip să-l prindă și nici să-l atingă. Începând să urască ursul ca pe-un răufăcător cu bună-știință. Decebal își pusese-n minte să-l găsească și să-l ucidă. Începuse prin a bate pădurea pas cu pas și-a însemna copacii pentru a nu se-nvârti pe loc. O luase de cu primăvară, de când dă colțul ierbii și se trezesc la viață toate făpturile pădurii. Ursul își vedea de

furtișaguri mai ales noaptea, când, până să se dezmeticească oamenii din somn, își și lua valea și-și pierdea urma. Se rărise frunza-n codru, se scurtaseră zilele, se lăsase-un frig aspru și pătrunzător, și Decebal tot nu dăduse de bârlogul fiarei. Cam pe când aproape că-și luase gândul să-l mai prindă-n anul acela – fiindcă după cum se-ntețea frigul însemna că ursul avea să se pună pe iernat – după o ploaie măruntă și lungă, fiara mai fură porcul unui om, de data asta lăsând urme-adânci în lutul moale care despărțea cătunul de pădure. Însoțit de Por, câinele lui de vânătoare, și de doi străjeri din garda lui Duras, Decebal dăduse de bârlogul ursului, bine-ascuns îndărătul unor copaci căzuți. Aprinsese-n gura bârlogului un foc mocnit, din vreascuri și din frunze umede, numai bun să facă fum mult și să scoată fiara la lumină. Din fundul bârlogului se-auzea foșnet de frunze uscate și-un mârâit răgușit și furios. Străjerii-așteptau cu sulițele-n mâini. Por lătra și scurma pământul.

— Por, culcat! Voi, băieți, stați deoparte. Al meu e!

Ursul se ridicase repede-n două labe și dăduse să-l apuce pe Decebal, care se și repezise cu jungherul să i-l vâre-n inimă. Cu o labă ursu-l trântise la pământ, izbindu-l cu fața de-un copac căzut. Cu șaua nasului ruptă, plin de sânge și scuturat de-o durere cumplită, Decebal se ridicase și, sărindu-i ursului în spate, îi înfipsese cuțitul adânc în ceafă. Împreună cu străjerii, făcuse-o sanie din crengi legate cu niște curmeie cu care trăsese trupul uriaș până la marginea pădurii, pentru a li-l arăta sătenilor cum le-ar fi arătat leșul unui dușman învins. O săptămână, Decebal nu văzuse nimic, într-atât i se umflase fața de la izbitura de pe urma căreia avea să-i rămână șaua nasului cârmită-ntr-o parte. Un geamăt nu scosese.

«Când nu mai vezi afară, te uiți tot mai adânc înăuntrul tău și-al lucrurilor», atât zisese doar în acele zile.

Zadarnic îl mustrase Duras. Chiar și de când luase-n mâini frâiele țării, Decebal înfigea mai departe jungherul în inima lupului, a ursului, a mistrețului atins de săgeată, când se făceau vânători.

*

— Unchiule, se hotărî Decebal să rupă tăcerea, crezi că dacă Domițian ar mai fi trăit ar fi pornit din nou împotriva noastră?

— Crezi c-ar fi pornit el de capul lui? Ar fi pornit unde l-ar fi trimis ăi care-l urcaseră unde era și care l-au ținut atât cât nu le-a pus în primejdie mărirea și averea. Crezi că nevasta aia a lui Domițian, cu *præfectul prætorienilor* și cu libertul ăla, mai-mare peste garda palatului, au pus la

cale uciderea lui Domițian de capul lor? A fost pusă la cale de ăi pe care împăratul nu-i mai slujea cum trebuie. Crezi că de Caligula și de Nero nu și-a dat tot omul seama că nu erau în toate mințile? Și copiii știau că ăștia doi erau smintiți, darămite Senatul și comandanții de armată! I-au folosit cât ei nu le-au pus starea-n primejdie. Apoi, altul la rând. De ce crezi că l-au ales pe Traian, care nu e nici de neam și nici din Roma? Fiindcă, văzând că se-ngroașă gluma cu noi pe-aici, cu parții dincoace și, mai ales, cu nesupunerea și cu neorânduiala-n țară, au avut nevoie de-o mână de fier care să-i apere, care să le-asigure cât mai multă pâine și mai mult circ pentru gloată și cât mai multă liniște și huzur lor, care l-au înălțat. De ce crezi că Traian se are bine cu toți: și cu ăi de l-au urât pe Domițian și cu ăi de-i pupau poalele togii? Fiindcă știe că ei l-au ales. Nerva n-a fost decât unealta, mâna – ei au fost, sunt și-au să fie. Un împărat nu e nici la Roma, nici în altă parte altceva decât piatra care pleacă din praștie. Eu știu, nepoate, că nu-ți spun nimic nou, fiindcă nimic nu-i nou sub soare. Răul cel mare nu se cheamă nici Domițian, nici Traian: se cheamă Roma și e-alcătuit dintr-o țesătură deasă și trainică de interese legate-ntre ele ca iedera de-un copac. În rău ca și-n bine sunt trepte însă. Domițian ne-ar fi fost mai puțin primejdios decât Traian. Vorba-vine, fiindcă, pân' la urmă, Domițian l-ar fi pus în fruntea legiunilor care-aveau să ne izbească tot pe «cel mai bun general», așadar tot pe Traian.

— Deci, ar trebui să facem în așa fel ca-n fruntea legiunilor să vină altul: care să fie bun, dar nu «cel mai bun»…

Decebal rostise-atât de-ncet aceste cuvinte, încât Dromihete se gândea că poate ele-i trecuseră doar prin închipuire.

— N-ar strica, sună ca o părere și glasul lui Dromihete. Ar fi o amânare. De-ar putea fi cât mai lungă…

— Îmi spuneau niște dezertori romani că…

— Să nu te-ncrezi în ei, nepoate. Bun, în orice-mprejurare, este omul care luptă să păstreze ceva și nu cel care doar fuge de ceva, ca o păstaie purtată de vânt.

Cu toate că vorbele lor erau ferite și, pentru cine i-ar fi auzit, ar fi părut în dodii, fiecare prinsese gândul celuilalt.

— Îmi spuneau dezertorii ăștia că Traian primește-n cort pe oricine.

— O fi primind…

— N-ar fi rău să fie-așa…

— Să nu te-ncrezi în dezertorii ăia.

— Nu m-aș încrede, însă ei vorbesc latinește.

— Vorbesc latinește și unii din jurul tău…

— Vorbesc ei, dar nu s-ar învoi… Dacă sunt prinși…

— Prinși ar fi sigur. Și soarta – una singură. Totul ar fi să nu-i prindă *înainte*, ci *după*.

— Tocmai de-asta nu s-ar învoi…

— Dar să moară pe câmpul de luptă cum s-ar învoi? Care e deosebirea? Ar muri tot pentru pământurile lor…

— Pe câmpul de luptă e-nfruntare deschisă și sorți deopotrivă pentru viață și pentru moarte.

— Soarta, fiule, soarta hotărăște sorții…

Amândoi se simțeau apăsați de gândurile pe care nu și le spuneau cu voce tare, dintr-o veche-obișnuință-a fiecăruia din ei de-a nu vorbi cu nimeni cum ar fi vorbit cu sine însuși.

Dromihete se-ndoia că Decebal s-ar fi-ncrezut în cineva ca-n sine însuși, cum spusese cu privire la Bicilis, făptura aceea fără vârstă, măruntă la trup, văzută de Dromihete, atunci demult, în temnițele regelui Duras. Pe lume nu se putea trăi singur. Slujindu-se unii de alții, oamenii erau nevoiți de multe ori, fără să se-ncreadă unii-n alții, să-și lase de-nțeles că s-ar încrede. Totul de fapt era ca acela-n care te-ncredeai sau în care te făceai că te-ncrezi să aibă interese comune cu tine și, prin urmare, să nu te trădeze. Știa și Decebal, știa și Dromihete că, de cele mai multe ori, schimbarea interesului însemna schimbarea credinței, că așa-zisa credință se-ntindea după interes cum se-ntinde vrejul buruienii după soare. Dromihete nu vorbise niciodată cu Decebal, fiul soră-sii, ci stătuse de vorbă cu Decebal, moștenitorul regelui Duras și fiul regelui Scorilo. Poate că sângele nu se făcea niciodată apă, dar își putea pierde mult din fierbințeală. Dacă l-ar fi văzut crescând de prunc sub ochii săi, cine-știe, Dromihete l-ar fi-ndrăgit pe Decebal și l-ar fi simțit rudă. Oamenii se fereau unii de alții cât timp aveau ce pierde unii prin alții.

Dromihete nu mai avea pe lângă el nici o ființă căreia să-i facă rău prin vreo nechibzuință. De ce n-ar fi stat de vorbă drept cu străinul de lângă el, care-i mai era și nepot?

— Unchiule, zilele omului doar zeii le știu.

— Într-adevăr, fiule.

— Ne-a trecut viața și n-am stat o dată măcar de vorbă. Am uitat și eu și dumneata că ne curge-același sânge prin vine. Toată viața a trebuit să mă

feresc.

— Oricine are ce pierde se ferește. Și ăl care poate pierde-un blid.

— Cum o fi când omul nu mai are ce pierde?

— Liniște și senin, fiule. Senin, liniște și-nstrăinare. Te uiți la viață ca la o haină care nu e-a ta.

Dromihete și-o aminti pe Amalusta, pe patul de moarte. Căzuse din nuc și sub nuc îi puseseră așternutul de zăcere. Când își dăduse ea seama că n-avea să mai poată umbla niciodată-n picioare, îi șoptise lui Dromihete: «aici», și-i arătase cu vârful degetelor pământul de sub ea. Din acea zi nu mai mâncase, nu mai băuse și nu mai vorbise cu nimeni. De câte ori se-apropiau ai ei, pe față-i trecea un zâmbet lin și depărtat de grijile lumești, zâmbetul unei despărțiri senine și-mpăcate. «Câte cuvinte-nghite omul, câte umilințe – atâta cât are ce pierde. Cum se leagă de ființe și de lucruri – însemnate unele, dar și câte fleacuri! Și toate – doar de frică să nu piardă! Eu nu mai am ce pierde. Mi-a mai rămas pe lume doar pământul străbunilor și neamul din care mă trag. Și romanii au să pună stăpânire și pe ele, oricât ne-am amăgi…».

— Decebal, dac-ai ști că altcineva ar cârmui țara mai bine decât tine, i-ai da puterea?

— N-aș da-o nimănui, fiindcă nimeni n-ar cârmui mai bine decât mine.

— Ai răspuns fără prefăcătorie și ca un adevărat cârmuitor. Un adevărat cârmuitor e totdeauna-ncredințat că el este cel mai bun.

— Unchiule, dumneata nu ești încredințat că sunt cel mai bun?

— Pentru o țară amenințată de năvălitori e bun un cârmuitor aspru, dârz, curajos. Ești cel mai bun dintre toți.

— În urmă cu câțiva ani, cel puțin nouă dintre cele douăsprezece căpetenii adunate azi la sfat mi-ar fi luat fără să șovăie locul; acum, puțini s-ar mai îmbulzi, socot.

— Niciunul.

— Unul singur: Druxilis.

— Fiindcă e prost și-ngâmfat. Și tot pe-atât de viclean. Ăsta n-o să piară niciodată.

— Așa cum zici, unchiule. Fiind prost, nimeni nu-l crede primejdios.

— Nici chiar tu, Decebal.

— Eu mă fac numai că nu-l cred primejdios.

«Dacă vorbești atât de pe față, nepoate, înseamnă că tu socotești că n-ai ce mai pierde», se gândi Dromihete, fiindcă altfel nu-și putea închipui cum

nepotu-său, din a cărui gură nu-i fusese dat vreunui om să afle-o părere despre cineva – cei din jurul lui trezindu-se măriți sau micșorați fără vreo lămurire, ca în urma unei legături ascunse, știută numai de Rege și de insul cu pricina, în așa fel că niciunul nu părea uimit de-nălțare ori de coborâre – cum nepotu-său își dezlegase limba fără nici o fereală.

— Unchiule, cred că nimic pe lume nu e mai primejdios decât prostia.

Dromihete încuviință din cap.

— Cum altfel s-ar putea ca atâtea neamuri să fie călcate-n picioare de romani în loc să se unească-mpotriva lor? Toate neamurile astea dimprejurul nostru nu știu cum să se mănânce-ntre ele și fiecare-n parte cum să lovească-n noi.

— Pentru ei, tu ești peștele-ăl mare care-i înghite. Nu văd în tine apărătorul în fata romanilor, ci doar asupritorul lor apropiat. Mintea omului are uneori bătaie nebănuit de lungă, alteori nu trece de vârful nasului. Primejdia apropiată-l sperie pe om, cea depărtată i se pare că n-o să-l atingă niciodată. Cine sare primul cu ciutura să stingă un foc n-o face de dragul celui păgubit, o face de frică să n-ajungă flăcările și la avutul lui. Pe câți nu i-au izbit romanii și nu le-am sărit nici noi în ajutor…

— Eram prea departe, n-aveam cum s-ajungem pân' la ei.

— Decebal, e greu să ne-mpăcăm cu gândul că suntem toți la fel: că nu dăm niciunul liniștea și-așternutul nostru moale pentru gâlceava altuia.

Glasul bătrânului sună blând și-mpăciuitor.

— Lumea n-o s-o schimbăm noi acum, și-așa cum se-arată n-o s-o schimbe nimeni niciodată. Fiecare se iubește prea mult pe sine ca să aibă timp și de altul; gândul ăsta numai la sine e răul cel mai mare.

— Așa e de totdeauna, zise Decebal și oftă scurt.

— Cât despre prostie – rămâne a mai mare putere pe pământ, căci proștii și viclenii au să-și dea totdeauna mâna împotriva deștepților și-a cinstiților. Și sunt atât de mulți și proști și vicleni… Și nimeni nu se teme de ei.

Tăceau. Și li se părea că, de la o vreme, pășesc temători. Ca și când țesătura deasă și dibace a prostiei și-a vicleniei ar fi și-nceput să le-ncurce picioarele.

Un sunet de trâmbiță înalt spintecă liniștea limpede-a nopții. Alte trâmbițe i se-adăugau de peste tot, înălțându-se tremurate spre bolta cerului, gata s-o despice-n două. Cântau cocoșii.

Decebal și Dromihete rămăseseră locului. Cântatul cocoșilor, măsurătoare a timpului ascunsă de fire în niște păsări de ogradă, acum îl

auzeau parcă pentru prima dată, într-atâta-i uimi și-i înfioră.

— Unchiule, trei lucruri am a-ți spune.

În cuvintele și-n glasul Regelui se simțeau graba și nerăbdarea celui căruia timpul nu-i mai dă răgaz.

— De-o vreme încoace am luat ostatic un general rămas de-acum trei ani cu trupele romane de la Porți.

Se opri ca și când s-ar fi-mpiedicat de ceva. Dromihete nu-ntrebă nimic.

— Am un gând cu el.

— Orice gând ai avea cu omul, fiule, pune-te-ntotdeauna-n pielea lui. Închipuie-ți ce-ai face tu în locul lui.

Decebal se posomorî.

— Știu ce-aș face.

— Să nu uiți că – nici la Roma, nici în altă parte – nimeni nu este de ne-nlocuit.

Decebal pricepu că bătrânului îi trecuse prin minte ce gând era acela.

— Nicăieri nu se-mbulzește nimeni să răscumpere ostaticii, se gândi Dromihete să vorbească mai deslușit.

— Încercarea moarte n-are.

Dromihete se uită-ntrebător la Decebal, fiindcă nu pricepea de ce anume trebuie să fie înștiințat el de acest lucru.

— Tot ce-l sâcâie și-l nedumerește pe dușman e binevenit.

— Unchiule, *orice* s-ar întâmpla, noi *trebuie* să ne purtăm bine cu omul ăsta.

Dromihete se uită la fel de-ntrebător.

— Vreau să spun că orice *mi* s-ar întâmpla, omul ăsta nu trebui' să pățească nimic; trebui' însă ținut.

Dromihete vru să-și întrebe nepotul cum de-și făcea testamentul în fața unuia de două ori mai bătrân decât el, dar se opri, aducându-și aminte că și-n unii oameni firea ascunde o măsurătoare a timpului-timp și-a timpului fiecăruia-n parte, ca și-n cocoși.

Maică-sa, mama lui Dromihete, în ziua când murise, din zori tot întrebase: «Mai e mult pân' la asfințit; mai e mult pân' la asfințit?», și la asfințit își dăduse ultima suflare.

Prin inima lui bătrână și plină de tristeți pietrificate mai trecu un fior de rea-prevestire asemenea celui de cu zi când, în sala de piatră, o rază roșie de soare-n asfințit păruse că-i desparte Regelui capul de trunchi.

Se hotărî s-asculte făr-a mai pune-ntrebări și făr-a se mai mira.

— Unchiule, ești al treilea om – cei dintâi fiind Bicilis și cu mine – care *trebuie* să știe unde-am ascuns lucrurile de preț.

— Decebal. Nu vreau să știu. Dac-am să știu, are să-mi fie frică de ce-aș putea vorbi și-n somn. Nu-mi spune.

Glasul bătrânului suna deodată plăpând și rugător. Decebal șopti ceva în urechea bătrânului ca și când nu l-ar fi auzit.

— Și, ca să nu pun toate ouăle-ntr-un singur coș, precum bine-ai zis dumneata – și asta știm *doar noi doi* – ține petecul ăsta de pânză pe care e-nsemnat locul unde se află partea din avutul vistieriei pe care numai Regele are dreptul s-o vadă. Când ai să simți că ți se-apropie ceasul, să dai pânza cui ai să crezi că-i vrednic să ducă taina mai departe.

— Grea povară pui pe umerii mei.

— Povara cea mai grea acum vine: orice s-ar întâmpla, să nu pleci din locurile noastre. Să mai aibă cei care-or rămâne de cine-asculta. Așa să le spui, că ți-am lăsat cuvânt.

«Dac-ar mai face viii ce zic morții», se gândi cu-amărăciune Dromihete.

Se-ntorseseră-n tăcere, pe-același drum, la casa unde fuseseră găzduiți oaspeții.

— Unchiule, ca să poți desluși pânza pe care ți-am dat-o, trebui' s-o-nmoi în apă, și pe urmă s-o storci. Cu bine, unchiule, mergi sănătos!

— Cu bine, Decebal!

Bătrânul se uită scurt în ochii Regelui.

Coborî pleoapele. Stătu așa, o vreme, cu ochii-nchiși, înălțând o rugă puterilor de deasupra. Și Regele își coborâse pleoapele. Înțelegerea lor de taină era pecetluită.

LONGIN: Nu avem vreme să pricepem tot,
Abia ne-ajunge-a cârmui o lume.
Nu este greu dar nici ușor nu e,
Destul că îți răpește toată viața.
Dreptatea noastră e puterea noastră.
Cu ea deodată vom cădea și noi…
De vom cădea eu nu zic: «Vai de Roma!»
Ci-o spun în gura mare: «Vai de cei ce-or răsturna-o – vai de lumea toată!»

M. EMINESCU, *Decebal.*

OMNES UNA MANET NOX.

O moarte, ce ți-aș pofti,
Viță verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viță verde iadăra.

Da-ți-oi aor și argint,
Viță verde iadăra,
Să nu mă pui în pământ,
Viță verde iadăra.

O, omule, ce gândești?
Viță verde iadăra,
Cât ai vre tu să trăiești?
Viță verde iadăra.

RAPSOD ANONIM, *Bocet din Maramureș.*

Lui Gnæus Pompeius Longinus îi pierise demult somnul, dacă ațipeala – toropeala care-l dobora din când în când dup-atâta veghe – se putea numi somn. Stând întruna cu ochii deschiși îi simțea la un moment dat uscați, înțepeniți. Pleoapele coborâte atunci pentru a umezi și-a odihni globii care usturau și stăteau să iasă din orbite, obloanele-acelea subțiri și plăpânde i se păreau, pentru scurt timp, un zid despărțitor între două-ncăperi în care se

afla-nchisă viața lui. Într-una, Gnæus Pompeius Longinus, prizonier al unui rege barbar; în cealaltă, Gnæus Pompeius Longinus, prizonier al Romei, prizonier a doi stăpâni – căci altfel cum să numești pe cel cu drept de viață și de moarte asupra ta? – doi stăpâni, unul mai neîndurător decât altul. Ne-ndurarea, judecățile și prejudecățile Romei le cunoștea, într-însele se născuse, din cauza lor avea să moară, oricare ar fi fost aparențele. Cu privire la ne-ndurarea căpeteniei barbare n-avea nici o îndoială. Deși învinuirile pe care și le-aducea lui însuși nu serveau la nimic și hotărârea lui era ca și luată, Longinus nu-și putea muta gândul de la ele și nici nu se putea opri să și le repete până la istovire.

*

De câte ori nu-i spusese bunica lui dinspre mamă, Gnæa Pompeia că, viața fiind singurul bun pe care nimeni nu ți-l poate da înapoi, odată pierdut, de nimic ce-ți poate cinstit păstra viața nu trebui' să te rușinezi și că trebuie să te ferești de tot ce-o pune în primejdie, fără să te rușinezi, de-asemenea, și fără să te gândești la ce-ar putea zice lumea. Din fața hulei și-a disprețului au scăpat mulți cu zile, în timp ce laudele și-admirația n-au înviat pe nimeni.

Cam pe când se pregătea să-mbrace toga virilă, într-o zi de arșiță, scăldându-se-n Tibru cu niște sclavi de vârsta lui, nimerise-ntr-un vârtej. În primele clipe, teama de-a se face de râs îi biruise groaza. În joaca și-n exuberanța lor de-adolescenți care nu știau cum să se stropească mai tare unii pe alții, cum să țipe mai tare, în dezlănțuirea lor de vietăți tinere, cu trupuri și cu suflete mustind de sevă, în uitarea de sine și de altul pe care-o dă învăluirea unei ape-n curgerea ei domoală sub razele molcome-ale unui asfințit de toamnă caldă, minute-n șir, nimeni nu-și dăduse seama că tânărul stăpân nu face tumbe-n apă, aci ivindu-se la suprafață, aci cufundându-se cu totul, ci că se luptă cu moartea. Când puterile-i erau ca și sfârșite și uitată grija de-a-și păstra intactă demnitatea, într-o zbatere care, fără ajutor, ar fi fost ultima, strigase «Ajutor!». După ce-l scoseseră pe mal, după ce-l învârtiseră de picioare, cu capul în jos, ca să dea afară apa-nghițită, când îl văzuseră că, în sfârșit, își venise cât de cât în fire, abia atunci îi apucase groaza pe bieții sclavi. Dezmeticindu-se și deschizând ochii, cum stătea-ntins pe nisip, Gnæus își plimbase privirea pe chipurile lor pierite. Stăteau toți roată în jurul său, țepeni ca niște stane de piatră. Atâta groază împietrită pe fețe îl făcuse pe Gnæus să creadă că e pe lumea cealaltă și că vede

umbrele fumurii ale Hadesului. Doar goliciunea lui și-a lor i se păruse-un semn din lumea celor vii. «Vă mulțumesc, prieteni», izbutise el să-ngaime. Cuvintele-acestea – spuse din toată inima și cu gândul de-a arăta sclavilor că sunt momente-n viață care șterg deosebirile dintre oameni – nimeriseră ca o scânteie peste-un sloi de gheață. Nici o tresărire – pe chipuri, în ochi – nici o lumină. Doar răceala unei învinuiri mute. Aceeași răceală o văzuse de-atunci încolo, după fiecare luptă, în ochii legionarilor, în timp ce vreun comandant – el, de pildă – făcea elogiul celor căzuți. De când i se deschiseseră cât de cât ochii pentru toate câte se aflau pe lume, Gnæus Pompeius Longinus băgase de seamă că cei de sus, chiar când fraternizau cu cei de jos, nu abandonau o anumită măsură: cea care, de fapt, păstra neștirbite ierarhiile. Același lucru se putea spune și despre fraternizarea de jos în sus; tot acceptare limitată și strict ierarhizată era și-aceea.

Gnæus Pompeius mergea până la a crede că, măcar individual, unul de sus – în sufletul său – îl putea adopta, îl putea emancipa total pe unul de jos, în timp ce-acesta păstra totdeauna rezerve și-avea intoleranțe față de cel de sus. Stăpânii petreceau nestingheriți în fața sclavilor, dar niciodată sclavii în fața stăpânilor. De teamă, de rușine? Nu. Fiindcă nu-i socoteau de-ai lor. Fiindcă-i respingeau, îi excludeau. Stăpânii se simțeau vinovați adesea față de sclavi, aceștia – niciodată față de stăpâni.

Comandant plin de omenie, Longinus făcea tot ce-i era cu putință pentru a-și cruța legionarii și pentru a nu le primejdui fără folos viața. Ducea același trai cu ei în toate campaniile. Dar nu era victorie sau înfrângere după care să nu simtă ostilitatea mută a trupelor față de el. Nu față de Gnæus Pompeius Longinus care s-ar fi făcut vinovat de ceva anume, ci față de el, *comandantul.*

În viața fiecărui comandant, fie că și-o mărturisea sau nu, erau momente de-ntrerupere-a comunicării cu subordonații, momente-n care-aceștia lăsau să se bănuiască ostilitatea imemorială a subordonatului față de căpetenie. Pentru Gnæus Pompeius, acela era momentul supremei singurătăți și-al supremei umilințe-n fața vieții. Încerca, după ce-ncepea să-și revină din deprimarea-n care-l azvârleau – acesta era cuvântul – muțenia legionarilor și privirea lor goală, încerca să tălmăcească această ostilitate fără cuvinte, cea mai rea dintre toate. Luându-se pe el măsură a lucrurilor, se gândea ce privire-ar fi avut el și ce cuvinte dacă, în aceleași împrejurări, s-ar fi aflat în fața Senatului și-a Principelui. Cum ar fi tălmăcit el propria privire și propria muțenie? Fiindcă nici el n-ar fi avut de spus cuvinte. O singură

tălmăcire i se părea cu putință: *«Cui prodest?»*, întrebare ce cuprindea nu doar esența oricărei jurisprudențe, ci și pe cea a tuturor mobilurilor omenești.

Împărțirea prăzii și petrecerea ce-i urma, sfârșită totdeauna-n beție, atenuau nemulțumirea surdă pe care, asemenea unei semințe de boală ascunsă, o poartă cu sine gândul deșertăciunii. *Cui prodest?* Cui folosește?! Cinstit cu sine însuși, în fața rugurilor care-n curând urmau să mistuie dovada atâtor vieți pierdute, Longinus cu greu găsea cuvintele de glorificare-a Romei, cuvinte-n care nu credea și care sunau sacadat și rece ca niște pietre izbite-ntr-un scut.

Cine, ce era eterna, glorioasa, invincibila Romă, pentru care se stingeau atâția oameni, pentru care alții mai norocoși sau mai nenorocoși – cine-ar fi putut spune? – o viață trăiau departe de locurile și de familiile lor?

Cine, ce era această Romă?

În timp ce magnifica măsura Cetatea și-i elogia pe morți și pe supraviețuitori, cuvintele lui se precipitau. Urechea mai puțin dedată cu nuanțele putea lua enervarea care mocnea în ele drept participare și entuziasm. Legionarii oricum n-ascultau discursurile comandanților. Unii, de altfel, nici nu știau atâta latină ca să le-nțeleagă. O-ndelungată practică-i învățase însă pe toți ca la fiecare pauză a discursului să izbucnească-n urale. Dovadă formal indiscutabilă că spusele comandantului exprimau gândurile lor. Dacă vreun soldat îi asculta cu-adevărat discursul, pentru comandant era mai bine să nu se uite la el.

Cine, ce era în clipele-acelea Roma pentru Gnæus Pompeius Longinus? Principele? Senatul? Nu se-mpliniseră nici doi lustri de când principele era Domițian, vietate crudă, insidioasă și desfrânată care, exaltând ce este mai josnic și mai detestabil în om, transformase delațiunea-n politică de stat și procesul de intenție-n condamnare la moarte. Orice bănuială cu privire la vreun dubiu al cuiva asupra augustei sale persoane mărea lista condamnărilor la moarte și-a bunurilor confiscate-n favoarea aceleiași auguste persoane.

Longinus își amintea cuvintele spuse de Tacitus odată, când se aflau doar ei doi pe promenadă: «Repulsia lui Domițian față de omul care gândește este asemenea repulsiei noastre față de gângăniile primejdioase ori parazite: le strivim instinctiv sub talpă. Să nu uiți asta, Gnæus, și oricum să n-o repeți, dacă vrei să nu ne tăiem amândoi vinele ori să ne mănânce țânțarii de vii!».

Cine, ce era acea Romă? Senatul, care demult nu mai avea legătură cu-nțelepciunea senectuții de la originile sale republicane, ci ajunsese-o liotă de-mbuibați din neam în neam ori de parveniți hămesiți de onoruri, de arbori genealogici și de opulență, fără cuvânt în fața tiranului, făcând pe adormiții cât acesta era treaz și pe victimele când se schimba tiranul? Cancelaria Principelui, oare? Compusă din liberți fățarnici și obraznici, puși pe căpătuială, tâlhari care-nvârteau pe degete împărat, senat, plebe, pugilatori, quadrigarii, gladiatori, negustori, cărora nu le mai ajungeai cu prăjina la nas și cărora, fără plocon, nu le mai puteai pune-n palmă o petiție, uniți între ei ca o imensă familie, pe care n-aveai cui să-i reclami, într-o corupție care-ncepea cu sclavul și sfârșea cu împăratul? Plebea, cumva? Mușuroi colcăind de gângănii leneșe, mișună care, pentru a-și îndestula burta, își începea ziua cu-o temenea ipocrită în fața unui patron – la fel de ipocrit în mărinimia lui – și care, după ce greul ăsta trecea, se-ndrepta fără grabă spre terme ca să-și asigure o condiție fizică numai bună pentru urlat în arene, unde-și sfârșea «istovitoarea» activitate zilnică? Plebea, care nu-și mișca picioarele decât după pomenile de la particulari și de la stat, care nu mai da din mâini decât pentru a-și vârî mâncarea-n gură; plebea, aidoma cu-o căpușă ajunsă apodă de-atâta supt dintr-o găină grasă?

Cine, ce era acea Romă? Acei bieți năpăstuiți care, pentru-nchipuirile lor inocente, pentru visele lor cu ochii deschiși, erau aruncați fiarelor în arene, în fața unui public mereu însetat de oroare, îndemnat la sete de oroare, ca să nu-și pună-ntrebări și ca să nu-și dezmorțească mintea? Acei visători prea visători, care mureau cu un zâmbet de beatitudine pe chip și cu ochii spre-o vedenie, prea umili, prea creduli ca să nu poată fi manevrați, credincioșii unui iudeu răstignit printre-atâția alții – pe vremea lui Tiberiu, parcă? Preavisătorii aceștia, care-și sporeau mereu numărul, cu prea multa lor blândețe și cu prea multul lor dezinteres pentru cele pământești, să fi fost, oare, sămânța unei noi tiranii care, într-o bună zi, avea să ceară sacrificiu de vieți omenești în numele zeului ei blând, bun și drept, care luase, zice-se, chip de om, căci lumea nu cunoștea zei care să nu fi cerut sacrificii? Să fi fost ei o sămânță chiar atât de primejdioasă încât Roma, tolerantă cu toate credințele, dintre care-adoptase atâtea, să le dea importanța de a-i transforma-n martiri? Să fi fost ei mucigaiul, pecinginea care să roadă pe dedesubt impunătorul edificiu al Romei?

Dar astea erau alte întrebări.

Ce era pentru el Roma în fața rugurilor celor învinși? (Căci nu știa cum să-i numească altfel pe cei morți într-o bătălie, fie ea și victorioasă.) Peste paraponul acestor imagini, rod al extenuării unor campanii între care Gnæus Pompeius Longinus nu apuca să răsufle, peste revolta de nereprimat la vederea atâtor bărbați răpuși, unii rămași cu ochii deschiși, pironiți spre cer, într-o acuzare eternă, peste sentimentul zădărniciei și poate ca o reacție împotriva zădărniciei, în gândul lui, peste-aceste imagini se înălța în cele din urmă ca o nălucă uriașă, omnipotentă și omniprezentă, Roma a cărei brazdă inaugurală fusese trasă de mult în legendă, Roma ridicată cu credință de oameni harnici și pricepuți, Roma peste care trecuseră incendii, ciume, crime, dezbinări, împărați smintiți cărora li se damna numele și li se sfărâma efigia de pe monumente, monumente ale grandomaniei, dar și-ale grandorii, se înălța Roma indestructibilă, în ciuda atâtor strădanii de distrugere din partea sorții și-a oamenilor, Roma celor șapte coline, paznici de neclintit ai întregii Peninsule, Roma de unde porneau în lume drumuri civilizatoare, cetate solară al cărei sens tainic, pentru Gnæus Pompeius Longinus, putea fi asemănat doar cu sensul la fel de tainic – îndreptat spre o finalitate indescifrabilă, dar de netăgăduit – al vieții omenești. Această imagine-a eternității, din a cărei alcătuire făcea parte și el, îl împăca pe Longinus cu soarta lui, cu soarta-n general, cu viața lui de legionar, cu sine însuși, într-un sentiment de pietate filială față de Cetatea-mamă. Acesta era momentul în care Gnæus Pompeius Longinus se simțea mai mult ca oricând *civis romanus*.

Discursurile funebre ale acestui comandant supus neliniștii, amărăciunii, deznădejdii și, mai ales, îndoielii – ca orice ființă gânditoare – dar nu mai puțin devotat cetățean al Romei, nu sfârșeau niciodată apoteotic: se-ncheiau prin cuvinte simple, care cereau îndurare, liniște și pace purure puterilor mai presus de om, pentru sufletele celor căzuți întru gloria și întru eternitatea Cetății. După momentul de reculegere, în care-i mai privea o dată pe cei aureolați de experiența supremă, Gnæus Pompeius Longinus făcea semn să se-aprindă rugurile și să se dea onorurile.

Odată încheiată ceremonia, seninătatea pe care i-o aducea ruga adresată puterilor nevăzute – în a căror existență Longinus credea, dincolo de materializarea, în temple și-n statui, a ideilor omenești despre divinitate – se retrăgea iară din fața tristeții ce-i năpădea sufletul și-a dorinței de singurătate, asediată de incertitudini, de întrebări și de-o neobosită îndoială. Se gândea la cei prefăcuți în cenușă, dintre care unii nu văzuseră niciodată

Roma, nu-i cunoscuseră limba – mobilurile Romei fiindu-le, în cel mai bun caz, străine, dacă nu ostile. Străinii aceștia, sacrificați pentru o cauză asupra căreia se concentra partea cea mai supărătoare a-ndoielilor sale, luau pentru Gnæus Pompeius proporțiile unei mari amenințări. Edificiul Romei se-nălța tot mai sus, dar cu mai multe straturi de cărămidă nelegată cu mortar, straturi ce se lărgeau îndepărtându-se de perpendiculara pe temelie a oricărui zid corect clădit. Edificiul Romei semăna tot mai mult cu-o pâlnie în echilibru șovăielnic. Străinii aceia luptau pentru Roma fără să crâcnească. Tăcerea nu e totdeauna semn de-adeziune. Singurele momente când păreau să participe – și nu doar fizic – la viața Romei erau cele când, nemaiținând seama de Senat și de ierarhii, legiunile se supărau și-și proclamau (niciodată nu se știa dacă fără o instigare prealabilă) un împărat. Fără să fi fost adept al procedeelor favorabile dezordinii, în sinea lui, Longinus dădea dreptate legiunilor s-aleagă ele împăratul, fiindcă *ele*-ntindeau și apărau imperiul.

«Se cunoaște că n-am aspirat niciodată la supremație; altfel aș fi fost pentru legitimitatea procedeelor. Nici complotul n-ar fi fost de lepădat. Nici adopțiunea», își zicea Longinus, și se-nsenina de-un zâmbet când își dădea seama câte forme îmbrăca un singur conținut.

*

De câte ori se ivise prilejul, se uitase atent la Traian în timpul ceremoniilor funebre. Nu citise pe chipul lui nimic altceva decât se putea citi în împrejurările obișnuite. Poate colțurile gurii i se lăsau ceva mai mult, iar cutele – care-ncepeau de lângă aripile nasului și coborau ca două brazde, mărginindu-i bărbia – se-adânceau, accentuând aerul sever al chipului. Nimeni nu se putea lăuda să-l fi văzut vreodată pe Traian pierzându-și cumpătul de bucurie ori ieșindu-și din fire de supărare. Dacă stăpânirea de sine se datora educației și mai ales auto-educației – dacă, deci, era voită și dirijată – sau dacă era pornită din adâncul firii lui, din îmbinarea umorilor, cine-ar fi putut spune? Câțiva apropiați? Poate. Longinus se-ndoia. Deși martor al unei bune părți a vieții lui Traian (și nu a celei mai lipsite de-nsemnătate), pentru el, Traian rămânea la fel de impenetrabil ca și la-nceputul cunoștinței lor. Cunoscându-i consecvența-n disciplină, cât și simplitatea comportamentului fără meandre și fără ascunzișuri, Longinus nu s-ar fi încumetat, totuși, să prezică vreo mișcare a camaradului său de arme din atâtea campanii. Fidel lui Domițian – sub domnia căruia-și începuse

cariera civilă, numit fiind în diverse magistraturi, precum și, de fapt, și pe cea militară, de anvergură – Traian nu lăsase-o clipă să i se bănuiască vreun gând de dezaprobare cu privire la acest împărat și la politica lui, ceea ce nu-l împiedicase, după moartea lui Domițian, să spună despre-acesta că fusese cel mai rău dintre cezari, dar că știuse să-și aleagă prieteni buni, printre care era limpede că se număra pe sine însuși.

Multă lume, și mai ales cine-avusese de suferit pe vremea lui Domițian de pe urma delatorilor, se-așteptase ca noul împărat, general încercat și «cel mai bun cetățean», om în plină putere, să n-o mai scalde cu-acei profesioniști ai denunțului – datorită cărora căzuseră-atâtea capete și se destrămaseră-atâtea familii – cum o scăldase Nerva, om bătrân și șubred, precum avea s-arate domnia lui atât de scurtă. Nerva dăduse câteva rescripte – măsuri timide – împotriva unor delatori mărunți, cu cei importanți luând însă chiar masa, din când în când, după câte spuneau gurile-rele. Nici Traian nu luase măsuri contra marilor delatori – oameni bogați, influenți, făcând parte din puternice și inextricabile țesături de relații și de interese – pe care, zgândărindu-i, riscai să dezlănțui un val amenințător de ostilitate, ci se mărginise la o demonstrație-n stare s-astupe gura publică, mereu căscată, și s-arunce-un fel de țărână formală-n ochi, țărână de care oamenii sunt atât de-amatori, trimițând în voia vuiturilor o corabie plină cu delatori măruntei, prin pedepsirea cărora nu se stârnea nici o animozitate primejdioasă. Consecvent ideii de ordine și de disciplină – de asta Longinus nu se-ndoia – pe care voia s-o impună-n viața Cetății, deși convins că Domițian fusese cel mai rău dintre cezari, Traian lăsase, în liniile mari și importante, lucrurile să se potolească de la sine, morții să-și doarmă somnul din care nici o dreptate tardivă nu-i mai putea scula, viii să-și reia locurile din care cel mai rău dintre cezari îi izgonise, iar timpul, vindecător fără pereche, să le-nchidă încet-încet rănile și s-aștearnă-n suflete colbul uitării. Pentru ca, încă de la-nceput, să știe tot natul că disciplina nu era obiect de târguială – cum se întâmplase, de pildă, atunci când Casperius Ælianus, *præfect* al *prætoriului* și sub Domițian, și sub Nerva, se tot tocmise cu Nerva în privința ucigașilor lui Domițian, pentru ca apoi, încălcând autoritatea imperială, Ælianus să-i ucidă pe ucigași – Traian, ajuns împărat, îl chemase-n Germania pe-acest Casperius și, o dată cu el, și pe ceilalți răzbunători ai lui Domițian și le luase capetele.

Pliniu, *quæstor,* tribun și *prætor* sub Domițian – atât de abil, încât reușise să-și păstreze funcțiile, domiciliul și capul, deși susținuse, sub cel mai rău

dintre cezari, procese-n care-l avusese adversar pe Regulus, unul dintre cei mai abjecți, mai influenți și mai temuți delatori – văzând care este atitudinea actualului imperator față de trecutul apropiat, dăduse drumul gândurilor atâta vreme zăgăzuite și-l declarase și el pe Domițian cel mai rău dintre cezári, neuitând să-l opună mereu celui mai bun dintre principi, Traian desigur. Învățat să-și ascundă gândurile și să-și țină gura, o dată, furat totuși de replică, Pliniu spusese față de câțiva intimi că, luând capetele răzbunătorilor lui Domițian, Traian făcuse gestul cel mai sincer și, totodată, cel mai plin de recunoștință din viața lui: răzbunase moartea ucigașilor lui Domițian, ucigași fără de care n-ar fi ajuns împărat.

Primii care nu se-așteptaseră la această măsură din partea unui împărat care jurase că nu va lua viața nici unui senator fuseseră, fără-ndoială, Casperius Ælianus și aliații săi întru răzbunarea lui Domițian. Cum altfel s-ar fi putut interpreta graba lor de-a se prezenta la chemarea noului suveran? Acesta nu le dăduse timp să-și revină din uimire și nici să se căiască. Nu erau puțini cei care se miraseră de asprimea inaugurală a proaspătului înscăunat. Tot Pliniu, cu limba lui subțire și, după unele păreri, despicată, spunea, pentru lămurirea celor care nu uitau jurământul noului imperátor «Una sunt senatorii, alta *præfecții prætoriului!*».

*

Gnæus Pompeius Longinus făcea parte dintre cei foarte surprinși de asprimea lui Traian. Când Traian, după moartea lui Nerva, devenise unicul conducător, Longinus îl întrebase: «Marcus, cum se simte omul pe umerii căruia se sprijină cel mai important imperiu al lumii?». «Apăsat», îi răspunsese Traian, prompt, pe tonul cu care-ar fi comunicat cel mai obișnuit lucru.

«Marcus, acum, când ești primul cetățean al Romei, îmi îngădui să-ți spun și eu ce cred despre politica imperiului. De fapt, aș începe cu-o-ntrebare: tu crezi că este cea mai bună?».

Fără să clipească, fără ca vreun mușchi al feței să-i tresară, cu-același ton ca și la primul răspuns, Traian rostise cât se putea de scurt: «Politica Romei, bună sau rea, este cea pe care-o cere momentul». Longinus, deși pricepuse că împăratul nu se afla într-o dispoziție de conversație și cu-atât mai puțin de confidențe, continuase, convins că era bine ca primul cetățean al Romei să afle părerea onestă a altor cetățeni cu privire la treburile publice. «Marcus, eu, umilul tău camarad de arme, te-ntreb: este-atât de bună

această politică încât să nu merite a fi schimbată? Când îți pun întrebarea, mă gândesc la dispersarea forțelor noastre-n lumea largă». «Mai mult decât ți-am spus nu-ți pot spune. Și să știi: nu-i ușor să fii primul… nicăieri», venise destul de târziu așa-zisul nou răspuns. «Bănuiam», murmurase Longinus, și mersese tăcut mai departe alături de Traian.

Dezamăgirea și ironia din acest singur cuvânt cu mai multe-ascuțișuri și cuprinzând mai multe obiecte-ale dubiului îi accentuase lui Traian starea de indispoziție pe care i-o pricinuise convorbirea cu vechiul său camarad de arme. Simțea că, afară de cei câțiva membri ai propriei familii și, poate, de Longinus, cercul celor care-i vor cântări faptele cu ochii de pe vremea când nu era împărat avea să se micșoreze. Tot mai des își dădea seama cum o nouă poziție socială aduce după sine un nou punct de vedere asupra celui urcat sau coborât. Când coborai erai părăsit, iar cei care te părăseau își motivau totdeauna lașitatea și oportunismul prin defectele tale, care singure îți aduseseră căderea binemeritată. Când urcai, erai și-atunci părăsit, dacă nu public, în orice caz sufletește: atitudinea nimănui față de tine nu mai era cea de dinaintea măririi. Nimeni nu-ți mai vorbea liber ca înainte și nimeni nu te mai accepta ca înainte. Mărirea te punea sub lumina unui mare semn de-ntrebare. Defectele tale nu mai aflau îndurare în fața nimănui, iar însușirile păleau și nu mai erau suficiente pentru noua ta poziție. Orice schimbare de ierarhie te ducea spre singurătate.

Pentru a-ndulci un pic asprimea replicilor care nu erau chiar cele menite să-l apropie de vechiul camarad de arme, Traian se gândise că era bine să-i dea o explicație a părerilor sale. «Gnæus – i se-adresase, oprindu-se din mers și privindu-l drept în față – drumul pe care-a apucat-o Roma e fără-ntoarcere!». Lui Longinus i se păruseră sincere-aceste cuvinte care prezentau starea imperiului ca pe-o fatalitate și, cu gândul la aceeași fatalitate cu două fețe, îi spusese lui Traian, privind spre Răsărit, de unde credea el că soarta avea să-și trimită mesagerii: «Fără-ntoarcere?! Cu-o singură *întoarcere:* la origine, în Peninsulă…». «Gnæus, chiar crezi că într-o zi Roma are să fie redusă la Peninsulă?». Pentru prima oară în această discuție, tonul Imperátorului nu mai fusese impersonal. «Pe unde ne ducem tăiem drumuri, înălțăm clădiri, zidim terme, *construim* și instaurăm ordinea, ducem peste tot spiritul Cetății și le oferim tuturor un fel de viață la care nici n-au visat; *îi civilizăm*». «Îi civilizăm. Marcus, îi civilizăm. Cei care nu știau să se spele – învață, cei care nu știau să citească – învață, le tăiem drumuri, le pietruim, le construim, le-aducem binefacerile Cetății, *îi*

romanizăm. Învață până la urmă chiar și-un fel de latină, după ureche, îi înfrângem și-i romanizăm. Iar noi ce facem? Ne depărtăm tot mai mult de Roma și ne corcim cu-acești candidați la romanitate: încetăm *noi* să mai fim romani. Te-ntrebi până la urmă cine pe cine a-nvins, cine pe cine a-nghițit…». «Gnæus, crezi că eu am încetat să mai fiu roman, fiindcă provin dintr-o familie de provinciali?». «Marcus, nu ajung toți provincialii Seneca și nici împărați», se gândise Longinus să fie sincer. Și, pentru-a duce sinceritatea până la capăt, continuase: «Până la moartea lui Domițian ai fost un executant disciplinat». (Ca noi toți, se gândise el s-adauge, amintindu-și că doar un an îi despărțise, pe el și pe Traian, la consulat, pe vremea răposatului Domițian.) «Acuma tu dispui. În mine vei avea totdeauna un legionar disciplinat, care nu-ți va discuta ordinele. Mă-ntreb un singur lucru: Marcus Ulpius Traianus gândește în sinea lui despre politica Romei la fel cu Marcus Ulpius *Nerva* Traianus, împăratul?». De data asta se oprise din mers Longinus și-l privise pe Traian drept în față. «Marcus Ulpius Traianus trebui' să se-obișnuiască a-i da ascultare lui Marcus Ulpius *Nerva* Traianus», răspunsese împăratul, în al cărui glas lui Longinus i se păruse că deslușește oarecare părere de rău.

De la această întrevedere, Traian și Longinus începeau să se privească unul pe celălalt cu alți ochi decât înainte ca Marcus Ulpius Traianus să fi ajuns Marcus Ulpius *Nerva* Traianus.

*

Rememorându-și viața, Longinus își dădea seama că doar în fragedă copilărie mai avusese-atât de mult timp cât avea-n singurătatea captivității la regele barbar. Om de acțiune, comandant de armate (mereu atacând, mereu retrăgându-se, mereu construind limesuri pentru stăvilirea barbarilor, mereu atent la disciplina trupelor), ducând de tânăr viață de tabără și gustând doar arareori confortul Romei (cu bâzâitul lui de zvonuri, de bârfe și de intrigi), în primele zile ale captivității, Longinus nici nu știa la ce să se gândească mai întâi: la-ncrederea de neiertat pe care, cu bravură copilărească, i-o arătase vicleanului rege barbar, la consecințele acestei bravuri (pe care curând avea s-o numească bravadă), la viața lui de pân-atunci ori la timpul pe care-ajunsese prea târziu stăpân. Așa-zisa încredere în regele barbar nu-și afla față de Longinus însuși scuza unei greșeli scuzabile. Longinus nu putea spune că nici prin minte nu-i trecuse că i se-ntindea o capcană. Fusese poftit de regele barbar pentru convorbiri în

legătură cu anumite amănunte privind pacea-ncheiată de Senat cu dacii în urma ultimei campanii, cea din 855 u. c.[1] Decebal îl anunțase pe general că putea să-și ia pe oricine dorea în suită. Longinus se gândise să meargă singur, ceea ce-i comunicase în primul rând libertului său, Lucius, față de care, neavând secrete, se obișnuise-a gândi cu voce tare. În ochii slujitorului citise mustrarea din perechile de ochi care-l priviseră cu ani în urmă, întins mai mult mort decât viu, pe malul Tibrului. Făcându-se că nu pricepe semnificația acelei priviri, Longinus continuase să-și expună presupunerile-n legătură cu buna-credință a regelui barbar. Pentru a-l convinge pe Lucius și pentru a se autoconvinge că primejdia nu putea fi decât o-nchipuire, generalul – luându-l, ca spor de argument, pe libert pe după umeri – spusese: «Nu te gândești, Lucius, că n-ar îndrăzni…?!». «Stăpâne, își luase Lucius curajul să vorbească, a îndrăznit atâtea pân-acum… și-apoi teme-te mai mult ca de orice de fiara-ncolțită. Și dacă are de spus ceva, de ce nu trimite la Roma delegați împăratului, Senatului». «Roma e departe. Eu sunt mai aproape și reprezint *aici* Senatul și poporul roman». «Să nu te căiești, stăpâne». «Oricum, ar fi prea târziu», răspunsese Longinus cu melancolie, ca și când faptul s-ar fi și consumat.

*

Trimișii lui Decebal, nouă bărbați în straie de pănură albă, sosiseră în fața castrului la ora adunării de dimineață a trupelor. În stânga celor nouă daci mergea un al zecelea bărbat. După-nfățișare (tuciuriu, buzat, coroiat, cu părul și cu barba numai inele de-un negru arămiu) și după opulența hainelor (încărcate cu fir de aur, neobișnuite prin partea locului), acest al zecelea delegat semăna a corcitură de armean, cu sirian, cu evreu ori cu grec. Longinus – chemat de *vigilia* turnurilor din față, pază căreia străinii îi fuseseră anunțați de posturile din afara castrului – vedea grupul celor zece apropiindu-se. Străinii se opriseră-n fața porții *prætoria*. Nouă dintre ei sunaseră din tulnic, apoi, înțepenindu-se-n șa, rămăseseră nemișcați ca pentru-așteptare lungă. Printr-o pâlnie porta-voce fuseseră-ntrebați ce vor. Într-o latinească de om școlit, din care însă nu se ștersese-accentul latinei vorbite-n Egipt, străinul cu-nfățișare de oriental comunicase mesajul lui Decebal. În urma unui scurt conciliabul între general și ofițerii din castru, cataracta porții prætoria fusese ridicată și cei zece care, după cum se dovedise, n-aveau arme-asupra lor, fuseseră-nfățișați generalului, în *prætoriu*.

Uitându-se la acești nouă bărbați pletoși, bărboși și mustăcioși, cu fețe posace, pe care căciulile mițoase trase până peste sprâncene le-ntunecau și mai tare, Longinus pricepuse numaidecât că avea a face cu oameni de rând, care nu umblau cu ascunzișuri fiindcă nu cunoșteau și nici nu bănuiau gândul stăpânului lor, ci erau doar niște inocenți mesageri – vorba venea «mesageri» – căci singurul care cuvânta cu mărimile romanilor era străinul. El știa și limba dacilor, și pe cea a dușmanilor acestora. Era limpede că acei nouă trimiși ai lui Decebal nu reprezentau o monedă de schimb. Sacrificarea lor n-ar fi însemnat o mare pierdere pentru daci, iar dacă, bănuitori, romanii i-ar fi supus la torturi, pe nici o limbă n-ar fi putut afla de la ei lucruri importante, chiar de i-ar fi făcut bucăți, în timp ce-l asculta pe Kikinis, adevăratul purtător de cuvânt al regelui Decebal, Longinus – căruia privirile evazive și felul alunecos de-a fi și de-a se exprima al orientalilor îi erau de mult cunoscute și nu-l mai interesau cine-știe-ce – nu-i slăbise din ochi pe cei nouă delegați, care stăteau cuviincios unul lângă altul cu căciula-n mână, ne-ndrăznind să se-atingă de mâncarea și de băutura cu care generalul îi cinstise ca pe niște oaspeți ce se aflau. Pe fețele lor nu se vedea nici o urmă că ar fi priceput vreo iotă din ceea ce vorbea generalul cu traducătorul, ci doar împietrirea unei răbdări netulburate pe care-o lasă viața asupra omului învățat cu greul.

*

Pe câmpul de luptă, Longinus n-avusese timp să se uite la daci. Ei erau dușmanii care trebuiau învinși. Acum lua aminte în voie la oamenii simpli din fața lui, atât de-asemănători cu țăranii din Peninsulă și cu cei de pretutindeni. Așa arătau de-aproape acei temuți luptători, ne-ntrecuți în vitejie și-n viclenie, care știau ca nimeni altul să-ntindă capcane și să se facă una cu iarba, cu frunzele, cu pietrele, în sfârșit cu elementele în mijlocul cărora trăiau?! Privea la bărbații liniștiți, cu-nfățișare de gospodari așezați și nu-i venea să creadă că făceau parte din neamul celor care pe zidul unor cetăți de-ale lor înfipseseră-n țepi, ca pe niște ornamente sinistre, țestele prizonierilor romani, că erau din același neam cu femeile care, aducând ofrandă unui zeu al războiului, pârjoleau de vii prizonierii, la flacără scăzută, și-i înțepau mărunt până când aceștia-și dădeau sufletul. Cel puțin așa se spunea. N-ar fi pus mâna-n foc pentru adevărul acestor spuse, dar de-auzit le-auzise. La urma-urmei, și tigrul era o pisică pașnică până ce nu era vorba de hrană. Longinus văzuse ce făceau sarmații cu prizonierii: îi

ciopârțeau și le dădeau drumul să se târască – mizerabile cioturi șiroind de sânge – înapoi la trupele romane, ca să-și dea acolo sufletul, în chinuri de ne-nchipuit și-n urlete care nu mai aveau nimic pământean. Văzuse-n Germania prinși romani atârnați cu gâtul în crăcane și cu picioarele zdrobite-n butuci. Dar parcă nici sarmații, nici germanii n-aveau înfățișarea potolită și așezată a acestor barbari; și n-aveau nici cetățile lor, care vădeau o știință a construcției, nici organizarea lor și nici tipul fizic atât de-apropiat de-al romanilor. Știință, construcție, organizare. Erau ele mai bine reprezentate altundeva pe lume decât la Roma?

Câte seminții pe lume se-mbăiau zilnic, de la căpetenie până la săracul sărac? Unde pe lume știau atâția oameni să scrie și să citească? Unde pe lume săracul mai avea o bucată de pâine-asigurată de stăpânire ca la Roma? Și totuși, în aceeași Cetate în care se mutaseră-nvățătura și arta multiseculară a Greciei, unde matematica, arhitectura, poezia, retorica erau la mare preț, se aruncau oameni fiarelor în arene, sclavi nedisciplinați – murenelor care-i devorau în bazine; și asta fără amestecul vreunui zeu, ci doar spre a «bucura» ochiul și sufletul unor privitori care nici măcar nu mai aveau conștiința ororii. Cât de-asemănătoare este imaginația-n rău la toate popoarele! se gândea Longinus și nu-și mai lua ochii de la trimișii regelui barbar. Roma era blândă cu cei care se supuneau fără să crâcnească.

Dac-ar fi fost să dai crezare *Panegiricului* pe care Pliniu, devenit consul, i-l închinase lui Traian, într-atâta-i fericea Roma cu binefacerile pe cei intrați sub stăpânirea ei, încât celor care se aflau în afara Imperiului nu le rămânea să-și dorească altceva decât s-ajungă mai curând în cuprinsul acestuia. Longinus nu era nicidecum convins că dacii din fața lui nu și-ar fi dorit fericire mai mare decât să fie-nghițiți de Roma. El ascultase-acel panegiric fără să-și ia ochii de pe chipul lui Traian și se minunase cum de acest împărat-ostaș, obișnuit cu limbajul rudimentar al vieții de tabără, putuse răbda atâtea laude și lingușeli fără să roșească și fără să clipească măcar, în timp ce lui, lui Longinus, îi venea să intre-n pământ. Oare-acest Traian Ulpius Nerva, care-accepta imperturbabil asemenea laude – exagerate chiar și-ntr-un elogiu funebru – era unul și-același cu împăratul care mergea pe jos alături de trupe, care bea rachiu din ploștile soldaților, care-și făcea tunica fâșii ca să oprească sângele răniților, cel care nu-mbrăcase după nici o victorie *tunica palmată,* ci numai hainele simple de legionar?! Ce stomac trebuia să aibă-un împărat ca să-nghită unsoarea atâtor fățărnicii! Dar și fățarnicii, la rându-le – ca să nu li se-aplece de

scârba de ei înșiși! Mâine-poimâine, împăratul-oștean avea să fie proclamat divin. Și-avea, poate, să se și simtă zeu. La urma urmei, de vreme ce zeii-l aleseseră-nlocuitor al lor pe pământ… Căci să dispui, cu puteri discreționare, de viața altora, devenind instrument major al destinului, nu-nsemna, oare, să fii o emanare a divinității? În campanii, Traian ducea o viață de legionar. Sub aceste-aparențe de modestie, Longinus bănuia planuri care, din câte știa lumea, o dată doar mai încolțiseră-n mintea unui om. În ochii împăratului tremura uneori lumina unei lacome visări ce, sfidând depărtările, străpungea zarea spre Răsărit. Incredibil de pașnic pentru un slujitor al lui Marte, visând la vremea când, retras din viața publică, avea să se poată consacra lecturilor (a căror insuficiență o simțea ca pe-o incapacitate aproape fizică), visând să se poată bucura de parfumul lămâilor în floare din preajma vilei părintești – aflată la jumătatea distanței între Neapolis și Roma, pe Via Salaria – Longinus nu-și putea înfrânge admirația față de măreția ambiției încă nemărturisite a lui Traian de-a împlini visul ilustrului său predecesor în temeritate: Alexandru Macedoneanul. Longinus, animat de pașnicul ideal domestic al omului obosit de priveliștea dură pe care-o presupune orice cucerire, înțelegea însă cum un strateg de mărimea lui Traian avea ambiții peste măsura puterilor sale, ambiții pentru care *contenens terra Europæ* însemna doar ceea ce era geografic: o peninsulă a mult-râvnitei Asii.

Cu toate că-și pierduse suplețea tinereții, cum se-ntâmplă mai tuturor oamenilor care mănâncă și beau pe săturate – ceea ce, o dată cu vârsta, se dovedește-a fi prea mult – Traian rămăsese surprinzător de vioi în mișcări. Îndată ce sta locului însă, căpăta înfățișarea greoaie a marilor zburătoare când poposesc pe pământ. În trapul robust și pe chipul cu trăsături mari și proeminente se vedea atunci toată oboseala adunată între Eufrat și Rhin: stratificată-n privirea aspră a ochilor bătând în cenușiu și-n brazdele-ncăpățânate care porneau de lângă aripile nasului și coborau de-a lungul gurii cu buze subțiri, până-n josul bărbiei repezite voluntar înainte; în umerii prăbușiți ca sub apăsarea unei poveri prea mari; în mâinile și-n picioarele-ngroșate și care se umflau adesea. În campanii, împăratul obișnuia în fiecare seară, după ce se suna stingerea, să se-asigure printr-o inspecție că totul era cum trebuia să fie-n tabără. Mai făcea un rond doar pentru mișcare, și-apoi rămânea-n fața cortului său cu privirea spre orizont, ca și când de-acolo-ar fi așteptat inițierea-n nepătrunsele mistere și ordine-ale sorții. Atunci, oricine-l însoțea în inspecția nocturnă se retrăgea,

lăsându-l în singurătatea confruntării cu nemărginirea și cu sine însuși, cele două fețe-ale dialogului cu eternitatea.

Idealul Cetății omnipotente și binefăcătoare era, față de adevărurile vieții, ca valul căruia-i este de-ajuns un obstacol în cale pentru-a se sparge zgomotos.

Dacii din fața lui Longinus, oameni ca toți oamenii, care mâncau, beau, iubeau, urau, se-nmulțeau, mureau, reprezentau stânca menită să pună la-ncercare fragilitatea idealurilor.

Om luminat la minte, Longinus nu ura un popor pentru că interesele-acestuia erau contrare Cetății. Nici nu-l disprețuia când era înfrânt de Roma încă invincibilă. Pornită să cucerească lumea și convinsă de superioritatea ei care merita impusă tuturor. Cetatea nu accepta-mpotrivirea față de evidența acestei superiorități, astfel încât cea mai măruntă «provocare» din partea oricui însemna un binevenit *casus belli;* iar tratativele premergătoare sau următoare ostilităților – cărări cotite-abil care duceau, toate, la drumul mare-al supunerii. Tratativele-amintite erau rezultatul unei fățărnicii ingenios elaborate, în care efortul de-a-nfrânge era poleit cu aparența dorinței de-a convinge. Acela care-ar fi fost martor la asemenea tratative sau care-ar fi ascultat *Panegiricul* lui Pliniu – și le-ar fi dat crezare – ar fi putut spune că Roma n-avea decât un vis pe lume: pacea. Pe vremea lui Domițian se-ncheiase cu dacii o pace prea avantajoasă pentru-aceștia ca Roma să fi avut de gând s-o mențină. Dacii nu se lăsaseră păcăliți de-atâta mărinimie: drept care, se pregătiseră febril de război. Timpul dovedise că nu se-nșelaseră. Neamul și locul asupra cărora-și punea Roma ochiul n-avea scăpare. Nu putea fi departe momentul când pe aversul unei emisiuni monetare să stea scris «Dacia capta».

Longinus regretase de multe ori că nu era prea bun cunoscător al elinei și, de-asemenea, că nu putea vorbi fără intermediar cu barbarii-n fața cărora-l aducea viața. Simțea cum comunicarea printr-un intermediar pierdea și din sinceritate, și din amănuntele fără de care-nțelegerea ajungea ca un desen lipsit de perspectivă. L-ar fi interesat să stea de vorbă cu barbarii pe care-i avea acum în față despre lucruri simple: ca, de pildă, felurile lor de mâncare, pescuitul, vânătoarea, despre toate câte-apropie oamenii, dar îi și deosebesc după locul unde-și duc viața.

*

Longinus ascultase mesajul regelui Decebal fără să-l întrerupă niciodată pe emisar, iar acesta se uita încurcat și nedumerit la generalul roman care continua să tacă și să privească țintă la cei nouă daci, multă vreme după ce mesajul se terminase. Într-un târziu, întorcându-și ochii spre el ca și când atunci i-ar fi descoperit prezența, Longinus i se-adresase lui Kikinis: «Onorate mesager, te-aș ruga să-l întrebi pe oaspetele din stânga, din extremă, dacă-i este frică de moarte».

Când Kikinis, vorbind celui desemnat, tradusese cuvintele latinești, toți delegații se uitaseră mai întâi la traducător, apoi la generalul roman, cu uimirea omului care se-ntreabă dacă nu e-nchipuire ce-i aud urechile. Delegatul interpelat se ridicase-n picioare, îl privise pe general, înclinase capul în semn că pricepuse întrebarea, spusese câteva cuvinte pe limba lui, înclinase din nou capul în semn de reverență și se-așezase la loc. «Nu mi-e frică. Pe toți ne-așteaptă moartea», tradusese Kikinis răspunsul.

Longinus ceruse ordonanțelor s-aducă un nou crater de vin și alte cupe. Ceruse să i se toarne mai întâi lui. Gustase din vin și urase tuturor sănătate. Dacii puteau pune-ntrebarea generalului pe seama eventualei lor temeri de-a fi otrăviți. Dovadă – schimbarea vinului. În felul acesta întrebarea-și afla rostul imediat.

Răspunsul delegatului dac îi dăduse de gândit generalului: i se părea că, socotindu-i pe toți cei nouă străini oameni simpli, se cam pripise. Decebal era vulpoi prea șiret pentru a se-ncrede-ntr-un emisar de neam străin, care făcea un serviciu contra cost și care n-ar fi avut de ce să nutrească mai multă simpatie față de daci decât față de romani, mai ales că banul n-avea miros. Era limpede că *măcar* unul dintre cei nouă oameni de-ncredere-ai regelui dac știa latinește.

Asupra unui lucru atât de-nsemnat – chiar cel mai însemnat – cum era moartea, și omul simplu și cel învățat își puneau, de când lumea, întrebări cărora-ncercau să le afle-un răspuns. În această privință, deosebirea-ntre oamenii-nvățați și cei ne-nvățați era aceea că primii vorbeau și scriau despre răspunsurile pe care și le dădeau, făcând din ele obiect de acord sau de controversă, în timp ce oamenii simpli păstrau și-ntrebările și răspunsurile-n adâncul sufletului, ca pe-o mare taină, lăsându-le să se bănuiască doar din pilda vieții și-a morții lor. Pentru cineva care-ar fi înțeles întrebarea lui Longinus abia din traducerea interpretului, delegatul dac răspunsese prea repede și prea fără ezitări.

Omului simplu, mai ales în fața unor oameni de altă condiție decât a lui, cuvintele-i cer timp până să fie rostite, așa cum cerea apa să fie scoasă din puț. Delegatul dac avusese cuvintele prea aproape de buze.

Longinus, îmbrăcat de campanie, călare pe-un cal murg, plecase din castru petrecut de privirile și de uralele soldaților, ale ofițerilor și-ale subofițerilor aliniați în careu pentru onorul la comandant. Ajuns în fața porții *prætoria,* strânse scurt frâul, întoarse calul în loc ți-ți plimbă ochii peste patrulaterul castrului: planul acestuia, cu mici deosebiri impuse de natura terenului, fiind același cu-al tuturor castrelor, Longinus ar fi putut să-l deseneze cu ochii-nchiși, la scară și cu detalii. Din punctul unde se afla el vedea numai *via prætoria, prætoriul* și barăcile paralele cu *via principalis.* Cu toate că-și petrecuse bună parte din viață în castru, pătrundea pentru prima oară simplitatea acelei geometrii prin care spiritul de ordine-al Romei se răspândea în lume. Luându-și rămas-bun de la ordinea asta într-ale cărei linii își petrecuse viața și căreia-i fusese și-i rămăsese fidel slujitor, Longinus (Gnæus Pompeius), cetățean al Romei, pornea să-și împlinească destinul.

Odată în afara castrului, făcu semn să fie coborâtă cataracta porții *prætoria.* Călărea singur, în fruntea ne-nsemnatei lui suite: libertul Lucius, un centurion, pe nume Ceionius, cei nouă daci și străinul de origine încă nelămurită, Kikinis. N-apucase să străbată mai mult de câțiva pași, când Longinus își opri calul, întoarse capul și, printr-un gest, îl chemă pe dacul căruia-i pusese întrebarea despre moarte. Kikinis dădu să se-apropie și dânsul de general, dar acesta-i făcu semn să rămâie pe loc. Dacul se opri în fața romanului la distanța pe care i-o impunea respectul cuvenit, dar acesta-l îndemnă să înainteze și mai mult. Când între capetele lor nu mai erau decât trei palme, Longinus, cu o privire care-ncerca să cuprindă toate-nvățămintele despre zădărniciile lumii, învățăminte deprinse-ntr-o viață, se uită în ochii dacului și, ca spre a pecetlui și prin cuvânt cele rostite de căutătură, îi șopti:

— *Omnes una manet nox…*[2]

Apoi, îl lăsă liber să-și reia locul între-ai lui.

Mergeau în tăcere. Nu se-auzeau decât copitele cailor și ciripitul păsărilor. La-nceput, drumul trecea prin pădure cu frunză căzătoare, pentru ca, pe urmă, să urce-n pantă lină spre zonă de brad și de molid.

«Violente sunt anotimpurile-n țara asta. După gerul uscat din iarnă, când îți îngheață suflarea și crezi că totul e mort pentru totdeauna, urmează

dezghețul, trezirea năvalnică, și-abia apoi se instaurează ordinea: râurile reintră-n albie, seva curge disciplinat prin plante, viețuitoarele se dezmorțesc. Viața se-ntoarce mereu de unde-a plecat, în miraculoasa ei ciclicitate. În fiecare primăvară îmi spun aceleași lucruri: niște platitudini, desigur, dar care-mi dau liniște și-ncredere. Încredere-n ce? În tot. Și mai ales împăcare. Gândul că după oricâte bătălii, după oricât omor și masacru, natura-și vede mai departe, fără nici o poticnire, de ordinea ei fără greș – te face să te-mpaci. Cu ce? Cu tot. Și ce stă mai presus de-acest tot? Oricât ai vrea să-l ocolești: gândul morții. În Campania, acum, trebui' să fie cald. Peste două zile sunt calendele lui mai»[3].

*

Până spre cincizeci de ani, primăvara îi mâna sângele cu biciul prin vine. Longinus se gândea la anii tinereții ca la un timp de mult trecut, pe care-l privea cu-nțelegere și cu indulgență, dar de care se simțea înstrăinat. Se uita la viața lui rămasă-n urmă cu stânjeneala cu care s-ar fi uitat pe furiș într-o-ncăpere-n care se iubesc doi oameni. Nimeni n-ar crede la tinerețe cum te despart anii de tine însuți. Cum îți cenzurează trecutul. Primăvara, pe vremea tinereții îl apuca mai întâi o mare disperare, fără cauză: nu-și afla stare, nici loc, era nemulțumit de orice și mai ales de el însuși: se găsea ridicol, sub-mediocru, deplasat în tot ce făcea și ce spunea, avea porniri de agresivitate care-alternau cu muțenia, cu supărarea pe lume și pe viață, pentru ca, până la urmă, afluenții ăștia de dezgheț să se-adune-ntr-un șuvoi unic și viguros de sete de dragoste. Era o sete sănătoasă, care făcea parte din ordinea firii și nu se domolea altfel decât așa cum se domolește la toate viețuitoarele. Jumătatea de secol, peste care trecuse de doi ani, îi adusese-un fel de secătuire și-o mare teamă de ridicol. În suflet i se veștejise elanul care nu judecă pofta. Corpul lui, cu care dusese toată viața casă-bună, începea să dea semne de oboseală. Îl dureau locurile vechilor răni, junghiurile-i vesteau cu trei-patru zile-nainte orice schimbare de vreme, trebuia să depărteze de ochi tot mai mult obiectele pentru-a le vedea clar, mâinile și picioarele-i erau mereu înghețate, îl furnicau neplăcut, mușchii îi tresăreau; în sfârșit, vitregia bătrâneții îi trimitea mereu mesageri. Cumpătat din fire, mâncase totdeauna doar cât să-și astâmpere foamea și băuse doar cât să-nchine, ceea ce-l depărtase de camarazii lui de arme, dacă n-ar fi fost să se gândească decât la Traian. Longinus nu-și încercase niciodată rezistența la băutură. Nu știa cum ar fi trecut această probă. El n-avea curiozitatea

experiențelor, a căror idee o respingea. Nu se-mbătase niciodată. Făcuse câteva indigestii – nicidecum din lăcomie, ci din alimente care nu-i priiseră – și-i fusese de-ajuns. Era ostil oricărui exces. Repulsia lui față de beție era, în primul rând, de ordin moral. Spectacolul pe care-l dă omul la beție, dacă nu este chiar degradant, în nici un caz nu oferă nimic înălțător, ci privire-nțepenită și sticloasă ca a peștelui mort, limbă care se-mpleticește după-mpleticeala minții, picioare ca de gelatină. Puțini oameni știu să tacă la beție – această vânătoare cu copoi care scot gândurile din vizuinile lor, unde-și ascundeau urâțenia. Despărțirea sufletească lentă a lui Longinus de Traian începuse de fapt prin dezamăgirea pe care Longinus o-ncerca de fiecare dată când Traian se-ntrecea cu băutura. Traian, mai degrabă taciturn de felul său, nici la băutură nu vorbea din cale-afară de mult și nici nu spunea lucruri neapărat necuviincioase. Totul se năclăia însă-n vulgaritate ca-ntr-un strat de mâzgă. Până și vocea i se schimba: dintr-o voce baritonală se prefăcea-ntr-o gâjâială joasă alternând cu ceva pițigăiat ca un cântat de puiandru pe cale de-a deveni cocoș; vocabularul pierdea mult din ținută, accentul hispanic, abia simțit la trezie, devenea pronunțat și bolovănos. Longinus considera că un anumit loc într-o ierarhie obliga la un anumit comportament. Slăbiciunile – care făceau din Traian un om ca toți oamenii – de-nțeles la cineva trăit mai mult pe câmpul de luptă decât la el acasă, Longinus nu i le accepta primului cetățean al Romei.

Hadrian, nepotul lui Traian, nu făcuse nici o taină din efortul și din dorința lui de-a se dezbăra de accentul hispanic – stârnitor, la Roma, de zâmbete. Nici accentul lui Traian nu se corectase de la sine, ci prin lecturi cu voce tare, făcute-n singurătate și fără știrea nimănui de pe când era tribun militar în Siria. Nepotului spaniol, subțire la trup și la minte, manifestările soldățești ale unchiului nu-i puteau fi pe plac. Totuși, în loc de-a medita asupra artei și-a filosofiei grecești, care-i erau atât de dragi, ori de-a se cufunda într-o lectură care să-i încânte mintea și sufletul, acest nepot, tânăr înglodat în datorii, avea tăria – pentru a nu se singulariza de mediul ostășesc și, mai ales, pentru a sta mereu în preajma unchiului împărat – să mănânce și să bea cot la cot cu toată ofițerimea, ceea ce era de nesuferit pentru un om sobru în privința mâncării și-a băuturii. Cineva care-ntr-atât reușea să-și dirijeze trupul până la a-l face să-și domine dezgustul, trebuia să fie animat de mari ambiții.

Eleganța, de la-mbrăcăminte pân' la exprimare, subtilitatea gândirii și rafinamentul gustului erau elemente care-l deosebeau pe nepot de unchi.

Dintre discursurile destinate să fie citite-n public de Traian, nici unele nu părea mai «autentic» imperiale decât cele scrise de Hadrian. Avidius Nigrinus și Pliniu, autori și ei de discursuri imperiale, se străduiau desigur să le compună cât mai în spiritul lui Traian; totuși, nu-i lăsa inima ca măcar printr-o întorsătură de frază, printr-un cuvânt să nu se lase bănuiți în spatele-acestor opere de circumstanță.

Hadrian, scriindu-i lui Traian discursurile, știa să se șteargă din ele până la anihilare. Nici o-nfloritură, nici o alegorie, nici o aluzie-n care să se străvadă tânărul suprarafinat care-și atrăsese porecla de «grecotei» nu apărea în aceste discursuri, scrise-ntr-un stil care nu păcătuia prin exces de metafore și care se identifica felului cam plat și oarecum abrupt de-a se exprima al împăratului, știut de toată lumea. Tacitus, ascultându-l o dată pe Traian citind un discurs compus de Hadrian, îi șoptise unui prieten: «Dacă n-aș ști cine i l-a scris, aș jura că l-a scris singur!». Dacă cineva ar fi vrut să parieze pentru prezumtivii succesori ai lui Traian, Longinus ar fi mizat, fără nici o ezitare pe Hadrian, acest *auriga*[4] menit să-nvingă-n cursa puterii. Din întregul anturaj imperial, nimeni nu-l întrecea pe Hadrian în mimetismul de circumstanță și-n știința de-a-și doza efectele și eficiența efortului spre țel, dibaci mascate sub aparența unei agreabile superficialități.

*

«Legănat de mersul calului, de cântecul păsărilor și de mirosul de primăvară, pe unde mă poartă gândul! Uitasem unde mă duc. *Unde* mă duc știu, mă-ntreb doar *la ce* mă duc. Mă luasem cu gândul dragostei. Cu toate că mi-am păstrat suplețea din tinerețe și nici în mișcări n-am devenit prea greoi, n-aș mai îndrăzni să ațin calea unei ființe tinere și s-o strâng în brațe ca pe vremuri. M-ar împiedica «ierarhia» vârstei și protocolul ei. Acum, în tabără, toată lumea mă consideră imprudent, și chiar sunt; dac-aș fi refuzat întrevederea cu Decebal, toți m-ar fi socotit un laș. Ferice de cel pe care viața-l scutește de-asemenea alternativă!». Dispozițiile Senatului, ale lui Traian deci, erau clare: n-avea să se refuze nici o-ntrevedere cerută de daci. Romanii, ca și dacii, știau că pacea încheiată în 855 u. c. era doar un armistițiu de mai lungă sau de mai scurtă durată. Și unii și alții se pregăteau intens de război, dar aparențele formale trebuiau păstrate. Amândouă părțile se găseau datoare să se prefacă până-n ultimul moment.

Deși caii nu dădeau semne de oboseală, generalul se opri pentru popas. Lucius, grijuliu ca o cloșcă, se-apropie, cu sacul de provizii, de fostul lui

stăpân. Longinus îl refuză cu un gest blând. Îi dădu de-nțeles din privire să-i poftească pe străini. Aceștia descălecară, își priponiră caii de copaci, apoi își luară hrană din coburi: felii mari de pâine albă, slănină afumată și ceapă. Unul dintre ei puse pe-un ștergar două felii de pâine cu slănină deasupra, o ceapă strivită-n pumn, un pic de sare pe-o frunză de măcriș ruptă din iarbă și le așeză-n fața generalului. Acesta își duse mai întâi mâna dreaptă la inimă, ca semn de mulțumire, apoi gustă din bucate. Lucius și Ceionius se-apropiară de daci și, întinzând proviziile, îi poftiră la masă. Mâncau, strânși toți roată. Văzuți din spate, cum se-nclinau de la mijloc, pentru a-ntinde mâna spre mâncare, într-o tăcere desăvârșită, cei treisprezece bărbați păreau adunați acolo pentru inițierea într-un mister.

Dacul bănuit a ști latinește rupsese-o brândușă viorie și-i răsucea cu trei degete lujerul scurt, privind când floarea, când soarele care peste puțin timp avea să apună.

Liniștea unui moment asemeni aceluia pe care-l trăia acum, când oameni de neamuri diferite n-aveau de-mpărțit altceva decât lumina unui asfințit și mireasma unei păduri era – pentru sufletul golit de patimi al lui Gnæus Pompeius Longinus – un rar privilegiu: ca un fâlfâit de aripă a sublimului.

*

La vreo trei ore după asfințit, umblând mereu prin pădure, dăduseră piept în piept – se putea spune – cu o casă, atât era de bine ascunsă între copaci și de neașteptat durată-n locul acela. Răzoarele de flori și-un rând de arbuști – ca niște imense globuri galbene – plantați în semicerc dinaintea intrării arătau că mâna omului își făcea întruna de lucru pe-acolo. Altminteri, obloanele-nchise cât și lipsa oricăruia dintre zgomotele care dezvăluie că o casă respiră chiar atunci când locuitorii ei dorm te puteau face să crezi că ai nimerit într-un loc pe unde nu mai trecuse de nu se mai știa când picior de om. Kikinis o luă înainte pe aleea pietruită ce ducea către intrarea locuinței. La prag, îl rugă pe general să descalece și să dea dispoziție însoțitorilor lui să facă același lucru. Cât despre daci, toți cei nouă descălecară și ei; ducând dreapta la piept și-nclinând capul, trecură prin fața generalului, apoi încălecară din nou și se depărtară. În semn de salut, Longinus întinse către ei dreapta, ușor înălțată, cu palma deschisă întoarsă în jos.

După ce pătrunseră-năuntru, Kikinis făcu o adâncă plecăciune-n fața comandantului roman, îi ceru iertare dacă-l supărase cumva și-l anunță că misiunea lui de intermediar se-ncheiase. Arătându-i drumul printr-un gest,

doi bărbați îl invitară pe omul care le trecuse pragul să-i urmeze. Alți doi, plini de cuviință, îi opriră pe Lucius și pe Ceionius, despărțindu-i de general, care-ntre-timp ajunsese-ntr-o-ncăpere dreptunghiulară, luminată cu torțe cu miros de rășină.

Cu fața spre ușă, așezați la o masă paralelă cu peretele opus intrării, se aflau douăzeci și unu de bărbați, care se ridicară-n picioare la vederea generalului Romei. I se oferi loc la mijlocul aceleiași mese, dar de cealaltă parte, așadar cu spatele la ușă. Longinus, în scaunul de lemn, se simți mai degrabă ca un inculpat în fața unui tribunal decât un *primus inter pares*. Bărbatul care ședea chiar în fața lui, mărunțel și pirpiriu că abia-i ajungeau mâinile pe tăblia de nuc, îl întrebă – într-o latină corectă și fluentă, rostită însă cu tendință de-a comprima vocalele – cum călătorise și cum i se păruse drumul. Longinus răspunse și puse și el, după cuviință, întrebări despre vreme, despre starea recoltei… O convorbire convențională, ca atâtea altele pe lume, când oamenii n-au ce să-și spună cu-adevărat sau când amână cu bună-știință momentul realei comunicări. Oaspetelui i se-adusese-un vas cu apă-nmiresmată, pentru spălat pe mâini, și-un ștergar. «Mai urmează cununa de flori pe cap, și cinăm între patricieni», se gândi Longinus: pricepuse că i se demonstra cunoașterea purtărilor alese din lumea-bună romană. Patru fete, îmbujorate de căldura din bucătărie, aduseră fel de fel de bunătăți și le-nșirară-n fața lui, care gustă din toate bucatele, spre cinstirea gazdelor, închină o cupă-n sănătatea lor, și nu mai scoase nici un cuvânt, cum, de altfel, nu scotea nimeni. Era limpede că nu-i ardea nimănui de mâncat, de băut și de petrecut. Longinus privi pe rând la fiecare dintre cele douăzeci și unu de chipuri ce-i stăteau în față. Pe fiecare se deslușea încordarea-ngrijorării. Deși Decebal îi fusese descris de mai multe căpetenii care-l trădaseră, Longinus nu reușise să-l identifice. I se spusese că are șaua nasului strâmbată puțin spre stânga. Trei dintre bărbații din fața sa aveau șaua nasului aidoma. Dacă nu-l punea la socoteală pe vorbitorul de latină, ceilalți douăzeci de daci – presupunând că toți erau daci – semănau destul de mult unul cu altul. Oricât de concentrate-ar fi fost gândurile mesenilor și oricât de ne-nsemnat cheful lor de vorbă, tăcerea tuturor nu putea fi decât un consemn. Oricum s-ar fi purtat ei, generalul roman tot n-ar fi crezut că-l poftiseră fiindcă-i duceau dorul și pentru că nu puteau mânca fără el. Tăcerea prelungită era chibzuită cu multă judecată: nimic nu-l neliniștește mai mult pe om decât nesiguranța. Longinus observase de la-nceput că nimeni afară de omul pirpiriu nu rostise nici un cuvânt și că tot ce vorbiseră

ei doi nu fusese tradus: prin urmare, cine trebuia să priceapă ce spunea romanul știa latinește, cât despre ceilalți, știau-nu știau limba, probabil că părerea lor n-avea, în împrejurarea de față, greutate. Nemaiîndoindu-se că se lăsase prins într-o capcană, hotărî să nu-și trădeze prin nimic neliniștea. Terminase de mult cu gustatul bucatelor, iar de cupă nu se mai atinsese din clipa-n care-nchinase. Își ținea mâinile-ncrucișate la piept și-și plimba ochii de-a lungul frizei de piatră cu motive florale ce-mpodobea peretele din fața lui: nici nu mai ținea minte a câta oară-i număra frunzele, vrejurile-n volută, petalele florilor.

Dacă Decebal și statul lui major așteptau ca el să rupă tăcerea, atunci puteau s-aștepte mult și bine. De-un singur lucru se temea Longinus: de tortură. Nu putea să uite durerile pe care i le pricinuiseră destul de numeroasele răni căpătate pe câmpurile de luptă. Îl trecu un fior la gândul unor chinuri administrate sistematic. «Doamne, ajută-mă să lupt cu ceea ce pot schimba, ajută-mă să-ndur ceea ce nu pot schimba și dă-mi puterea să le pot deosebi pe una de cealaltă», îi adresă el un gând divinității – căreia nu-i atribuia nici chip, nici nume – o rugă, rostită cine-mai-știa-unde întâia dată-n lume, auzită de el în copilărie, în casa bunicilor materni, din gura unei sclave bătrâne. Cugetând că-și încredințase ființa unei forțe mai presus de el și de oricine, se liniști. Tăcea cuminte spre-a nu provoca destinul. Se uita mai departe la friza cu motive florale și-i admira frumusețea, minunându-se – a câta oară? – în fața minții omului, amestec straniu de abjecție și de sublim. Simțea cum îl dobora oboseala și se temea să n-adoarmă cu ochii deschiși, cum i se mai întâmplase de câteva ori. Oamenii pe care-i privea și care profitaseră de credulitatea lui nu-i stârneau nici un pic de ură: când cineva își apără țara amenințată, nu stă să-și aleagă mijloacele. Mărunțelul de stat la care se uita înțelesese că romanul n-avea să rupă tăcerea, lucru firesc, de altfel – admitea și el – deoarece ei îl chemaseră, deci *ei* aveau ceva să-i spună.

— Mărite general, Regele nostru vă-ntreabă ce știți despre planurile împăratului în legătură cu noi.

Nimeni nu-i adresase vorbitorului de latină vreun cuvânt. Întrebarea Regelui îi fusese transmisă deci cu mult înainte de sosirea generalului.

— Nu sunt împuternicit să răspund unei asemenea întrebări.

— Ar fi mai bine să ne răspundeți, totuși.

Din descrierile căpeteniilor dace – multe-puține care se-nchinaseră romanilor – Longinus recunoscu, în fine, în vorbitorul de latină, pe Bicilis,

cel mai apropiat sfetnic al regelui Decebal. Bicilis formulase amenințarea deferent, rostind-o cu glas persuasiv și aproape rugător. Imprudența este adesea o trăsătură de caracter a oamenilor impulsivi, care se lasă mânați de prima pornire, și mai arar a unora cu judecată slabă, aceștia trecând de multe ori peste momente grele, scăpând mai degrabă de ele, tocmai prin încetineala cu care iau o hotărâre. Cântărind repede toată desfășurarea faptelor, pentru Longinus era limpede că dacii n-aveau nevoie de eventualele sale dezvăluiri, pe care, probabil, nici nu le luaseră-n calcul. Nu. Aveau nevoie de-un ostatic de oarecare importanță. Ca să testeze. Ce? Viața-l învățase pe generalul roman să nu-și subestimeze niciodată adversarul. De-aceea se hotărî să le vorbească adversarilor prezenți ca unor oameni în stare să-i înțeleagă poziția. N-avea rost să se prefacă revoltat și ofensat de-ndrăzneala lor, nici să-i amenințe cu nemaipomenite repercusiuni ale necugetatei fapte de-a insulta Roma printr-un general al ei, deoarece toate astea i se păreau vorbe goale ce n-ar fi speriat pe nimeni, și mai ales pe-acești oameni! Fără nici un dubiu, aflaseră la vârsta lor că – oricine-ar fi cel care piere – lumea nu se scufundă, și că, deci, Roma, unde numai de generali nu se ducea lipsă, n-avea să-și pornească iar legiunile peste daci – dacă avea s-o facă! – pentru a-l salva ori pentru a-l răzbuna pe Longinus. Se ridică în picioare și, în timp ce le vorbi, se uită pe rând în ochii fiecăruia:

— Onorate gazde, oameni buni, așa după cum domniile-voastre aveți îndatoriri față de-ai dumneavoastră, drept care nu vă sfiiți de la nimic, tot astfel și eu am îndatoriri față de-ai mei, și nu le pot încălca. Iscoade aveți – și-ați avut totdeauna – în rândurile noastre. Ca să știți ce gânduri are Imperatorul meu, nu m-ați așteptat pe mine.

Deși credulitatea lui, cel puțin aparentă, nu pleda-n favoarea unei mari deșteptăciuni, dând cărțile pe față, Longinus le dovedea că nu era un prost: mai întâi, pentru că nu-i considera pe ei ca atare; apoi, pentru că-i lăsa să vadă că le-nțelesese jocul. Capcana pe care i-o-ntinseseră pentru așa-zise informații cu privire la intențiile împăratului era doar un pretext (valabil) al unei partide mai complicate, cu miza mai mare.

— Și totuși, ar fi mai nimerit să ne spuneți, își înnoise Bicilis abia deghizata amenințare, păstrând același ton deferent ca și la-nceput.

— Mai nimerit sau mai puțin nimerit, mai bine sau mai rău, n-am ce spune, răspunse generalul cu un glas neutru ca și cel de pân-atunci, rămânând mai departe-n picioare spre-a da de-nțeles că, din punctul lui de

vedere, convorbirea era încheiată; acesta fiind singurul semn prin care ținea să amintească, indirect, că este cetățean al celei mai mari puteri a lumii.

Bicilis vorbi în limba lui. Ceilalți douăzeci rostiră toți deodată un singur cuvânt: monosilabic. Nu putea fi decât «da» sau «nu». *«Pollice verso* ori…», se gândi Longinus – general în cea mai puternică armată a lumii – care, în acel moment, umilit de viață, se simți un gladiator învins așteptând verdictul publicului.

— În cazul acesta, veți mai rămâne la noi, i se-adresă Bicilis, cu anume părere de rău în glas.

— În cazul acesta și-n toate celelalte, răspunse cu-o brumă de ironie Longinus, pentru a le-arăta celor în stare să priceapă că nu se lăsase-nșelat de manevra lor.

— Însoțitorii domniei-voastre, generale, vă stau la dispoziție. Ne puteți transmite, în fiecare zi, orice dorință, prin câte un om al nostru.

Ca prin minune, de-a dreapta și de-a stânga lui apărură cei doi bărbați care-l conduseseră la-nceput în încăpere.

— Dacă este îngăduit, aș vrea să știu cu cine-am avut onoarea să stau de vorbă, întrebă Longinus, făcând un gest semnificativ spre cei douăzeci și unu de bărbați, care-acum se aflau cu toții-n picioare.

— La Roma s-ar numit *concilium principis.*

*

Când se revăzură, Lucius și Ceionius nu-l întrebară nimic. În ochii lui Lucius apăruse-o clipă-nvinuirea pe care Longinus n-o uitase niciodată, de-atunci, din ziua când scăpase de la înec. Cu gândul la-ntâmplarea de demult, îi anunțase că se puteau considera ostatici.

Întinzându-se-n pat, deși mort de oboseală – stare pe care contaseră mult dacii pentru a-i forța mâna – Longinus mai aruncă o privire asupra-ntâmplărilor acestei zile ce se-ncheia. Concluziile nu-l încurajau.

În succesiunea lor, întâmplările vieții par a decurge una dintr-alta într-o ordine conformă unei judecăți, ordine cu care, tocmai de-aceea, judecata s-a obișnuit. Dar atâtea-ntâmplări își contrazic evident cauza: atâtea au, deci, urmări care contrazic judecata. Pentru a exprima abaterea de la obișnuit și de la previzibil, mai toate popoarele spun, într-un fel sau altul, în esență același lucru: «unde dai și unde crapă!». Longinus văzuse că pe lume totul era cu putință: și credibilul, și incredibilul. Șansele ca el să scape din capcana-ntinsă de regele dac, ba cu față curată încă, erau de vreo cincizeci

la sută, presimțirile însă, a căror sorginte n-o cunoaște nimeni, trezindu-se uneori dintr-un somn adânc, purtător al cine-știe câtor vestigii și-al câtor proiecții în viitor, presimțirile îi spuneau lui Gnæus Pompeius Longinus că n-avea să mai vadă niciodată Roma.

*

Ca și când vremea și-ar fi dat mâna cu dacii spre-a-i mări generalului sentimentul de-apăsare, a doua zi plouase de dimineața până târziu noaptea, ploaie mohorâtă și dușmănoasă, ca de toamnă. Chiar de la prima oră a zilei aceleia ploioase, Kikinis, intermediarul, se-nfățișă pentru a afla dorințele «înaltului oaspete». Iar pentru a le-ndeplini, în privința mâncării, a curățeniei, a spălatului rufelor – cu alte cuvinte, a tuturor treburilor gospodărești – se-nfățișă una dintre fetele care, în cea dintâi seară, se-ngrijiseră de masa la care nimănui nu-i arsese de mâncare. Luându-i mai bine seama, Longinus își aminti c-o mai văzuse. Înaltă și subțire, de parc-ar fi fost alcătuită din înmănuncherea unor lujere necoapte, tânăra făptură avea un aer straniu ce stârnea curiozitatea. Ținea tot timpul ochii plecați. Două perdele de gene dese, castanii, în contrast cu sprâncenele blonde și cu fața albă, păstrau pururi o umbră așternută peste pleoapele de jos. «Fără privire. Ca statuile», se gândi romanul.

— Spune-i, te rog, să vină mai aproape și mai în lumină, i se-adresă el lui Kikinis.

Așa cum umbla cu ochii-n jos, te ducea cu gândul la vietățile care, lipsite de vedere sau cu vederea slabă, orientându-se numai după auz, se mișcă totuși cu siguranță, ca și văzătoarele.

— Spune-i că *o rog* să ridice pleoapele, adăugă, întorcându-se din nou spre traducător.

După ce-ascultă în limba ei rugămintea generalului, fata, pe chipul căreia se citi nehotărârea, ca și când atunci s-ar fi trezit din somn, clipi de câteva ori până ce privirea ei albastră, sfioasă și grea de resemnare, să-ntâlnească ochii lui Longinus. Generalul simți cum i se deschid, în adâncul ființei, coardele prea întinse de ultimele-ntâmplări ca și de-ntreaga lui viață, ale cărei intemperii îi secătuiseră trupul și-i aspriseră sufletul. Valul de căldură care-i trecu prin inimă era la fel de neașteptat ca un mugure pe-o ramură uscată.

— Câți ani ai? o-ntrebă într-un târziu, adresându-i-se direct, ca și cum ridicarea pleoapelor ar fi șters deosebirea dintre latină și limba pe care-o

vorbea fata.

Kikinis tălmăci întrebarea.

— Nu știu. Am rămas de mică fără părinți, din războaie, răspunse ea, uitându-i-se generalului în ochi.

— Cum te cheamă?

— Cum te cheamă? repetă Kikinis.

— Asta.

— Asta, îți mulțumim că muncești pentru noi și ne pare nespus de rău că nu te putem răsplăti. Dacă ai nevoie de-ajutorul nostru, cere-l. Suntem trei bărbați, rosti Longinus, arătându-i cu dreapta pe Lucius și pe Ceionius.

După ce fata se duse la treburile ei și după ce Kikinis, cu-o adâncă plecăciune-orientală, își luă cuvenitul rămas-bun, generalul li se-adresă celor doi, însoțitorilor săi:

— Să nu v-atingeți cumva de fata asta!

Lucius, de vârsta fostului stăpân, socotea că-i cam trecuse vremea să se-atingă de fete care-ar fi putut să-i fie nepoate; îi trecuse vremea și nici inima nu-i mai dădea brânci, lucru pe care Longinus nu se putea să nu-l fi băgat de seamă. Prin urmare, pricepu că pluralul folosit era un fel mai ocolit de-a-i atrage aghiotantului său Ceionius atenția asupra purtării pe care se cuvenea s-o aibă față de străină.

*

Trecuse de nonele lui iunie[5], așadar se-mplineau aproape patruzeci de zile de când Longinus se afla-n captivitate, în ceea ce se putea numi libertate supravegheată, adică dreptul generalului roman și-al însoțitorilor lui de-a se plimba prin pădure, de-a merge la vânătoare și de-a vedea pe oricine-ar fi dorit din «consiliul principelui» dac. În preumblările pe cărările codrului, pe jos ori călare, generalul era-ntovărășit doar de-o persoană din partea dacilor, mereu alta, cât și de nelipsitul Kikinis, ca element fix. Longinus înțelesese cât de bine era organizată supravegherea lui de vreme ce nu-și văzuse niciodată supraveghetorii: prin capacitatea lor de-a sta nemișcați, aceștia se confundau cu pietrele, cu arborii; zgomotele pe care, ca orice ființă, n-aveau, la un moment dat, cum le evita, erau identice, probabil, celor ale vietăților sălbatice, iar semnalele sonore – aidoma chemărilor acelorași viețuitoare. Deși, de gândurile pe care și le făcea și de-nvinuirile pe care și le-aducea, generalului îi venea tot mai des să se dea cu capul de ziduri, își impusese, cumpătat, să nu cheme pe nimeni din

«consiliul principelui» și nici măcar lui Kikinis, umbra lui, să nu-i pună vreo-ntrebare cu privire la intențiile dacilor. Dacă trebuia să piară – și gândul îl bântuia mereu – măcar avea să piară cu demnitate față de sine, față de Roma, față de-acești inamici ai imperiului, care, în disperarea lor, încercau marea cu degetul. Longinus considera că orice semn de enervare pe care l-ar fi dat i-ar fi scăzut în fața dacilor prestigiul. Socotea de datoria lui să-și asume ispășirea culpei de vanitate, fiindcă, sincer cu sine, trebuia să-și recunoască păcatul: în capcana regelui barbar nu căzuse din credulitate, nici din slăbiciune de minte. În urmă cu-aproape patruzeci de ani, din aceeași vanitate, era să-și piardă viața-ntr-un vârtej de apă: vanitatea de-a nu se face de râs strigând după ajutor. Sclavii de-atunci, băiețandrii cam de-o vârstă cu el, de câte ori îl întâlneau, în zilele ce urmaseră nefericitei întâmplări, își fereau privirile de-a lui. O dată, pândindu-l pe Lucius când nu erau decât ei doi, îl întrebase de ce se-nstrăinaseră de el tinerii sclavi. După-ndelungi ezitări, cu ochii-n pământ, Lucius își luase inima-n dinți și-i răspunsese: «Te-ai gândit, măcar o clipă, stăpâne, la ce ne-ar fi făcut Stăpânul dacă te-ai fi înecat?…». Și bietul Lucius căzuse-n genunchi și se izbise cu fruntea de pardoseală, zguduit de plâns, dând astfel, cu-ntârziere, glas groazei prin care trecuse. Pe vremea lui Augustus, un patrician aruncase-un sclav de viu în heleșteul cu murene pentru vina de-a fi spart un vas din cristal de stâncă. De la un om excesiv la bine și la rău, cum era Longinus-senior, te puteai aștepta la orice.

După treizeci și șase de ani, Longinus punea din nou în primejdie viața lui Lucius.

Pentru moment, buba cocea mocnit. Clipa când avea să spargă nu putea fi prea departe. În măsura-n care Traianus urma să se țină de planul inițial privitor la noua campanie contra dacilor, armatele romane aveau să atace-n curând Sarmizegetusa.

*

În casa albă de piatră din pădure – de astă dată, fără spectacolul vreunui ospăț – se-ntruni din nou «consiliul principelui».

Gazdele nu se mai simțeau nicidecum datoare să se prefacă.

În schimbul generalului Longinus, Decebal îi cerea împăratului roman înapoierea teritoriilor cucerite în 855 u. c., încheierea unei noi păci – avantajoase pentru daci – prin urmare, întoarcerea la pacea lui Domițian. Dacă zisa cerere a dacilor n-ar fi fost doar un mijloc de-ncurcare a ițelor,

de-amânare și de punere-n derută a dușmanului, atunci s-ar fi dovedit a fi de-o înduioșătoare naivitate copilărească. Numai că Longinus cunoștea inamicii Romei, de la Eufrat până la Rhin, și-nvățase – de-a lungul vieții lui de soldat – că istețimea omului, asemeni cu-aceea a oricărei viețuitoare, se-ascute pe măsura primejdiei ce-l amenință.

Se uită, privindu-i pe-ndelete, la cei douăzeci și unu de bărbați ce-i stăteau dinainte, nemișcați în hainele lor albe, curate și cuviincioase ca-ntotdeauna, mereu magnifice prin simplitate – a țesăturii și-a croielii – haine pe care-acum înfloreau, subliniind-o, podoabe solitare: fie o pafta scumpă, tăiată-ntr-o gemmă cu însemnele neamului și-ale rangului; fie un bumb de chihlimbar conservând în transparență o elitră ori un crâmpei de frunză ruginie; fie o torsadă subțire de fir, bătută cu safire; fie un nestemat din cleștar cu intarsii de metal rar; fie o alisadă cu verigi de fildeș de care se legăna un agat negru; fie un giuvaer de filigran cuibărind în rețeaua sârmei prețioase un bob de mărgăritar persic; fie o fibulă de os lustruit și cizelat, încrustat cu ținte de oricalc; fie un lanț din za de argint, petrecut prin câte o cheotoare; fie o cataramă de aur ciocănit, înfățișând un hipocamp sau un dracon cu ochi de rubin. Erau impenetrabili ca niște zeități împietrite la bucuriile și la suferințele pământenilor.

Le-ascultă epistola către imperatorul romanilor, semn al ascuțitei lor inteligențe, crescută-n fața pericolului, epistolă echivalentă cu verdictul de condamnare a captivului la supliciul capital, le luă fiecăruia-n parte seama și pricepu că nu putea să urască pe niciunul. Epistola nu spunea care-aveau să fie măsurile ce urmau a fi luate-n privința lui Longinus, în cazul în care suveranul roman ar fi respins propunerile dacilor. Nu era necesar, deoarece lucrurile se-nțelegeau și fără «codiciluri». Longinus se-ntreba dacă împăratul ar fi acceptat schimbul propus de daci pentru a-și salva propriul fiu, presupunând că ar fi avut unul. Înclina să creadă că n-ar fi căzut la-nvoială. Printr-o asemenea dezicere de-o întreagă concepție, Traian s-ar fi discreditat – în primul rând, în fața Romei, apoi, desigur, și în fața dacilor – și, oricum, n-ar fi făcut altceva decât să prelungească o viață, dar nu să-i și asigure nemurirea. «Consiliul principelui», întrunit mai ales pentru ca Longinus să poată vedea cât preț puneau dacii pe capul său – de fapt un joc de-a păcăleala, deoarece ei ar fi pretins același lucru în schimbul oricărui general captiv – mai era și-un mijloc de-a-l umili pe oșteanul roman, care n-avea decât să aștepte mult și bine eliberarea. În fața noii situații, de astă dată clară, Longinus, din pură curiozitate și fără a lega nici o speranță de

răspuns, își puse-ntrebarea cât anume se cuvenea să-și îngăduie a-l aștepta de la Roma. Când se dezmetici după lovitura care, deși prevăzută, îl amețise în primul moment, gândul i se-ndreptă către Lucius și către Ceionius: cum și ce să facă spre-a le scăpa viața? Pentru ca împăratul roman să fie convins că generalul îi era sănătos, dacii îl rugau – un fel de-a spune! – pe nobilul oaspete să-i scrie după voie principelui său, în josul epistolei lor, și să pună și data sub cele scrise *manu propria*.

«Doamne,

Înălțimea-voastră n-are a-și face, în ceea ce mă privește, griji. Sper ca lucrurile să capete o întorsătură care să ne evite prejudicii. Sunt adânc întristat pentru supărarea pe care o aduc înălțimii-voastre. Dar, deoarece *omnes una manet nox*, cum spunea poetul, mă veți ierta, poate.

Îndrăznesc a-i recomanda bunăvoinței voastre pe libertul meu Lucius, precum și pe centurionul Sophronios Celer Ceionius, ambii devotați mie însoțitori.

Fiți mai fericit decât Augustus și fie-vă mai lungă decât a lui viața.

A. D. VII. EID. IVN. DCCCLIX. AVC.[6]

Gnæus Pompeius Longinus».

Cu toate că nu se proclamase oficial *dominus*, Traian «admitea» să i te-adresezi cu-acest apelativ. În adaosul propriu la epistola dacilor, Longinus se străduise a fi cât mai ambiguu: versul lui Horatius putea sugera împăratului cam unde bătea gândul generalului, care, cu toată gravitatea situației în care se afla, nu se putuse opri să nu-i întindă nevinovata cursă. «Dacă n-are să știe din cine e versul, să-l întrebe-acum pe Hadrianus, care-i cu el în campanie, sau să li se-adreseze mai târziu, după ce termină cu dacii, lui Plinius ori lui Tacitus, lui Nigrinus ori Plotinei, la alegere. Tare mi-ar plăcea să fiu de față când, cu aerul lui sever, posac și greoi, ar lua-o pe ocolite, cam de pe vremea Titanilor, ca s-ajungă la versul ăsta. Fiindcă până nu va afla al cui este n-are să aibă liniște!». Nimeni nu-i cerea unui soldat să știe poeții pe dinafară. Dar acestui soldat, stăpân al lumii de la Eufrat la Atlantic, îi venea greu să accepte că nu putea stăpâni totul, deși nici unei minți nu-i îngăduie timpul (și timpurile) să ajungă a fi atotcuprinzătoare.

Resemnându-se-n fața sorții care, în acea zi, alegându-și-i drept mesageri pe cei douăzeci și unu de sfetnici ai regelui Decebal, îi pecetluise viața, Longinus cugeta că n-are să-i mai fie hărăzit a cunoaște niciodată răspunsul

lui Traianus la epistola dacilor. «În timp ce el poate-afla-ntr-o-clipă cine-i autorul acestui vers – pe care, poate, cineva are să-l mai citească și după ce pe ața vremii au să se-nșire cine-știe câți imperatori ai Romei și câți generali, pân-are să li se-ncheie tuturor șirul – eu n-am să știu niciodată cât preț punea pe mine fostul meu camarad de arme ajuns împărat al Romei și-al romanilor…». Să se-nvoiască la schimbul cerut de adversarul dac ar fi-nsemnat o sfidare a bunului-simț. Să-l înșele pe inamic, prefăcându-se că-i acceptă propunerea și că se retrage, ar fi fost cu totul utopic din punct de vedere strategic: foarte costisitor ca bani, ca timp, ca istovire de oameni; și-apoi, Traian juca întotdeauna cinstit! Pentru daci, viața lui Longinus însemna cât de cât ceva doar atâta timp cât puteau obține, în schimbul ei, barem o amânare: altminteri nu prețuia nici măcar cât o ceapă degerată. Traian avea desigur să trimită un răspuns ambiguu… Nu se cădea să le spună dacilor: «Faceți ce vreți cu Longinus, nu ducem lipsă de generali!». Răspunsul urma să-l ticluiască probabil Hadrian, care, dacă voia, putea vorbi ore-n șir fără să spună absolut nimic; și, tot așa de bine, să spună mai mult decât o epopee într-o singură frază. Iar dacii, știind că târguiala pentru pielea generalului n-avea să țină o eternitate, nu era să-i aștepte pe romani în eventualitatea că ar porni să-și elibereze ostaticul. Presupunând că dacii l-ar fi așezat pe Longinus într-un car cu flori și l-ar fi înapoiat Romei împreună cu salutul respectuos al Regelui lor, Traianus nu i-ar fi făcut o primire călduroasă, cu-atât mai puțin una apoteotică, militarului din cauza căruia s-ar fi pierdut, dacă nu multe altele, măcar un timp prețios. Iar ostașul culpabil recunoștea că Traianus ar fi avut dreptate.

Pân-atunci, Longinus nu fusese pus în situația de-a-și închipui cât de greu se desparte omul de viață și mai ales din proprie voință. Istoria Romei, istoria ei cea mare, cea știută de oricine voia s-o cunoască, precum și mica istorie, cea a întâmplărilor mărunte, știută doar în cercuri restrânse, istoriile Romei deci, erau pline de istorii și de istorioare cu oameni care, aflați în fața sorții potrivnice, știuseră să-și încheie cu demnitate viața. Brutus, între alții, Antonius… Plinius nepotul, cum îi spunea Longinus, istorisea cum, pe vremea lui Claudius, o matroană, pe nume Arria, vrând să pună capăt suferinței de-a-și fi pierdut fiul și celei de-a-și fi văzut soțul bolnav de-o boală fără leac, hotărăște să-și ia zilele și, ca să-și convingă bărbatul să-ncheie și el cu-o viață care nu mai însemna decât restriște și chin, își înfige-un pumnal în inimă, apoi și-l trage din rană și, întinzându-i-l bărbatului, rostește: «Nu doare, Petus, nu-ți fie teamă!». Poate că Petus o crezuse.

Longinus însă, care cunoștea durerea, arsura lamei în carne, nu se putea gândi fără un fior de teamă la un asemenea sfârșit. Cucuta, buruiana care creștea mai peste tot și pe care, cu toate cele trei soiuri ale ei, o cunoștea prea bine, omora, fără-ndoială, dar cât de chinuitor, asta nu mai știa, fiindcă nu văzuse pe nimeni murind de cucută. Dacă otrava pe care-o dădeau grecii-n vechime condamnaților ar fi fost cucută și-ar fi omorât, cum relata Platon moartea lui Socrate – înghițeai licoarea-nveninată, apoi un timp te plimbai, până ce simțeai o greutate-n picioare, te-ntindeai numaidecât culcându-te, iar când răceala, pornind de la picioare, îți cuprindea tot trupul, erai plecat din lumea celor vii – dac-așa ar fi stat lucrurile, atunci Longinus ar fi ascuns niște lujere de cucută-ntre florile sălbatice pe care le-aduna punându-i-le Astei în brațe, de câte ori ieșea să cutreiere ca să-și bucure sufletul de frumusețea și de mireasma pădurii ce-i înconjura captivitatea, consolându-i-o. Să-și fi tăiat vinele cufundat în baia plină cu apă caldă ar fi fost o moarte conformă tradiției romane: moartea romanului căzut în dizgrație. Ce dizgrație poate s-o-ntreacă pe cea a sorții?! Dar cum să-i lase fetei ăsteia mute, cu mers ca o adiere printr-un lan, fetei a cărei prezență-n viața lui fără prea mari bucurii era un dar al cerului și-o ultimă legătură luminoasă cu pământul, cum să-i lase-o asemenea amintire? Cine-avea să șteargă pardoseala de apa amestecată cu sânge? Ea. Nu era cu putință să i-o lase. Pentru Longinus, decența era suprema dovadă a bunului-simț. Să se spânzure. Tot ea l-ar fi văzut prima. Longinus văzuse, între Rhin și Eufrat, destui spânzurați. Nici asta nu era o priveliște pentru o ființă pe care voiai s-o cruți și față de care voiai să-ți păstrezi obrazul nepătat. Nu-i rămânea decât otrava.

Toate vinile pe care Longinus nu contenea să și le recunoască, enumerându-și-le de dimineața până seara, toate nu-nsemnau nimic față de învinuirea majoră pe care și-o aducea: aceea de-a nu-și fi luat otravă cu el. N-ar fi avut decât să-i șoptească un cuvânt lui Olympios, medicul trupelor, un om închis și sfios, mare meșter în meseria lui și cu știință de tot ce mișca pe lume. Și dacă făcuse-o greșeală, de ce trebuise oare să și stăruie-n această greșeală? Cum de nu se gândise, în aproape două luni de când era captiv, deși de la-nceput știa că era condamnat, cum de nu se gândise la-ncheierea cea mai onorabilă și mai estetică, dacă-și punea probleme atât de subtile ca imaginea pe care-avea s-o lase posterității? Posterității! Cine-știe-ce analist dintr-aceia care, neavând imaginație, nu făcea risipă de ea în interpretarea faptelor, ci se mulțumea să le consemneze doar, adeseori mult

mai târziu decât se petrecuseră – deci, din povestite, și, deci, trecute prin multe rânduri de urechi, unele mai atente, altele mai puțin – cine-știe-ce astfel de analist avea poate să menționeze și numele lui, al lui Longinus, în vreo frază fără prea mari preocupări de stil, cum găseai mai întotdeauna prin anale, frază-n care unei avalanșe de predicate cu greu îi atribuiai sau mai repede-i bănuiai un subiect. Posteritatea era ceva atât de nesigur și-atâta mințea de multe ori… Nici prezentul, nici posteritatea nu considerau o problemă de căpetenie respectarea adevărului. Istoriei mereu i se dădea cu purpură pe buze și-n obraji, mereu i se-aureau pleoapele…

De posteritate îi păsa lui Longinus în mod abstract, ca oricărui om crescut în anumite canoane. Posteritatea lui imediată era, în primul rând, Asta; apoi erau Lucius, Ceionius și Kikinis. Părerea lor nu-i era indiferentă. Dacă nu s-ar fi temut că le trezește bănuieli dacilor, i-ar fi rugat să-l învoiască a-și trimite misiva prin Lucius și prin Ceionius; ori măcar printr-unul din ei, Lucius de preferință, fiindcă față de-acesta vina lui era mai mare și mai veche. Când se căsătorise cu Augustina, soției sale și lui, bunica paternă a lui Longinus le dăruise două inele identice: două smaralde – ajunse-n familia Longinilor în primul an al domniei lui Augustus – montate-ntr-o ramă torsadată de aur roșu. În cei dintâi ani ai căsătoriei, când mergeau la circ, Longinus și Augustina își scoteau inelele și se uitau prin ele, prin nestemate, cum auziseră că făcea Nero, care-avusese vederea scurtă. Prin smarald vedeau totul – deși micșorat – mult mai clar. Se concentrau atât de mult asupra acelei imagini, încât nici nu mai auzeau vuietul din jur, de fiecare dată având impresia că pășeau pe-un tărâm straniu-n care un spirit misterios transforma toate proporțiile lumii cunoscute. Erupția Vezuviului, incendiul Romei și ciuma, toate catastrofe survenite una după alta în timpul domniei lui Titus, tulburaseră veselia și chiar sufletul tinerei Augustina, în vârstă, pe-atunci, de nici douăzeci de ani. În rândul celor înclinați spre credințele-orientale ce gravitau în jurul ideii de ispășire și-a celei de mântuire se răspândise zvonul că șirul de restriști abătute asupra Peninsulei nu era decât semnul de netăgăduit că divinitatea-i avertiza pe oameni că umpluseră paharul nelegiuirii. Ca urmare a acestei crize de conștiință – stare firească-n fața nenorocirii consecvente ce pusese multă lume pe gânduri – Augustina, în mare taină, pentru a nu pricinui vreo neplăcere familiei sale și, mai ales, lui Longinus, promițându-și să nu devină o practicantă, Augustina trecuse, în adâncul sufletului ei, la credința creștină. Această aplecare mistică-i fusese-ntărită și de faptul că nu ținea

sarcinile. Cu timpul – trecuse la asceză. Căci dumnezeul noii credințe (pe care cei de prin părțile lui îl numeau Joshua; alții, latinizându-i numele – Iesus ori Iisus; mulți – Chrestos ori Cristos – după greci), dumnezeul acesta ar fi spus: «Luptați împotriva cărnii și disprețuiți-o, nedând niciodată frâu liber poftei. Întăriți-vă sufletele prin credință și prin cunoaștere!». Învățătura asta îi fusese șoptită de unul dintre sclavii ei, un egiptean, închinător și el la dumnezeul din Iudeea. Augustina ajunsese-atât de slabă, încât te mirai că n-o sufla vântul și că încă mai mergea în loc să zboare. În ultimii ani de viață își eliberase toți sclavii, iar celor ce n-o părăsiseră le-mpărțise proprietatea dotală, neținând seama de protestele lui frate-său, Gaius. Când îl văzuse ultima oară pe Longinus, Augustina îi dăduse-napoi inelul cu smarald; socotindu-și încheiate legăturile cu lumea și dezlegându-și bărbatul de căsătoria-n care ea nu fusese-n stare să-i aducă nici o bucurie. Îi înapoia simbolul unirii lor. Protestele lui Longinus, care-o socotise o soție-model, cum și era, nu folosiseră la nimic. Existau, probabil, oameni care simțeau cum li se depărtează sufletul de trup. La două luni după asta, într-un apus, Augustina se stinsese, plânsă de liberții ei, care, potrivit cu ultima sa voie, o-nmormântaseră fără podoabe, de-a dreptul în pământ, la capătul unei livezi de cireși, orgoliul ei și-al întregii familii, «cireși din cireșii lui Lucullus»… «Lucius Licinius», nu uita niciodată s-adauge, spre a nu-l nedreptăți pe vestitul general gurmet prin vreo confuzie cu fratele său. Când alesese livada ca loc statornic al său pe pământ, se gândise oare că ei doi acolo se cunoscuseră, la o petrecere sub cireșii-nfloriți, când ea avea cincisprezece ani, iar el aproape douăzeci și trei?

Longinus o evoca pe Augustina fără durere, cu sufletul ușor. De când era captiv, singurele clipe de seninătate erau cele-n care se gândea la Augustina și cele-n care urmărea mișcările potolite-ale Astei, armonioase și mereu aceleași, ca făcând parte din imuabila alcătuire-a lumii. Fata venea din zori și se-așeza pe scara de piatră. Nu intra până ce nu se deschideau obloanele, semn că toți cei dinăuntru se treziseră. Nici în jurul casei nu trebăluia, nu cumva să le strice somnul. Stătea pe scară și-l purica pe Lupei, un cățel ciobănesc fără coadă, găsit când nu făcuse încă ochi. În aproape două luni, de când îl știa Longinus, Lupei părăsise iia Astei: acum, fata-l purta într-o traistă atârnată pe umăr. Lupei nu mai sugea lapte din bășica de pește. Acum, limpăia cu nădejde și cu spor mâncare din strachină. Fata-l scotea din traistă, îl întorcea cu burta-n sus și-i omora puricii-ntre unghii. Cum izbutise ea să-l facă pe cățel să nu scoată nici un sunet, la fel ca dânsa,

nimeni n-ar fi putut spune. După ce-l purica, îl lăsa jos. Cățelul făcea o scurtă incursiune pe la răzoarele cu micșunele și cu garofițe, pe la arbuștii-ale căror flori galbene se ofiliseră și căzuseră, apoi se-așeza la picioarele Astei. Când se deschideau obloanele, ea se spăla pe mâini cu apă dintr-o cofă pusă-n dreapta scării. Freca în palme o buruiană care făcea puțină spumă și-avea un miros plăcut. Își usca mâinile cu un ștergar și intra să deretice prin casă, Lupei rămânând afară. Din când în când, Asta ieșea să-l vadă. Adeseori, când era singur, cățelul ofta adânc: de dorul stăpânei.

Într-o zi, Longinus urmărise fiecare pas, fiecare mișcare-a fetei. Se gândea că viața lui, dacă n-ar fi fost general roman, s-ar fi putut desfășura departe de războaie și de inamici care trebuiau învinși. O viață-n care s-ar fi uitat la cer, după semnele de schimbare-a vremii, la pământ, după semnele fertilității, la misterioasele-alcătuiri ale firii, urmărind din privire-o ființă cu care să fi comunicat prin esența căutăturii și-a gestului, cum se-ntâmpla cu Asta. La-nceput, fata umbla numai cu ochii-n pământ. Ca s-o facă să-l privească, Longinus i se-așeza-n față și-o striga. Ea ridica-ncet pleoapele, ca pe niște obloane grele, și-n cursul acestei anevoioase mișcări în sus, îl descoperea pe general treptat, începând cu vârful încălțărilor, îl vedea și-l îmbina bucată cu bucată, clădindu-l parcă, până dădea de ochii lui căprui, care-o priveau cu zâmbet. O-nduplecase prin semne, după multe codeli, să rostească numele lui. Îl pronunțase corect, fără nici o poticneală. Vocea joasă și gravă a fetei părea că vine din alt trup decât din corpul ei subțiratic. Văzând cum Longinus nu-și lua ochii ore-n șir de la fată, Kikinis îndrăznise, cu ocolișuri, să-l întrebe dacă i se făcuse dor de trup de femeie. «Știu la ce te gândești, Kikinis. Pentru mine, Asta, fata asta, e ca o rază ultimă de soare înaintea ploilor mohorâte-ale toamnei. Îmi bucur, privind-o, sufletul. Trupul meu e bătrân pentru ea… Dar și sufletul. Mai ales el. La o vârstă, omul trebui' să-nvețe să se bucure-ntre frontierele decenței…». Kikinis pricepuse că generalul își impunea o atitudine și nicidecum că ar fi depus armele bărbăției. Din partea unui om în a cărui viață frontierele-avuseseră o importanță capitală, ultima frază, rostită cu melancolică ironie, suna ca definirea unui principiu politic aplicat propriei persoane. Se uitase la roman cu zâmbetul resemnat al omului care se vede părtaș la o pagubă inevitabilă: era cam de-aceeași vârstă cu generalul imperial.

Amețit de năvala gândurilor, Longinus se hotărî să-și împartă neliniștea cu Lucius. Își luă inima-n dinți și-i destăinui pe nerăsuflate planul lui de-a-

și pune capăt zilelor, neuitând să-i spună că nu-și putea ierta eroarea de-a nu fi apelat la Olympios. Lucius se albise la față.

— Singura speranță e cucuta. Știi tu ceva mai bun, Lucius? Ori ai vreo idee?

— Stăpâne, să mai stăm, să ne mai gândim!

— Eu vreau să-i rog pe daci să te trimită pe tine cu mesajul către împărat. Pe tine și pe Ceionius.

— Asta le-ar trezi bănuieli, stăpâne. Nu-i ruga nimic!

— Ai dreptate. Dar nu mi-ai spus nimic despre…

— Stăpâne, să nu ne grăbim. De ce să n-aștepți răspunsul Împăratului? Poate că ajunge la o-nțelegere cu barbarii…

Vocea lui Lucius sunase moale și neconvingător: era limpede că nici el nu credea ce spune.

— Lucius – Longinus îl privise cu o mustrare blândă – Împăratul nu mi-ar ierta-o niciodată!

Nu vru să-i spună libertului ceea ce Lucius știa și singur: că Traian nu l-ar fi răscumpărat, poate, nici la un «preț» mai mic decât cel exorbitant pe care-l cereau dacii.

Nu mai schimbară toată ziua nici un cuvânt. Către miezul nopții, Lucius ieși tiptil din camera lui, stătu nemișcat în fața ușii lui Ceionius până ce-l auzi sforăind, apoi, în vârful picioarelor, intră, fără să bată la ușă, în odaia generalului. Longinus stătea întins pe spate, cu mâinile sub cap, cu ochii-ndreptați spre luna care se vedea prin fereastra deschisă. Se ridică brusc în capul oaselor. Lucius își făcu peste buze un semn, a tăcere. Se lăsă-n genunchi în fața stăpânului, deschise de câteva ori gura, dar nu ieși nici un sunet. Longinus dădea întrebător din cap. Libertul tremura ca lovit de friguri. Din mâna lui stângă strecură în dreapta celuilalt, care stătea desfăcută ca pentru salut, o bilă cam cât un flacon de parfum, și-i închise degetele peste ea. O clipă, lui Longinus i se opri răsuflarea, mâinile i se răciră. Simți cum îi cade falca de jos. Se uită întrebător la fostul său sclav. Acesta-nchise pleoapele. Rămaseră-așa, ca-mpietriți. Umbra morții le trecuse prin suflet.

— Iartă-mă, Lucius, pentru atunci, pentru acum, pentru toată viața!

— Stăpâne, ți-am dat semnul iertării, îngăimă Lucius cu glasul sugrumat.

Longinus se ridică în picioare și-l ridică și pe Lucius. Se uită lung în ochii lui. Apoi îl strânse pe libert la piept.

— Stăpâne, e de la Locusta. O nepoată de-a ei mi-a dat-o. Se toarnă-n atâta lichid – și sugeră cu mâna cantitatea – și se dă peste cap.

Tăcu nehotărât. Își căuta cuvintele cu care să spună esențialul.

— E fulgerător! Și n-are gust…

Longinus ascunse mica sferă cu otravă sub pernă, își scoase inelul de smarald din deget și-l puse pe mâna lui Lucius.

— Noapte bună, Lucius. Acum să-ncercăm să dormim…

Lucius nu se mișca din loc.

— Nu-ți fie teamă, nu. Mai așteptăm. Pentru ceva fulgerător și fără gust, mai e timp.

După ce Lucius ieși, Longinus trase bila de subt pernă. Se uită la ea, o mută dintr-o mână-ntr-alta. Până la urmă, cu mare grijă, îi trase căpăcelul. Dedesubt se afla un dop minuscul de sticlă. Se-apropie de fereastră, unde luna lumina mai puternic. I se păru că deslușește granulele incolore: «Dacă și-or fi pierdut puterea?!». Locusta murise-n urmă cu treizeci și mai bine de ani. Galba apucase, în scurta lui domnie, s-o condamne la moarte. Într-o frunză, luată din brațul de flori sălbatice împodobind un colț al încăperii, Longinus înfășură un grăunte de otravă. A doua zi, plimbându-se-n jurul casei, scutură o frunză în locul unde Asta obișnuia s-arunce firimiturile de la masă vrăbiilor și porumbeilor sălbatici care veneau să le ciugulească. Și-și făcu de lucru pe lângă arbuștii aceia ca niște globuri, frângând câte-o uscătură, smulgând câte-o buruiană din răzoarele de flori. Cu coada ochiului privea păsările-adunate la firimituri; când terminară tot, își luară zborul. O singură vrabie rămase locului. Longinus simți o sudoare pe șira spinării. Se-apropie fără grabă, ridică vrabia și o ascunse-n sân. După un timp, o aruncă-n latrină și-l asigură pe Lucius că otrava era «bună».

Lucius fu ales să ducă, împreună cu doi daci, mesajul. Avusese dreptate când îl îndemnase pe general să nu-i roage nimic pe daci.

— Stăpâne, mâine sunt în castru!

— Atunci, poimâine…

— Da.

Își luară bun-rămas de față cu ceilalți, fără efuziuni. «Prin urmare, în cursul nopții de mâine», își spuse Longinus în gând.

Înainte de asfințit, Asta bătu la ușă. Ținea pe brațul stâng un teanc de rufe ale generalului, spălate și netezite. Se-nclină și se-apropie de raftul unde le era locul. Se-nclină din nou, semn că se pregătea de plecare.

— Asta, o strigă Longinus, ca s-o oblige să-l privească. Stai aici.

O luă de mână și-o făcu să se-așeze pe scaunul lui, singurul din încăpere. Îi zâmbi și, cu mișcări încete, ca și când s-ar fi temut să n-o trezească din somn, îi desfăcu nodul năframei. Fata-și puse mâinile-n cap, în semn de-mpotrivire. Longinus i le depărtă. Rămase uimit să vadă că fata avea, din mijlocul frunții și până la ceafă, o șuviță albă care-i despărțea părul blond în două. Îi despleti apoi coada groasă, adunată-ntr-un coc în care nu se afla nici un ac de păr. Trecu din nou în fața Astei, o apucă de bărbie și se uită-n ochii ei. Ceva se topi în ochii albaștri ai fetei. Îi zâmbi romanului, cu zâmbetul ei plin de resemnare și lipsit de vârstă, care nu-i însenina defel chipul, ci părea doar că o depărtează de lume. Fără nici o mișcare, fără nici o schimbare a feței, peste care domnea o seninătate venită de dincolo de timp, fata-ncepu să plângă. Longinus îngenunche într-o latură și-și culcă obrazul în poala ei. După un timp, degetele Astei îi mângâiară, încet, abia simțit, părul. Într-un târziu, Longinus se ridică, trecu în spatele scaunului, luă în mâini părul Astei și-și îngropă fața-n el. Mirosea a busuioc și-a ierburi de câmp. Apoi i-l împleti la loc și-ncercă să-l facă așa cum fusese la-nceput. Ea își înnodă năframa, trăgând-o strâns peste rădăcina părului. El o petrecu până la poartă. Acolo îl scoase pe Lupei din traista fetei, îl întoarse cu burta trandafirie-n sus, se uită mult în ochii lui și-l strânse la piept cu-amândouă mâinile. Pe urmă, se-nclină și sărută mâna Astei. Uluită, fata își duse mâna la gură. Longinus se uită după dânsa până ce n-o mai văzu.

Spre miezul nopții, se hotărî să bea otrava. Își îmbrăcă toga, se-ncălță și puse la vedere pe masă pergamentul prin care declara că nimeni nu era vinovat de moartea lui. Lăsa amintire: Astei – un inel de smarald, celălalt; lui Ceionius și lui Kikinis – câte o fibulă de aur. Proprietatea părintească o lăsa libertului său, Lucius. Le mulțumea și-i binecuvânta pe toți patru.

«Nu mai amâna, generale! Gândește-te că nu trebui' să te predai inamicului. Longinus îți mulțumește pentru părul tău cu șuviță albă, Asta. Iar pe tine, Locusta, căreia parcă Tacit ți-a spus «artifex veneni», pe care-atâția te-au blestemat pentru otrăvurile tale, pe tine, în sfârșit, te binecuvântează cineva. *Omnes una manet nox…* Din lungul șir de generali ai Romei, unul te salută, *poeta! Omnes, omnes…»*.

Trupul generalului roman fu luat a doua zi și dus nu se știe unde: n-avusese nimeni dintre oamenii casei voie să-l însoțească. Cât despre testament, i-a fost respectat întru totul.

Ceionius avea să fie trimis în castru cu un nou mesaj din partea dacilor: dacă romanii voiau să li se trimită corpul generalului, trebuia mai întâi să li-

l predea pe Lucius. Ceionius își luă rămas-bun de la Asta.

— Kikinis, te rog, spune-i că, dacă scap cu viață, vin s-o mai văd.

În aceeași zi, în curtea casei din pădure, Asta sădi un brăduț. Iar după asfințit, pe apa râului din josul Cetății, trimise pentru sufletul plecat o cunună de flori și-un opaiț aprins.

DECEBAL: Dureri cum se 'ntrevăd pe frunți de regi.

M. EMINESCU, *Decebal.*

PE-UN PICIOR DE PLAI.

Cântă, Melpomene, moartea regelui Decebal.

«Pe norii zenitului țin sfat zeii. E ψυχοστασία.[7]

În talgerele de aur se cumpănesc două suflete. Al împăratului Romei e unul, al regelui Daciei e altul. Apasă pe talgerul Romei privirea de soare a părintelui Iupiter Capitolinul. Apasă pe talgerul Daciei privirea de foc a stăpânitorului trăsnetelor Zalmoxis Dacicul, Și nu e mijloc să se plece mai tare un talger, ca să condamne la cădere, rușine, moarte, talgerul cel mai ușor.

[……………]

Prin codri uitați de lumină grăbește spre Nord biruitul. Încă o dată, mai vrea să'și adune vitejii, să lupte cu Cesarul Romei. Sufletul lui arde de iubirea pământului tată. De-ar fi zeu, ar da suflet copacilor uriași ce-l cuprind sub bolta lor largă și plină de murmur.

……………

Pe norii zenitului zeii au hotărât. Cu rază de soare, Iupiter luminează calea Romanilor cari grăbesc după Rege… În balanța de aur, talgerul lui se ridică… Cu arma muiată la zile de glorie în sânge dușman, Regele, liber, pe pământ încă liber, săvârșește jertfa. În zidul cetății de munți și de râuri, sufletul lui părintesc ocrotește, etern, dăinuirea Daciei».

Vasile PÂRVAN, *Memoriale – Parentalia*

Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte, XXVI Septemvrie MCMXIX.

Armatele romane-nconjuraseră cetatea-de-scaun a regelui Decebal și tăiaseră conductele care-o alimentau cu apă. Rezervele de apă, drămuite cu grijă, ca cel mai de preț avut, și-mpărțite fără părtinire de bătrânul Dromihete, erau pe sfârșite. Sub toate streșinile clădirilor și chiar în loc deschis fuseseră așezate putini și ciubere, în așteptarea ploii. De câteva ori se-nnorase, fulgerase, pe undeva pe-aproape trăsnise, dar de plouat nu ploua. Dăduse-un ropot scurt, cât să umezească straiele nădușite, chipurile

uscate și limbile încleiate-ale oamenilor. Și-atât. Cu stăruință neobosită, romanii îi îndemnau pe-asediați să se predea. Kikinis, mereu la datoria lui de intermediar, tălmăcea mesaje. Într-o viață de om învățase că nu e bine să dai sfaturi nici măcar cinstite, prin urmare, gândite ca pentru tine însuți. Priveliștea Sarmizegetusei asediate și-nsetate, pentru el însemna învierea unei vechi amintiri: cetatea Masada, ultim refugiu și punct de rezistență al iudeilor după căderea Ierusalimului. Loc de unde mamă-sa și el scăpaseră printre cei câțiva supraviețuitori. Sfatul lui către daci ar fi fost același cu-ndemnurile romanilor: «Dacă vreți să scăpați cu viață, capitulați!». Și ar fi adăugat: «Iar dacă vreți să muriți, alegeți altă cale decât setea». Încât se ruga lui Iahve să-l ferească de-a vedea iară viii sugând sângele morților.

Dromihete, socotindu-se cu cel puțin un picior în cea lume, se oprea să dea sfaturi de căpetenie. Îi învăța pe oameni doar cum să nu-și irosească zadarnic puterile: să se miște cât mai puțin și dacă se putea să nu vorbească deloc. Din temnițele regelui Duras, unde iarna fusese pus la pedeapsa frigului, adică lăsat fără haine trei zile-n șir, Dromihete învățase că trupul își păstra cel mai bine căldura firească în poziție cât mai adunată și mai asemănătoare cu cea a fătului în pântecul mamei, așadar cu capul apropiat de genunchi. Și pe căldură, cuibărirea-n felul ăsta economisea puterea. Decebal ordonase-ncetarea luptelor. Asediații, secați de sete, uscați de arșiță, trebuiau să se păstreze pentru-nfruntarea din momentul când romanii aveau să izbească-n Cetate. Regele mergea mereu printre oameni, făcându-le semn să nu se mai ridice și le spunea câte un cuvânt de-ncurajare. Preoții nu-și încetau rugile. Fără să și-o spună, locuitorii gândeau la fel: zeii hotărâseră să-i piardă. Bărbații așteptau să intre romanii-n Cetate ca să poată muri cu arma-n mână spre-a se-nfățișa cu fruntea sus zeilor; de la o zi la alta, cuvintele Regelui erau și ele altele: îndemnul de-a nu se da bătuți se schimbase-n acela de-a pricinui cât mai mare pagubă dușmanului și de-a folosi învălmășeala intrării acestuia-n Cetate ca pe-un prilej de-a ieși din încercuire și de-a o lua spre Miazănoapte.

Amorțeala de dincolo de zidurile întărite îi neliniștea pe romani. Ei știau că, oricâte rezerve de apă ar fi avut dacii, într-o bună zi acestea tot aveau să se termine ori să nu mai fie bune de băut, dat fiind că numai apa vie nu se-mpute. Să-i sleiască de puteri și să le taie cheful de luptă nu strica, dar acest lucru trebuia făcut cu măsură, deoarece nici un învingător n-are interesul să-i extermine pe învinși, din simplul motiv că n-are cu cine-nlocui mâna lor de lucru. Potrivit unei bune strategii, un învingător trebuia să lase-n viață

măcar un număr de-nvinși necesar pentru a-i îngropa sau a-i incinera pe învinșii morți. Armata romană, fără să fi suferit de sete, nu era chiar în starea cea mai propice pentru a se-apuca mai întâi de curățat Cetatea de morți, apoi de ras locul – ca supremă pedeapsă a dușmanului încăpățânat – ceea ce mai putea aștepta, și oricum pentru a se-apuca de muncile câmpului – că doar nu era să li se-aducă mâncare de la Roma – de pășunat vitele, de ridicat așezări noi în locul celor pârjolite și sfărâmate. Apoi, pentru a da o cât de măruntă satisfacție soldatului învingător, trebuia să-l pui în fața unui dușman care să se țină cât de cât pe picioare și care să justifice un strop de ură măcar, fiindcă, oricum, războiul era plin de priveliști în stare să-ntristeze și cea mai împietrită inimă. O epavă poate inspira dispreț, silă – ură, însă, nu. Rachiul dat trupei după o bătălie însemna răsplată, sărbătoare, dar mai ales aburire-a minții spre schimbarea gândurilor în care nu răsunau numai bucinele victoriei.

Un soare arzător și roșu ca focul, neumbrit de nici un nor, încingea, de peste șapte zile, pietrele Cetății, care noaptea n-apucau să se răcească, sleia trupurile apărătorilor și le-ncleia mințile. De când încetaseră atacurile – și cele pornite din Cetate, și cele pornite din afara ei – oamenii dinăuntru nu schimbaseră nici un cuvânt unul cu altul. Nu mai aveau nevoie de sfaturile lui Dromihete pentru a-și economisi forțele. O nemulțumire surdă mocnea în tăcerea și pe chipurile lor posomorâte. Deși încredințat că mai presus de orice putere lumească stăpânea o soartă ce n-avea cum fi îmblânzită, fiecare, în sinea lui, aștepta o dezlegare de la mai mai-marele lor pământesc, Regele. Atâta timp cât cel care-și băgase capul în jugul cârmuirii trăia, cu viața lui răspundea de viața fiecăruia dintre ei. Aștepta fiecare porunci. Regele și căpeteniile nu mai plecau dintre oamenii lor.

La-mpărțirea ultimei porții de apă, nevasta lui Porsilo vru să-i dea lui fiu-său partea ce i se cuvenea ei. Acesta, care de la-nceputul asediului se purtase ca un om în toate mințile, respinse cu blândețe mâna ce-i întindea apa. Luă ulcica de lut cu cele câteva picături și-o duse la buzele maică-sii.

— Bea tu, băiatul mamei.

— Mamă, tată, eu de azi nu mai beau și nici nu mai mănânc.

Porsilo, nevastă-sa Panesia și Dromihete, care terminase de-mpărțit apa, îl ascultau împietriți.

— Ce vorbă e asta, băiatul tatei? îl întrebă Porsilo căutând să-și stăpânească groaza care-i trecuse prin suflet.

— Spre seară intră dușmanul în Cetate, spuse băiatul abia șoptit.

— Cine poate ști…? zise moale și-ntr-o doară Dromihete.

— Cine ți-a spus asemenea lucru? îl întrebă îngrijorată Panesia, deși nu era umbră de-ndoială că băiatul nu se mișcase de lângă dânsa.

— De unde știi? îl întrebă și Porsilo.

— *Știu.*

— Și chiar dac-o să intre dușmanul, ce-o fi cu toată lumea o fi și cu noi, zise Porsilo și-i puse băiatului o mână pe umăr ca pentru a-ndepărta piaza-rea.

— Tată, vin vremuri grele și lumea are nevoie de oameni sănătoși.

— Te-ai însănătoșit, dragul mamei! Vorbești ca ăl mai cu minte om.

Băiatul făcu un semn îngăduitor cu mâna.

— Moș Dromihete, pe-aici are să curgă sânge. Mereu. Eu am văzut și văd. Mângâie-i pe părinții mei că plec. Te rog, toarnă-mi câteva picături din băutura-de-trecut-dincolo.

— Despre ce băutură vorbești, fiule? păru să se mire Dromihete.

— O ai într-o teacă de jungher sub cingătoare și-ntr-o ploscă sub o piatră. *Știu.* Moș Dromihete, văd *mâna* și *capul:* stau aruncate la picioarele *străinului.*

Porsilo și Panesia erau atât de sleiți de sete, că nu aveau putere să se-ngrozească de cele pe care copilul lor – nevolnic până mai ieri, părând acum în toată firea – le spunea cu glas domol ca pe-un lucru obișnuit.

Băiatul se-apropie de părinții lui, îngenunche în fața lor, le luă mâinile și-și culcă fața în ele.

— Iertați-mă și trăiți mai departe pentru alții. Gândiți-vă că nici unui copac nu-i e dat s-ajungă pân' la cer. Moș Dromihete, în genunchi te rog, ușurează-mi trecerea!

— Fiule, nu pot lua ce nu pot da înapoi.

— Mamă, roagă-l dumneata.

Femeia se lasă-n genunchi și-și plecă fruntea-n pământ. Porsilo se uită-n ochii lui Dromihete și-ncuviință din cap. Băiatul pricepu că ruga lui avea să fie-ndeplinită. Se trase-n spatele unui zid și, dintr-o ascunzătoare, dădu la iveală un rând de haine curate și-o pafta cu însemnele neamului său. Dintr-o traistă scoase cununa morților, pe care singur și-o-mpletise, pe-ascuns, din crenguțe de brad și de merișor. Se frecă pe tot trupul cu frunze de mentă și se unse apoi cu balsamurile cu care se dădeau morții. Îmbrăcat în hainele de sărbătoare, cu paftaua de aur pe umăr, purtând cununa morților pe braț, se-apropie de părinți, le sărută dreapta și și-o duse la frunte, apoi se-nfățișă lui

Dromihete. Luă din mâna acestuia cana cu băutura-de-trecut-dincolo și le făcu semn părinților să-l urmeze. Îi duse pe-un drum știut numai de el într-o-ncăpere de sub locuința Regelui. Într-unul din pereți se afla o firidă.

— Spuneți-i lui Dromihete: când o simți că i se-apropie sfârșitul, să dea pânza unei femei.

Porsilo și Panesia se priviră nedumeriți.

— Făgăduiți-mi! le spuse băiatul, cu un glas poruncitor pe care ei nu i-l auziseră niciodată.

Amândoi îngenuncheară-n fața copilului lor prin a cărui gură primeau o poruncă venită ca din altă lume.

Băiatul intră în firidă și se-ntinse cu grijă, punându-și cununa pe piept. Cum stătea culcat duse ulcica la gură și spuse-n gând: «Zei, primiți-mă!».

*

De pe platforma unuia dintre turnuri, un străjer, înainte ca cineva să fi băgat de seamă și să-l fi putut opri, ținându-și pumnalul în dreptul inimii, își dădu drumul de sus. Decebal și căpeteniile se repeziră-n jurul trupului din care curgea sângele șiroi. Mortul fu acoperit și dus degrabă din locul acela. Asta, rămasă-n Cetate, adună sângele cu cârpe și șomoioage de paie cărora le dădu foc apoi ca să nu se-adune muștele. Oamenii se ridicară-n picioare și se descoperiră. Când Regele și căpeteniile trecură printre ei, lăsară și unii și alții ochii-n pământ.

«Sunt clipe când nimic nu e mai greu pe lume decât să dai o poruncă. Scump se plătește uneori puterea de-a porunci», gândea Regele în timp ce, mâhnit și sleit de vlagă, mergea în urma celui dintâi dintre oamenii lui care-și luase cu bună-știință viața. Celor care nu erau hotărâți să-nfrunte soarta până la capăt și să moară de mâna romanilor – sau de-a cine-știe-cui, în cazul în care-aveau să scape din încercuire și s-ajungă-n Miazănoapte – dacă voiau să-și ia viața, trebuia să le fie ușurată suferința.

— Unchiule, dă-le oamenilor licoarea aceea, dacă ți-or cere, îi spuse Decebal lui Dromihete.

— Căror oameni?

— Oricui.

— Trebuie-nștiințați.

— Am să-i înștiințez eu, unchiule. Crezi că le-ar ajunge?

— Cu prisosință.

Dromihete se gândi o clipă să-i întindă Regelui șipul cu otravă, de care el, Dromihete, nu se despărțea nici în somn.

Dar se opri, de vreme ce Regele nu voia să-și pregătească o suferință mai ușoară pentru împrejurarea care l-ar fi silit să-și dorească sfârșitul, cu toate că primejdiile cele mai mari pe dânsul îl așteptau. Nici un supus nu trebuia să-l vadă închinând steagul curajului. Nici chiar bătrânul său unchi, Dromihete.

«Am otravă pentru toți câți ar vrea să-și ia cu bună-știință viața, nu doar de-aici, dintre noi, am pentru toți de pe lume! O, nepoate, nu știi cum s-agață omul de viață! Cu cât e mai nenorocit, cu-atât se-ncleștează mai tare. Bună, rea, viața merge mai departe», se gândea Dromihete.

Căpeteniile se-nfățișară curând bătrânului, întinzând tecile pumnalelor, pe tăcute. Dromihete se-ntreba în sine câți aveau să-nghită otrava. Câți aveau să dea neprevăzutul și nesiguranța vieții, mai ales a unei vieți de-nvins, pe liniștea și siguranța morții? Și oftă. «N-am dreptul să judec pe nimeni. Mie, cu un picior în cea lume, viața nu prea mai are ce să-mi arate. Dar lor? Cât am suferit de când ascund și port otrava asta, și n-am înghițit-o încă. I-am spus o dată lui Decebal: «Greu mi-a fost să nu-mi iau viața». Dacă nu i-aș fi făgăduit lui Decebal că am să trăiesc, oare aș fi-nghițit otrava? Oare n-am simțit ca o ușurare legământul pe care mi l-a cerut regele? Oare dorința firească a omului de-a trăi nu cuprinde-n ea și sămânța lașității de-a-ndura orice de dragul vieții? Sigur. Dar ce greu e să iei asupra ta povara de-a-nlocui voința zeilor, de-a-ntrerupe ceea ce n-ai început singur, ci a fost început mai presus de tine! Moș Dromihete, faci pe filosoful, iar oamenii ăștia mor de sete și-n curând au să moară de fierul romanilor. Când nu ți-a mai rămas decât puterea gândului, ce altceva să faci?».

Porsilo și Panesia își privegheați feciorul mort. Lor nu le dăduse otravă.

Copiii sufereau mai rău decât oricine. Cei mici de tot, neștiind încă pe ce lume se află, nu-nțelegeau de ce trebuia să rabde atâtea chinuri. Mamele-ncercau să le potolească setea cu câte o frunză de măcriș ori cu saliva lor încleiată, umezindu-le cu limbile gurile spuzite de uscăciune și arse.

Chebrisis trecu de câteva ori prin fața oamenilor săi. Se uită în ochii fiecăruia lung și cu-nțeles. Pentru a-i face să priceapă că durerea lui și-a lor, aceeași, n-avea nevoie de cuvinte. În acele clipe de restriște, oamenii se-ntorceau la semnele de dinaintea cuvântului. Din când în când, ferindu-se-a fi auzit, Chebrisis ofta adânc și-nchidea ochii. Amâna clipa-n care să se-

apropie de bătrânul Dromihete. Nu se-ndura de copiii lui, cinci la număr. Nici de nevastă-sa, care-i adusese cu mare chin pe lume, fiind aproape să-și dea viața de la primul și cu toate astea ne-ndurându-se să-l lepede pe niciunul. Cum să fi hotărât el să le ia viața? Iar el cum să-și ia viața și să-i lase ai nimănui pe lume? Dar dacă romanii îi despărțeau? S-ajungă sclavi cine-știe pe unde… «Zei, ajutați-mă să deosebesc binele de rău, ajutați-mă s-aleg Calea!». Și cum să-i spună el nevesti-sii? Cum să omoare copiii unei femei dacă ea nu voia? Cum să omoare niște ființe care n-ar fi vrut să moară? Cât drept are cineva să hotărască asupra vieții altcuiva chiar când acela-i era copil, și-asupra vieții care, ca și moartea, e mai presus de oricine și de orice? Cum să tulburi rânduielile firii, numai fiindcă nu vrei să fii mai puțin decât ai fost și pentru că nu vrei să-nduri umilința pe care-atâția o-ndurau de la cea dintâi până la ultima clipă a vieții lor? Unde-ncepea și unde se sfârșea libertatea omului de-a hotărî? Libertatea de-a-ți pune capăt zilelor nu ți-o putea lua nimeni niciodată. Iată că această libertate, cea mai mare dintre câte hărăzise firea, era și cea mai grea povară, fiindcă-n fața ei te aflai singur și nu mai puteai invoca piedica nici unei asupriri și-a nici unui asupritor. Viața își orânduise bine capcanele: într-un noian de piedici, de opreliști și de-nrobiri își strecurase rătăcită, și libertatea absolută. Ca de orice lucru care depășea mărimile obișnuite, omul se depărta cu teamă de marea libertate. Sclavia-ncepea prin legăturile cu care viața respinge libertatea supremă: la ea, de când erau pe lume, oamenii se gândeau cu groază.

Chebrisis își luă inima-n dinți. Cu pas domol, cum îi era întreaga alcătuire, se-apropie de bătrânul Dromihete, ca de ființa pe care soarta ar fi învestit-o cu-ndeplinirea neînțeleselor ei hotărâri. Se opri în fața bătrânului și se uită în ochii lui albaștri și fără vârstă, ca un petec din cerul unui tărâm pe unde nu bântuiau furtuni. Privirea lui Chebrisis cerea ajutor. Cu toată nenorocirea dimprejur, primită de oameni fără gemete, fără cuvinte și cu-atât mai amară, bătrânul tresări subt privirea-n care se-adunase deznădejdea unui neam întreg.

— Moșule, învață-mă, sună plină de evlavie vocea lui Chebrisis, ca și când ar fi cerut lumină de la zei.

— Ce să te-nvăț, fiule?

— Învață-mă ce să fac.

— Nu știu unde ți-e gândul, fiule.

— Moșule, acuma pentru noi două gânduri au mai rămas: al vieții și-al morții.

— Fiule, gândurile astea firea le-a sădit în om de la-nceputul începuturilor. Ele dorm uneori multă vreme în noi. Dorm până ce o-mprejurare neobișnuită le trezește din somnul lor. La unii, somnul ăsta e mai adânc, la alții e ca al iepurelui.

Dromihete încerca să abată gândul lui Chebrisis de la moarte.

— Moșule, ce s-aleg?

— Alege singur, Chebrisis.

— Dumneata în locul meu ce-ai alege?

— Fiule, când nu ești în stare să croiești neamului tău drumul pe care l-ai voit, fie că n-ai știut cum, fie că soarta ți-a fost potrivnică, urmează până la capăt soarta neamului tău. Nu te gândi că din mare ai s-ajungi mic. Gândește-te că grosul unui neam din omul mărunt e-alcătuit. Viața e mai presus de umilință și de trufie. Și mai presus de orice e libertatea. Între soarele orbitor al libertății și om, zeii au înălțat muntele ăsta anevoios al vieții. Fiule, eu am urcat pe brânci muntele ăsta. Mai am nițel și-ajung în vârf. Să-ți mai spun ceva, Chebrisis: după moarte nu mai poți face nimic împotriva dușmanului.

— Și dacă ești învins, ce mai poți face?

— Îl poți urî.

— Mare scofală!

— Ura macină ca picătura de apă care cade mereu în același loc. Ține minte, fiule: neamul care-nghite alte neamuri își înghite pieirea odată cu ele.

— Pieirea Romei e-atât de departe…

— De ce-ai făcut copii, Chebrisis? Ca la rândul lor și ei să aibă copii, și-acești copii – alți copii. Copiii ăștia care-au să ducă viața ta în veacuri nu sunt departe?

— Moș Dromihete, mi-aș lua viața.

— Nimeni nu te poate opri. Nu crezi că mâine, dac-ai putea să-nvii, ți-ar părea rău?

— Mâine?!

— Mâine înseamnă toată viața pe care omul o are înainte.

— Nu văd nici o ieșire, nici o lumină.

— Fiindcă n-ai să mai fi căpetenie?

— Fiindcă are să trebuiască să fiu altul.

— Gândește-te bine, fiule.

Dând a pagubă din cap, Chebrisis se îndepărtă de unchiaș.

*

Druxilis, căruia-i tremurau fălcile, ca două pere bătute de vânt, clocotind de nemulțumire, de fierbințeală și de arsura lipsei de apă, ne-nțelegând cum de Regele nu oprise nici un strop pentru sine și pentru căpetenii, nu-și afla stare și loc. Se-nvârtea de colo-colo ca pișcat de streche. Nimeni nu-l întreba nimic. Puțina-nsemnătate care i se dădea îl zgândărea până-n adâncul sufletului. Se-ndreptă spre Rege cu pas hotărât și când ajunse-n fața acestuia se opri dintr-o dată, cu picioarele depărtate, ca și când mărirea locului de sprijin ar fi dat mai multă greutate spuselor lui.

Bicilis, mărunt, prizărit și tot mai împuținat de sete, care pân-atunci stătuse de vorbă alături de Rege, se depărtă pe nesimțite când își văzu cumnatul, pe Druxilis, cu privirea cruntă și cu picioarele depărtate, ca și când ar fi călărit un cal amenințător.

— Doamne, trebuie să facem ceva, sună tremurat glasul lui Druxilis.

— Ce? îl întrebă Decebal privindu-l pe sub sprâncene.

— Ceva.

— Ce?

— Aș încerca să ies cu oamenii mei pe dedesubt și să străpung spre Apus.

— Ai nimeri drept în brațele romanilor.

— Eu totuși aș încerca.

— Druxilis, dacă vrei să te predai romanilor, nimeni nu te oprește. Pentru asta nu e nevoie să ne sece limba-n gură de-atâta vorbă.

Regele îi făcu semn cu mâna să se depărteze. Socotea că fățărniciile nu mai aveau rost.

Ca și când neliniștea și starea lui Druxilis ar fi fost molipsitoare, Decebal se ridică, apoi șezu, iar se ridică, se mișcă în dreapta, în stânga, își potrivi de câteva ori cingătoarea, își așeză pumnalul și rămase cu mâna pe mânerul lui.

Ajunsese clipa cea mai grea a vieții lui. «Oare-o fi pe lume ceva mai cumplit decât ce mi-e dat mie să trăiesc acum?», se-ntreba el, în timp ce se-ndrepta spre sala tronului. «Zei, ce-a fost viața mea?! Dacă Traian ar avea copii, nu i-aș meni blestemul ăsta. Zei, dați-mi putere până la capăt! Ajutați-mă să-nving mila, cel mai de temut dușman!».

Nevastă-sa, cei doi feciori ai lor, nurorile și cei șase nepoți – doi dintr-înșii copii de țâță – erau închiși în sala tronului. Nevasta și feciorii lui Decebal, aceștia – bărbați la prima tinerețe, încercau să-i țină potoliți pe cei patru copii mai mari. Le povesteau cum bunicul lor, Regele, ucisese-n tinerețea lui un urs rău și hoț. «De ce nu-l ucide și pe Traian, bunico?», întrebă fiul cel mare-al urmașului la tron. «O să-l ucidă, o să-l ucidă», îl liniști bunică-sa. «Fiindcă și el e-un hoț!». Nurorile regelui încercau să-i potolească pe mezini, care scânceau întruna de foame, dându-le să sugă un sân din care nu mai venea lapte. Una dintre nurori puse mâna pe fruntea pruncului ei. «Mi se pare că are fierbințeli. Dac-ar fi moș Dromihete aici, i-ar da o fiertură de buruieni…». «Sărmana de tine!», își spuse Decebal.

Regele venise prin intrarea de taină.

Soția lui se ridică prima în picioare, i se uită în ochi, pricepu că doar *acel lucru* îl putea aduce la dânșii și-și plimbă încet privirea peste chipurile feciorilor, ale nepoților și-ale nurorilor ei. «Au fost femei cuminți și-ascultătoare», își spuse ea.

Regele se-apropie de fiul lui cel mare, îl privi în ochi și coborî pleoapele-n semn că venise clipa.

— Să le spun? șopti moștenitorul la tron, alb la față, trăgându-și marginile cămășii ca să nu se vadă cum îi tremurau mâinile. Sperase – ce sperase? – că avea să se-ntâmple o minune. Și minunea nu se-ntâmplase. Trebuia să termine repede. Repede.

— Cum să fac, tată?

— Așază-te-n jilțul tău. Cheamă-ți copiii și nevasta. Așezați-vă ca la marile sărbători.

— Și ce să le spun?

— Că v-am adus ceva de băut, care-astâmpără setea.

— Tată, aș îndrăzni să te rog… îngăduie-mi să-i spun nevesti-mii, să nu moară așa, fără să știe.

— Tu o cunoști mai bine. Să nu cumva să bocească, să țipe. Gândește-te ce faci.

Moștenitorul se-așeză drept în fața nevesti-sii, ca nimeni să n-audă și nici să nu bănuiască, după mișcarea buzelor, ce-avea să-i spună.

Femeia scăpă copilul din brațe. Bărbatu-său întinse mâinile și-l prinse. Femeia puse copilul la sân, uitând să-și ridice cămașa. Copilul își adună toate puterile și scoase-un geamăt lung și-atât de puternic că nu-ți venea să crezi că ieșea dintr-o mână de carne veștejită de sete.

— Să-mi pun hainele domnești, spuse, cu glas pierdut, nevasta moștenitorului, legănându-și pruncul care-acum dădea spasmodic din cap, izbindu-se de coastele maică-sii.

— Și cu copiii ce facem?

În glasul și pe chipul ei se ivi spaima omului care pricepe fulgerător grozăvia lucrului pe care-l săvârșește.

Bărbatu-său înghiți de câteva ori în sec, pentru a câștiga timp.

— *Luăm* toți o dată.

Femeia porni resemnată alături de bărbatul ei; ca din senin începu să sughiță și să tremure. Îi clănțăneau dinții mai rău decât la frigurile de baltă. Cu-o mână zgâlțâi copilul căruia-i scăpase țâța din gură, cu cealaltă se-agățase de brațul bărbatului ei. Îl lăsă pe bărbat să-i îmbrace pe cei doi copii mari în haine de sărbătoare și să le pună pe umăr paftaua cu cap de lup. Ea schimbă cu mare greutate – într-atât îi tremurau mâinile – scutecele pruncului care țipa ca din gură de șarpe.

Nora cea mică a Regelui își plimba ochii de la bărbatu-său și de la socru-său, care-și tot șopteau ceva, la cumnatu-său, la cumnată-sa și la copiii acestora. Simți că toți puneau ceva la cale de care pe ea n-o-nștiințau, inima-i spunea că urzeau ceva împotriva ei și-a copiilor ei. De ce-și îmbrăcau cumnații copiii ca-n zi de mare praznic? Plănuiau să fugă? Avea să fugă doar moștenitorul cu familia lui, iar celălalt fiu al Regelui și-ai lui să rămână pe mâna romanilor? Ca să-i omoare ori să-i ducă la Roma și să-i târască-n cortegiul triumfal ca pe ultimii sclavi? Oare ce puneau la cale? Bărbatu-său, în cele din urmă, se-apropie de ea.

— Tata ne-a adus ceva de băut, ceva care ține timp lung de sete.

Femeia-l privi ne-ncrezătoare.

— Eu și copiii mei nu bem din băutura asta.

— De ce? o-ntrebă cu glas scăzut și blând bărbatul.

— *Nu bem.*

— Bine, dar cum vrei să trăim fără apă?

— De când sunt pe lume n-am auzit de altă băutură care să țină de sete afară de apă.

— Te rog eu să bei.

Bărbatul se uita rugător în ochii ei și-i venea să plângă.

— Poți să mă rogi mult și bine, eu nu beau și nici pe copii nu-i las să bea.

— Trebuie, zise bărbatul și-i zgâlțâi o mână.

— De ce?
— Vin romanii.
— Și dacă vin?
— Femeie, tu ești nebună? Vrei s-ajungi sclavă?
— Și dacă n-ajung sclavă?
— Nu vreau să mor, m-auzi? Și nu vreau să-mi omor copiii, m-auzi?

Femeia își pierduse cumpătul. Glasul ei răsună subțire și tremurat în toată-ncăperea.

Decebal veni în fața ei și mai întâi o țintui cu ochii ca pe-o sălbăticiune pe care-ar fi vrut s-o supună cu puterea privirii și-a gândului.

— Copila mea, când te-ai măritat cu fiul meu știai că te-așteaptă mărirea, dar deopotrivă primejdia.

— De ce să m-aștepte pe mine primejdia? Doar nu sunt nevasta moștenitorului. Eu nu m-am măritat cu fiul măriei-tale, *am fost* măritată, se hotărî femeia să-l înfrunte pe Rege, în fața căruia, în alte-mprejurări, n-ar fi îndrăznit nici ochii să-i ridice.

— Te-ai măritat sau ai fost măritată, pentru mine tot una e. Și pentru romani.

— Dac-au să vină romanii, știu: ajung sclavă. Mai bine sclavă și vie…

— Neamul *meu,* sângele *meu* nu *poate* ajunge sclavul nimănui.

— Și măria-ta de ce nu te omori? zise noră-sa în șoaptă.

— Cârmaciul părăsește ultimul corabia care se scufundă, copila mea.

Regele se uită cu milă și cu blândețe în ochii femeii al cărei chip se destinse deodată. Ea-și culcă încet pruncul pe masa lungă de piatră din dreapta încăperii. Își potrivi hainele, își îndreptă capul, se-apropie de Rege.

— Cruță-mă, doamne, și dă-mi mie mai întâi.

Din ochi îi arătă Regelui pe cei trei copii ai ei.

Fără să-și ia rămas-bun de la nimeni și făr-a mai privi pe cineva, cu pas grăbit, ca trasă de-o ață, se duse într-un colț. Întoarse un jilț cu fața la perete, se-așeză la mijloc, își potrivi poalele, se uită la cele câteva picături fără culoare din fundul cupei, închise ochii și bău. «Astă primăvară mi-a cântat cucul în față», fu cel din urmă gând al ei.

Moștenitorul, nevasta și copiii lui, mezinul și copiii lui – îmbrăcați ca la marile sărbători – plecau genunchii în fața regelui pentru a-și lua rămas-bun. Se-așeză apoi fiecare la locul rânduit de datină și-și duse cupa la gură. «Cât aș fi vrut să mă văd prima doamnă a țării, dar… N-am avut parte.

Bieții mei copilași, ce soartă pe voi…!». Acesta fu cel din urmă gând al primei nurori a Regelui.

Decebal, nemaiprivind în urmă, se-ndreptă spre ușa de taină. Lângă perete, nemișcată, îl aștepta nevastă-sa, care între timp strecurase otravă în gura pruncilor așezați pe masa de piatră unul lângă altul.

Regele o strânse la piept.

— Cu bine, femeie.

Regina îngenunche în fața Regelui și-și plecă fruntea pe mâna lui dreaptă.

— Cu bine, măria-ta, izbuti ea să murmure printre dinții încleștați.

Regele ieși din încăpere fără să se uite-n urmă. Regina se ridică în picioare și numără pașii bărbatului ei, pași care, o vreme, se mai auziră dincolo de perete. Ultima ei legătură cu viața se sfârșea o dată cu zgomotul ultimului pas al Regelui. Se uită în lungul sălii tronului. «Cât mi-a mai bătut inima pentru scaunul ăsta, cât mi-a mai bătut inima!». Din adâncurile ființei sale se-aduna un năduf năvalnic și răscolitor, care-i înăbușea răsuflarea. Deschise deodată gura larg, precum peștele care-și trage ultima suflare pe uscat, și scoase-un urlet lung în timp ce, frângându-se din toată înălțimea, se-azvârli cu fața la pământ. Întinsă, cu brațele depărtate de trup, ca o răstignită pe crucea nevăzută a sorții, gemea-n neștire. Într-un târziu, suspinând tot mai rar, se rezemă în coate. Șterse cu podul palmei lacrimile cu care udase pardoseala. Ridicându-se-n șezut își sprijini capul în palme. «O, zei, ce e viața omului! Câtă mârșăvie și pentru ce?! Câtă ne-ndurare-am avut în suflet, câți oameni am pedepsit, pe câți am nedreptățit și cum nu m-am gândit niciodată la clipa asta». Acest ultim cuvânt i-o aminti pe slujnica ei, Asta. Își trecu o mână prin fața ochilor ca pentru-a scăpa de-o gânganie supărătoare. Sări de-odată-n sus, înspăimântată de gândul că romanii ar fi putut s-o găsească vie. Când dădu cu ochii de toți ai ei, înțepeniți în ultima lor stare pe-acest pământ, își duse-amândouă mâinile la gură pentru a-și stăpâni un geamăt. Păși cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu le tulbure liniștea. Se chinui și-o aduse pe noră-sa cea mică în brațe pe locul ce i se cuvenea, alături de mezinul domnesc, apoi o-mbrăcă în hainele de mare praznic, după cum se cădea în cea mai solemnă clipă a trecerii ei pe pământ. Le puse-apoi nurorilor în poală fiecăreia pruncul ei. Din încăperea alăturată, se opinti să tragă după ea covorul îngust ce se-așternea o dată pe an între ușa principală a sălii tronului și jilțul domnesc, în ziua când se sărbătorea câte un an de la încoronarea lui Decebal. După ce desfășură covorul și-l

întinse cu tălpile, se așeză pe prima dintre cele trei trepte care despărțeau locurile familiei domnești de sală. Scoase-o năframă de la brâu și se șterse de nădușeală. Gârbovită ca sub povara câtorva secole, târșâind pasul, ajunse-n încăperea alăturată sălii domnești. Se dezbrăcă, își împături hainele purtate, își șterse trupul de sus până jos cu-o bucată de pânză-nmuiată-n vin, se primeni cu hainele de mare praznic. Acum se afla la ușa care dădea spre sala tronului. Se-ndreptă spre arcul de piatră boltit pe sub care-și făcea Regele intrarea la praznice. Aici își mai potrivi o dată faldurile mantiei, se-ndreptă din umeri, dădu capul pe spate și porni cu pas falnic spre tron ca și când întregul neam al dacilor ar fi avut privirea ațintită asupra ei. «Când înveți să te smerești în fața vieții, vine moartea», se gândea Regina, în timp ce călca apăsat pe mijlocul covorului auriu. Urcă cele trei trepte. Când se uită iar la fiii, la nepoții și la nurorile ei i se tăie răsuflarea ca la o priveliște neașteptată. Atâta cât își văzuse de trupul și de-ndatoririle sale, cele din urmă pe lumea știută, uitase de ei. Se aplecă asupra fiecăruia și-l sărută pe frunte. Copiii rămăseseră cu ochii deschiși. «Cât de ciudat e să te oglindești în ochi care nu te mai văd!». O clipă se gândi să le-nchidă pleoapele. Nu. Trebuia să rămână cu ochii deschiși. Romanilor – care-aveau să-i găsească pe morții regești – ochii deschiși ai copiilor trebuiau să le rămână-n suflet ca o veșnică mustrare. Când aveau să se-aștearnă la masa victoriei și când avea să le fie lumea mai dragă, peste vreme, să-i fulgere-n suflet privirea albastră și-ncrezătoare a șase perechi de ochi. Și să nu le mai tihnească. Niciodată.

Pe tablaua jilțului ei de primă-doamnă a țării o aștepta cupa. Decebal o pusese acolo. Un semn de ultimă cinstire adus celei care-i însoțise o parte din viață la bine și la rău. Regina se-așeză cu mare grijă. Își potrivi faldurile, luă cupa în mână, se uită la băutura puțină și fără culoare ca într-o mare a nemărginitelor taine-ale vieții și-ale morții, care-ar fi avut menirea să-i dezvăluie ce-nsemna repedea trecere a omului pe pământ; se-nțepeni în jilț, închise ochii și dădu băutura peste cap. «Primiți, zei, încă un suflet care lasă-n urmă lumea zădărniciei!».

*

Înaintea apusului soarelui, în sala tronului numai două jilțuri rămăseseră goale. În toate celelalte, așezat fiecare după rang, se aflau oamenii de credință ai lui Decebal, care socotiseră că acolo se cuvenea și li se cuvenea

să-și sfârșească zilele, alături de neamul celui pe care cu cinste-l slujiseră până-n ultima lor clipă.

La un moment dat, în sală intră Parianeu, căpetenie-a unui neam din Răsărit, aliatul lui Decebal. Voinic, alb-trandafiriu la față, gălăgios, petrecăreț și hazliu în împrejurări obișnuite, cu un fel de-a vorbi în care cuvintele se buluceau unele peste altele ca niște cai nărăvași – de-aceea greu de-nțeles, dar totdeauna pline de tâlc – Parianeu, pe care-l lua repede iureșul sângelui său năvalnic, era gata oricând să-și pună viața-n primejdie dacă era vorba să se-arunce-asupra dușmanului. Îndată însă ce afla răgazul să se gândească, așezat și socotit, la moarte, Parianeu era apucat de-o asemenea spaimă, încât ar fi luat-o ca nebunul încotro ar fi văzut cu ochii, numai să uite-acel gând. Trufaș din fire, obișnuit să i se dea ascultare ca unei căpetenii ce se afla, greu se-nvățase cu gândul de-a se pleca în fața lui Decebal spre a-și păstra rangul între-ai lui. Și iată că doar pentru a-și păstra viața putea fi nevoie să te pleci pân-a te face una cu pământul. Într-o răbufnire de revoltă, la gândul plecării capului în țărână – ceea ce-l aștepta negreșit dacă pica-n mâna romanilor – Parianeu îi ceru lui Dromihete otravă. Bătrânul îi dădu fără nici un cuvânt și fără strângere de inimă. Învățase-atât de bine să-i deosebească pe cei care cereau băutura veșnicei liniști pentru-a trece la veșnica liniște de-acei care-o cereau doar pentru-a fi în rând cu primii, încât ar fi făcut prinsoare pe orice și cu oricine în privința celor pe care-avea să-i întâlnească a doua zi vii și nevătămați. Parianeu făcea parte, atât cât se pricepea Dromihete la oameni, dintre cei prea legați de bucuriile vieții, multe-puține câte erau, pentru-a le fi schimbat pe dreptul de-a te pleca doar în fața ta însuți. În momentul în care-i ceruse lui Dromihete otrava, Parianeu era hotărât să-și ia rămas-bun de la viață și ar fi băgat fierul în oricine-ar fi pus la-ndoială buna-credință a acestei hotărâri. Primul fir de pai ieșit în cale avea să fie bine-venit pentru a-l face să-și schimbe gândul și a i-l încurca iară-n odgonul care priponește amarnic omul de viață.

Când Parianeu dădu cu ochii de morții din sala tronului, mai întâi se frecă la ochi; nu-i venea să creadă că, așa cum stăteau, pașnic așezați ca la un sfat de coroană, oamenii aceia nu mai erau în viață. Nu văzuse niciodată un mort stând în scaun. Văzuse morți atârnați pe ziduri de cetăți; morți spintecați și călcați în picioare de oameni; cu țestele zdrobite de ghioage ghintuite; morți rămași cu un picior în scara șeii, măturând cu capul și cu trupul câmpul de bătaie-n goana calului care se trezea deodată fără călăreț;

văzuse morți albiți de apele-n care se-necaseră; morți înnegriți de trăsnetul care-i lovise; morți de moarte venită la sorocul hărăzit de soartă, dormindu-și liniștiți somnul, cu mâinile-adunate a pace pe piept; dar morți de voia de a-și lua viața, așezați în scaun ca la praznic, nu văzuse.

Parianeu rămase pironit în ușă. Se afla în sala tronului, avea otrava asupra lui, romanii aveau să intre curând în Cetate. Nimic nu se schimbase față de clipa-n care se-nfățișase bătrânului Dromihete. Simțea nevoia să iasă din încăperea aceea, de parcă morții ar fi-nghițit tot aerul din jur. «Ar fi trebuit să mă sfătuiesc cu Dromihete. El a văzut multe la viața lui. Ce să mă sfătuiesc?! Doar nu-și închipuia că-i cer otravă ca să mă oblojesc de bătături ori de gâlci. Suntem oameni în toată firea!», se mustră Parianeu, stând cu ochii-nchiși pentru a-și aduna mai bine gândurile. Deschise iară ochii și porni cu pas măsurat de-a lungul sălii, uitându-se la fiecare dintre cei petrecuți. Dând și de unii care nu-i fuseseră prea dragi în viață, parcă mai căpătă nițel curaj, parcă-i veni să mai trăiască. Afară de-nstrăinarea pe care-o aduce cu sine înțepeneala morții, pe nici un chip nu se citea împăcarea ori liniștea. Adormiseră toți încrâncenați, de parcă s-ar fi-ndreptat spre noi confruntări cu cine-știe-ce alți romani ai celei lumi.

Ajunse în fața tronului. Din dreapta și din stânga priveau încrezătoare patru perechi de ochi. Pe chipurile celor patru vlăstare domnești, liniștea nevinovăției se unise cu veșnica seninătate. Parianeu dădu cu ochii și de cei doi prunci dormind fiecare-n brațele mamei lui, cu ochii mari deschiși și cu gura nițel căscată, gata parcă să-și primească hrana. Lui Parianeu i se-nmuiară genunchii. Lacrimile-i curgeau șiroaie. Nu mai vedea nimic în fața ochilor. Trebuia să se așeze, nu-l mai țineau picioarele. Pipăi pe orbește și se lăsă într-un scaun gol. Într-un târziu își șterse lacrimile și se uită înainte fără țintă. «Fiecare cu soarta lui. Nu poți lua asupra ta ceea ce i-a fost hărăzit altuia!». Se ridică din șale, ținându-se de genunchi, ca după o mare osteneală. Abia atunci își dădu seama că stătuse pe tronul lui Decebal. Plecă, uitându-se-n pământ. Ajungând la ușă, își aduse-aminte că nu-i văzuse printre morți pe «ăi doi cumnăței»: Bicilis și Druxilis. «Dacă ei, care erau oamenii de credință-ai lui Decebal, mâna lui dreaptă, nu și-au luat viața, să mi-o iau eu?!». Se mai uită o dată de-a lungul sălii tronului. «Hai să nu ne-ascundem îndărătul altora. De ce să nu recunosc eu cinstit că nu-mi e mie a-mi lua zilele cum nu-i e câinelui a linge sare!».

*

Bicilis, cu pasul mărunt, potrivit făpturii lui de-o șchioapă, se-apropie de Rege. Ținând capul în jos, fiindcă nu se cuvenea să-l vadă nimeni plângând. Se opri-n fața suveranului și puse-un genunchi în pământ. Cu sufletul înecat de durere, Decebal se uită la omulețul care, copleșit de-amărăciune și prăvălit la picioarele lui, părea un copil de șapte-opt ani. Bicilis luă mâna dreaptă a Regelui și-i sărută inelul cu-nsemnele puterii. Decebal se-aplecă și-l ridică pe Bicilis. Îl strânse apoi la piept. Sfetnicul lui de-o viață. Pe vremea când avea cam doisprezece ani, Decebal luase sub oblăduirea lui un băiețel de cel mult zece, mărunțel, plăpând, retras și tăcut, de care toți copiii de vârsta lui râdeau în fel și chip fiindcă el, bietul, nu izbutea nici măcar să țină-n mâini un arc, darămite să-l mai și-ncordeze. Între copiii care trebuiau să fie voinici și ageri, buni să mânuiască arcul și spada ca să-și apere mai târziu pământul, copilul mărunțel, pricăjit – a cărui singură armă era agerimea minții – nu-și afla nici prieteni, nici loc. Copilul ăsta avea s-ajungă sfetnicul cel mai apropiat al regelui Decebal. El era Bicilis. Ajuns la vârsta bărbăției, lui Decebal nu-i fusese greu să bage de seamă că tânărului și plăpândului său prieten i se topea sufletul după o verișoară mai depărtată a viitorului rege, asupra căreia și-acestuia îi întârziau de multe ori ochii.

Decebal, știind că nu-și putea hotărî singur căsătoria, se gândise că fetei aceleia i s-ar fi potrivit mai mult s-ajungă o dată și-o dată printre doamnele de frunte-ale țării – poate chiar următoare Doamnei – decât țiitoare a vreunui înalt dregător și, de ce nu, chiar a Moștenitorului, dacă ei doi aveau să-și tot arunce priviri în care țâșnea foamea sufletului și-a trupului tânăr, fript de dor de dragoste. Bicilis se împuțina cu fiecare zi. Se topea văzând cu ochii, mistuit de dragoste. Temându-se să nu se dea de gol prin vreun cuvânt sau prin vreo privire și astfel să-nlesnească prilej de zâmbete disprețuitoare sau pline de compătimire, el se uita doar pe furiș la fată și se ferea să se afle prea aproape de ea. Într-o zi, Decebal îl întrebase, pe nepusă-masă, dacă dorea să se-nsoare cu Aptasa. Acesta era numele fetei frumoase către care zburau multe gânduri de bărbat. Lui Bicilis îi pierise graiul. Își apăsase-ndârjit mâinile una peste alta, pentru a-și domoli și mai ales pentru a-și ascunde tremuratul. Într-un târziu, cu un zâmbet plin de visare și de teamă, Bicilis șoptise: «Doamne, ar vrea oare să mă ia de bărbat… pe mine?», și-și trecuse-o mână peste trupul ca un vrej oprit din creștere. «Deocamdată eu te-ntreb pe tine dacă vrei s-o iei de nevastă; ce-o vrea dânsa rămâne de văzut». Decebal se dusese la fată și-i spusese fără ocolișuri că venise s-o pețească pentru prietenul său. Lui Decebal nu-i

scăpase dezamăgirea fetei care o clipă trăsese nădejde că Moștenitorul venea să-i ceară ceva pentru sine, chiar dacă nu căsătorie. Fata se uitase-n ochii lui cu deznădejdea omului care vede năruindu-i-se toate visurile dintr-o dată. Prin privirea ei, pe lângă deznădejde, trecuse-n sufletul Moștenitorului, într-o clipă, șuvoi de dragoste cât pentru o viață. Cum ar fi iubit-o el, atunci, acolo, pe loc, cu pofta care stătea înfiptă-ntr-însul ca trăsnetul gata să facă prăpăd pe unde trece. Învățat să să-nfrâneze și să se stăpânească, așa cum se cădea celui care voia să stăpânească peste alții, închisese ochii și-și spusese-n sinea lui, aspru și răspicat de par-ar fi săpat cu dalta într-o piatră: «Nu trebuie!». Când deschisese ochii, peste foc trecuse ploaia. «Aptasa, să știi că eu țin la Bicilis, și-l respect. E om deștept și-nvățat». «Am să-l respect și eu, măria-ta… Dacă asta ți-e voia!» Și fata oftase. Bicilis n-avea să știe niciodată ce cuvinte se schimbaseră-ntre înaltul său prieten și ocrotitor și cea care avea să-i fie nevastă. Nevenindu-i niciodată să creadă-ntr-atâta noroc și temându-se să cerceteze cât de tare era piatra pe care se-ntemeia acesta, Bicilis umbla pe lângă nevastă-sa de parc-ar fi fost un ou moale. Ea se purta ca o nevastă supusă, care n-avea alt gând decât să facă cinste bărbatului și casei sale, înverșunându-se-n treburi gospodărești și-n creșterea celor trei copii ai ei, un băiat și două fete, înverșunându-se cum fac mulți dintre cei care, ucigând timpul, cred că ucid și câte un gând bine-ascuns care nu le dă pace sufletului. Neavând a-i aduce nevesti-sii nici o-nvinuire, cât de măruntă, Bicilis aducea o-nvinuire cât lumea de mare sorții care făcuse să nu fie iubit.

*

«Câtă minte și câtă știință-ncap în omul ăsta de-o șchioapă. Ce păcat!».

— Iartă-mă, doamne, dacă ți-am greșit, șopti Bicilis.

— Ce vrei să faci, Bicilis? îl întrebă Regele cu glas scăzut și răgușit.

Bicilis îl privi cu tristețe și-nclină capul, cum făceau prinșii de război, semn că războiul lui cu soarta se-ncheia.

— Du-te-n sala tronului, la locul tău.

Din acel moment, Regele nu-l mai privi.

Bicilis n-avea de gând să meargă-n sala tronului. Îi povestise Parianeu, scuturat de groaza pe care trebuia s-o dezvăluie cuiva, căci altfel simțea că i-o ia mintea razna.

Avea să se retragă-ntr-un ungher numai de el știut, unde plânsese de-atâtea ori și-și dăduse cu pumnii-n cap, nemulțumit de sine și supărat pe

soartă. El trebuia să piară-n singurătate, așa cum trăise, fiindcă nici prețuirea și prietenia Regelui, nici respectul nevestei și-al copiilor nu izgoniseră singurătatea care se statornicise-n sufletul lui, ca un dușman de neclintit și care nu se lăsa dus cu șoșelele și cu momelele măririi și-ale cinstirii.

Bicilis era unul dintre-acele suflete pustii care nu cunosc împăcarea cu ele însele și, de-aici, nici împăcarea cu lumea.

Druxilis, care urma întru totul pilda cumnatului său – întru totul cât îl ducea mintea, căci nu se putea spune că ar fi știut latinește ori grecește și nici că ar fi cunoscut toate câte se știau despre lume și despre viață, ca Bicilis – cu capul în pământ ca și-acesta, deși n-avea lacrimi de-ascuns, se lăsă-n genunchi în fața lui Decebal și-i sărută inelul. Luat de măreția clipei, Druxilis se trezi spunând:

— Doamne, te voi urma până la ultima suflare.

«Ultima suflare a cui?», se gândi suveranul și zâmbi amar, în timp ce-i întindea lui Druxilis mâna ca pe-o punte între clipa de față și cea de pe urmă.

— Îți mulțumesc, Druxilis, mi-ai fost un ajutor credincios, rosti Regele, mai ales de dragul lui Bicilis care, aflându-se la câțiva pași mai încolo, îi putea auzi cuvintele.

*

Folosindu-se de-nvălmășeala iscată la năvălirea dușmanului în cetatea-de-scaun, Decebal o luase către Miazănoapte, urmat de-o gardă restrânsă. La puțin timp după ce scăpaseră din Cetate, Decebal și-nsoțitorii săi, printre care se aflau și Druxilis, Tantinis și Chebrisis, trebuiseră să se oprească la un izvor ascuns într-un hățiș, pentru a-și adăpa caii și pentru a se-adăpa ei înșiși. Altfel ar fi pierit de sete și unii și alții. Merseră o bună bucată de drum pe poteci de pădure străjuite de arcași ascunși în copaci, oșteni care le dădeau de știre prin câte un fluierat că nu se vede nici o primejdie cât cuprindeau ei cu ochiul.

Decebal încerca să-și adune mintea în jurul unui singur gând: drumul spre Miazănoapte, singurul fir de lumină care mai răzbătea prin pâcla înfrângerii. Izbânda acestui fir de lumină ținea de timpul cât oamenii din Cetate se mai puteau împotrivi romanilor, timp în care să nu se bage de seamă lipsa Regelui. Apoi, ajuns în Miazănoapte – dacă-i era dat s-ajungă – rămânea de văzut cât îi trăgea inima pe mai-marii triburilor de-acolo să

pornească la hăituit și la hărțuit armatele romane, fiindcă la un război în lege sigur că aceștia nu s-ar fi încumetat, sorți de izbândă neexistând. S-ar fi putut de-asemenea ca acele căpetenii de-un neam cu el să-l izgonească, știut fiind de când lumea că doar la câștig, la petrecere și la bine tot natul ți-e prieten și chiar rudă, puțini însoțitori aflându-ți la pagubă și la necaz. S-ar fi putut, la fel de bine, să-l primească frățește, cu brațele deschise și-apoi să-i facă de petrecanie pe nesimțite, așa fel ca nimeni să nu știe pe unde i-ar fi putrezit oasele.

Treceau la trap întins pe sub copaci bătrâni care-și împreunau crengile în bolte umbroase. «Când te gândești că pe lume sunt oameni care-acum, aflați la umbra binecuvântată a unei păduri, se pot opri, își pot priponi calul, se pot întinde-n iarbă și se pot uita la cioburile de cer care luminează prin desimea frunzelor, pot ține un pai între dinți și pot visa la frumusețea firii, pot trage un pui de somn, legănați de ciripitul păsărilor. Atâția oameni care pot face-atâtea lucruri, fiindcă pentru ei este pace. Biată mărire, ce scump ești plătită! Pentru unii e pace. Și pentru voi, dragii mei. Pacea voastră n-o mai poate nimeni tulbura!». Așteptarea încordată, cu gâtul întins ca o strană de arc, cu urechea ciulită, cu ochii plimbați întruna pe zidurile Cetății, cu limba încleiată de sete și cu picioarele umflate de-atâta umblet printre oameni, pentru a-i îndemna să-și țină firea, îl făcuseră să-i uite pe cei dragi lui, plecați dincolo, așa cum viața izbutește totdeauna să șteargă prin nenumăratele și neîncetatele ei griji chipul morții.

Tantinis cu dreapta ținea frâul calului și cu stânga se trăgea mereu de barba ascuțită, ca de țap, vrând parcă s-o smulgă ori s-o curățe de ciulini. Îl urmase pe Decebal, făcându-și socoteala că în Cetate puțini îi erau sorții de-a fi scăpat cu viață și că, oricum, chiar dacă era prins însoțindu-l pe Rege, iureșul luptei, în care totul e pe viață și pe moarte, în care nimeni n-are alt nume decât «dușman», iureșul acesta în care nimeni nu vrea altceva decât sânge, când nimeni n-are timp să se uite-n ochii nimănui, iureșul avea să se mai fi domolit.

Acolo unde-ncăpea vorbă încăpea de multe ori și-nțelegere. De câte ori o hotărâre nu se schimbă-n fața unei priviri, a unui oftat sau a unui cuvânt. Pentru a-și fi luat viața nu era niciodată prea târziu. Nevastă-sa și ăi doi copii ai lor erau la adăpost în Miazănoapte, la un cumnat, cu odoarele de mare preț și cu hainele scumpe. Cât era viață, era și nădejde. «Om trăi și-om mai vedea», își spuse Tantinis, încheind – a câta oară, oare? – aceeași vorbire cu sine însuși.

*

Dacă l-ar fi luat cineva la repezeală cu-ntrebările, Druxilis n-ar fi putut spune de ce-l urmase pe Decebal. De când se-nsurase cu Arata, sora mai mică a Aptasei, Druxilis urmase fără abatere pilda lui Bicilis, «cumnatul ăl mare», cum îl numea el pe sfetnicul Regelui. Mai întâi, Druxilis socotea că cine era cel mai mare n-avea cum să nu fie și cel mai bun.

La unul dintre sfaturile regești, cel în care li se spusese s-aducă toate lucrurile de preț pentru a fi puse la loc sigur împreună cu odoarele curții, când Chebrisis îl înfruntase, vorba-vine, pe Rege, spunându-i că, potrivit firii omenești, nimeni n-avea s-aducă tot, Druxilis – deși această «întrolocare» îl atingea și pe el ca și pe ceilalți – l-ar fi ucis pe Chebrisis, și nu din fățărnicie, pentru a fi pe plac Regelui, cum ar fi crezut oricine, ci fiindcă el din adâncul lui simțea nevoia să fie de partea celui mai mare, ca fiind și cel mai bun și, prin urmare, nesupus greșelii.

O dată, în «consiliul principelui», cineva întrebase pe altcineva cum de-acest altcineva nu-i ripostase lui Traian într-o discuție în care era evident că împăratul n-avea dreptate. «Fiindcă el (Traian) are cu treizeci și una de legiuni dreptate mai multă decât mine», răspunsese acel altcineva și zâmbise cu-nțeles.

Druxilis nu punea niciodată la-ndoială dreptatea lui Decebal și nici înaltele daruri ale «cumnatului ăl mare», care nu degeaba ajunsese înalt-sfetnic al Regelui, sfetnic în fața căruia tot omul se pleca, pentru deșteptăciunea, pentru înțelepciunea și pentru știința lui, prin care, dacă s-ar fi luat la-ntrecere cu Vezina, Marele Preot, l-ar fi biruit și pe-acela. Numai pizmașii, mai ales cei care-i jinduiau locul, n-aveau ochi să-l vadă, îl credeau în stare de toate mârșăviile pământului și preziceau că, într-o bună zi, Decebal avea să se căiască-de-ncrederea cu care-l învrednicise. Aceștia, din stârpitură și din năpârcă nu-l scoteau pe înaltul-sfetnic. De câte ori se afla în lume și i se punea vreo-ntrebare ca unuia cu neamuri atât de sus-puse, Druxilis se sumețea într-o tăcere cu care voia să dea de-nțeles că nici o taină de la Curte nu-i era străină, dar că nu-i era îngăduit s-o dezvăluie. De fapt, Druxilis nu știa o boabă mai mult decât se vorbea – de față cu toți cei de-o seamă cu el – în sfatul Regelui. Bicilis nu era omul care să se destăinuie cuiva. Până a nu-i cunoaște firea-nchisă, lăsându-se păcălit de bunăvoința pe care Bicilis o arăta neamurilor nevesti-sii, fiindcă, așa socotea el că trebuie să se poarte oamenii într-o familie, Druxilis încercase

să-l tragă pe cumnatu-său de limbă cu privire la Rege, fără gând să se grozăvească față de alții cu cele aflate, ci doar pentru a căpăta importanță el în sineși cât și față de sine.

Bicilis se uitase blând în ochii lui Druxilis și-i pusese o mână pe braț: «Cumnate, mai bine să vorbim despre altceva, și acum și altă dată». Și se uitase iar în ochii lui Druxilis. În privirea primului-sfetnic domnesc plutea totdeauna umbra de neșters a umilinței din lumina ochilor câinelui bătut sau a celui de pripas.

Din ziua aceea, Druxilis, pe care subțirimea minții nu-l dădea afară din casă, începuse, fără să fi putut să-și tălmăcească de ce, să se teamă de cumnatu-său «ăl mare», cu o teamă din adâncul ființei, aceeași pe care-o simțea când își îndrepta gândul spre puterile nevăzute.

Bicilis primise o dată cu Druxilis porția de otravă de la bătrânul Dromihete. Bicilis își luase rămas-bun de la Rege cu gândul de a-și lua viața. Pentru prima oară de când îl cunoștea pe Bicilis, cumnatu-său nu-i urmase pilda. Otrava o avea asupra lui, dar nici o clipă nu-i trecuse prin minte s-o și folosească. De fapt, dac-ar fi fost timpul și locul să-și cerceteze cinstit cugetul, Druxilis ar fi trebuit să recunoască, măcar în sinea lui, că-l urmase pe Decebal mai ales pentru a scăpa de privirea veșnic plină de mâhnire a cumnatului său și care, la un moment dat, ar fi putut fi și plină de-nvinuire în fața încăpățânării lui Druxilis de-a rămâne-n viață. «De dincolo nu s-a-ntors nimeni. E vreme destulă să ne strămutăm. Când ai murit, ești bun mort. Nevastă bună am, fete frumoase am, cheag, slavă zeilor, să tot trăim și să nu-l isprăvim! Romanii ăștia oameni or fi și ei». Cât căuta el să-și facă singur curaj, la acest ultim gând se posomora. Se uita cu coada ochiului spre Decebal. Aplecat nițel din șale, și-abia atingând șaua, cu coiful dat pe spate, cu capul înțepenit în platoșă de parcă nu mai avea pic de gât, Regele părea stăpânit de-un singur gând: cum să-și mâne mai iute calul.

«Dacă-au să-l prindă, ce-o să facă? Fiecare cu norocul lui», își zise Druxilis și-și desprinse privirea de omul de-a cărui soartă își desprinsese gândul.

*

Chebrisis mergea într-o latură a Regelui. El n-avea otravă asupra lui. Îi părea rău, fiindcă cine-știe-ce moarte-l aștepta. Îi părea rău și că nu rămăsese-n Cetate. Ar fi murit cu arma-n mână. Se gândi la soarta care-i

aștepta pe-ai lui: nevastă și cinci copii. Și la soarta tuturor. Se uita mereu la Rege. Pricini pentru care să-l îndrăgească cine-știe-cât n-avusese, cum n-are nimeni care trebui' să se supună față de cel căruia i se supune. El înțelesese că alături de Decebal erau oarecari sorți de amânare a căderii sub romani, fără a mai fi ținut socoteală și de triburile dușmane din jur, pe care doar Regele izbutise să le țină în frâu. Îl înfruntase de multe ori pe Rege, dându-se cu părerea că o pace strâmbă cu marea putere a Romei ar fi fost mai de folos decât o luptă dreaptă împotriva acesteia. Încet-încet, în Cetate se răspândise pe șoptite vestea că familia Regelui își pusese capăt zilelor.

După ce ieșise din sala tronului, Parianeu o luase razna prin Cetate. Cum întâlnea un om cunoscut, îl apuca de piept, îl punea să jure pe ce-i era mai scump că tot ceea ce urma să afle din gura lui n-avea să spună mai departe, și-i povestea grăbit, într-o șoaptă care se-auzea la o sută de prăjini împrejur, cu ochii împăienjeniți de lacrimi și tulburi ca la beție, îi povestea ce văzuse-n sala tronului.

În clipa când aflase acest lucru din gura lui Parianeu – care se jurase pe veșnicia sufletului că văzuse cu ochii lui familia Regelui dormindu-și somnul, cu mic-cu mare, în jilțurile domnești – în acea clipă, Chebrisis luase hotărârea să-l urmeze până la capăt pe cel căruia i se-nchinase sub apăsarea împrejurărilor. «Ai cinci copii, Chebrisis. Cui îi lași?», se strecura un glas în sufletului lui. «Familia, veșnicul îndemn la plecatul grumazului, la-ndoitul spinării, veșnica umbră deasă la care ne pitim lașitatea. Cui îi las? Vieții, sorții. Cui i-aș lăsa dacă m-ar străpunge un dușman cu lancea?». Se uita la Decebal. Îi vedea partea stângă a feței, cea spre care-i cârmea nasul cu șaua ruptă. Slăbise rău. Osul proeminent al nasului era gata să-i străpungă pielea uscată și cenușie, cu zbârcituri mărunte. Regele parcă s-ar fi sculat după o zăcere lungă. Nici n-ai fi știut să spui cu cât îmbătrânise într-o singură zi. El nu mai avea de apărat pe nimeni dintre-ai lui și nici țară peste care să fie Rege. Nu i-ar fi fost mai ușor să doarmă, alături de nevastă și de copii, în scaunul domnesc? Și totuși alerga cu spada-n mână, Rege doar peste sine și peste gândul de-a-și apăra neamul până la sfârșit. Peste-acest regat nu putea năvăli nimeni. Nimicnicia cotropirii nu-i pătrunsese-n suflet. Pentru prima oară, pe Chebrisis nu-l încerca nici o teamă în fața Regelui, de care se simțea legat printr-un gând de frăție. Îi venea mereu să-l privească. O mâhnire deasă ca pâcla i se lăsă pe suflet: «Zei, cât de subțire e firul vieții noastre!… Codrule, codruțule, tu ai să fii la fel de mândru și după…». Căpetenia credincioasă întorcea mereu capul spre Decebal.

Presimțirile, nevăzuții vestitori ai sorții, îi șopteau că prea mult n-avea să-l mai vadă pe Regele dacilor.

Caii, în spume de-atâta alergat, încetiniseră pasul. Decebal își aruncă ochii spre Chebrisis. Privi întâi la calul său murg, care abia mai răsufla și-ntorcea mereu capul spre călăreț de parc-ar fi cerut păsuire și-ndurare, apoi cătă cu înțeles la Chebrisis. Privirea lui Decebal spunea că totul se terminase. Soarta lui și-a celor care-l însoțeau era legată de iuțeala unui pas de cal. Chebrisis se uită în ochii lui Decebal și-i șopti: «Doamne, acum înțeleg». Regele coborî pleoapele a-ncuviințare. Un tânăr dintre însoțitori se-apropie, înclină adânc capul și-ntrebă cu glas tremurat ce să facă: nu mai voiau caii s-alerge. «Lăsați-i la pas, altfel îi omorâm!».

Nici n-apucă Decebal să-și termine vorba, și-n goana mare mulțime de călăreți, vânturându-și armele-n aer se-abătură asupra lor, strângându-și cercul. Decebal privi roată în jur. Nu era nici o scăpare. Își desprinse-armura și-i întinse lui Chebrisis sabia, cu stânga arătându-i gâtul. «Doamne, iartă-mă, nu pot», zise Chebrisis și se-ndoi în șa dând cu capul de coama calului, apucat de-un rău de la inimă. Toți însoțitorii își plecară frunțile subt privirea Regelui lor, care poruncea și ruga totodată. «Încercați să trăiți», le spuse el. Rezemă arma cu mânerul de greabănul calului și se-azvârli cu beregata-n vârful ei încovoiat. Sângele țâșni ca dintr-o rană deschisă și, venind șuvoi pe coama calului, acesta se sperie, se ridică în două picioare și-ncercă să-și azvârle călărețul din șa. Chebrisis descăleca repede, ca să potolească murgul care necheza și părea ca apucat. Romanii îl prinseră jos. Izbutise s-apuce calul de dârlogi, îl bătea ușor pe grumaz și-i vorbea încet ca să-l facă să se liniștească. «Ho, băiatule, ho!», ca și cum singura menire ce-i mai rămăsese pe lume ar fi fost să domolească un cal speriat. Nici nu-și dădu seama când îi luaseră sabia de la cingătoare și-i legaseră mâinile. Unul dintre călăreți, tânăr, la douăzeci și șapte-douăzeci și opt de ani, își repezi calul într-o latură a murgului care ținea în spinare trupul Regelui dac. Din beregata Regelui, sângele se scurgea acum într-un fir potolit. Călărețul roman porunci altuia să-i țină calul de dârlogi. El se ridică-n picioare, se-nțepeni bine-n scări, își atârnă spada goală de cingătoare, scutul – de ciochina șeii; cu amândouă mâinile desprinse din curele coiful regelui dac și-l azvârli într-o latură, apoi își înfipse mâna stângă-n părul cărunt al mortului, îi zmuci capul pe spate și, cu dreapta, dintr-o izbitură de spadă trasă iute de la brâu, îl despărți de trunchi.

Chebrisis îngenunche primul, își plecă fruntea și-și duse mâinile, așa legate cum erau, la inimă. Ceilalți însoțitori ai Regelui dac, atâția câți mai rămăseseră-n viață, îngenuncheară unul câte unul.

După un timp – cât de lung nu-și dădea seama – Chebrisis simți cum o mână îl apasă pe-un umăr. Întoarse capul și dădu cu ochii de-un bărbat cu păr bălan, în a cărui privire, posacă și-mpăienjenită de oboseală, i se păru că vede o umbră de milă. Omul îi făcu semn să se ridice. Călărețul care-l decapitase pe Rege descălecase și, chiar în clipa aceea, cu un pumnal în mână, se-apropie de partea cealaltă a calului care stătea potolit cu trupul mortului în șa.

«Ce-o mai fi vrând să facă?», se-ntreba Chebrisis, care-și plimbă mai întâi privirea pe chipurile dacilor. Cei patru călăreți din garda Regelui se-așezaseră pe jos, cu genunchii la gură și se uitau înaintea lor cu privirea goală a omului care nu mai are ce-aștepta de la viață. Tantinis, vrând să pară că-și păstrase firea, se uita țintă undeva cu-o privire-ncordată, ca și când acolo ar fi fost ascunsă o mare taină. I se dusese trufia. Demult, în copilărie, Chebrisis văzuse un lup căzut într-o capcană. Cu o căutătură care nici nu ura, nici nu cerșea, sălbăticiunea se uitase o singură dată la fiecare dintre oamenii care-l înconjurau. Pe urmă privise-n gol și nu se mai mișcase. La fel și Tantinis.

*

Când pricepuse că Decebal avea să-și ia viața de față cu ei, Druxilis, cuprins de spaimă și de revoltă, deschisese gura să-l tragă pe Rege la răspundere pentru soarta lor, pe care-i ademenise pentru ca apoi să-i lase de izbeliște, uitând că Regele nu chemase pe nimeni după el și nu făgăduise nimănui nimic. Până să-și adune Druxilis gândurile și să i le-azvârle Regelui în față, acesta își tăiase beregata. Niciodată Druxilis nu urâse mai mult pe cineva decât îl urâse pe Decebal în ultima lui clipă. Sângele care țâșnea din trupul Regelui îl adusese-ntr-o stare vecină cu nebunia. Dacă o rămășiță de judecată nu l-ar fi făcut să se teamă de-nsoțitorii lui Decebal, Druxilis s-ar fi repezit și l-ar fi sfârtecat cu fierul pe fostul monarh, așa mort cum era. Druxilis într-atât nu-și mai afla locul, încât descălecase și se-nvârtea în jurul calului, de parc-ar fi fost apucat de-o boală tainică. Se trezise înconjurat de romani. Nici nu simțise când îl dezarmaseră. Călăreții din garda regelui, oșteni de meserie, oameni de nădejde, abia apucaseră să-și tragă armele din teacă. «Nu vă primejduiți zadarnic viața», fusese

cuvântul de ordine al Regelui în orice bătălie și, dac-ar mai fi trăit, același i-ar fi fost și pentru bătălia ultimă și pierdută. Ei și-o primejduiseră, știind că era zadarnic. Li se părea că nu mai aveau pentru ce să-și păstreze viața.

Doar patru călăreți din gardă mai rămăseseră-n viață.

Prea tulburat de tot ce-i era dat să vadă, Druxilis se trezise-n genunchi, la rând cu ceilalți daci, în fața descăpățânării lui Decebal. Altminteri n-ar fi-ngenuncheat nici dacă romanii l-ar fi făcut bucăți pe-acel Rege, pe care el îl socotea un trădător, de vreme ce nu-l scosese la liman. Furia de la început era amestecată cu prea multă uimire, pentru ca Druxilis să mai știe pe ce lume se afla. Părul, tuns scurt, i se ridicase măciucă, iar gura-i rămăsese întredeschisă din momentul când voise să se răstească la Rege. Capul ca o pară se lungise, iar fălcile, căzute ca și gușa, îi flendureau ca bărbiile de cocoș. Ochii, din crunți cum îi erau pe vremea măririi (de care parcă-l despărțeau o mie de ani), se făcuseră serbezi și apoși ca ai câinilor bătrâni.

Privindu-l pe Druxilis, ai fi zis că toată spaima și nedumerirea din lume în el se-adunaseră. Ceilalți șase oameni de-un neam cu el se străduiau să-și păstreze firea și demnitatea, ca singură avere ce le mai rămăsese, măcar pentru bunul lor nume în fața dușmanului.

Druxilis nu știa să piardă.

Chipurile celor patru oșteni ai lui Decebal încremeniseră. Ai fi putut crede că trecuseră la veșnica liniște cu ochii deschiși.

Doar pe chipul lui Druxilis se bănuia forfota gândurilor tulburi și-amestecate, care nu sunt în stare să se-adune-n șuvoiul limpede al marii dureri. Sufletul lui nu se putea o clipă dezlipi de pleava și de mărunțișurile vieții, pentru-a străbate spre tainele firii printre care se numără harul gândului înalt.

*

Capul regelui Decebal odihnea în iarbă lângă oștenii morți, în afara cercului pe care-l formau romanii în jurul prinșilor.

Tânărul cu mișcări iuți, care se proclamase călău de morți, se-apropiase-acum de calul pe care se afla trupul fără viață al Regelui.

Mai întâi forțase cu lama pumnalului degetele mortului înțepenite pe garda armei. După ce izbutise să-i smulgă sabia, se-apucase de meșterit la desprinderea mâinii din încheietură, ca și când ar fi împărțit o vită și s-ar fi temut să nu-i spargă vreun os și să nemulțumească astfel mușteriul căruia urma s-o vândă.

— Fanios, vino-ncoa'! se-adresă pe grecește unui legionar de vârsta lui, care se afla cu câțiva pași mai încolo.

— Numaidecât, Tiberius, răspunse tot pe grecește cel cu numele de Fanios.

— Ține spada ăstuia și ai grijă de ea.

Fanios o apucă și o-ntoarse pe-o parte și pe alta, uitându-se cu luare-aminte la mânerul ei de aur. Pe-amândouă fețele acestuia, în relief scund, se vedea capul de lup cu gura deschisă. Fanios luă seama apoi la vârful adus al armei, pe care sângele-ncepea să se-nchege.

— Să șterg lama?

— Nu. Las-o așa. Când se usucă de tot, o vâri aici, îi răspunse Tiberius, și-i făcu lui Fanios semn să desprindă teaca de la cingătoarea mortului.

Fanios, tinerel destul de mărunt, uscățiv și măsliniu la față, cu niște ochi negri gata parcă să se umple mereu de lacrimi, nu se grăbea să desprindă teaca, ci întorcea mereu arma pe-o parte și pe alta, ca și când astfel sângele de pe ea s-ar fi uscat mai repede.

— Ce, ți-e teamă că te molipsești de moarte? Vezi-ți de treabă. Asta nu e boală care se ia. Îi vine fiecăruia la rândul lui, spuse Tiberius cu un zâmbet în zeflemea, uitându-se la Fanios, în timp ce-i trecu pe la nas mâna Regelui dac, din a cărei încheietură ieșeau broboane de sânge.

— Punem astea-n traistă, și Tiberius arătă din ochi mâna și capul Regelui mort, mă spăl și eu pe mâini și-napoi în castru.

Chebrisis, care știa grecește, nu-l slăbise o clipă nici cu ochiul, nici cu urechea pe tânărul Tiberius. Privise cu uimire la el cum tăia capul și mâna unui mort, fără ură, fără furie, ca și când ar fi cosit un braț de iarbă. De unde-or fi venind acești doi *romani*, Tiberius și Fanios, de vorbeau grecește-ntre ei?

— Doi băieți la mine, spuse Tiberius, de data asta latinește. Dați-l jos de pe cal. O fi oare vreun izvor pe-aici unde să mă spăl pe mâini? continuă el fără pauză. O ști vreunul din ăștia latinește?

În vremea asta, doi legionari se-apropiară de calul murg al regelui Decebal.

Chebrisis făcu un pas înainte și ridică mâinile deasupra capului.

În taberele militare dace, oricine-avea de raportat sau de adus ceva la cunoștință mai-marelui său, ieșea din rând și ridica mâna dreaptă. Acum, mâinile fiindu-i legate, Chebrisis le ridicase pe-amândouă.

— Ei? îl întrebă Tiberius, însoțind vorba cu un gest interogativ.

— Prea-cinstite oaspete, i se adresă latinește Chebrisis, neștiind cum să-i spună altfel, îngăduiți… să-l cobor eu de pe cal pe răposatul nostru Rege.

Chebrisis se gândise dacă să spună «să-l coborâm noi» ori «să-l cobor eu». Se hotărâse să vorbească doar pentru sine, fiindcă băgase de seamă, de-a lungul vieții, că oamenii nu se bucurau să făgăduiești sau să propui ceva în numele lor.

Chebrisis se-apropie de Tiberius cu mâinile-ntinse, înainte de-a primi răspuns.

— Cinstite oaspete, 'ai?! spuse Tiberius, în timp ce-i dezlega mâinile.

— Nu știu ce rang aveți în armată. V-am numit și eu cum m-am priceput.

Tiberius se miră ce latină de om școlit vorbea prizonierul.

Lui Chebrisis nu-i scăpase felul cum rostea Tiberius cuvintele-n latinește, mult mai deosebit de-al constructorilor și de-al instructorilor militari rămași în Dacia de pe vremea lui Domițian, cărora Chebrisis, ca multe alte căpetenii dace, le fusese-nvățăcel. Unele cuvinte parcă le scotea din gât Tiberius, asprindu-le anumite sunete, la altele sâsâia, fără să fi fost peltic de felul său.

Chebrisis își mută privirea de pe chipul negricios și prelung al lui Tiberius, pe chipul de piatră al lui Tantinis. O clipă, ochii acestuia se-nsuflețiră. Păreau că-i încuviințează gândul pios și că-i mulțumesc totodată pentru a nu-l fi amestecat și pe el în fapta ce se putea dovedi necugetată.

Chebrisis se uită apoi la Druxilis, a cărui spaimă se mai potolise. Acum ținea gura-nchisă, cu dinții-ncleștați, așa fel că buzele nu i se mai vedeau nici pic. În loc de gură îi rămăsese o linie de-a curmezișul feței, ca o plesnitură-n pântecele unei oale.

Când Chebrisis i se uită în ochi, Druxilis privi drept înainte, făcându-se că nu-l vede. Chebrisis, care se-ndoise totdeauna de știința de carte a lui Druxilis, mai ales latinească, acum începu să creadă că ceva-ceva tot pricepea el, de vreme ce nu se mira că lui Chebrisis i se scoteau legăturile de la mâini.

«Asta v-a fost credința, suflete fățarnice!», se gândi Chebrisis, și se-apropie de calul murg al Regelui. Calul păștea acuma liniștit, scuturând din cap din când în când.

Cei patru călăreți din garda Regelui se ridicară cum putură de jos și, cu mâinile-ntinse, înaintară spre Tiberius. Nimeni n-ar fi putut spune dacă-nțeleseseră sau nu ce vorbise Chebrisis pe latinește cu mai-marele romanilor. Pricepuseră însă că lui Chebrisis, prins ca și ei, romanul îi

îngăduia să se-ngrijească de trupul Regelui. Unul dintre ei, cel care-naintase primul, îi făcu semn lui Tiberius cu capul spre mâinile lui și spre trapul Regelui, apoi lăsă capul în jos ca și când ar fi așteptat sentința unei judecăți. Tiberius îi dezlegă mâinile și-i făcu semn să-l ajute pe Chebrisis, care se căznea să scoată un picior al Regelui din scară. Fiind zi de vară, caldă, mortul încă nu-nțepenise.

— Doi ajung, zise Tiberius, uitându-se nehotărât la ceilalți trei oșteni daci, care stăteau cu mâinile-ntinse către el ca Parcele.

Călăreții romani se uitau la prinșii daci cu un amestec de curiozitate față de-un neam căruia nu-i cunoșteau obiceiurile și de nerăbdare, nerăbdarea de-a se vedea mai repede-n castru, după o lună de istovire ne-ntreruptă. Unii mestecau câte-un pesmet și pe urmă beau apă dintr-o ploscă de metal îmbrăcată-n pâslă. Alții moțăiau de-a binelea. Câțiva, atinși de lamele dacilor în scurta-ncăierare, își legau rănile unii altora cu fâșii de pânză. Pe chipul nimănui dintr-înșii nu se vedea nici încrâncenarea urii față de dușman, nici bucuria victoriei. Doar o mare oboseală.

Misiunea lor se-ncheiase. Fuseseră trimiși să-l aducă pe Regele dacilor viu sau mort. Aveau să-i ducă împăratului capul și mâna dușmanului înfrânt. Aveau să-i ducă și pe amărâții ăștia de-nsoțitori ai Regelui. Când lui Tiberius îi venise ideea să taie capul Regelui mort, toți legionarii se uitaseră-n pământ. Tiberius, înflăcărat, dornic de aventură și de spectaculos, cum auzise că Regele dac scăpase din Cetate, se și oferise să-i ia urma și să-l prindă. Sigur că ar fi vrut să-l prindă viu. Nefiind rău de pagubă, Tiberius se mulțumise și cu el mort.

Umilirea dușmanului viu trebuia înlocuită cu ceva: cu mutilarea lui.

— Cinstite comandant, i se-adresă Chebrisis lui Tiberius. Ziceați că vreți să vă spălați pe mâini. Unul dintre-ai noștri vă poate arăta un pârâu. Îngăduiți-mi să vă-ntreb ce-aveți de gând să faceți cu trupul Regelui nostru.

— *Fostului* vostru *rex*.

— *Răposatului* nostru Rege.

— Îl azvârlim într-o râpă. S-or găsi ceva lighioane să-l mănânce.

— Cinstite comandant, toți o să murim într-o zi. Fii mărinimos cu dușmanul înfrânt și zeii te vor răsplăti, rosti încet Chebrisis, cu-o tremurare-n glas, în timp ce se uita în gol ca și când s-ar fi făcut purtătorul de cuvânt al unui oracol.

Lui Tiberius îi pieri zâmbetul de flăcău vesel care se duce la nuntă.

— Îngăduie-ne, cinstite comandant, să-l îngropăm *ca pe un om* și să-i spălăm după datină rămășițele. Îngăduie-ne să facem la fel și cu ceilalți morți ai noștri. Niciunul dintre noi nu ne știm sfârșitul.

La aceste ultime cuvinte, Chebrisis se uită în ochii lui Tiberius ca-n ochii unui tovarăș cu care soarta îi lăsase de-mpărțit singura ei moștenire sigură și frățească: moartea.

Tiberius le dezlegă mâinile și celor trei călăreți daci care nu se mișcaseră din loc, așteptând, cu privirea-n pământ, un semn de bunăvoință a cuceritorului.

Subt pază, Chebrisis duse împreună cu un oștean trupul Regelui la un pârâiaș din apropiere. Îi scoaseră armura, îl spălară de sânge și-i uscară gâtul cu șomoioage de iarbă. Chebrisis îi acoperi tăietura cu-o mânecă pe care și-o smulse din cămașă. Îi spălă apoi capul și mâna, le uscă mai întâi cu iarbă, apoi cu cealaltă mânecă a cămășii. Ochii Regelui rămăseseră deschiși. Chebrisis adună o mână de urzici pe care le-ndesă în gâtlej, acoperi cu urzici și tăietura, înfășurând-o apoi strâns în fețe cu balsam pentru răni pe care le scoase din traista atârnată la gât, sub cămașă, cum purta orice oștean dac. Spălă mâna Regelui, îi înfășură tăietura-n urzici și-n fețe. Luă capul Regelui în amândouă mâinile și se-nvârti încet cu el, pe loc, de câteva ori.

Tiberius, care se afla ceva mai încolo și se ștergea pe mâini după ce se spălase-n pârâu, se uita nedumerit la Chebrisis, care părea mișcat de-o putere nevăzută.

— Ei, ce faci, omule? îi strigă el, neliniștit ca în fața unei ciudățenii.

Chebrisis așeză capul pe iarbă, sprijinindu-l în gâtul acoperit cu fețe, cu fața-ndreptată spre Tiberius.

Acesta își întoarse privirea de la ochii mortului.

— Am vrut să mai vadă o dată lumea, răspunse Chebrisis.

— Bine, bine. Acum dă-mi-l, să-l pun în sac.

La ultimele cuvinte-ale lui Tiberius, un fluture, de-o mărime și de-o frumusețe neobișnuită, poposi în părul cărunt al Regelui. Bătu la-nceput din aripile ruginii pe care erau scrise patru pete ca patru ochi fabuloși cuprinzând toate culorile lumii, apoi, aflându-și locul, rămase nemișcat, neasemuit odor al firii, venit să-mpodobească fruntea care nu voise să se plece.

Chebrisis ridică fluturele cu o frunză și-i șopti: «Spune lumii de nenorocirea noastră…».

— Îndată, cinstite comandant, rosti cu glas tare și-i arătă lui Tiberius fluturele ca pe-o pricină de-ntârziere.

Chebrisis își împărți cămașa-n patru bucăți: două mai mari, două mai mici. Înveli capul într-o bucată de pânză. Îl înveli și într-a doua, pe care-o înnodă ca pe-o pungă. Între cele două straturi de pânză îndesă urzici. Luă mâna Regelui în mâinile sale, se uită la degetele care, deși arma le fusese smulsă, rămăseseră strânse și, între ele și podul palmei, strecură o fărâmă de pământ, așeză încet mâna-n iarbă, ca pe-un odor, îngenunche, sărută inelul care părea crescut o dată cu carnea degetului ce-l purta și atinse cu fruntea mâna țeapănă. Cei patru daci care săpau gropile pentru morți îngenuncheară și sărutară și ei mâna care-i cârmuise optsprezece ani.

Tantinis și Druxilis continuară să sape făcându-se că nu văd nimic.

Legionarii care-i păzeau se uitară la cei doi, apoi, cu înțeles, unii la alții. Unul dintre ei, uscățiv, cu un cap mic și-mbătrânit, scuipă printre dinți.

După ce așeză capul și mâna Regelui în traista lui Tiberius, Chebrisis îi ceru unui legionar lopata cu coadă scurtă și se puse pe săpat.

— Mai repede, că ne-apucă miezul nopții. Nu mai săpați așa de adânc. Că doar n-oți vrea să le faceți puț.

Deoarece Tiberius își pierduse răbdarea, dacii își puseră la repezeală morții-n groapă, unul lângă altul și unul peste altul. Regelui îi săpaseră o groapă adâncă și-ngustă. Cei patru oșteni își înnodată cămășile câte două și sloboziră trupul Regelui în groapă. Îngenuncheară, și Chebrisis o dată cu ei, în fața gropilor deschise și spuseră toți cinci într-un glas: «Primiți-i, zei, și tu, pământ!».

— Sus, pe cai! Și voi, ăștia, se adresă Tiberius dacilor. Mă grăbesc, altfel vă duceam pe jos și cu pripon la picioare.

Urcă în șa, trecându-și pe antebrațul stâng curelele scutului oval de piele, împodobit cu doi lujeri de floare stilizați, răsucindu-se-n jurul unui motiv ornamental strălucitor – un fel de colac de bronz împletit – din golul căruia creștea gurguiul defensiv, *umbo.*

Prizonierii încălecară.

Lângă fiecare captiv dac se aflau patru străjeri romani; unul îi lega mâinile la spate, altul îi punea un laț de gât, capătul celălalt al frânghiei prinzându-l de oblâncul șeii, doi îi cetluiau picioarele de scaii. Convoiul porni la drum.

DECEBAL: Acei romani?… Ei sunt tiranii lumei…
[…………….]
Nu sunt supusul lor… nu voi s'o fiu!

M. EMINESCU, *Decebal.*

SIGILIUL ROMEI.

Călcând această țărână mută,
văd ce nu vedeți voi:
umbrele-acelor eroi
ai căror urmași suntem noi;
și stând în valea tăcută,
îmi râd de ritm
și de-orice reguli îmi râd;
ritmul meu e sgomotul
ce-l fac cu zalele lor.

Îi văd… s'arată: sculatu-s'au toți
de sub pietre…
Trec -
Trec sute; iată-i: de-oțel le e coiful,
lat era romanul în spete, ondulat
avea părul, puternic brațul.

Roma veche întreagă
se 'nșiră pe dinaintea mea:
Consuli,
proconsuli,
matroane, copile, liberți -
Roma veche întreagă:
pontifeci, apoi, și vestale,
flamini,
saturnale.

Salutare, eternă stea,
pe-aceste țărmuri pribeagă.
Tăceți, o! versuri deșerte…

Și tu, la pământ, poete –
trec Cæsarii -
Sărută pământul acesta:
e sfânt.

Al. MACEDONSKI, *Hinov, 3 martie 1879, Cernavodă.*

Înconjurat de statul său major, la dreapta avându-l pe Scaurianus, la stânga – pe nepotu-său, Hadrian, Traian privea cortegiul învinșilor care-abia-și târau picioarele subt povara oboselii. Toți mergeau cu ochii-n pământ. Cât sânge rău din cauza neamului ăstuia de oameni, câte legiuni aproape exterminate! Și chiar și-acuma, când soarta le era pecetluită, mergeau ca niște dulăi de stână, greoi și morocănoși, privind întruna pământul pe care nu mai erau stăpâni. Împăratul își închipui cum ar fi arătat cortegiul lui triumfal de la Roma, *cum avea s-arate*, fiindcă *trebuia* să aibă loc. Populația Cetății abia aștepta motiv de petrecere. Un război în care pierise-atâta lume trebuia urmat de donații substanțiale către armată și către populație, și de circ, de foarte mult circ. Dacii, luptându-se-n arenă cu fiarele, sau corp la corp cu frigieni, cu egipteni și cu cine se va mai fi nimerit să se lupte, aveau să-nvioreze niște spectacole cam obosite-n ultima vreme. Prezența lor în scopuri punitive avea să fie ca o răsuflătoare pentru năduful acelora care pierduseră-n război pe cineva din familie. Așa cum se perindau acum învinși prin fața lui, Traian i-ar fi vrut perindându-se necontenit spre aducere-aminte și spre gloria Cetății în timpurile viitoare.

*

Statuia ecvestră a lui Domițian de pe Capitoliu se afla între două trofee: unul germanic, altul dacic, dedicate victoriilor ultimului Flaviu. Trofeul dacic depășea cu mult victoria căreia-i fusese consacrat. Statuia ecvestră își găsise și-un poet-cântăreț («parcă Stațiu»), care-alesese în felul ăsta o cale mai subtilă, credea el, de-a-l slăvi pe călăreț. «Călare sau pe jos, când ești împărat, nu-ți lipsesc, vai, cântătorii». Marțial, după ce-i murise «idolul», Domițian adică, făcuse-o mulțime de tentative pentru a-și manifesta «revelația» cu privire la noul împărat, numai că acesta nu dorea entuziasme tocite și glasuri dogite de-atâta cântat. Traian își aminti resemnarea dezamăgită a vechiului său camarad de arme, Longinus, când «Pliniu

consul» citise Panegiricul închinat marelui său prieten și protector Marcus Ulpius Nerva Traianus Imperator. Dac-ar fi simțit vreodată nevoia de-a face cuiva confesiuni, în acel moment Traian i-ar fi spus lui Longinus: «Fiecare suntem sclavii a ceva pe lumea asta. Eu am ajuns sclavul măririi. Și e doar începutul. Longinus, oamenii nu te iartă dacă nu le dai nimic din ceea ce așteaptă ei de la tine. Mai întâi și mai întâi, respectarea convențiilor cu care-au fost învățați. Adularea e o convenție veche de când lumea. Unii se fac numai că te iubesc, tu te faci, la rându-ți, că-i crezi. Nu trebuie să le dezamăgești fățărnicia». Amintirea lui Longinus îi tulbură mulțumirea victoriei. Longinus ar fi meritat să vadă ziua unei victorii atât de greu câștigate. Longinus merita și-un cenotaf. Amintirea lui stăruia ca o umbră mohorâtă-n sufletul împăratului. Longinus merita un cenotaf. Cortegiul acestor învinși, ca un memorial și ca o prefigurare a tuturor cortegiilor de învinși ai Romei, trebuia să rămână săpat în timp, dincolo de efemerul clipei. Păcat că nu era și Apollodor de față. Puterea de sugestie și de stimulare a-nchipuirii pe care-o au anumite momente ale vieții este irepetabilă. Durerea tăcută a acestor oameni pășind ca-ntr-un cortegiu mortuar care petrecea mortul lor cel mai scump, libertatea, n-avea să mai fie niciodată aceeași. Avea să fie amestecată cu ura față de-nvingător, amestecată cu grijile mari și cu necazurile mărunte ale vieții, mai ales ale unei vieți scăpate de la prăpăd.

*

Traian făcu semn unui tălmaci să vină lângă el, apoi semn de oprire legionarilor care-nsoțeau convoiul, trecându-l prin fața trupelor aliniate-n careu și prin fața podiumului improvizat pentru împărat și pentru statul său major.

— Staai! strigară legionarii care-nsoțeau, cu sulițele-n mâini, convoiul.

Oamenii se opriră.

— Căpeteniile să iasă-n față, porunci Traian.

Interpretul își făcu datoria. După felul cum vorbea, acesta era dac din Miazăzi, de dincolo de Istru.

Înaintară doi oameni. Un bătrân înalt, slab că abia se mai ținea chimirul pe el, și un om cam de patruzeci de ani, care trebuia să fi fost o namilă înaintea acestui război, dacă și dup-atâtea lipsuri se mai putea numi gras.

— Până când aveați de gând să vă-mpotriviți Romei? întrebă împăratul.

Bătrânul Dromihete se uită în ochii împăratului și răspunse înainte ca tâlmaciul să fi apucat să rostească vreun cuvânt.

— Noi ne-am apărat pământul atât cât ne-a stat în putere.

— Văd că-nțelegi latina. O și vorbești?

Dromihete încuviință din cap. Între timp, tălmaciul îi traduse împăratului cele spuse de bătrânul captiv dac.

— Dacă știi latinește, de ce nu vorbești cu mine latinește?

— Mărite Împărat, eu vorbeam ca să-nțeleagă și cei de-un neam cu mine.

— De unde știi latinește? Ia spune-mi, ai fost cumva iscoadă?

— N-am fost niciodată iscoada nimănui. Am învățat de mic grecește și latinește cu dascăli și-am fost zece ani ostatic și-apoi sclav la Roma, din timpul răposatului împărat Domițian.

— Și-ai tăi te-au răscumpărat?

— Nici alte neamuri nu se-mbulzesc să-și răscumpere ostaticii. Morții și absenții sunt ușor dați uitării, mărite împărat.

Într-o latură a careului, un centurion clătină din cap. Știa și el câte ceva despre cum își răscumpără «alte neamuri» ostaticii.

*

Traian privi cu coada ochiului la nepotu-său. După felul cum acesta se trăgea de bărbuța blondă, cârlionțată, își dădu seama că-ntrebarea pusă bătrânului nu le scăpase celor pe care de formă îi consultase nu de prea multă vreme cu privire la o anume răscumpărare. Hadrian încă nu era lămurit dacă unchiul său imperial vorbea din neatenție despre lucruri pe care oricine-n locul lui ar fi căutat să le evite, amintirea lor fiind stânjenitoare pentru toată lumea – deci, dacă-l lua gura pe dinainte, cum i se putea întâmpla oricui – sau anume vorbea de funie în casa spânzuratului, unui împărat totul fiindu-i îngăduit ca și zeilor cărora le ținea locul pe pământ. Dacă moșneagul avea cunoștință despre generalul roman ostatic la daci, mare-ndrăzneală din partea lui să vorbească așa.

Privirea bătrânului nu se mișcase de pe chipul Împăratului. Dincolo de resemnarea în fața unei fatalități cum e uitarea, în ochii albaștri ai bătrânului, fără vârstă și limpezi ca apa unui lac de munte, nu se vedea nici o capcană de gând ascuns.

«Pentru cine se știe cu musca pe căciulă, și cel mai nevinovat cuvânt este o aluzie, o piatră aruncată cu bună-știință», își zise împăratul.

*

Bătrânul înalt, deșirat și uscat, ca o zeitate a secetei, îi incitase curiozitatea.

— Moșule, ți-e teamă de mine?

— Mărite Împărat, ar trebui să-mi fie. Dar nu mi-e.

— Pot face cu dumneata ce vreau.

— Poți. Cu mine și cu oricine de la Tibru până la Eufrat. Dar e cineva care poate face și cu Înălțimea ta orice-i este vrerea.

— Nu mai spune!

— Soarta, mărite împărat. La capătul vieții, oricine-am fi, ne-așteaptă moartea.

Hadrian se trăgea de-un cârlionț din josul urechii stângi.

«Ăsta ce-o fi vrând? Să-ntindă floacele alea până le-o face ca perciunii ovreilor din Sanhedrin?», se-ntreba împăratul, iritat de gesturile de nerăbdare ale nepotului său, dedesubtul cărora se ascundea, așa cum îl cunoștea el pe Hadrian, un gând dezaprobator. «Dac-aș avea datoriile lui și niciuna făcută pentru vreo operă publică, ci doar la cărți, la zaruri și pe modă, n-aș mai strâmba atâta din nas și n-aș mai fi atât de critic cu unchiul care mi le-ar plăti. Ăsta trage a mare, ca Cæsar, să vedem dac-o să și ajungă…».

— Bătrâne, l-ai slujit cu credință pe Decebal?

— Cu credință.

— Nu te-ai gândit niciodată că o să piardă războiul?

— M-am gândit mereu.

— Și-atunci pentru ce ți-ai mai dus oamenii la măcel?

— Mărite Împărat, de bună-voie nimeni nu dă ce este-al lui. Nimeni nu-și dă țara fără s-o apere. Noi nu ne-am dat țara. Ni s-a luat.

— Și dacă știați că *vi se va lua,* de ce v-ați mai lăsat măcelăriți?

— Mărite Împărat, de când deschidem ochii în lume știm că vom muri. Și, cu toate astea, nimeni nu stă cu brațele-ncrucișate s-aștepte moartea. Ne zbatem pentru viață până la ultima suflare.

— Moșule, ți-ai închipuit cumva că Roma are să-și piardă puterea și-n felul ăsta să scăpați? își continuă Traian gândul.

Bătrânul se uită la stăpânul lumii cunoscute ca la un fiu căruia privirea albastră a părintelui, de mult desprinsă de spasmele zădărniciei, încerca să-i picure-n suflet un zvon din adierea eternității.

— Mărite Împărat, m-am gândit că zeii n-au lăsat nici un copac să urce pân' la cer.

*

Hadrian, care pân-atunci se uitase mereu și la augustul său unchi, dar și la Scaurianus, pentru a-și da seama câtă stăpânire de sine și câtă putere de simulare-avea acesta din urmă, își încrucișă o clipă privirea cu privirea bătrânului.

«Vorbește ca un oracol prin care destinul ți-ar face cunoscute marile lui planuri de la care nu te poți abate. Și de la planurile de amănunt te poți, oare, abate?… Dacă eu vreodată aș ajunge împărat – și am s-ajung dacă așa mi-o fi scris – am să… în sfârșit, aș părăsi această cucerire zisă Dacia. Cât poate să țină aurul ei? Spectacolul din sala tronului n-am să-l uit niciodată. Asemenea lucru n-am mai văzut niciodată și sper să nu mai văd. Cât fanatism al libertății ca să-ți omori până și pruncii! Ei se uită la noi ca la mesagerii unei soarte vitrege, pe care-au încercat s-o conjure până-n ultima clipă. Alt fel de fanatism decât al ovreilor, care se uită la noi ca la porci: și noi, și porcii – animale impure. Ăștia ne socotesc dușmani, dar oameni ca și ei. Parimia bătrânului cu zeii și cu copacul pare o conjurare a destinului. Văd că, de altfel, nu prea i-a picat bine unchiului. Prin interogatoriul ăsta – și prin altele-asemănătoare – cred că vrea să-și justifice niște hotărâri de care ne va-nștiința, făcându-se că ne consultă. Dac-ar vrea cu-adevărat să-mi știe părerea cu privire la oamenii ăștia, i-aș spune: «Ia-le aurul și lasă-i în pace să-și vadă de treburile lor». Dar știu eu dacă ăștia s-ar purta ca niște federați cuminți…? Îmi lipsesc, pare-mi-se, cam mulți sesterți ca să-mi permit prea multe păreri».

*

— Bătrâne, nu-ți pare rău de-atâția oameni de-ai voștri care-au murit zadarnic? trecu repede împăratul peste răspunsul lui Dromihete.

— Îmi pare rău după orice viață care se stinge înainte de vreme.

— Chiar și după viața legionarilor noștri? îl întrebă Traian, cu un zâmbet ironic mijit în colțul gurii.

Abia aștepta răspunsul la această întrebare. Voia să vadă până unde mergea curajul (sau ipocrizia) bătrânului.

— Înainte de-a fi legionari, ei sunt făpturi ale zeilor. Îmi pare rău, mărite Împărate, după fiecare ființă care lasă durere-n urma ei pe pământ. Fiecare

suntem făcuți de-o mamă și de-un tată. Mari sau mici, părinții plâng după copiii morți, în armata oricui ar fi luptat ei.

— Nu-ți pare rău că *ai voștri au murit zadarnic?* se-ntoarse împăratul la gândul dintâi, văzând că moșul nu se grozăvise nici cu vitejia curajului și nu căzuse nici în capcana ipocriziei.

— Cine moare pentru o credință nu moare zadarnic. Ei n-au murit. S-au strămutat cu credința lor la zeii nemuritori.

— E-adevărat, așadar, că vă credeți nemuritori!

— Doar cel în care moare credința e muritor.

— Și dumneata, bătrâne, cum te socotești?

— Nemuritor, mărite Împărat.

«Unde-o fi vrând s-ajungă, oare, cu-ntrebările astea?», se gândea Hadrian, trăgând cu coada ochiului spre unchiu-său și spre Scaurianus.

*

Deși martor la un spectacol nesperat, pe care mai-marele său i-l oferea în fața celui mai numeros cor mut pe care-l pomenise vreodată un teatru, Scaurianus părea că nu vede și că n-aude nimic, reușind să dea chipului său înfățișarea imperturbabilă a obiectelor.

Dacă și-ar fi-ngăduit anumite libertăți față de-un unchi care era stăpân pe-o bună parte-a lumii cunoscute și care, mai mult decât atâta, făcea parte cu drepturi discreționare din destinul său, Hadrian s-ar fi repezit la Scaurianus cu gladiul, simulând o criză de nebunie, sau poate-ar fi țipat îngrozit «Șarpele, șarpele!», sau l-ar fi gâdilat, sau l-ar fi ciupit de gușă ca pe copii, în sfârșit, ar fi făcut ceva pentru a se convinge cât din chipul pe care nu se zărea umbră de gând, de simțire sau de participare provenea dintr-o elaborată strădanie și cât era imperturbabilă nepăsare.

Scaurianus era modelul subalternului pe care și l-ar fi dorit orice superior. Executa fără să crâcnească și fără să clipească, n-avea inițiative, în schimb cerea cele mai ne-nsemnate amănunte despre orice situație, așa cum și dările sale de seamă nu scăpau un fir de praf nemenționat. Lipsit de orice fel de entuziasm, nu risca să fie părtinitor ori să facă exces de zel în vreo-mprejurare. Dacă Traian îl adusese pe Scaurianus în această campanie, se vede că avea ceva de gând cu el. Peste ani, presupunând că ar mai fi trăit și că le-ar fi rămas mintea-ntreagă, Împăratul și bătrânul dac, interlocutorii insolitei scene la care se aflau atâția martori, ar fi uitat multe dintre cele pe care și le spuneau în momentul de față. Scaurianus însă și-ar fi amintit și

pauzele din vorbirea lor, și privirea, mimica sau gestul cu care-și însoțiseră fiecare cuvânt. Meticulos până la manie, Scaurianus își nota fiecare convorbire importantă prin ea însăși ori numai pentru el, își desena fiecare plan de atac, deși n-avea nevoie să-l privească niciodată, ținea minte dispoziția trupelor din toate bătăliile importante ale lumii, avea cunoștințe de toate felurile – de la insecte până la regulile de prozodie – cunoștințe pe care nimeni nu i le-ar fi bănuit, dată fiind muțenia din care nu ieșea decât dacă i te-adresai, și-atunci vorbea cu parcimonie, ca și când cuvintele, o dată ieșite din gură, s-ar fi tocit și n-ar mai fi putut fi și altă dată folosite cu-aceeași eficiență.

Dacă unchiul imperial avea să-l numească pe Decimus Terentius Scaurianus guvernator al noii țări cucerite, nu făcea o greșeală. Reputația lui Scaurianus era fără pată, iar originea lui galică și apartenența la ordinul senatorial împăcau și tendința de-a promova provinciile la cele mai înalte ranguri, cât și conservatorismul iulio-claudic de păstrare, măcar formală, a prerogativelor celui mai înalt ordin în stat.

Traian, prim împărat provenit din provincii și prin adopțiune din afara familiei adoptatorului, deci inaugurator al unei variante a sistemului imperial, trebuia să-mpace mereu și capra, și varza; prin urmare, fiind deținătorul întregii puteri în stat, să păstreze totuși aparențele menajării unor prerogative tradiționale, măcar atâta cât sita era mai nouă. Apoi, schimbările aduse de împăratul menit de soartă să noveze sistemul aveau să se impună, iar lumea avea să uite că lucrurile fuseseră și altfel. Capacitatea omului de-a se obișnui cu atotputernicia prezentului era nelimitată. Hadrian întrebase odată un scrib din cancelaria imperială, rămas fără mâna dreaptă din războaiele cu germanii, dacă nu-i era greu să scrie cu stânga: «M-am obișnuit într-asemenea măsură, încât aproape-am uitat c-am avut cândva două mâini.». Dacii morți din sala tronului îi apăreau lui Hadrian ca un parapet împotriva acceptării unui prezent fără alegere. Cum de nu-și luase viața bătrânul cu ochi albaștri și cu privire desprinsă de zădărniciile lumii? În ce scop se mai încăpățâna să trăiască? Deoarece nu părea om făcut să trăiască la voia-ntâmplării sau fiindcă zeu îi dăduseră zile. Dacă nu s-ar fi temut să-și contrarieze unchiul, Hadrian i-ar fi pus câteva-ntrebări acestui bătrân ciudat care-i incitase curiozitatea.

*

— Bătrâne, cum de nu ți-ai luat viața, ca atâtea căpetenii din neamul vostru? întrebă împăratul, ca și când ar fi auzit gândurile lui Hadrian.

— Eu, mărite Împărat, am băut din cupa umilinței. Ei n-au voit să bea.

— Și au băut din cupa morții. Crezi că e bine ce-au făcut?

— Mărite, bine sau rău, era dreptul lor. O singură libertate are omul în viață: să-i pună capăt când i s-a urât cu ea.

— Și ție nu ți s-a urât?

— Mi s-a urât, dar m-am simțit dator să trăiesc, dac-așa mi-i datul.

— Dator pentru ce?

— Să ducem cum se cuvine la locul de veșnică odihnă pe cei morți, să alinăm durerile celor vii.

— Să le alini durerile, în ce fel?

— Cu-o vorbă bună măcar, să-ngrijim de copiii orfani și rămași fără adăpost.

— De copiii orfani putem îngriji noi.

— Mărite Împărat, știu că puteți orice. Mă gândeam că poate și noi om mai fi buni la ceva de-om fi rămas în viață, zise bătrânul și lăsă capul în jos, asemeni celorlalți daci prezenți care nu-și clinteau privirile din pământ.

«Să mă uit bine la ei și să-mi scriu în Memorial impresiile. Vreau un monument care să-mi înfățișeze dulăii ăștia încăpățânați și morocănoși cu botul pe labe. Păcat că nu e Apollodor aici».

— Bătrâne, întreabă-i pe-ai dumitale dacă nu cumva le e sete.

Bătrânul întoarse capul către prizonieri.

— Oameni buni, Împăratul romanilor vă-ntreabă dacă vă e sete.

Oamenii lăsară capul în jos, toți deodată.

— Le este.

— Și gură să răspundă n-au? întrebă Împăratul cu oarecare iritare în glas.

— Mărite împărat, eu, care i-am întrebat, le-am înțeles răspunsul.

— Să stea toți jos, se-ntoarse Traian spre tălmaci.

Oamenii se-așezară pe pământ, cu genunchii ridicați, cu mâinile prinse-n jurul lor, aplecați din șale, în poziția cea mai asemănătoare cu-a fătului în pântecele mamei.

— Să se-aducă o amforă și-un cauc, porunci Traian.

Amfora, așezată pe-un suport metalic pentru mai multă stabilitate, se afla în fața podiumului imperial.

— Cine-ajunge primul bea cât vrea. Când fac eu semn cu mâna, s-o pornească toți spre amforă, adăugă împăratul.

*

«Ca verificare a creșterii animalității din om sub presiunea imperioasă a nevoii, această idee a unchiului meu, împăratul, nu este lipsită de ingeniozitate. Altminteri… ar fi de-un gust dubios», se gândea Hadrian, micșorându-și ochii de parc-ar fi vrut să cearnă printre pleoape faptele imperiale.

Nasul lung, pornit fără nici o adâncitură de tranziție din josul frunții înalte, ca o peninsulă a acesteia, îl făcea pe Hadrian să semene mai mult a grec decât a spaniol. La crearea acestei impresii contribuia și pieptănătura cu cârlionți turtiți, aliniați unul lângă altul, ca o cunună, în jurul capului, cum se putea vede la statuile grecești. În momentele de liniște, când spiritul nu-i era deloc tulburat de gânduri sâcâitoare sau contradictorii, Hadrian semăna a berbec. Avea trufia măreață și impenetrabilă pe care-o au doar elementele naturii și animalele, fiindcă nici unele, nici altele nu-și compun atitudini. Când mintea lui cântărea și prețuia oameni, fapte, cuvinte, situații, întreaga fizionomie i se schimba: nasul i se-ncrețea mărunt în porțiunea din dreptul ochilor, nările îi tremurau ca ale cailor când simt miros de sălbăticiune, pleoapele i se-apropiau abia lăsând să pătrundă un fir de lumină printre ele, palmele-ncepeau să-l furnice și să-l mănânce, drept care, degetele, căutând astâmpăr, trăgeau de câte-un cârlionț din cap sau din barbă, fața i se lungea și i se subția ca pusă la teasc. În acele momente, Hadrian semăna a ceva inexistent în natură: a corcitură de vulpe cu ogar.

Hadrian nu-l considera pe unchiul său imperial nici Platon, nici Arhimede și nici Alexandru cel Mare. Îl considera, în ciuda multor contrarieri ireconciliabile pe care firea Împăratului i le provoca, un om cu-o judecată sănătoasă, chiar dacă nu excela prin finețea nuanțelor, cu un spirit de dreptate pe care nu i-l putea tăgădui, cu-o putere de pătrundere și de hotărâre rapidă în prezența neprevăzutului, cum se-ntâlnea doar la spița adevăraților oameni de acțiune. În ochii lui Hadrian, păcatul cel mai mare al imperialului său unchi era o anumită carență-n reflexivitate și-n nuanțarea judecăților – păcat al multora din această categorie.

Hadrian nu se obișnuia cu gândul că unchiu-său – al cărui spirit nu era lipsit de toleranță pentru destule slăbiciuni ori trăsături ciudate de caracter ale popoarelor străine, în fața cărora-l adusese cariera lui de om de arme – nu pricepea cum de existau pe lume neamuri care, convinse de puterea Romei, nu i se-nchinau, ba, mai mult, i se-mpotriveau. Iar planurile lui

Traian – mărturisite și, mai ales, nemărturisite – nu erau planuri pentru-o viață de pământean obișnuit, ci planuri care sfidau limitele-n timp ale ființei omenești. «Ai crede că se pregătește pentru eternitate. Faptul că el a ajuns împărat nu-l îngrijorează, oare, deloc? Această alegere nu i se pare simptoma unei boli fără leac: vlăguirea? Unde s-a mai văzut ca o sistemă-n plină vigoare să-și aducă la cârmă un străin? Să nu ne-mbrobodim cu ideea că Cetatea «cheamă» provinciile la egalitate! Senatul, prin care curge tot atâta sânge proaspăt ca printr-o bătătură, ardea de drag și de nerăbdare să aibă-n frunte un spaniol. Putregaiul trebuia «revigorat» de-un aventurier, fiindcă numai aventurierii sfidează evidența». Comparându-se cu unchiul său imperial, Hadrian se socotea pe sine, în ciuda multor iregularități de conduită, o pasăre domestică pe lângă un vultur. Nimeni n-ar fi bănuit cât spirit de aventură-nvolbura mintea bărbatului trecut de jumătate de secol, bărbat cu-nfățișare așezată, greoaie și domestică, pe chipul căruia nu fâlfâiau înaripări de nici un fel. Marcus Ulpius Nerva Traianus.

*

Împăratul se uita a-ntrebare la traducător.

— Le-am tălmăcit, Înălțimea-voastră, răspunse acesta, arătând cu mâna spre daci, dar le mai spun o dată. Poate că n-or fi auzit, se gândi el s-o dreagă în privința lipsei de răspuns a dacilor.

Nici după ce le mai spuse o dată cuvintele de la-nceput, nu se mișcă niciunul. Parcă prinseseră rădăcini.

«Ai zice că sunt cioturi rămase-n pământ după ce s-au tăiat copacii», se gândea tălmaciul.

— Întreabă-i dacă nu le este sete.

— Au mai fost întrebați, Înălțimea-voastră, spuse dacul interpret cu glas moale.

— Atunci întreabă-i ce-așteaptă de nu beau.

— Dacă-i întreb pe toți n-o să primesc nici un răspuns.

— Ai dreptate. Întreabă-i pe cel de colo, și Împăratul îi arătă cu mâna pe unul dintre oamenii care ședeau pe jos, cu privirea-n pământ.

Tălmaciul își făcu datoria. Omul se ridică.

— Turma care merge la adăpat nu se repede buluc la apă. D-apăi noi, că suntem oameni…

Omul ales de Împărat să răspundă vorbise rar, cu glas domol, uitându-se tot timpul în pământ.

Tălmaciul traduse repede, fără pauze-ntre cuvinte, ca și când felul de-al transmite ar fi schimbat conținutul mesajului.

«Unii dintre noi își pierd demnitatea numai o dată cu viața», se gândi Hadrian și nu-și putu opri un zâmbet, în timp ce trăgea cu coada ochiului spre Împărat.

— Spune-i să meargă să bea, trecu împăratul repede peste lecția care i se dăduse.

«Față de-nvinși e destul că ești învingător. Nu trebuie să-i umilești suplimentar. Ar fi bine ca triumful să prefacă-n *tabula rasa* resentimentele învingătorului. La urma-urmei, cât o fi vrut amărâtul ăsta să se-mpotrivească Romei, el de capul lui? Cam cât le-a ars legionarilor *mei* să cucerească Dacia sau mai știu eu ce…».

*

Fără nici o legătură, s-ar fi putut spune, cu cele de față, Traian și-l aminti pe Longinus. Oricât lupta, de când își aducea aminte, împotriva supărătorului gând al zădărniciei, Traian îl simți cum îi bate-n suflet ca un vânt dușmănos și ne-mpăcat, vânt rău care lasă doar pulbere-n urmă. «Omnes una manet nox». Să fie această *noapte* publicanul avid și strângător al zădărniciei noastre, acel vameș al întregii noastre zădărnicii, sau lina apă a-mpăcării? Cine să-ți spună dacă n-ai ajuns tu însuți să-nțelegi?! Mai bine să luăm aminte la dușmanul învins, pentru a-nvăța să-l cunoaștem. El este o certitudine».

*

Dacul se-apropie de amforă, agale, târând picioarele. Întreaga lui înfățișare spunea că nu-i mai pasă de nimic. Nici setea care-l chinuia nu-i mai grăbea pasul. Omul scosese de la brâu un vas mititel, aproape plat, de lemn cioplit, și turnă în el cu caucul o lingură de apă. Se-nclină adânc, apoi sorbi apa din vas, fără să ridice o clipă ochii din pământ.

— Așa se-nchină oamenii de pe-aici în fața apei, a pâinii și-a sării, se găsi dator traducătorul să-l lămurească pe Împărat.

Acesta nu-și putea lua ochii de la dacul captiv, care-o pornise înapoi spre locul lui, cu-același pas ostenit.

— Întreabă-l de ce-a băut atât de puțin.

— Ca s-apuce și alții câteva picături, răspunse omul la-ntrebarea tălmaciului, fără să ridice ochii din pământ.

— Întreabă-l de ce stă întruna cu ochii-n pământ.

— E-un obicei străvechi, rămas din popor: e semn de doliu, răspunse tălmaciul

— Întreabă-l după cine ține doliu.

— Măritul împărat te-ntreabă după cine jelești.

— După țară.

Împăratul înghiți în sec. Pentru ca ultimul cuvânt să nu fie-al învinsului, se gândi să-i mai pună o-ntrebare.

— Întreabă-l cine e și de unde e.

— Cine ești? te-ntreabă măritul împărat.

— Om.

— Și de unde ești, te-ntreabă măritul împărat.

— De-aici.

În felul cum rostea cuvintele – pritocite parcă de secole pentru a fi azvârlite-n obrazul unui invadator – nu era nici o urmă de dorință de-a provoca, de-a contraria sau măcar de-a-și vărsa năduful.

Omul constata și, fiindcă era întrebat, răspundea cum ar fi răspuns oricui.

«N-o să ne procopsim cu dacii ăștia. Măcar de-ar avea aur cât se spune. Cât ne-ar trebui nouă nu există nici de la Tibru pân' la Indus…», se gândea Scaurianus, care, de la-nceputul spectacolului, nu clipise decât ca să nu i se usuce ochii, nu scosese un sunet și nu făcuse o mișcare.

Prizonierii veneau în șir, ca o multiplicare a celui dintâi, și-și turnau apă în vasul lor mic și turtit, de lemn, pe care-l scoteau de la brâu.

— Spune-le să bea pe săturate, se adresă tălmaciului Împăratul. Aduceți apă, adăugă el cu un fel de lehamite, făcând semn spre legionarii din primul rând.

— Ei, ia spune, bătrâne, se-ntoarse Împăratul pe neașteptate către Dromihete, știi cumva unde se află tezaurul Regelui?

«Câtă conversație până să-l întrebe ce-l durea de la-nceput! Trebuie să recunosc, după dreptate, că mie nu mi-ar fi dat prin minte. Altă dată să nu-mi mai subestimez unchiul, deși e împărat!». Hadrian asvârli, cu coada ochiului, o privire admirativă către unchiul său imperial.

— Mărite Împărat, eu n-am știință de-asemenea lucru.

— Nu-i nimic, spuse Împăratul liniștitor, ca și când Dromihete n-ar fi avut mai mare dorință decât să-i dezvăluie locul acelui tezaur pe care însă – din păcate și cu mare părere de rău! – nu-l știa. Fii fără grijă, aflăm noi! Sau

poate nu mă crezi? i se-adresă în continuare bătrânului, amestecând gluma cu ironia.

— Mărite doamne, puține sunt lucrurile care până la urmă nu se află, iar ochiul poate vedea orice în afară de gând.

*

«Bătrânul ăsta vorbește-n axiome. Pentru el, totul e demult demonstrat. Am s-ajung eu, oare, vreodată la seninătatea acestui suflet care plutește pe deasupra lumii, la-nțelepciunea din acest glas și din această privire în care s-a adunat știința vieții, trecută și viitoare? Câtă amărăciune trebuie să bei până s-ajungi la desprinderea de vanitate? Cât trebuie să pierzi până s-ajungi să accepți pierderea ca pe-un nedespărțit tovarăș de drum?». Hadrian întâlni din nou privirea fără vârstă și de-o limpezime pe care n-o mai văzuse pân-atunci la nici o ființă. În sufletul lui trecu, mai degrabă țâșni cu iuțeala unui fulger, presimțirea unor pierderi care-aveau să-l doară cumplit, pierderi nelipsite din viața oricui nu trăiește-n pustietate. «Suflete-al meu, dedat plăcerii, învață-te cu gândul piericiunii», își spuse el, îmbrățișând dintr-o privire mulțimea de-nvinși care stăteau pe pământ, cu ochii-n pământ, înconjurați de-nvingătorii pe-al căror chip se vădeau doar semne de somnolență și de plictiseală.

*

— Apropie-te, i se-adresă Împăratul celeilalte căpetenii, făcându-i semn cu mâna.

Omul se-ndreptă din șale și se-apropie de podium cu un pas care-ncerca să fie hotărât.

— Cum te cheamă?

— Parianeu, răspunse prizonierul, fără s-aștepte traducerea tălmaciului.

— Știi latinește, văd.

— Nu mare lucru.

— I te-ai alăturat lui Decebal de bună-voie?

— Atâta vreme cât cel mai mic i se supune celui mare, fără ca cel mare să vină cu armele-asupra celui mic, se cheamă că cel mic se-alătură celui mare de bună-voie. Tălmăcește! se-adresă Parianeu tălmaciului.

— Te-aș ruga să mai spui o dată, mai rar și mai deslușit, că n-am înțeles mai nimic.

Tălmaciul îi traduse împăratului vorbele rostite de Parianeu.

Acesta din urmă reluă cu-aceleași cuvinte, străduindu-se să-și disciplineze cât de cât glasul gâjâit, de dulău pus pe gâlceavă, și felul de-a rosti cuvintele, în care sunetele se precipitau unele peste altele ca niște cai nărăvași care-n față mușcă și-n spate dau cu copita.

— Ăștia vorbesc ca-n teatrul grecesc, șopti Împăratul în grecește.

— Vorbim cum ne-a învățat viața, rosti latinește Parianeu.

— Văd că știi și grecește, spuse Împăratul, cu-o nuanță de ironie-admirativă.

— Pe la noi, cine știe latinește știe și grecește.

— Și sunt mulți cei care știu?

— Puțini de tot.

— L-ai servit cu credință pe Decebal?

— Dacă mă aflu acum prizonier al Înălțimii-voastre, se cheamă că da.

— Când te-ai aliat cu Decebal, te-ai gândit c-ai putea fi înfrânt?

— Da.

— Și-atunci de ce te-ai aliat cu el?

— Ca să trecem, eu și neamul meu, doar o dată prin foc și prin fier.

— Dacă nu te-ai fi supus, v-ar fi trecut prin foc și prin fier?

— Mărite Împărat, dacă nu te supui celui mai tare și nu i te supui de așa-zisă bună-voie, când vine peste tine nu te mângâie pe creștet.

Lui Traian îi venea să râdă. Vlăjganului burduhănos nu-i lipsea hazul.

«Și-o fi zicând că n-are nimic de pierdut dacă se poartă cum îi e firea și nici de câștigat dacă se căiește și se umilește», se gândi Împăratul, înseninat de vorbele și de-nfățișarea tonică a prizonierului, pe-al cărui chip încercările războiului nu șterseseră cu totul plăcerea de-a trăi.

— Ți-a fost drag Decebal'?

«Unchiul își amplifică și-și îmbunătățește chestionarul». Pe chipul lui Hadrian trecu un zâmbet care-i accentua înfățișarea de corcitură de vulpe cu ogar.

— N-am prea auzit de supuși care să se prăpădească de dragul căpeteniilor și nici de căpetenii care să se prăpădească de dragul supușilor. Ne prefacem fiecare cum putem și, mai ales, cum o cer împrejurările.

— Nu faci pe eroul, zise împăratul, privindu-l cu un zâmbet jumătate a ironie, jumătate a pagubă.

Observația străinului cu privire la relația supus-conducător îi aminti lui Traian de-un general fost supus al lui Domițian, actual Împărat al romanilor.

«A fost cel mai rău dintre cezári, dar știa să-și aleagă prieteni buni!». Nu el spusese-aceste vorbe despre Domițian?! «Prieteni»!

— Cum de nu ți-ai luat viața, precum celelalte căpetenii?

— Morții nu prea au obiceiul să-nvie. Ca să-ți iei viața ai timp oricând.

— Înțeleg că ți-e dragă viața.

— Mi-e dragă.

— Mai dragă decât orice?

Traian nu-l slăbea pe străin din privire.

— Dacă mă gândesc bine, poate că da, răspunse Parianeu cu un glas în care, pentru prima dată, plutea nehotărârea.

— Ai copii?

— Da.

— Crezi că-ți e mai dragă viața decât copiii?

— Mărite Împărat, n-am fost pus niciodată să aleg între copii și viață. Omul spune multe pân-a fi pus de soartă în fața unei alegeri. Și pe dușmani să-i ferească zeii de-asemenea alegere!

— Știi cumva unde-ar putea fi tezaurul regelui Decebal?

Împăratul nu-l slăbea din ochi pe Parianeu.

— Nu.

— Și nici nu-ți dă prin gând cine-ar putea să știe?

Lui Hadrian i se părea ciudat că Împăratul dezvăluia un fapt care-ar fi putut micșora «entuziasmul» armatei învingătoare, destul de scăzut și altfel. «Ca să nu spere oamenii la cine-știe-ce pradă? Nu cred că s-aștepta să-i lase Decebal tezaurul pe masă, în sala tronului, cu-o tăbliță alături, pe care să-i fi scris și inventarul! Gândurile unchiului meu nu sunt chiar ca o ață fără noduri, cum ar părea la o privire superficială…»

— Cine-ar putea să știe? își repetă Împăratul întrebarea.

— Nu mă duce gândul. Nu m-ar mira să nu știe nimeni. Regele Decebal era un om bănuitor.

— Așa?!

— Așa, mărite Împărat.

— Îi erai apropiat?

— Nu.

— Și nu-i era nimeni?

— Așa cred.

— Am auzit că avea un sfetnic apropiat: Bicilis.

— Eu n-am de unde să știu, iar pe Bicilis nu l-am văzut niciodată.

— Nici pe cumnatul lui?
— Care cumnat?
— Druxilis.
— Pe ăsta l-am văzut.
Împăratul îi făcu semn să treacă la locul lui.
De imperator se-apropie în pas de front un centurion dintre cei care comandau detașamentele de cercetare-a Cetății.
— Înălțimea-voastră, îngăduiți-mi să raportez: în subteranele clădirii tronului am găsit, într-un fel de firidă, un bărbat și-o femeie care vegheau un mort, un tânăr. N-au vrut să iasă decât cu mortul. Bărbatul știe latinește și spune întruna că nu se desparte de copilul lui până ce nu-l îngroapă cum se cuvine. Ce să fac?
— Spune-le să vină aici.
— Să vină aici?!
Împăratul nu găsi de cuviință să răspundă acestei întrebări.
Centurionul se-ntoarse însoțit de-un bărbat și de-o femeie care duceau un mort. Bărbatul își trecuse mâinile la subțiorile mortului și mergea cu fața înainte, iar femeia ținea mortul de picioare. Capul acestuia căzuse de-o parte și se mișca la fiecare pas al purtătorilor, ca și coroana de merișor de pe piept.
Prizonierii se ridicară-n picioare și-și înclinară capetele.
Ajuns în fața podiumului, centurionul le făcu semn celor doi, bărbatului și femeii, să se oprească și să pună trupul jos. Bărbatul se-nvârti pe loc în așa fel încât să-l privească pe împărat din față, dar nu dădu drumul poverii.
Femeia urmă și ea mișcarea de rotire a bărbatului și ținu mai departe picioarele răposatului.
Împăratul vedea acum doar un bărbat cu părul bălan, cu ochi albaștri, ținându-și mâinile la spate ca un prins încătușat, acoperind vederea femeii și a celui dus dintre vii.
«Câtă suflare a pierit în campania asta… Cât de firească ți se pare moartea care doboară mult, ca o coasă, și cât de nefirească cea care doboară un singur fir». Împăratul uitase că victoriile se înălțau peste vieți doborâte. «Într-un câmp înflorit, o floare nu-nseamnă nimic. O floare este o floare doar când e singură. Pentru oamenii ăștia doi, moartea este ceea ce duc ei în brațe…».
— Cine ești, omule, și ce vrei? se-adresă Traian bărbatului.

«Există un prag al durerii care-anihilează ura, orgoliile, tot. Sărmanii oameni!». Hadrian se uita cu o privire-mpăienjenită de tristețe la străinii din fața lui.

Omul deschise de câteva ori gura până să poată scoate un sunet.

— Mă cheamă Porsilo; am fost căpetenie. Doamne, lasă-ne să ne îngrijim copilul.

— Mai aveți copii?

Împăratul pusese întrebarea ca să-și alunge tristețea-n fața unei nenorociri care, luată de una singură, apărea ca un simbol al întregului prăpăd din jur.

— Nu mai avem, doamne.

Traian se gândi să-l întrebe pe bărbat dacă băiatul murise-n luptă. Se răzgândi. La ce bun să-i răsucească pumnalul în rană? Îi făcu semn că poate pleca.

— Duceți-vă și faceți ce-aveți de făcut.

— Mărite doamne, zeii să-ți înapoieze binele, îi spuse omul latinește, cu un glas venit de dincolo de lume; se-nclină, se-ntoarse-n loc și plecă înapoi, urmat de centurionul care-l condusese în fața împăratului.

«Iată doi oameni care și-au încheiat toate războaiele», se gândea Scaurianus, privindu-i pe cei doi părinți care-și purtau copilul mort, în lumina exuberantă a lunii lui Augustus, la ora a doua din zi[8].

Capul băiatului, cu fața liniștită ca-ntr-un somn fără vise, căzuse pe-o parte și, la fiecare pas al purtătorilor, se legăna ca dus de-o apă. Lung, bălai și des, părul îi atârna într-o parte și unduia ca un ciucure bătut de vânt.

«Ce frumos era! Câtă durere pe lume». Lui Hadrian îi urcă un nod în gât. În toată ființa trecu din nou, ca un fulger, presimțirea unei mari dureri. Închise ochii. Îi stăruia subt pleoape fâlfâirea diafană a părului auriu. Cine-ar fi putut spune care fusese misterioasa menire a acestei ipostaze-a materiei în lume? Dacă n-ar fi fost durerea pe care-o lăsase-n urmă, copilul acela, în desăvârșita lui liniște și frumusețe, i s-ar fi părut solia de împăcare cu moartea.

«Cât poate soarta să lovească și să umilească un om, ca el s-ajungă, după ce-i calci țara în picioare, să-ți mai roage și de sănătate…». Pe chipul lui Scaurianus, care știa atât de bine să-și gradeze și să-și supravegheze indiferența, apăru o mare oboseală, vlăguirea pe care-o lasă-n urmă tristețea legată de precara condiție a omului pe pământ.

După tăcerea tainică și temătoare ce urmează totdeauna trecerii unui mort, deoarece această trecere îi duce pe cei vii cu gândul, măcar o clipă, la propria moarte și la zădărnicia vieții, un oftat slobozit din adâncul piepturilor făcu aerul să tremure-n lumina tăioasă a dimineții. Această răsuflare din adâncul ființei întrunea teama nelămurită-n fața misterului morții și ușurarea pe care-o simte omul când se vede încă beneficiar al misterului la fel de impenetrabil al vieții, cu care este însă obișnuit.

De pe turnul mare dinspre Răsărit, înălțat ca un falnic străjer din zidul Sarmizegetusei, răsună un glas de tulnic. Toată suflarea își întoarse privirile către locul de unde se tulnica. La depărtarea la care se aflau și uitându-se de jos în sus, toți vedeau un fel de movilă, un fel de căpiță albă din care, pe cât se părea, ieșeau sunetele-acelea. Pentru urechea-nvățată cu-nțelesul pe care, de-a lungul vremii, oamenii îl legaseră de fiecare sunet al tulnicului, flinta din vârful turnului suna rând pe rând, adunarea oștii, trecerea pedestrimii, trecerea călărimii, pornirea la atac, adunarea de după luptă, stingerea. Urmă un moment de liniște. Fiecare-și auzea inima cum bate și se simțea singur ca-ntr-o pustietate de-nceput sau de sfârșit de lume. După acest moment, care părea că nu mai poate fi urmat de nimic, tulnicul începu iar să răsune. De data asta – a moarte. Și pentru urechea învățată cu-nțelesul acelui glas și pentru cea ne-nvățată. Prizonierii-și culcară frunțile pe genunchi.

Dromihete și Parianeu puseră un genunchi în pământ și-și plecară capul.

La intervale regulate, sunetul înceta câteva clipe, spre a-ncepe din nou lung, pătrunzător și neschimbat.

Prin mintea prizonierilor trecu deodată un nume: Despa.

Într-un moment de tăcere a tulnicului, Împăratul, ridicând din sprâncene a nedumerire, se-adresă tălmaciului:

— Asta ce să fie?

— Doamne, acum se sună cântarea morților. Spre cer, spre pământ, spre cele patru zări.

Traian făcu semn unui decurion să se-apropie.

— Ia doi legionari și-aduceți omul acela încoace.

Tulnicul se oprea pe un sunet subțire care, după ce ocolea Cetatea, se pierdea, prelingându-se-n depărtări, ca o curgere lentă. După o pauză în care-și trăgea sufletul, plângerea pornea din nou, lungă, monotonă și aceeași.

Pe chipul Împăratului apăru o liniște posomorâtă. Îi era urâtă monotonia, mai ales a sunetelor și-a vocilor. Iar sunetul ăsta de tulnic, precum o apă

lungă și perfidă a morții, îl indispunea din cale-afară. «Bucuria învingătorului. Să te știi urât de ăștia în eternitate…». Împăratul făcu un gest cu mâna, ca de fiecare dată când i se strecura în suflet mâhnirea, hoț pentru care nu exista încuietoare de nedescuiat.

— Spune-le că acela care mi-l va arăta pe Bicilis – la fel ca și cel care-mi va spune unde se află tezaurul lui Decebal – are libertatea să plece unde-i este voia.

Traian vorbise mult prea tare, ceea ce-i făcu pe toți cei de pe podium să-ntoarcă privirile spre el.

Într-atâta pusese tulnicul stăpânire pe sufletele tuturor, încât vocea lui Traian îi mirase pe toți, începând chiar cu el însuși.

Tălmaciul vorbi și el mult mai tare ca pân-atunci, deși tulnicul tăcea.

Nimeni nu ridică privirea din pământ. Spusele Împăratului n-aveau să stârnească întrecere nici în căutarea lui Bicilis, nici într-a comorii, în schimb le lămurise prizonierilor condiția lor de învinși: în afara norocului de-a fi fost trădători și de-a beneficia individual de-o anumită libertate, locul lor pe pământ avea să fie hotărât de-nvingător.

Prin simple cuvinte, moartea din jur, avutul pârjolit, viața ajunsă de izbeliște le erau înfățișate într-o dimensiune nouă: de-atunci încolo, ceea ce le fusese țară avea să le fie temniță.

Împăratul ordonă retragerea prizonierilor. Aceștia defilară cu ochii-n pământ pe dinaintea podiumului, înconjurați de legionarii care, în fața Împăratului, nu-ndrăzneau să-i îmboldească ori să-i împingă pentru a-i face să grăbească pasul.

Tulnicul mai sună o dată lung, stins, ca și când și-ar fi dat sufletul. Movila albă rămase nemișcată. Deodată fu înconjurată de trei oameni care-o luară pe sus. Dispărură cu toții.

Pe drum, prizonierii se-ncrucișară cu cei trei romani și cu ființa care tulnicase de pe turn. Oamenii o recunoscură după opinci și după călcătură. Era Despa, o femeie măruntă, slabă, vânjoasă, cu pas apăsat sub care duduia pământul. Avusese bărbat și nouă feciori. Toți pieriseră-n războaie. După ce-i căutase pe câmpurile de luptă, nelăsându-se până ce nu-i găsise, îi îngropase după datină, îi jelise, apoi, pentru ca viața ei să mai aibă un rost, urmase armata în toiul bătăliilor, făcând de mâncare la câțiva pași de locul înfruntării, cărând răniții, oblojindu-le rănile, închizând ochii morților și adunându-le mâinile a pace pe piept. Acum trecea cu capul sus, cu pasul apăsat, îmbrăcată de sărbătoare, cu maramă albă, cu cămașă până-n pământ,

cusută cu altițe negre, cu opinci împopistrate cu fâșii de piele verzi și crinării, cu pelerină albă, de pănură, care-o acoperea ca un clopot. Prizonierii înălțară capetele și se uitară-n ochii albaștri, străvezii. Din privirea lor goală nu puteai înțelege dacă te vedeau sau nu. Gura Despei era ca un pământ bântuit de secetă. Buzele, un fel de crustă peste-o carne vie, erau brăzdate-adânc de crăpături în care sângele se-nchegase. Unul dintre legionari ducea tulnicul la subțioară, sprijinindu-l în față cu-amândouă mâinile. Despa făcea niște pași mai mari decât înălțimea ei și-atât de repezi că abia se țineau după ea cei trei romani. În femeia puțină la trup era puterea neașteptată pe care-o capătă ființele în fața-ncercărilor neobișnuite sau puterea nebunilor. De când rămăsese de una singură pe lume, vorbea puțin și numai cât îi trebuia pentru a se-nțelege cu oamenii, atunci însă ca un om cu judecată. Nu se plângea. Cheltuirea înverșunată a propriei ființe prin muncă până la istovire era singurul lucru ciudat în purtarea ei, firea având de obicei grijă să stăvilească prin somn risipirea de energie. Acuma, cu ochii ei albaștri de gheață, se uita în ochii fiecărui prizonier. Niciunul n-ar fi putut spune dacă năluca albă cu buzele-nsângerate îl văzuse ori nu. După ce-i petrecu pe toți din ochi, Despa ajunse înaintea Împăratului, de care-ar fi trecut cu pas iute, dacă unul dintre-nsoțitori nu i-ar fi pus o mână pe umăr și nu i-ar fi făcut semn să stea. Femeia rămase cu un picior înaintea celuilalt, ca orice vietate oprită brusc din mers. Același însoțitor îi arătă, printr-un gest scurt, că trebuie să se-ntoarcă dreapta-mprejur. Femeia pricepu și se-așeză față-n față cu împăratul, la doi pași de prima treaptă a podiumului, punând piciorul drept mult înaintea celui stâng. Acum părea o zburătoare ciudată, poposită-ntâmplător pe pământ, și care se pregătea să-și ia din nou zborul.

Statul-major, înțelegând că ceremonia de «recepție» a învinșilor se-ncheiase, aștepta doar un semn al Împăratului pentru a se retrage, acesta având obiceiul să plece ultimul, de cele mai multe ori, alteori însoțit de Criton, un fel de umbră discretă, ștearsă, care cuvânta numai pentru a cita preceptele lui Hippocrat, ca doar-doar împăratul să nu le-ncalce pe toate.

Traian dădu semnul de plecare. Cei din statul său major salutară, apoi coborâră unul după altul treptele podiumului. Tălmaciul stătea nehotărât în stânga Împăratului, trăgându-se cu un pas îndărăt. Criton nu se clintise din locul lui care, oriunde, era același: în spatele imperialului pacient. Cine se-așeza în fața lui Traian nu-l vedea pe Criton, așa cum la o haină nu se vede căptușeala.

— Nu pleca.

Tălmaciul se uită nedumerit. Nu pricepea dacă lui i se-adresase Împăratul. Stingherit, rămăsese locului.

— Înălțimea-voastră, am adus ființa, spuse decurionul, salutând.

Traian se uită la arătarea aflată acum la câțiva pași de el, și-l trecu un fior. Se simțea în fața ei ca la vederea unei ființe scăpate din Infern. Ochii femeii cătau undeva departe, fără țintă. Împăratul nu-și dădea seama dacă-l vedeau sau nu. I se părea că viața nu-l pusese niciodată într-o situație mai absurdă decât cea prezentă. El ordonase să fie-adus tulnicerul. De unde să fi știut că era vorba de-o femeie? Și chiar dac-ar fi fost un bărbat, ce-ar fi aflat de la el? Ce întrebări să-i fi pus?

Tălmaciul se uita stânjenit când la împărat, când la femeie, când la Criton, căruia nu-i înțelegea rolul.

— Întreabă femeia ce căuta în turn, spuse într-un târziu împăratul, mai mult pentru a justifica prezența tălmaciului decât pentru propria curiozitate.

Femeia nu dădea semn nici că-i vedea, nici că-i auzea.

— Îngăduiți-mi să m-apropii de ea. Să văd dacă nu e surdă sau poate oarbă.

«Cum poate cineva să vadă surzenia?», se gândi Criton.

Tălmaciul își înfipse mâinile-n piepții pelerinei care-acoperea femeia și-ncepu să strige cum fac de obicei oamenii care-aud când vorbesc cu surzii:

— Femeeeie. Înălțimea-sa Împăratul te-ntreabă ce căutai sus pe turn.

Femeia îi dădu mâinile la o parte, își scutură marginile pelerinei și, cu dreapta, făcu semn ca pentru a-mprăștia-n cele patru zări atingerea impură.

— Femeie, m-auzi?

— Te-aud, seca-ți-ar limba-n gură de vândut!

— Înălțimea-sa Împăratul…

— Care-mpărat?

— Împăratul.

— Noi n-avem împărat!

— Împăratul Romei.

— Noi n-avem Romă!

— Femeie, te-ntreabă ce căutai sus pe turn.

— Da' el ce caută-aici?

— Înălțime, zice că nu căuta nimic sus pe turn, se urcase și ea așa, spuse tălmaciul dintr-o suflare. Înălțime, eu cred că nu e-n toate mințile.

Împăratul se-ndoia de fidelitatea traducerii, dar, neavând cum să-l contrazică pe interpret, deoarece nu se mai afla prin preajmă nimeni care să-l poată dezminți, se făcu a crede ce-i spunea.

Femeia, care pân-atunci se uitase ca o oarbă, își aținti deodată privirea-n ochii Împăratului. În acea clipă, Traian fu sigur că femeia era în toate mințile.

— Împărate, Împărate, dac-ai fi avut copii, te-aș fi blestemat să-i îngropi cum i-am îngropat eu pe-ai mei nouă! Fiindcă n-ai copii, te blestem să nu-ți vezi împlinit visul, care-o fi el! Și să nu-nchizi ochii până nu ți-oi aduce-aminte suflarea câtă a pierit din vina ta, și să te ardă pojarul, și să-ți chemi și să-ți rogi moartea! Și să mori departe de locul tău, prin străini[9], și de pace să n-ai parte nici pe lumea asta, nici pe-ailaltă!

Femeia vorbea potolit, abia deschizând buzele din care începură să se prelingă fire de sânge. Nu-l slăbea o clipă din ochi pe Împărat. Acesta părea pironit de privirea albastră asemănătoare unei ape mult prea liniștite la suprafață ca să n-ascundă vârtejuri în adânc.

— Ce spune? îl întrebă Traian pe tălmaci.

— Tot felul de vorbe fără șir.

— Ce anume?

— C-a avut nouă feciori care-au murit. Lucruri de-astea.

Împăratul nu crezu nimic din spusele tălmaciului. Buzele din care se prelingea sânge – ceea ce-l făcu pe împărat să simtă un gol în inimă – nu păreau să spună vorbe la-ntâmplare. Traian era sigur că *lui* îi vorbea femeia și că-i menea a rău.

— Du-te, femeie, și vezi-ți de-ale tale, spuse Împăratul.

Așa cum era sigur că blestema, la fel de sigur era și că femeia avea să bănuiască înțelesul cuvintelor lui.

— Plec. Spune-le oamenilor tăi, Împărate, să-mi dea tulnicul înapoi. V-o ajunge și fără tulnicul meu.

— Femeia roagă respectuos pe Înălțimea-voastră să dați ordin oamenilor voștri să-i înapoieze tulnicul, lemnul din care-a suflat.

Din privirea ei, Împăratul înțelese că femeia nu-l ruga.

Legionarul îi puse femeii tulnicul în brațe.

Fără să-l mai învrednicească pe Împăratul Romei cu vreo privire, purtându-și tulnicul în brațe ca pe trofeul cel mai de preț. Femeia porni de unde venise.

Traian îi făcu semn tălmaciului să coboare de pe podium. El rămase cu ochii pierduți spre Răsărit: Răsăritul care-i învolbura visele nemărturisite.

*

Credința-n zei de mult i se stinsese. Zeii rămâneau fațada ocrotitoare-a paradei, zidul ornamental îndărătul căruia se-adăpostea o credință căzută-n paragină. Cine-ndrăznea să-și pună simulacrul cot la cot cu simulacrele zeilor, fie și-n templele din Orient, nu se mai temea de zei. Cine, de-asemenea, admitea să i se spună Optimus, ca și lui Jupiter Capitolinul, nici el nu se mai temea de zei. De la Augustus la Traian, doar numărul zeilor și interferările lor crescuseră, proporțional cu năruirea credinței. De zei, ca orice om cu bun-simț, Traian nu se temea. Și nici de blesteme. Cu toate astea, blestemele – care nu se putea să nu plouă asupra lui, pe drept și pe nedrept, ca asupra oricărei căpetenii – îl aduceau totdeauna într-o stare de neliniște și de rele presimțiri. Ele-i păreau înzestrate cu darul de nepătruns al prevestirii. Nu știa ce-i menise femeia străină și n-avea să afle niciodată, fiindcă nici un tălmaci de pe lume nu era atât de nebun să tălmăcească mai-marelui său cuvinte pe care-acesta n-ar fi vrut să le-audă. Mai ales când nici o ureche-n stare să le-nțeleagă nu le-auzise. Oamenii se fereau să le spună mai-marilor ceea ce-aceștia n-ar fi vrut s-audă, chiar și-atunci când cuvintele tălmăceau gândul din aceeași limbă.

Traian căută să-și schimbe dispoziția, gândindu-se la necazurile pe care i le pricinuise Decebal, barbarul încăpățânat și perfid care, în ruptul capului, nu acceptase supremația Romei. Își aminti toate capcanele pe care-acesta i le pregătise. Zadarnic încercă să se-nfurie pe învinși. De opt secole, Roma nu-nceta să-și întindă stăpânirea. Traian înțelegea această întindere ca pe-o forță căreia oricine trebuia să i se supună fără să crâcnească, așa cum i te supui destinului. Și totuși, o bănuială dădea uneori târcoale prin mintea marelui militar: bănuiala că privirea lui asupra lumii se datora unei judecăți simplificatoare, dacă nu chiar simpliste. Prea multe priviri își trăgeau obloanele subt privirea sa, în prea multe împrejurări. În ochii Plotinei se-așternuse o gheață în care apărea din când în când fisura unei irepresibile dureri; acesteia îi țineau tovărășie două riduri, de-o parte și de alta a gurii, urme săpate sârguincios de invincibilul dușman care e dezamăgirea. Tacitus se răcea ca o vatră-n care cărbunii s-ar fi stins de mult. Nigrinus îl asculta într-o atitudine de melancolică meditație, în pupile citindu-i-se capitularea în fața zădărniciei: pupile în care nu mai încăpeau nici aprobarea, nici

dezaprobarea, ci doar straturi de tristețe împietrită. Despre flușturaticul de nepotu-său, ce să mai fi spus! În timp ce privirea celorlalți îl punea pe gânduri, a nepotului, prin superioritatea ei mâhnită, îl scotea din sărite. Criton, cel puțin, de când se cunoșteau, o adoptase pe-aceea pierdută și impersonală a subordonatului care nu vede, n-aude. Pentru medic, pentru bucătar și pentru croitor nu existau oameni mari. În ochii lui Criton, stăpânul unei bune părți din lumea locuită era, desigur, un biet candidat la hidropizie, un trunchi purtat de picioare care dureau, cu tălpi pline de bătături, cu glezne care se umflau, un trunchi înzestrat cu mâini care, spre seară, nu-și mai puteau îndoi degetele, butucănoase ca niște caltaboși trecuți din fiert. Criton nu vorbea niciodată de la sine împăratului. În orice situație, avea pe buze un cuvânt al înaintașilor din Elada, precum și dintr-unii latini, pe care-i socotea el cei mai fideli și mai transparenți epigoni ai grecilor. Latinii erau citați uneori din admirație sinceră, iar cel mai adesea doar pentru a-i face inimă bună Împăratului. În ochii lui Criton, Împăratul nu văzuse vreodată licărire de aprobare sau de dezaprobare. Pliniu, în schimb, se uita în ochii Împăratului cu sfială extatică; s-ar fi părut că de-acolo și-ar fi tras lumina și gândurile. Traian considera fanatismul și extazul, de orice natură ar fi fost ele, un fel de obnubilare. Plinius, un model de echilibru și de abilitate, numai de-așa ceva nu putea fi bănuit. În jocul neîncetat al fățărniciei care gravita în jurul său, Traian, aproape înduioșat în sinea lui, îl proclamase *optimus* pe *dilectissimus amicus Plinius.*

*

— Să mergem, Criton.

Traian coborî încet, punând stângul întâi, apoi dreptul, pe fiecare treaptă a podiumului. Afară de Criton și de tălmaci, n-avea cine să-l vadă. N-avea pentru cine să facă pe tânărul și pe vioiul. Când nu se știa observat, se lăsa în voia trupului ostenit, sătul de marșuri și de parade.

Chipul devenea posomorât, greoi, cu trăsăturile căzute, ca frânghia de rufe căreia i-ai scos proptelele, corpul se-apleca din umeri și din mijloc, picioarele târâiau pasul. În acele momente, cel mai bun general roman își dădea seama că, de la o vreme, era greu să mai faci casă bună chiar cu propriul trup.

— Criton, mă doare iar bătătura din talpă.

— Stați prea mult în picioare, doamne. Când socotiți, vă fac o baie cu ierburi.

— Diseară. Și să-mi dai ceva și de dormit.

— În acest caz, toată ziua și toată seara va trebui să beți numai apă.

— Să mai vedem.

De câte ori Împăratul îi cerea ceva care să-i liniștească somnul, Criton îi amintea invariabil că licorile-adormitoare erau antagonice băuturii și, tot invariabil, Împăratul îi răspundea «să mai vedem», de cele mai multe ori uitând până la ora somnului de licorile grecului, care te făceau să dormi ca un prunc și tot așa să te scoli a doua zi. Criton învățase de mult că toate sfaturile pe-o ureche-i intrau, pe alta-i ieșeau înaltului său pacient.

Traian nu s-ar fi oprit de la o plăcere nici pentru a trăi o mie de ani.

Accepta anumite-ngrijiri numai de teama bolii care, împuținându-l pe om, îi era mai urâtă decât moartea.

Bătătura din talpă îl durea din ce în ce mai rău. Durerea surdă era sfâșiată, la răstimpuri egale, de-o durere care-l fulgera până-n creștet. În aceste clipe, Împăratul Romei ar fi lăsat oricui stăpânirea lumii în schimbul unui trup sănătos, iar dacă moartea i s-ar fi-nfățișat, nu i-ar fi spus că luase drum greșit, venind să-l caute pe dânsul. Îl copleșea starea de posomorală arțăgoasă pe care i-o stârnea totdeauna supărarea pe neajunsurile propriului trup. Atunci se-nvinuia în sinea lui de toate excesele de care se făcuse vinovat de-a lungul vieții.

— Criton să-mi faci baia de plante cum ajungem, îi spuse grecului pe-un ton supărat și ca de-nvinuire.

Acesta dădu aprobator din cap.

Stând în tunică de casă și cu picioarele-ntr-un vas de metal, puțin adânc și cu gura largă, în care medicul vărsase apă caldă, aromată și liniștitoare, împăratul citea lista morților și pe cele de cheltuieli ale ultimei campanii, când auzi o bătaie în ușă.

Aghiotantul intră și raportă precipitat:

— Înălțime, călărețul Tiberius Claudius Maximus și grupul lui de urmărire au adus capul și mâna barbarului.

— Ce-au adus?

— Capul și mâna barbarului, și niște prizonieri.

Criton, care-mprospăta apa caldă turnând dintr-o cană de cositor, se opri.

— S-aștepte, porunci Împăratul, pricepând despre ce era vorba.

Aghiotantul salută, făcu stânga-mprejur și ieși.

— Te rog, scoate-mi bătătura asta, că nu mai pot!

— Înălțime, n-a avut timpul să se-nmoaie ca să poată fi răzuită.

— Răzuiește-o așa cum e!

Criton socoti inutil să citeze observații ale unor medici din vechime cu privire la bătătură și la fructul copt… Erau multe momentele când își aducea aminte că trupul din îngrijirea lui aparținea Împăratului Romei. Cu maximum de precauții răzui cât putu din bătătură, apoi, cu mișcări mai line decât o adiere de vânt, fricționă talpa cu o alifie-amorțitoare. De câte ori avea de-a face palpabil cu augustul său pacient, își impunea să se gândească la Marea Arhipelagului, la drumurile șerpuitoare-ale Eladei, la amfiteatrele ei, prin care călcaseră bărbați auguști dincolo de circumstanțe, amfiteatre care mai păstrau zvon din glasul și din pașii lui Eschil, ai lui Sofocle, ai lui Euripide, își impunea să se gândească la templele și la statuile țării lui, cărora timpul le-ndulcise conturul și le voalase culoarea.

— Parcă e mai bine, spuse Împăratul pe un ton marțial.

— Va trebui să-ncălțați cizmele.

— Vreau să-mi pun sandalele.

— Pielea tălpilor vi-i unsă și v-ar aluneca.

— Vreau sandalele!

Criton se supuse, înnodându-i cu delicatețe curelele.

— Tunica de paradă.

Împăratul își înălță umerii, se ridică în picioare, își potrivi pasul, deschise larg ușa.

În fața scării îl așteptau Tiberius Claudius Maximus și călăreții lui, în poziție de drepți.

— Înălțime, avem aici capul și mâna barbarului inamic, permiteți să raportez. Eu, Tiberius Claudius Maximus, din legiunea… *ala*…

Traian aproape că nu băgă de seamă cum se-nvălmășeau cuvintele la gura călărețului măsliniu.

Își opri ochii asupra unei traiste care odihnea lângă piciorul stâng al acestuia. La câțiva pași în urma romanilor se aflau prizonierii, împiedicați și cu mâinile legate la spate. Doi dintre prizonieri se uitau la împărat: unul – cu fălcile-atârnând ca niște bărbii de cocoș, altul – prelung la față, negricios, cu ochi codați și cu bărbuță de țap. Ceilalți stăteau cu capul în pământ. Tiberius Claudius Maximus se uita nedumerit la Împărat.

Traian, prețuind bravura călărețului Tiberius Claudius Maximus, a cărui legiune și-a cărui *ală* nu le reținuse, trebuia să recunoască în sinea lui că n-avea nici un chef să vadă capul și mâna «barbarului inamic». Spre-a nu-l dezamăgi pe călăreț făcu semn spre traista căreia-i bănuia conținutul.

Înseninându-se, Maximus dezlegă la iuțeală băierile traistei. Apucă de plete capul regelui dac și-l ridică atât de sus cât îi îngădui brațul.

Din locul în care se afla, Traian trebui să dea capul pe spate ca să vadă chipul dușmanului învins. Ochii deschiși ai acestuia, măsurând cu-nțepeneala morții depărtările, îi aduseră un gol la inimă, greață și impresia că toate măruntaiele se-ntorc într-însul, stare cunoscută din atâtea-mprejurări care-l tulburau sau îl nemulțumeau. Împăratul coborî privirea și-și adună toate puterile și toată voința ca să nu icnească.

Nehotărât un moment, Maximus apucă traista și se-apropie de imperator. Îi puse la picioare capul și mâna învinsului, pe care-o bălăbăni o clipă în aer.

«Ca-ntr-un coșmar», se gândea Traian.

Criton privea prin ușa-ntredeschisă. Mâna tăiată – pendulând în aer, cu degetele spre pământ, într-un etern rămas-bun – îl făcu pe grec să-și acopere ochii. Își plimbă iară privirea, de la chipul pletos, cu ochii deschiși, și de la mâna, cu inel pe-arătător, care-odihneau alături de sandalele împăratului, până la creștetul acestuia din urmă culminând cu-o răritură de mărimea unui denar, plin de pistrui, ca o ciupercă pestriță. Îi mai cuprinse-ntr-o privire pe învingători și pe învinși, apoi se uită undeva, departe, fără țintă.

«Barbarii între ei», își spuse grecul și, clipind mărunt, încercă să se gândească la Elada.

— Călăreț Tiberius Claudius Maximus, de azi vei fi decurion.

— Să trăiți, strigă Maximus și, o dată cu el, și însoțitorii lui. Înălțime, am vrut să vi-l aduc viu, dar nu s-a putut, a fost iute de mână.

Împăratul făcu semnul de concediere.

Pe chipul proaspătului decurion Tiberius Claudius Maximus se citi o mare dezamăgire. Întrevederea lui cu împăratul era cu totul diferită de-nchipuirea acestei întrevederi.

Înainte de-a se retrage, Maximus se mai uită o dată la capul regelui barbar, cap care, văzut din spate, părea o căciulă mițoasă, și la mâna ca un ciot rămas dintr-un copac doborât. În mintea lui de tinerel flușturatic – pentru care doar clipa și neprevăzutul ei aveau oarece însemnătate – ca picătura ce-și face pe nesimțite drum printr-un zid, se prelinse un gând: exista ceva sau cineva pe lume pentru care merita să taie capete și mâini? Vijelia, care-i bântuia mintea ca un vin în fiert și sângele tânăr, se domoli deodată. Pentru prima oară, Tiberius Claudius Maximus simți ceva care nu era mânie, nici durere, nici orgoliu rănit, era un nisip mișcător care-l trăgea

și-l împresura, în care de nimic nu mai era sigur. Gândul zădărniciei, numit tristețe de unii, mai cotropise un suflet.

Regele barbar, viu și în lanțuri, ar fi stârnit interes mulțimii de gură-cască de la Roma, care nu putea fi privată de spectacolul triumfului. Capul și mâna dușmanului, expuse unde urma să decidă Senatul, n-aveau să facă, din păcate, aceeași senzație. Ele trebuiau s-ajungă însă la Roma, și cât mai repede, dar nu înainte ca trupele învingătoare din Dacia să beneficieze de vederea lor, expuse în scop spectacular și, mai ales educativ: capul și mâna care se ridicau împotriva Romei trebuiau să cadă. Expunerea acestora făcea parte din protocolul victoriei, ca și cele trei zile de paradă, așteptate cu mult mai multă râvnă decât trofeele care nu puteau fi însușite.

Împăratul făcu semn ofițerului de ordonanță să ridice capul și mâna regelui dac.

Ofițerul le ridică fără să le privească și le puse înapoi în sacul din care fuseseră scoase.

— Ia-le și îmbălsămează-le, spuse împăratul când trecu prin dreptul lui Criton. Și, dacă poți, închide-i ochii, te rog, continuă în grecește, pe ton mai scăzut, romanul Traianus.

*

De câte ori îi comunica medicului său ceva cât de cât confidențial, Traian vorbea grecește. Între patru ochi, Hadrian vorbea cu Criton numai grecește. Scaurianus, care cunoștea o elină aproape la fel de elegantă ca aceea a nepotului imperial și mult peste cea imperială, n-o folosea niciodată în fața cuiva care știa latinește. Criton, în afara lui Hadrian (și-acestuia numai între patru ochi), nu se-adresa nimănui grecește. Grecul se simțea dator ca în acest fel să-și dovedească, pe de o parte romanizarea, pe de alta, pentru sufletul lui, să nu creeze atmosfera de intimitate și de vagi secrete între el și te-miri-cine, atmosferă pe care-o stimulează orice abatere de la practicile majoritarilor. El nu simțea nevoia unei astfel de «intimizări» a relațiilor dintre el și anturajul imperial. Împăratul și mai ales nepotul imperial făceau din greacă un fel ce complicitate între «inițiați». Folosirea limbii grecești în conversație situa la un anumit nivel. Îndată ce un om depășea condiția modestă, socotea că greaca făcea parte dintre însemnele noii lui situații, dar, nefiind cel mai ușor lucru de pe lume s-o învețe, se străduia să ciulească urechea la cei reputați a cunoaște această limbă și să strecoare și el, parvenitul, ici-colo câte o vorbă grecească, de cele mai multe

ori ca nuca-n perete, cu-ncălcarea multor reguli gramaticale și cu prețul unei pletore de solecisme.

«După romanizare, care-avea să fie, oare, pentru barbarii nou-candidați la binefacerile Cetății, limba de paradă, cea de simulare a ridicării la nivelul unei civilizații apuse?», își punea Criton întrebarea.

*

Ofițerul de ordonanță îi întinse medicului traista în care se aflau capul și mâna regelui barbar.

Ajuns la el în cameră, Criton le scoase din traistă și le-așeză pe-o pânză cerată. «Deci, să nu uit să-i cobor pleoapele», reveni grecul din sfera speculațiilor și-a virtualităților. «Atât mai rămăsese necoborât în țara asta… La urma-urmei, dac-aș fi trăit în Egipt și-aș fi fost îmbălsămător…». De umoare egală de felul lui, învățat să privească lumea ca pe-un spectacol, simți de data asta că îl apucă o neliniște și-o nemulțumire, o stare tulbure, când dintre toate întrebările una se ridica deasupra și-i bâzâia în cap: «La ce bun să fii alături de mai-marii lumii?». În afara unei deferențe ipocrite din partea celor de-o condiție cu el, permanenta subordonare față de-un subordonat al destinului nu-i asigura medicului altceva. În schimb, la apariția lui, multe convorbiri își modificau *ad hoc* subiectul, multe subiecte erau evitate și tăceri evidente se-așterneau. Grecul știa, din fragedă copilărie, că lucrul care vrei să nu se afle nu trebuie spus nimănui. Cu timpul, băgase de seamă că supravegherea permanentă în convorbire, ocolirea subiectelor spinoase – cele care luminează relațiile dintre oameni, delimitând poziții – lipsa de-ncredere în cel cu care vorbești duceau la secătuirea acestor relații. Nimeni nu-i mai cerea vreun sfat medical, ca și când faptul de-a îngriji un împărat ar fi adus descalificarea profesională. Din ce în ce mai singur, Criton se gândise că n-ar fi rău să-și noteze impresiile zilnice. Nimeni nu-l asigura că ele n-ar fi putut avea și alți cititori în afara lui însuși. Gândul că – pentru eventualitatea altor ochi – ar fi trebuit să-și supravegheze însemnările îl făcuse să renunțe la ele. Se mulțumea să țină un memorial privind războaiele cu dacii. «*Getica* mea», cum îi spunea pentru sine, cu-o ușoară umbră de auto-ironie. Simplă consemnare de fapte, fără păreri personale. În seara acelei zile de august, brusc răcorită de-o ploaie torențială, scrise-n *Memorialul* său: «Îmbălsămat capul și mâna regelui barbar. Nealterate. Preîmbălsămate prin folosirea urzicilor. Practicat incizie circulară și trepanare. Scos creierul. Umplut țeasta cu nisip. Cusut.

Folosit decocție de furnici pentru închiderea ochilor. După terminarea ploii, Înălțimea-sa Împăratul arătat legiunilor cele două trofee, expuse pe un piedestal, în castru. Armata defilat, văzut». «Ca pentru a-i aduce regelui barbar un ultim omagiu», gândise Criton *după* ce pusese punct.

Împăratul, cinând cu ofițerii, uitase de băutura liniștitoare cerută medicului dimineața și închinase vin din belșug, pentru victorie.

Înaintea cinei, hotărâse în statul-major incinerarea simbolică a unui legionar și înhumarea în groapa cu var a celorlalți morți din partea romană și, de asemenea, a celor din partea învinșilor, în două locuri diferite. Hadrian se-ntrebase care erau practicile funerare-ale dacilor.

— În acest moment n-are importanță care-au fost și care-au să fie. Acum e una singură: groapa cu var.

Traian vorbise răspicat și se uitase rece la nepotu-său. Dacă acesta se gândea că învinșii nu trebuiau contrariați în obiceiurile lor, își putea păstra părerea pentru sine. Umilirea învinsului făcea parte – ca și parada triumfală – din protocolul victoriei. O concesie atrage alte concesii. Nu era acum momentul să se-nduioșeze nimeni în fața morții și să se-ntreacă-n clemență față de dușmanul pus cu botul pe labe.

De cu seară, prizonierii începură săparea gropii uriașe pe clina unui deal, sub loc împădurit, de unde apa de ploaie se scursese mai repede.

Pe fundul gropii se aruncară bulgări de var și se stropiră cu apă. Morții fură aruncați de-a valma. Deasupra lor se aruncară alți bulgări de var și se stropiră cu apă. Astfel se preîntâmpinau molimele și erau împiedicați câinii hămesiți, rămași fără adăpost, să se-atingă de morți.

Încetul cu-ncetul, în jurul gropii se-nșiruiră femei, bătrâni și copii, ieșiți din ascunzători ca la un cuvânt de ordine pe care nimeni nu-l rostise.

În urma cinei prelungite, suveranul, statul său major și ofițerimea, dornici de-un pic de mișcare pentru digestie, cuprinși și de-un elan umanitar, dar mai ales de curiozitate, se-ndreptară spre un montícul împădurit ce se afla cam la jumătatea unui stadiu, drept în fața locului de veci al învinșilor.

Criton mergea la doi pași în spatele Împăratului. Tălmaciul – în urma tuturor. N-avea nimic de tradus, ci poate doar de dat anumite lămuriri. Oricum, i se ordonase să fie mereu în preajmă.

Pe măsură ce romanii se-apropiau de montícul, conversația lor se rărea și vocile scădeau. Luna, trecută de ultimul pătrar, lumina albăstrui firea ce părea înțepenită subt bolta unei liniști adânci. Fiecare-ncerca să-și

domolească respirația cam precipitată după craterele de vin băute la cină și să-și înfunde zgomotul pașilor. Rezemați de copaci, romanii se uitau acum la prizonierii care-aruncau pământ peste morții lor. Distanța dintre cele două montícule asurzea zgomotele. Mișcarea febrilă a prizonierilor părea prologul unei piese a cărei acțiune se petrecea în lumea de dincolo. Către miezul nopții, groapa era acoperită cu pământ. Înțelegându-se numai din mișcarea lopeților, prizonierii voiseră să clădească lutul ca pe-o movilă. Printr-un tălmaci li se transmise că pământul trebuia așezat cât mai plat cu putință. Un bătrân ceru mai-marelui pazei – care stătea călare sus pe deal – să îngăduie câtorva oameni să aducă un brad la mormânt, așa cum cerea datina la moarte de bărbat tânăr.

— Păi, atunci ar trebui s-aduceți o pădure, îi răspunse centurionul mai-mare peste pază.

Bătrânul nu zise nimic.

— Trebui' să-ntreb mai sus, nu pot face nimic de capul meu, se gândi centurionul să nu-și depășească atribuțiile.

Statul-major încuviință cererea învinșilor. Alături de mormânt, câțiva oameni înfigeau acum un brad într-o groapă. Alții aruncau pământ în groapă și-l bătătoreau. Când copacul se ținu în picioare, un singur om rămase lângă el, ceilalți se retraseră de-a-ndaratelea și se-așezară din nou în rândul prizonierilor, aliniindu-se unul în spatele celuilalt, ca niște oșteni care făceau de gardă. Omul rămas singur se plecă de patru ori până la pământ, îndreptându-se cu fața spre cele patru zări. Se-apropie de brad, îi puse foc scăpărând amnarul, apoi se depărtă mergând de-a-ndaratelea. Înainte ca el să ajungă în rândul prizonierilor, flăcările cuprinseră poalele bradului.

În aceeași clipă tânguirea unui glas tăie liniștea nopții:

O, moarte, ce ți-aș pofti,
Viță verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viță verde iadăra.

Tânguirea trecea din gură în gură:

Da-ți-oi aor și argint,
Viță verde iadăra,
Să nu mă pui în pământ,

Viță verde iadăra.

Crescând, glas cu glas, ajunse până la urmă psalmodiată de toate, femeile, care se legănau pe loc, în dreapta și-n stânga:

O, omule ce gândești?
Viță verde iadăra,
Cât ai vre tu să trăiești?
Viță verde iadăra.

După acest moment apoteotic al monotoniei, glasurile-și scădeau numărul:

Copacu-i cu rădăcine,
Viță verde iadăra,
Și-a lui vreme încă vine,
Viță verde iadăra.

Ajungeau treptat iară la unul singur, ca apoi să meargă din nou crescând:

Uște-i-se crengile!
Viță verde iadăra,
Sacă-i rădăcinile!
Viță verde iadăra.

La o distanță impusă de respectul ierarhic, tălmaciul stătea lipit de-un copac și se străduia să deslușească vorbele bocetului. Cu unele deosebiri, cântarea morților spunea la fel și în locul lui de baștină.

Bocetul, descrescut la un singur glas, se-ntindea iară încet, ca un val care mână treptat apele până le izbește de țărm:

Da' tu care ești de lut,
Viță verde iadăra.
Cum n-oi mere în pământ?
Viță verde iadăra.

Bocetul cuprindea glas după glas până le-aduna pe toate, ca din nou să se piardă până la unul.

«Ca o maree», se gândea Hadrian.

Obișnuit cu *spectacolul* morții, ca un om de arme trecut prin războaie, Traian nu se-nvățase însă cu *gândul* morții. Fiecare nouă ceremonie funebră îl răscolea ca și când ar fi fost prima din viața lui. Irevocabilul îi trezea întrebări pe care agitația acțiunii le ținea într-un fel de amorțeală. Moartea, care pentru mulți vii era străină, de vreme ce-i ocolise, pentru Împărat, în acele clipe devenea a lui, iar gândul acesta, cu care nu se putea împăca, îl aducea într-o stare de neliniște și de teamă ce nu putea fi risipită decât prin mișcare, prin acțiune. Se-ndreptă spre tălmaci. Acesta, neștiind ce să facă, rămase locului.

— Ce lălăie femeile alea?

Tălmaciul se uită la Împărat ca și când n-ar fi priceput întrebarea.

— Ei?

Omul tălmăci vorbă cu vorbă, cum se pricepu mai bine.

— Asta e, adăugă el, dând din umeri.

— Asta e, zise și Împăratul.

Bocetul creștea și descreștea, în timp ce femeile se legănau ne-ncetat. Flăcările urcară prin rândurile de ramuri până cuprinseră tot bradul. Fiecare ramură pocnea scurt și azvârlea ploaie de scântei când o cuprindea focul. La un moment dat, se-auzi un trosnet lung și ceea ce mai rămăsese din bradul mistuit de flăcări căzu la pământ. Femeile dădură ocol mormântului. Bocetul porni pe-un glas, apoi crescu până cuprinse toate glasurile. Când femeile se depărtară de mormânt, bocetul rămase iară la un glas. Morții erau părăsiți treptat, așa cum se-așterne uitarea.

Tânguirea se-auzea din ce în ce mai slab. Fiecare pas care o depărta pe jelitoare de mormânt mărea hotarul între cei vii – care se-ntorceau în lumea lor, a mulțimii, a vuietului și-a trudei – și cei morți, pe care viii îi lăsau să-și doarmă-n singurătate moartea:

Da' tu care ești de lut.
Viță verde iadăra,
Cum n-oi mere în pământ?
Viță verde iadăra.

Glasul se pierdea, ultimele cuvinte-ale bocetului se risipeau, ca și când vița verde iedera, cu vrejurile ei lacome și-ncăpățânate, gata să cuprindă orice, s-ar fi uscat deodată și s-ar fi-ntors să-și caute rădăcinile-n pământ.

Pe râul din jos de cetate, femeile trimiseră lumini în întâmpinarea sufletelor plecate din lumea celor vii, dincolo.

A doua zi de dimineață, armata romană era strânsă în careu pentru ceremonia funebră dedicată morților învingători. Bucinele, tubele și cornii, față-n față cu signiferii și cu vexilarii, sunau din zori. De trei ori în acea dimineață, bucinele sunară *classicum:* la venirea Împăratului, în momentul când se dădu foc rugului simbolic, și la-ncheierea ceremoniei, după cuvântarea imperială. Ceremonia urmă ordinea obișnuită funeraliilor militare romane, aceeași pe tot cuprinsul imperiului.

Doar sunetul instrumentelor de suflat amintea că era vorba de-o ceremonie funebră. Ritmul în care soldații aruncau pământ peste camarazii lor morți, ritm ținut de-o tobă care bătea anume, nu se deosebea de cel obișnuit în operațiunile militare de construcție, de săpat sau de dărâmat. Ceremonia respira în ritmul unei stereotipii care n-avea nimic a face cu jalea unei înmormântări. Deasupra mormântului tumular fu așezat simulacrul lui Mars Ultor, bărbos, cu antebrațul întins demonstrativ și posesiv, cu mâna stângă sprijinită pe-un scut, însemnul domeniului pe care-l tutela. Întreaga-nfățișare a zeului, dar mai ales emfaza cu care-și ținea mâinile dovedeau că simulacrul ieșise din mâna unuia sau mai multor meșteșugari și nu a unui artist. Ocaziile care cereau amplasări de simulacre ale acestui zeu războinic și răzbunător erau prea numeroase ca simulacrele să fie comandate unor artiști. Artiștii de circumstanță nu lipseau, dar ei jinduiau să devină de Curte și nicidecum autori ai unor simulacre aruncate prin te-miri-ce colț de lume, privite, dacă cineva s-ar fi ostenit să le ia seama, de te-miri-cine. Uitându-se la zeu, Hadrian nu-și putu opri un zâmbet. Ținuta descumpănită, aerul speriat, care – în intenția autorului sau a autorilor – voise desigur să sugereze măreția și «marțialitatea», stângăcia ambelor mâini erau de-a dreptul înduioșătoare. «Îți vine să-i dai ceva de pomană și să-l acoperi, ca să-l aperi de arșiță ori de frig. Săracul de el!». Simți o bruscă bună-dispoziție. Ridicolul i se părea cel mai înduioșător element din alcătuirea omenească.

Împăratul se uită și el la simulacru. «Mda. Mulți văd, puțini cunosc. E ceea ce trebuie. La Roma vreau monumentul. N-ar strica și-un cenotaf pentru Longinus. Să mă mai gândesc», și, în momentul prescris de

ceremonial, se depărtă de locul funerar, petrecut de bucine, care sunau ultima oară acel *classicum*, semnal sonor al puterii romane, al trecerii ei prin lume și la trecerea din lume a celor morți pentru gloria acestei puteri.

Moartea atâtor bărbați, pentru binele și pentru profitul celor rămași în viață – măcar a unora dintre ei – apoteozată cu aparatul obișnuit, care uscase lacrimile și secase tristețea, avea s-aducă jale prin familii, pe tot întinsul imperiului, durere-n adâncul câte unui suflet, precum și cenotafuri ample sau modeste, destinate să pomenească și numele neamului barbar pentru înfrângerea căruia se jertfiseră cei căzuți. Jalea, durerea, lacrimile erau prada de război revenită familiilor celor căzuți, daruri neinstituționalizate pe care statul le acorda unor particulari.

Ospățul funerar, la care împăratul și statul său major mâncară-mpreună cu armata, se desfășură în stinghereala firească oricărei împrejurări în care superiorii și subordonații lor erau obligați să se afle unii-n prezența celorlalți pentru o acțiune pe care, de obicei, o efectuau separat.

Tălmaciul se-apropie de suveran și îi șopti ceva. Bătrânul cu care Traian stătuse de vorbă, cel care știa latinește, cerea îngăduința ca femeile să fie lăsate până la râu să trimită un rând de lumini pe apă.

— Parc-au mai trimis un rând, as' noapte…

— Doamne, acum vor să trimită pentru morții măriei-voastre.

— Vrei să spui pentru romanii morți?

— Da.

— De unde și până unde?!

— Doamne, bătrânul spune că și morții domniei-voastre au nevoie de lumină pe unde-or ajunge, că și ei sunt oameni.

— Și luminile astea ce sunt?

— Feștile-mbibate-n rășină sau în grăsime, lipite de ceva care să poată pluti: o jumătate de tărtăcuță, o coajă de ou, scoarță de copac, ceva care să plutească și să fie curat. Flăcăruia asta-nsoțește sufletul și-i luminează calea dincolo.

Pe chipul tălmaciului nu se vedea nici urmă de-ndoială cu privire la rolul luminii aceleia. Împăratul își dădu seama că omul credea. Își trădase el neamul, dar credințele-acestuia nu-i deveniseră străine.

— Și femeile dau drumul luminilor pe apă, și-atâta tot?

— Înainte de-a trimite lumina pe apă îi șoptesc numele mortului pentru care trimit, iar când e pentru un necunoscut, roagă sufletul necunoscutului

să ducă vorbă cuiva cunoscut din ceea lume, din partea cutăruia din lumea de deasupra.

Împăratul își repetă în gând spusele tălmaciului. «Deci, sufletele romanilor au să fie niște buni curieri între dacii de-aici și dacii de jos. Biată naivitate! Este demn de reținut că moartea te absolvă-n ochii dușmanului: rămâi un om și-atât».

— Bine, să trimită luminile pe apă, făcu împăratul un gest concesiv cu mâna, înclinând cratérul pentru libație.

DECEBAL: Prea simt în mine c'am pierdut o lume.
Că'n orice om ce l-am pierdut în luptă o lume de speranțe-am îngropat…

M. EMINESCU, *Decebal.*

DACIA CAPTA.

Tot mai departe pătrund, zidind, legionarii. Castru de castru, șosea de șosea, se împlântă tot mai adânc, în codrii tăiați fără milă, în tot mai largi luminișuri, pentru liniștea de atacuri furișe ale celor înfrânți. […]

Tot mai departe pribegesc învinșii, cu bătrâni, cu femei, cu turme. […]

S'au împlinit cele hotărâte de zei. Prin satele Daciei se văd pretutindeni fețe străine; din împărăția cea fără margini curg mereu oameni noi, care se așază pe plaiurile patriei. Drumurile și-au schimbat cursul: nu mai merg, ca pe vremea regelui, mai mult pe culmi, ci pe văile râurilor, soldații cei noi zidesc drumurile nouă ca pentru vecinicie.

Vasile PÂRVAN, *Memoriale – Parentalia.*

A doua zi după-nmormântarea învinșilor, femeile, care-și părăsiseră de bună-voie ascunzătorile pentru a-și petrece morții, se duseră dis-de-dimineață la mormântul imens dreptunghiular. La-nceput, rătăciră într-o parte și-ntr-alta, crezând că-ncurcaseră locul pe care-l văzuseră în lumina lunii. Una dintre ele își dădu seama că mormântul fusese acoperit cu brazdă proaspătă de iarbă și, ca el să se piardă și să pară tot una cu ceea ce-l înconjura, peste brazdă fusese-mprăștiat fân cosit de curând.

Femeile țineau ochii-n pământ. Parcă-ncercau să-mprăștie fânul și să smulgă iarba, aduse-acolo de mână de om pentru a șterge până și urma învinșilor de pe fața pământului. Câte una își ridica pe furiș privirea și cerceta împrejur. De undeva, cineva le pândea sigur. Cu cât se uitau mai bine la mormântul ascuns, cu-atât în sufletul lor creștea frica și presimțirea că li se pusese gând de ștergere de pe fața pământului, morți sau vii. Abia începeau să se-aleagă apele, învingătorul n-avusese încă timp să-și arate fața. Mai întâi pusese foc, apoi îl stinsese. Defilase prin fața căpeteniei învinse, prin fața rămășițelor sale: capul și mâna dreaptă. Mulțimea învingătorului căpătase ceea ce capătă mulțimile. Soarta învinșilor n-o

hotăra mulțimea învingătorilor, ci un singur învingător. Ștergerea mormântului era un avertisment care n-avea nevoie de nici o tălmăcire.

Femeile începură să scoată la iveală din câte-o bucată de pânză, care – un coif, care – o spadă cu vârful încovoiat, care – un cap de lup cu flamură, care – un scut: țineau nehotărâte lucrurile-n mână. Una anume, a cărei vârstă nu s-ar fi putut spune, se uită întrebător la ele. Se făcură că nu-i pricep privirea.

— Pe mine mă cheamă Despa. Am avut casă, bărbat, feciori. Nu mai am pe nimeni și nimic. Voi mai aveți pe cineva?

Le vorbise-ncet. Celelalte stăteau tot mai nedumerite și mai nehotărâte cu odoarele-n mâini. Deschiseră gura moale și zise fiecare ceva din care nu se-nțelese nimic.

Despa le luă seama. Și ele – ei. Se uitau la gura Despei: gură crăpată ca un pământ pe vreme de secetă. Cu toate că-și unsese buzele cu slănină și că abia le deschidea când vorbea, tot i se mai prelingea câte un fir de sânge. Îl ștergea cu-o năframă pe care-o ținea la brâu.

— Femei, dacă mai aveți pentru cine trăi, mergeți cuminți și păstrați lucrurile astea, de cinstire, pe unde v-o fi dat să trăiți, că *ăștia* le iau și le-aruncă. Lor – făcu ea un semn scurt cu mâna spre mormânt – nu le mai trebuie nimic.

— De ce să le ia, nană? Ce rău fac lucrurile astea? cuteză una s-o-ntrebe, cu un glas pierit, ca și când Despa ar fi hotărât soarta lucrurilor și pe-a oamenilor.

— Femeie, pe mine degeaba mă-ntrebi, iar pe-aceia nu-i poți întreba.

— De unde știi dumneata? se repezi la Despa alta, care-avea mâinile goale.

— Femeie, dacă le-au șters mormântul, ce gândești tu c-ar face cu lucrurile de cinstire a morților?

— Ia lasă dumneata! Că oameni or fi și ăștia, de ce să le ia? Ce, n-avem și noi dreptul să ne cinstim morții?

— Am avea, da' nu mai avem nici un drept.

Făcu semn a pagubă și se depărtă.

Celelalte se repeziră și așezară cum se pricepură ele mai bine lucrurile pe mormânt, orânduindu-le spre cele patru zări.

Despa se-ndreptă spre dâmb cu pasul ei apăsat de munteancă, izbind pământul, scurt, sub talpă. Sus, pe dâmb, înfigându-se bine-n opinci de parcă s-ar fi temut să nu-i fure careva pământul de subt picioare, își potrivi

catrințele. Își învârti capul roată ca să vadă dacă-i stau hainele cum se cuvine, apoi, cu mâinile-ncrucișate la piept, privi în depărtare, dreaptă și semeață, ca o zeitate a locului. Rămase multă vreme cu privirile duse printre ierburile care-ascundeau mormântul celor de-un neam cu ea. Pierduse mai demult tot ce-avusese.

Uitându-se la mormântul ascuns – nu de vreme, ci de mână de om – simți că pierde iar totul: a doua oară.

«Nouă ce ne-o fi rămas?», se-ntrebă ea. Mai stătu așa copleșită de-ntrebare, pe urmă scoase de la brâu un fluier de lemn ca nisipul, lustruit și crestat cu semnul soarelui de sus până jos. Îl privi. Parcă l-ar fi văzut pentru întâia oară. Își șterse buzele cu năframa, apoi le unse cu un bulz de seu. Începu să zică din fluier un cântec lin cu sunete puține care veneau firesc unul după altul, ca noaptea după zi. Cum s-ar fi tălmăcit cântarea aceea? Nu era nici de jale, nici de bucurie. S-ar fi putut spune cântare a trecerii prin lume, cântare a vieții care se duce. Cântare despre neschimbătoarea veșnicie.

Femeile-ascultară-ncremenite. Ele nu pricepeau – sau se făceau că nu pricep – supărarea pe care lucrurile aduse de ele la mormânt le-ar fi pricinuit-o romanilor; în schimb, sunetul fluierului le oprise răsuflarea de teamă. În mintea lor, el răsuna ca o toacă de primejdie, căci putea să trezească mânia învingătorului. Temătoare de puterea cuvântului, a cântecului și-a toate câte nu pot fi pipăite și văzute, se depărtară-n tăcere. Despa își cânta mai departe cântecul ei de-nfrățire cu zeii, cu sufletele celor plecați, cu firea-nconjurătoare.

Lângă mormânt mai rămăsese una singură. Tânără. Se-așezase pe jos, cu genunchii ridicați, cu cămașa și cu catrința cuviincios strânse peste picioare. Lângă ea avea o traistă din care scosese capul o vietate. Despa luă fluierul de la gură și oftă o dată lung. Șterse gura fluierului și-l puse la brâu. Mai privi iarăși roată, apoi, cu pasul ei apăsat, coborî dâmbul și se-apropie de ființa rămasă lângă mormânt.

— Cântecul nu poate să li-l ia nimeni și nici să-i schimbe locul. Cântecul e-al lor, îi spuse Despa necunoscutei. Ai pe cineva aici? continuă ea fără nici-o-ntrerupere, arătând mormântul cu bărbia și uitându-se-n ochii celeilalte, care, cu-o mână, mângâia capul unui cățel ascuns într-o traistă.

Fata deschise gura, o-nchise la loc, răsuflă adânc și deschise iar gura din care ieși un sunet abia șoptit.

— Eu n-am pe nimeni nicăieri. Doar câinele ăsta.

— Și de unde ești, draga nanei?
— De nicăieri.
— Cum poate fi cineva de nicăieri?
— Sunt copil găsit, rămas din războaie.
— Și unde-ai trăit tu pân-acum?
— M-am trezit într-o casă. Am slujit acolo.
— Și-acum?
— Ai casei nu mai sunt. Am rămas pe drumuri, sub cerul cu stele.
— Toți am rămas așa. Cum te cheamă?
— Asta. Pe cățel – Lupei.

Asta uitase de când nu mai vorbise. Legământul de tăcere, făcut cu ea însăși, nu mai putea fi ținut, cât ea avea să umble fără adăpost.

— Asta?! N-am mai auzit numele ăsta.
— Nici eu.

Tăceau din nou.

Cățelul stătea nemișcat, cu urechile pleoștite subt palma Astei, care nu-l mai mângâia.

— Nană, ce să mă fac eu? Acum e vară, stau sub stele, mai mănânc rădăcini, verdețuri, mai am un pic de făină ascunsă, mai prind o oaie, o mulg. Dar când s-o pune vremea? Unde să mă duc?

Asta se opri deodată și-și ținu răsuflarea. Nu mai vorbise-atâta de nu mai știa când.

— Unde să te duci? Unde să ne ducem toți câți am scăpat cu viață? Unde, când *străinii* păzesc fiecare potecă! Vânează cu săgețile pe ăi ascunși prin copaci, îi scot din vizuinile sălbăticiunilor. N-a mai rămas ungher și cotlon pe care să nu-l scotocească. Nu-i scăpare nicăieri. Ceva or face și cu noi. Ne-or pune să muncim și ne-or da vreun adăpost.

Asta o privi cu-ndoială. Așa să fi fost, oare? Ea nu mai vedea nici o ieșire din starea-n care se aflau. Despa nu-i dădea nici o speranță, ci-i înfățișa o posibilitate de supraviețuire. Pe Asta o minuna la femeia aceea fără vârstă seninătatea din privire, din glas, din toată ființa.

— Nană, dumneata ai avut casă, copii, om?
— Avut.

Asta nu îndrăzni să mai întrebe nimic.

— Draga nanei, zeii mi i-au luat tineri și frumoși, ți-era mai mare dragul să te uiți la ei. Așa de frumoși n-ar mai fi fost niciodată. Au fost aleșii zeilor.

Asta se-nfioră și ochii i se umplură de lacrimi. Luă traista cu cățelul și-o așeză pe genunchi, aproape de inimă.

— Nu plânge, draga nanei. Fiecare viață e ca ața pe mosor. Nu se poate lungi și nici înnoda. Așa e datul.

Lacrimile Astei căzură pe botul cățelului care se linse și scânci.

— Mă gândeam că tu ești singură, eu sunt singură. Decât ne-am tângui, mai bine-am merge și-am căuta copiii rămași fără părinți.

— Și ce să facem cu ei? întrebă Asta, uimită c-ar mai fi putut să ia asupră-și grija altora, când ea singură nu știa încotro s-o apuce.

— Le-om găsi un adăpost, le-om găsi ceva mâncare, adică ne-om duce și le-om cere ăstora.

Zidul despărțitor se și ridicase între-nvinși și-nvingători. Învinșii, între ei, nu mai aveau nevoie să-i numească pe-nvingători. Era destul să spună ei sau ăștia, ca să știe despre cine vorbeau.

Despa se aplecă și se uită în ochii cățelului. În privirea ei – ca un petic din seninătatea veșniciei, plutind deasupra timpului și-a timpurilor – fulgeră un fir de duioșie. Își ridică privirea spre zarea cu care părea într-o comunicare tainică.

— Draga nanei, acuma crezi că viața s-a sfârșit. Viața nu se oprește, se poticnește doar. Ai să te măriți, ai să faci copii…

— Cu cine să mă mărit, nană?

— Cu un bărbat, ca toate femeile.

Asta privea neîncrezătoare. Viața ei, ai cărei ani nu-i știuse niciodată – oricum, până-n douăzeci, după spusele celor care-și mai aminteau de vremea când fusese găsită – viața petrecută în cea mai mare parte în bucătărie și-n sala de mese, cu două momente care se deosebiseră de celelalte – când însemnase și ea ceva în ochii ei, însemnând în ochii cuiva – această viață acum era ca apa ieșită din albie. Asta fusese, de când își amintea, în grija casei-domnești. Nu știuse nici de adăpost, nici de mâncare, nici de haine. Dusese-o viață de copil fără mângâiere, dar fără grija zilei de mâine. Era orfană, dar ținuse de casa cuiva, întâmplător de-a domnitorului; acum se vedea singură într-o lume-n care toate se răsturnaseră. Privea nedumerită și speriată în jurul ei.

— Draga nanei, cel mai însemnat lucru în lumea asta e să nu-ți fie teamă de nimic: nici de viață, nici de moarte.

Întinse fetei o mână măruntă și vânjoasă; dintr-o smucitură, Asta se afla în picioare.

— Hai și-om merge, draga nanei. Oameni rămași fără de nici unele au fost și-or fi cât a fi lumea.

*

Când lucrurile se-așezară și-nvinșii fură prinși cu toții, adunați, supravegheați și încredințați că soarta le era în mâna cotropitorilor, aceștia din urmă trecură la opera de pacificare, operă care, pentru dușmanul încăpățânat – cel care n-ajunsese-n imperiu de așa-zisă bună-voie – începea cu dărâmarea punctelor de rezistență ale învinșilor: acelea ce puteau fi asemuite cu stâlpii de susținere într-o clădire. Astfel, toți bărbații învinșilor erau puși să dărâme cetățile pe care ei le-ntăriseră între cele două campanii ale lui Traian împotriva lor, a dacilor. Constructorii și militarii romani, dezertori fugiți la Decebal, și pe care-acesta nu-i înapoiase Împăratului, acuma lucrau cot la cot cu dacii, precum făcuseră și la ridicarea și la-ntărirea cetăților. Fără să le fi șoptit nimeni nimic, dacii începură a bănui că romanii aceia nu erau cu toții dezertori, drept pentru care-și țineau gura față de ei și nici unii cu alții nu mai vorbeau decât despre lucrurile de trebuință. Romanii, bănuindu-se unii pe alții, nu vorbeau nici cu dacii, nici între ei. Bănuiala mocnea peste tot ca buba care coace-ncet. Învinșii stăteau zi și noapte sub supraveghere, în barăci de lemn, construite după modelul castrelor, a căror ordine, disciplină și curățenie erau respectate, după orânduiala romană. Rezervele de alimente găsite-n hambarele, în cisternele și-n depozitele subterane-ale dacilor erau folosite după ce, mai întâi, se-ncercau pe câini și pe pisici, pentru a se vedea dacă nu erau otrăvite. Femeile și copiii, supravegheați de-asemenea, erau folosiți mai ales la muncile câmpului și la transportarea lemnelor necesare construirii de barăci. Dărâmarea metodică a cetăților, piatră cu piatră, ca nimic să nu fie stricat, cădea în sarcina fostelor căpetenii dace rămase-n viață: acestea trebuiau să răspundă față de romani, sub a căror comandă munceau cu toții, foste căpetenii, foști subordonați.

— De ce să dărâme sub comanda fostelor căpetenii? întrebase Hadrian în Consiliu.

Scaurianus se uitase-n podea.

— Ca să-și bănuiască fostele căpetenii, răspunsese împăratul.

— Ca să le bănuiască de ce anume?

— De orice. Că erau înțeleși cu noi dinainte, că s-au înțeles acuma…

— De asta îi tot cheamă Înălțimea-ta la sine?

— Și de asta.

Hadrian tăcuse. Toți dușmanii Romei, fățiși ori ascunși, erau unanimi în părerea că forța Cetății își avea pornirea într-o idee ce i-ar fi putut fi emblemă: *divide ut regnes.* Procedeele unchiului său, procedeele tradiționale de cârmuire a imperiului, nu-i erau pe plac lui Hadrian, care-ar fi avut o mulțime de lucruri de spus în această privință. Tot el se gândise însă că, față de știința conducerii, inconfortul moral pe care i-l cauza aplicarea acestei științe părea – și chiar era – fandoseală. Cine voia să tragă foloase de pe urma celor puternici, din familie ori străini, n-avea dreptul să strâmbe din nas și să vină cu fumuri moral-estetice sau reformatoare. Puterea – dacă și când nu cerea net să fii canalie – oricum, nu-ți îngăduia să fii om de caracter și să-ți treci procedeele prin sită. «Publius Ælius Hadrianus, dragule, Italica[10] te-așteaptă oricând să răsădești varză, dacă ți-e dor de reculegere și dacă disprețuiești într-atâta măririle lumii. Învață de la unchiu-tău, care nu face altceva decât să aplice principiile moștenite *urbis conditæ.* Dacă ești atât de gingaș, retrage-te, meditează prin vreo pustie și treci chiar la creștinism. Ai oricând posibilitatea s-ajungi martir».

*

După ce veneau de la Împărat, fostele căpetenii stăteau cu nasu-n pământ printre-ai lor. Aceștia nu-ndrăzneau să-ntrebe nimic. Ridicau doar câte-o privire care-ncerca să străpungă dincolo de-mpietrirea chipurilor.

Între prizonieri apăruseră trei chipuri noi.

Erau foștii aliați ai lui Decebal care dăduseră bir cu fugiții îndată ce-n rândul dacilor începuse deruta, când unii mureau, alții se omorau, alții se predau romanilor, alții fugeau, alții se-ascundeau: Aruxus, Berbilis și Nibris, pe numele lor, erau căpetenii iazige din teritoriile cucerite de regele Decebal încă pe când cârmuia alături de unchiul său, Duras.

Cei trei veniseră-mbrăcați de sărbătoare, cu steagurile neamului și cu năframă albă legată la fiecare prăjină de steag, încărcați de daruri, cum se cuvenea unora mai mici care veneau să-și caute dreptatea la un mai-mare-al lumii. Veniseră călări, pe cai cenușii, țintați, țesălați și periați de luceau ca oglinda, cu coamele și cu cozile-mpletite codițe subțiri, cu copitele lustruite, cu gâturile-ncordate, mergând în buiestru ca niște animale-nvățate și de neam ce erau.

Doi dintre iazigi erau oameni voinici și semeți: al treilea – mărunt, negricios și crăcănat, ceea ce se văzuse când descălecaseră-n fața

prætorului, unde sperau să fie primiți de Împărat.

După o așteptare, în picioare, îndeajuns de lungă pentru ca să le treacă prin suflet toate spaimele și toate-nvinuirile de nesocotință pe care și le-aducea fiecare lui însuși – căci nesocotință era să te-azvârli în gura lupului de așa-zisă bună-voie – după ce se văzuseră de multe ori morți crucificați, după ce-avuseseră deci timp să-și învețe gândul cu toate grozăviile ce-i puteau aștepta, fuseseră primiți de imperátor.

În fața acestuia puseseră genunchiul stâng în pământ, duseseră mâna dreaptă la piept, înclinaseră steagul, apoi împinseseră la picioarele mai-marelui darurile, care fuseseră primite cu un gest al mâinii imperiale, gest ce voia să-nsemne clemența și favoarea pe care augusta persoană a imperátorului o acorda, acceptând daruri din partea unor barbari.

Darurile, acoperite cu țesături scumpe, lucruri de mare preț, mândrie a neamului celor care le-nchinau, fuseseră așezate pe-o bancă, într-un colț, de ofițerii de ordonanță, trei la număr, câte erau și darurile.

Privirea lui Traian, plutind peste cele trei căpetenii și peste lume parcă, urmăriseră însă atent trecerea darurilor.

Sophronios Celer Ceionius, unul dintre cei trei ofițeri de ordonanță ai Împăratului, pentru ziua aceea, de curând ajuns în preajma acestuia printr-o-ntâmplare pe care-o provocase, urmărea cu atenție fiecare privire și fiecare mișcare a mai-marelui său.

Nu de mult, Sophronios Celer Ceionius, ofițer de ordonanță al răposatului general Gnæus Pompeius Longinus, până-n ultima clipă a acestuia, se-nscrisese pe-o listă de audiențe la împărat. Fiind primit între patru ochi, Ceionius îi relatase viața generalului Longinus, pe-a lui proprie și pe cea a libertului Lucius în captivitatea la Regele dac, pe care nu-l cunoscuse niciodată viu, după cât își dăduse el seama când îi văzuse capul retezat, cum i-l văzuseră toate legiunile și toate *alæle.* Ceionius n-o uitase nici pe fetișcana tăcută și sfioasă, numită Asta, nici pe cățelul Lupei, nici pe tălmaciul Kikinis și nici pe oamenii fără nume și fără grai care-i însoțeau peste tot ca umbra. Îi arătase Împăratului fibula de aur, ultim dar al lui Longinus, lăsat prin testament, și-i predase testamentul răposatului general. Testamentul, pecetluit de trei ori, fusese găsit desfășurat pe masa din camera generalului. Ceionius pusese pergamentul între două scândurele subțiri și-l păstrase ca pe ochii din cap, pentru a-l înmâna Împăratului sau Senatului. Întâmplarea fericită voise ca Ceionius să i se poată înfățișa Împăratului. Acesta îl ascultase cu-același aer desprins de cele-apropiate,

așa cum îi asculta acum pe barbari. Ceionius era sigur că Împăratul știa vorbă cu vorbă tot ce spusese el și că depărtarea la care părea că se află era doar o atitudine de mult repetată și pusă la punct, potrivită și binevenită în orice situație, ca mierea-ntinsă-n calea muștei.

— Oameni buni, ce vă aduce la mine? întrebase Împăratul prin tălmaci, după ce mai întâi le făcuse oaspeților semn să se-așeze.

— Mărite doamne… porniseră toți trei deodată.

Traian duse mâinile la urechi și-i invită prin interpret să vorbească pe rând sau unul în numele tuturor.

Aruxus, Berbilis și Nibris se priviră-ncurcați. Ei nu se vorbiseră ce să-i spună împăratului roman, ci doar să vină împreună la el, socotind ei că mai mare greutate-aveau să aibă trei decât ar fi avut unul singur, în ochii oricui.

Din priviri, Aruxus și Nibris îi dădură de-nțeles lui Berbilis că-l aleseseră pe el să vorbească primul.

Berbilis se ridică în picioare. Părea să aibă cam cincizeci de ani. Nu era prea înalt, dar din cauza mersului falnic și-al felului țanțoș cum își ținea capul – sprijinit în față pe-o bărbie îndesată, care-i dădea o-nfățișare încăpățânată, și-n spate pe-o ceafă groasă și trandafirie – arăta mult peste talia pe care-o avea. Își drese glasul care nu era deloc pe măsura-nfățișării. Împins de foarte departe, parcă, și trecut anevoie prin stratul de grăsime-al gușii, glasul suna înfundat și gâjâit.

În cuvinte puține, Berbilis îi spuse împăratului păsul care-i mânase către augusta sa persoană. Decebal, înainte de-a ajunge Rege, le răpise pământurile și-i silise să se-mpotrivească romanilor.

— De ce nu v-ați închinat nouă înainte ca Decebal să fie înfrânt?

— Ne-ar fi făcut una cu pământul.

— Mda. Și ce-am putea face noi acum? întrebase augustul conlocutor, folosind acel vag plural care putea fi al maiestății, dar și-al senatului și-al poporului roman.

— Ați putea să ne dați pământurile înapoi, pământurile cotropite de Decebal, dușmanul domniilor-voastre și-al nostru.

— Va trebui să ne gândim, răspunsese împăratul, care, deși surprins – n-ar fi putut spune dacă mai mult de-ndrăzneală sau mai mult de naivitatea unei asemenea-ndrăzneli – nu-și arătase în nici un fel mirarea.

Aruxus, mărunțel și-ndesat, cu un păr țepos, tuns scurt, cu-o privire vie și iscoditoare ca de viezure, dădea tot timpul aprobator din cap la spusele lui Berbilis. La cuvintele Împăratului, Aruxus își întrerupea răsuflarea și-și

suspenda privirea, cădea brusc în extaz, ca îndată ce grăia Berbilis să dea iară vioi și-aprobator din cap.

«Minus pendularea asta verticală a capului, barbarul mă duce cu gândul la Plinius, “nepotul”», își spunea Împăratul, reprimându-și un zâmbet și ironic și trist. «Totuși, câtă deosebire între extazul unuia și-al celuilalt! Ăsta de față face tot ce poate ca să-mi sară-n ochi; Plinius “încearcă” să-și “reprime” extazul când se știe privit de mine. Între barbarul ăsta țepos și Plinius e deosebirea dintre un mim de periferie și Pylades. Esența extazului e *însă* aceeași…».

Aruxus pricepuse la fel de bine ca și Berbilis și ca și Nibris că niciunul dintre ei n-avea să-și vadă înapoi pământurile cedate lui Decebal. Când Împăratul Romei se făcea că se mai gândește – «ne mai gândim» – ca și când ar fi avut de cerut sfat sau de dat seamă cuiva, lucrurile erau limpezi. Totuși, după ce pendulase cu capul, de data asta pe orizontală, îndreptându-l când la cei doi tovarăși ai lui, când la Împăratul Romei, Aruxus, cu privirea cuprinsă de-același extaz pe care i-l «inspira» augusta persoană a Împăratului, izbucnise, pe-un glas gros și-mpiedicat, de parcă la fiecare cuvânt i s-ar fi clătinat toți dinții și s-ar fi izbit unii de alții, izbucnise-ntr-o implorare ce-ar fi putut părea fără premeditare cuiva mai puțin dedat cu-ale lumii decât Împăratul: «Doamne, la Înălțimea-ta ne e nădejdea și dreptatea!». Chiar dacă-acest patetism era confecționat, lui Traian îi provoca o stare la fel de neplăcută ca și când el ar fi fost sincer.

Nibris, cea de-a treia căpetenie iazigă, fălos și plin de sine sau, cine-știe, de gândul importanței lui de mai-mare al unui neam, ascultase totul fără participare, uitându-se peste Împăratul Romei, într-un punct în care părea că privirea i se-ntâlnea cu destinul.

Cât timp aveau să mai dureze deliberările cu privire la teritoriile iazige despre care era vorba, cele trei căpetenii aveau să rămână printre foștii lor aliați sau cotropitori – cum voiau să le spună – prin urmare, printre daci.

Din ziua aceea, iazigii nu-și mai văzuseră caii și nu se mai văzuseră între ei. Înainte de-a fi fost despărțiți și dus fiecare prizonier în câte o tabără de prizonieri, se priviseră cu-nțeles, înfrățiți întru aceeași pagubă și-ntru aceeași credulitate. Păcat, gândea fiecare, că Decebal nu putea să-i vadă acum, după ce-ncercaseră marea cu degetul. Chiar dacă romanii i-ar fi lăsat pe toți trei la un loc, ei n-ar fi avut de ce să se certe, ori să se învinuiască unul pe altul. Pornise fiecare de capul lui să-și caute dreptatea. Numai data o hotărâseră împreună.

Acum, cei trei iazigi dărâmau alături de daci așezările militare la a căror întărire luaseră parte nu demult. Nu se putea să nu le fie milă de militari încercați ca Porsilo, Chebrisis și bătrânul Dromihete, os domnesc, care trebuiau să-și împingă oamenii de la spate pentru a-i zori să strice – deoarece romanii stabiliseră termene pentru dărâmarea fiecărei cetăți, până la temelie. De Împăratul Romei, iazigii n-aveau cui se plânge. Doar zeilor. Iazigii dărâmau alături de daci și se gândeau mereu că Decebal nu-i păcălise. Ciudă îi era fiecăruia doar pe sine. Se-azvârliseră nesiliți în gura lupului. Scăpaseră cu viață și cu avut bun pus deoparte. Cine-i îndemnase să vină să-și caute dreptatea la căpetenia haitei? Cât aveau să stea prizonieri la romani? Aveau să mai scape vreodată, să mai fie liberi – cât putea fi cineva liber pe pământ cucerit? Pe oricine-ar fi întrebat n-ar fi știut să le spună. Trebuiau să tacă și să dărâme la cot cu dacii.

Romanii erau uimiți de puterea dacilor de-a tăcea. Nu vorbeau în fața romanilor, nu vorbeau la lucru, nu vorbeau la baie, nu vorbeau nici când rămâneau între ei. Cu toată această mare tăcere, un zvon începuse să umble printre daci și printre romani, despre umbra regelui Decebal care plutea în nopțile-ntunecate pe deasupra cetăților și, mai ales, pe deasupra cetății-de-scaun. Unii văzuseră o umbră uriașă purtându-și capul într-o mână, alții văzuseră umbra Regelui falnic și întreg, doar mare cât munții, de întuneca zarea.

Dărâmarea cetății-de-scaun era supravegheată palmă cu palmă. Fără să se fi spus vreun cuvânt în legătură cu-acest lucru, toată suflarea-nvingătorilor își punea mare speranță în descoperirea tezaurului regesc o dată cu dărâmarea Sarmizegetusei. Dacii nu dovedeau deloc sârg în dărâmarea Cetății. Romanii îi chemaseră de câteva ori pe foștii conducători ai dacilor, pentru a-și manifesta nemulțumirea cu privire la ritmul dărâmării.

— Cred că mai cu spor ar ridica ceva decât să dărâme, Înălțate doamne, cutezase Dromihete să-i spună într-o zi Împăratului, dând glas gândului tuturor.

Încercând să-și domine enervarea, Traian se uitase aspru în ochii albaștri ai bătrânului și i se-adresase cu un glas nițel tremurat:

— Bătrâne, oamenii voștri ar trebui să ne mulțumească de mii de ori că i-am lăsat în viață. Să nu facă nazuri că dărâmă. Să nu uite că i-am lăsat în viață.

La ultimele cuvinte, vocea suveranului roman fusese tăioasă.

Dromihete se uitase mai departe în ochii stăpânului lumii, cu privirea lui din care de mult fugiseră și teama, și disprețul.

«Fiule, spuse Dromihete în gând, i-ai lăsat în viață, fiindcă-aveți nevoie de mână de lucru și nicidecum din mărinimie! Să le mulțumim zeilor că nu ești și smintit!»

— Bătrâne, spune-le oamenilor voștri să-și vină-n minți și să lucreze cum se cuvine, să lucreze *ca pentru ei.* Să priceapă o dată pentru totdeauna că *Dacia este cucerită!*

Ultimele cuvinte ale Împăratului îi izbiseră-n moalele capului pe toți cei de față, care trebuiau să-și bage mințile-n capetele lor de învinși. De multe ori cuvântul îi tălmăcește omului starea de fapt mai bine decât se dezvăluie starea prin ea însăși; o tălmăcește și-o învestește cu calitatea ei de realitate. Un om moare de față cu alții. Toți știau că a murit, dar el nu este mort pentru ei decât după ce-a spus cineva «a murit». Dromihete, Porsilo, Chebrisis, Parianeu, Druxilis și Tantinis, foste căpetenii, chemați de Împărat spre-a fi moralizați pentru-ndărătnicie, știau că sunt înfrânți. Nici moartea, nici setea-ndurată în timpul asediului, nici zidurile de cetăți dărâmate nu-i făcuseră să se simtă mai înfrânți decât cuvintele cu care-nvingătorul le sigila starea și destinul.

— Ce să le facem, mărite doamne, dacă nu vor să dărâme mai cu inimă? izbucni Druxilis cu glasul lui de câine arțăgos, cu gușa și cu bărbiile ca de cocoș, tremurând ca bătute de vânt, acum, de când slăbise. Noi, ăștia de-aici, vă slujim cu credință, dar lor ce să le facem? continuă el, după ce trase aer în piept. Punea atâta suflet în ceea ce spunea, încât ochii stăteau să-i iasă din orbite, ca spor de argumentare.

Lui Traian îi trecu un zâmbet pe buze și-n coada ochiului. Se abținu să nu râdă.

— Îi faceți să-și înțeleagă situația. Străduiește-te să le tălmăcești exact, adăugă el pentru traducătorul imperial.

*

Dacilor le făcu semn să plece. De câte ori da cu ochii de Druxilis, Împăratul abia se ținea să nu râdă. În întrevederile pe care le-avusese cu fiecare fostă căpetenie în parte, încercase să afle cât mai mult despre daci; despre ei ca oameni în timp de pace, despre legăturile dintre neamuri, despre alianțele de familie, ca să-și dea seama de câtă ascultare și trecere se mai bucurau ori s-ar mai fi bucurat fostele căpetenii la oamenii de rând,

precum și cât erau dispuse-aceste căpetenii să devină uneltele romanilor, cum i-ar fi privit semenii lor în această situație și, ca ultim gând, să prindă un fir cât de subțire care să ducă la tezaurul regesc. De pe urma acestor întrevederi, Împăratul Romei trăsese-nvățămintele pe care le putea trage orice-nvingător dacă-i cerceta cu luare-aminte pe învinși, mai ales în prima perioadă a noii situații, când panica era starea lor de căpetenie. În acest fel își dăduse seama că unii dintre foștii conducători daci erau dispuși să-l slujească pentru meritul lui cel mai însemnat în ochii lor: meritul învingătorului. Vedea cum îi pândeau fiecare mișcare, fiecare inflexiune a glasului, cum încercau să-i afle slăbiciunile și cu câtă atenție urmăreau cuvintele-n latină, cei mai mulți prefăcându-se că nu cunoșteau această limbă. Doar în ochii, în glasul și-n purtarea a trei dintre fostele căpetenii nu descoperise nici un semn, cât de mărunt, că aceștia ar fi vrut să-și atragă simpatia ori mila imperială. Ei nu zâmbiseră niciodată în fața Împăratului. În ținuta lor nu se vedea ostilitate nici trufie. Doar mâhnirea demnă a celui care știe să-și îndure soarta. Ei nu vorbeau decât întrebați, iar răspunsurile lor n-aveau un cuvânt de prisos.

În privirea bătrânului Dromihete – când acesta-l privea – i se păruse de câteva ori că vede-ngăduința părintelui pentru fiul rătăcit. Deși n-avea deloc îndoieli că ultimul lui dialog cu fostele căpetenii era ceea ce-i cerea politica, omul din împărat simțea că măcar față de unul dintre învinși greșise: față de bătrânul Dromihete. Dezamăgirea din privirea bătrânului se putea lipsi de tălmăcire. Traian știa că, din acel moment anume, bătrânul avea să-l privească doar ca pe Împăratul Romei și, cu toate că n-ar fi mărturisit-o nimănui, Împăratului Romei îi părea rău după bunăvoința fără scop pe care-o văzuse în ochii acelui bătrân și pe care-o pierduse. Iarăși, nu-i scăpase nici privirea speriată cu care fostele căpetenii, în afară de Porsilo și de Chebrisis, se uitaseră la bătrân când își spusese părerea despre-ncetineala dărâmării. Privirea speriată devenise repede ostilă. Dacii aceia, foste căpetenii, nu dezaprobau cele spuse de Dromihete. Ei dezaprobau curajul bătrânului care nu mai avea ce pierde. Orice năvălitor se folosea de unelte din rândul învinșilor. De când era lumea lume. Nu erau romanii primii năvălitori din lume. Pentru a-ntări împotrivirea față de Roma, Decebal atrăsese unele căpetenii iazige de partea lui. Ei știau că nu mai erau ei stăpâni pe pământurile lor. Decebal îi conducea pe iazigi prin intermediul căpeteniilor iazige. Romanii aveau să-i conducă pe daci și prin dacii care capitulaseră cu ani în urmă și care și-ncepuseră să se-arate, după o vreme

petrecută nu se știa dacă la Roma chiar, oricum la romani. Marea dezertare în fața învingătorului abia începea. Uneltele abia începeau să fie strânse. Aveau să se ivească, la un moment dat, și disensiuni între vechile și noile unelte.

Lui Traian, așadar, nu-i fusese greu să-și dea seama cine dintre fostele căpetenii se temea pentru pielea lui și-a alor lui și cine nu. Pentru el însuși, om trecut prin primejdiile războiului, luptând la cot cu legionarii, era de mirare cum pacea slăbea curajul oamenilor. Era sigur că fostele căpetenii luptaseră cu spada-n mână, că nimeni dintre ei nu s-ar fi lăsat prins pe câmpul de luptă fără să-și vândă scump viața. Și, dintr-o dată, pacea îi făcea să se predea inamicului după o luptă minimă prin niște hățișuri de suflet care tânjeau după bunăstare. Împăratul știa că pe cei pe care-i prețuia nu-i putea folosi.

Druxilis, într-o întrevedere fără ceilalți daci, îl îngrețoșase. Lui Traian îi păruse rău că la-ntrevedere luase parte și Hadrian.

— Mărite doamne, Decebal ne-a silit, spusese Druxilis pe-un ton de mare și dureroasă confidență.

— Ce-nțelegi prin asta?

— Ne-a silit.

— La ce v-a silit?

— Ne-a silit.

— V-a silit să fiți căpetenii? se mirase cu-o ironie-atât de evidentă, că și unul mai prost decât Druxilis – dacă Druxilis era prost – ar fi priceput-o.

— Întocmai cum spuneți.

— Și dacă n-ați fi primit, siliți așa cum ați fost, dacă n-ați fi primit, ce v-ar fi făcut?

— Orice, răspunsese celălalt plin de convingere.

— V-ar fi ucis? întrebase Împăratul, uitându-i-se, cu o spaimă prefăcută, în ochi, în speranța, de fapt, că-l va face să-și plece privirea de rușine.

— Ne-ar fi ucis, rostise acesta fără nici o ezitare.

— Mulți a ucis dintre cei care n-au vrut să fie căpetenii?

— Or fi fost, eu nu-i știu.

— Știi doar că pe dumneata te-a silit.

— M-a silit.

— Ca pe-o fecioară nevinovată, sunase pentru prima oară încet glasul lui Hadrian în grecește.

Împăratul își dusese o mână la gură ca să nu izbucnească în râs. Cu cealaltă îi făcuse lui Druxilis semn să plece. Împăratul nu văzuse niciodată atâta stupoare și-atâta dezamăgire pe chipul lui Hadrian: se uitase-ntrebător la nepotu-său, ridicând din sprânceana stângă.

— Cei fără rușine vor stăpâni pământul.

Glasul lui Hadrian sunase lugubru, iar în privirea lui, aruncată profetic în gol, parcă se oglindea năruirea lumii.

*

Când era de ordonanță la Împărat, Ceionius îi pândea expresia feței, inflexiunile vocii și-și făcea planul ca, într-o zi când mai-marele său avea să fie într-o bună dispoziție evidentă, să-i ceară-ngăduința s-o caute pe fata care cu-atâta devotament îi îngrijise pe generalul Longinus, pe libertul său, Lucius, și pe el, centurionul Ceionius, în captivitatea lor la daci. Zilele treceau, Ceionius știa fiecare cuvânt pe care-avea să-l spună Împăratului, însă dispoziția acestuia nu i se părea niciodată potrivită cu cererea lui. Așa o fi fost cu împărații, se gândea Ceionius, fiindcă nu era zi în care să nu vadă nori pe fruntea lui Traian. Înseninările erau de clipe, ca-n zilele mohorâte când soarele te păcălește din când în când. Ceionius, fără să aibă argumente, simțea că Împăratului nu-i convenea ceva în legătură cu el, Ceionius. Un gând pe care Ceionius nu și-l spunea clar nici lui însuși, îl îndemna să creadă că Împăratului nu-i plăcea să-l aibă chiar lângă dânsul pe fostul ofițer de ordonanță al fostului lui camarad de arme, Longinus, și că-l luase pe lângă sine tocmai pentru a-i spulbera închipuirea că Împăratul ar fi preferat ca nimic să nu i-l fi amintit pe Longinus. Același gând îi șoptea lui Ceionius că anumiți martori nu fac niciodată plăcere, în cazul când nu sunt chiar supărători. Ceionius nu spusese nimănui, în afara Împăratului, povestea generalului său Longinus și nu îndrăznise să-ntrebe nimic în legătură cu Lucius și cu tălmaciul Kikinis, care era un purtător de cuvânt între romani și daci și despre care nu mai auzise. «Dac-ai s-aștepți să-l vezi pe împărat vesel de să nu-și mai încapă-n piele, au să te-apuce bătrânețile și n-ai să mai pui o vorbă pentru fata aia. Dac-o mai trăi… Dacă vrei să-i faci un bine, ia-ți inima-n dinți și vorbește. Altfel, nevasta și copiii din Italia îți sunt de-ajuns…».

Întâmplarea îi venise centurionului în ajutor, cum vine de-atâtea ori și celor grăbiți, dar și celor nehotărâți.

Femeile și copiii erau adesea percheziționați, subt pretextul că lipsea ceva din inventarul paznicilor de tabără. Gărzile mai puneau astfel mâna pe obiecte frumoase și prețioase, podoabe de aur și de argint, pe care câte o femeie le scotea de prin ascunzători. Aceste controale corporale porneau de cele mai multe ori din inițiativa gărzilor; erau însă și controale ordonate de statul-major imperial. Acestea se făceau în speranța de-a prinde vreun fir care să ducă la tezaurul regal. La un asemenea control, asupra unei fete se găsise un inel de aur cu-o piatră cât oul de porumbel, lucioasă și verde. În interiorul inelului erau scrise o dată și-un nume: Gnæus. Controlul era făcut de gărzi. Posibilitatea lor de-a dosi obiectele exista. Iuțeala de mână, pe de-o parte, și nebăgarea de seamă, pe de altă parte, concurau la dispariția multor lucruri și-n acele împrejurări, ca-n atâtea altele. Obiectul păruse prea important pentru a fi dosit, într-o viață comunitară precum cea de castru, ascunzătorile dovedeau ingeniozitate mai mult decât cele dintr-o casă de om, mintea ascuțindu-se pe măsura opreliștilor și-a adversităților. Posibilitatea ca o ascunzătoare să fie descoperită avea și ea mai mulți sorți: proporțional cu numărul oamenilor din castru. Cu părere de rău că un lucru atât de frumos îi scăpase printre degete, legionarul care-o controlase pe fată, simulând o mare mândrie și-o mare mulțumire, predase inelul cu posesoare cu tot mai-marelui peste controale. Nici acesta nu-ndrăznise să-și însușească inelul. Faptul că inelul avea gravat un nume roman nu excludea posibilitatea ca el să fi provenit din tezaurul dacilor. Fata nu fusese-ntrebată nimic de față cu tovarășele ei de captivitate. Ea trebuia împiedicată să vorbească. Nu fusese nevoie, deoarece nu scosese nici un cuvânt. Învățase că n-avea rost să-l contrazici pe-nvingător, nici să i te opui, nici să te plângi împotriva lui. Ea n-avea nimic de ascuns. Dac-aveau s-o creadă bine, dacă nu…

Ieșind din muțenie, Asta lăsase cățelul în grija Despei. Paznicul roman îl lovise cu piciorul în coaste. Cățelul scheunase și se refugiase lângă picioarele stăpână-sii. Și de data asta, fata își ținuse buzele strânse și privise-n jos. Paznicul, pe nume Servandus, se uitase batjocoritor la ea, la Despa și la cățel. Nu mai rămăsese blestem știut pe care Despa să nu-l fi azvârlit în gând asupra lui Servandus. Deși femeile dace nu știau latinește, aflaseră totuși că Servandus făcuse parte din echipe de pedeapsă a militarilor nesupuși. Dacă la mulți oameni brutalitatea cere timp pentru a fi descoperită, prin asta înțelegându-se că cere-mprejurări care s-o facă să răbufnească, pe chipul lui Servandus, rotund, sangvin, cu ochi negri, mici,

iscoditori, din care zeflemeaua și răutatea nu se stingeau nici un moment, brutalitatea se vedea numaidecât. Trupul scurt, rotofei și neașteptat de sprinten, semănând cu-o bășică pe cale să crape de prea mult aer suflat în ea, era-nzestrat cu mâini tot scurte ce se terminau cu niște labe puternice, roșii, din care se răsfirau degetele: cinci caltaboși gata să pleznească. Bășica asta stătea înfiptă-n două picioare, scurte și ele, subțiri, crăcănate, pline de energie și de neastâmpăr. Văzut din spate, Servandus ți-ar fi provocat și milă și silă, ca orice ființă rău alcătuită. Cui îi văzuse privirea nu-i mai venea să râdă. Nimeni nu era mai temut în taberele de femei decât Bășică. Așa-l numeau prizonierele-ntre ele pe Servandus. De câte ori percheziționa vreo femeie, nu uita s-o ardă peste picioare sau peste buci cu-o nuia de alun mlădioasă care lăsa urmă roșie. Dacă s-ar fi aflat singur cu prizonierele nu s-ar fi dat în lături de la bătăi în regulă. Dar regulamentul prevedea că o percheziție nu se făcea niciodată fără cel puțin un martor, dintr-o parte și din alta. Bășică nu vedea pisică sau câine – și se-nmulțiseră animalele pribege – pe care să nu-i lovească ori în care să nu dea cu pietre. Femeile trebuiseră să le bage copiilor în cap că era primejdie de moarte să-l înjure pe Servandus ori să dea cu pietre-n el. Altminteri, aceștia l-ar fi ucis cu praștia după cât le era de urât. Bășică o apucase pe Asta de-un braț, gata să i-l rupă, și trăsese de fată ca și când cine-știe-ce rezistență ar fi opus. Ea nu se-mpotrivise deloc. Fusese-nfățișată lui Scaurianus, care-i luase seama, părându-i-se deosebit de frumoasă. Scaurianus nu lăsase să se bănuiască impresia pe care i-o făcuse fata. El nu era dispus să-și ia răspunderea unui interogatoriu, mai ales că recunoscuse inelul lui Longinus, ceea ce nu comunică nimănui. Toată lumea se ferea să rostească numele generalului mort: de ce s-ar fi apucat el să răscolească uitarea ce se lăsase peste-acest nume? Firesc – la fel ca peste numele oricărui mort, voit – la fel ca peste numele altor morți. Împăratul o putea primi pe fată, cum propusese Scaurianus, peste vreo două ore. Scaurianus îi făcuse lui Servandus semn să plece. Inelul i-l înapoiase fetei, care-l pusese la cingătoare și dăduse să plece.

— Spune-i să rămână, se adresase Scaurianus lui Servandus.

Acesta o trase pe fată de-un cot, de parcă voia să-i smulgă mâna cu totul, și-i făcu semn să rămână pe loc. Asta rămase locului cu ochii-n pământ. Bășică plecă. Scaurianus se uita întruna la perdeaua de gene castanii care băteau din când în când, plecate peste ochii albaștri ai fetei înalte, bălane și subțiri ca un fir de ață.

— Stai jos.

Îi arătase-o bancă, dar fata nu se mișca din loc și nu ridica ochii. Nu se aflau decât ei doi în încăpere: prin urmare, fata știa că ei îi vorbise.

Scaurianus privea la fată și nu mai încerca să comunice prin cuvinte cu ea. După atâtea bătălii încrâncenate, când dușmanul era fără chip, ca un zid care trebuia doborât, el redescoperea că lumea nu era alcătuită numai din tabere. Pe lângă *noi* și *ei* – diviziuni ale lumii – sfios, își făceau iară loc în mintea oamenilor *eu, tu* – diviziuni ale apropierii posibile, materializate-n căldura unui chip, entități de sine stătătoare, purtând un nume. Cu pas șovăielnic se-apropie de fată. Scaurianus – soldat umblat prin războaie, învățat cu lume de toată mâna, făcându-și o disciplină din tăcere și din indiferență, păsându-i prea puțin de a-i fi pe plac mai-marelui său, mai-mare al lumii, Traian – dacă s-ar fi putut vedea cum mergea, ca o vrabie-mpiedicată, spre fata străină din fața lui, s-ar fi prăpădit de râs. Numele lui avea să rămână legat de colțul de pământ pe care se afla, legat de neamul barbar învins și colonizabil, se gândea Scaurianus înainte ca fata străină să intre-n încăpere. Memoria istoriei nu-i era indiferentă… în ciuda nepăsării lui manifeste, Scaurianus supsese, ca orice roman, setea de mărire o dată cu laptele doicii; și, ca orice roman de neam, Scaurianus fusese-alăptat de-o sclavă a familiei. Dac-avea să fie numit guvernator al noii provincii, numele-avea să-i fie reținut de analiști, de epitomatori, măcar în listele de guvernatori ai provinciilor imperiului. Vederea fetei, care se afla acum la câțiva pași de el, vie, tangibilă, îi mătură din minte toate gândurile privind istoria. Nu-l mâna spre ea vreo pornire erotică. Simțea nevoia să vadă un om în afara celor pe care obligațiile-l constrângeau să-i vadă și să-i suporte, fiindcă n-ar fi putut spune, cu mâna pe inimă, că-i era drag vreunul dintre cei care s-ar fi putut chema apropiații lui. Fata care-i sta acum în față i se părea întâiul mesager al păcii. Pentru prima oară, Scaurianus simțea că războiul se terminase. Se-apropie de ea cu pasul lui de vrabie împiedicată.

— Fată dragă, se strădui el să-și îndulcească vocea, pentru ca fata să priceapă, măcar după timbru, blândețea cuvintelor.

Fata înțepenise, cu genele plecate. Pleoapele-i băteau rar pentru a-i umezi ochii.

Scaurianus se-apropie și mai mult de ea și simți un miros amărui de cimbrișor. Fata îi văzu sandalele. Își aduse-aminte de alte sandale văzute la fel, în primăvară, printre genele plecate. Prăpădul războiului îi îndepărtase gândul de casa din pădure și de omul blând care murise, căruia nu-i știa

locul de veșnică odihnă, căruia-i trimisese lumină pe apă, în amintirea căruia răsădise-un brăduț.

Un nod îi urcă în gât. Se ținu să nu izbucnească-n plâns. Boabele de lacrimi i se-nnodau în bărbie și se opreau în piepții cămășii. Își duse mâna la gură ca să-și înăbușe suspinele. Cu mâneca își șterse ochii. Printre gene văzu iar sandalele romanului. Acesta o luă de mână și-o făcu să se-așeze pe-o bancă în fața unei mese. Fata nu-și mișcă ochii din pământ. Dacă s-ar fi trezit cu zece, cu-o sută de vlăjgani dând năvală peste el, Scaurianus n-ar fi șovăit o clipă. Acum se-nvârtea ca o pasăre greoaie și neajutorată în jurul tinerei, mângâind-o cu vorbe frumoase pe care ea nu le-nțelegea. Încerca și el cum se pricepea s-o facă să nu mai plângă. Scaurianus voia să-i oprească lacrimile, ca și când ele ar fi pus-o-n cine-știe-ce primejdie. Bărbații arată uneori în fața lacrimilor mai multă grabă și mai multă solicitudine decât în fața sângelui. Poate pentru că lacrimile vin din adâncul ființei, ele povestesc prezentul și trecutul, fiind chintesența unei dureri întinse și cu origini pe care clipa nu le lămurește pe de-a-ntregul. Scaurianus se gândi să cheme un tălmaci. La ce-ar fi folosit? Ce putea să-i spună fata printr-un străin? «Dar eu ce-oi fi, oare?». Nici un traducător, cât de iscusit, nu era-n stare să tălmăcească o viață. Generalul se mulțumi să-i spună întruna: «Fată dragă, fată dragă», și nu-ndrăzni s-o apuce de bărbie ca ea să-și ridice ochii din pământ.

«Oare ce-nsemnăm noi, de pildă pentru copila asta? Ce era viața ei înainte și ce este-acum? Inelul cred că i l-a dat Longinus. Nu pare obraznică, nici hoață. Ce piele frumoasă are. Aurie. Iarna oare s-o albi?».

Scaurianus se gândi să-i dea ceva. Un dar. N-avea nimic asupra lui, nici bani, nimic. Cuiva care până nu demult răbdase de sete, care-acum răbda, bine-nțeles, de foame – fiindcă, pentru moment, mâncarea prizonierilor era numai de dus zilele – i-ar fi căzut cel mai bine o mâncare ca lumea. Scaurianus chemă de pe coridor ordonanța și-i porunci s-aducă repede ce se afla mai bun de mâncare pe la bucătării. Când ordonanța se-ntoarse cu două străchini aburind pe-un fund de lemn, fata înghiți în sec. Nu-și ridicase-o clipă ochii din pământ. Scaurianus îi puse lingura-n mână. Fata ridică ochii din pământ și-i plimbă întrebător și sperios de la străchini la chipul lui Scaurianus.

— Ia, mănâncă! Ia, mănâncă!

Generalul își repeta îndemnul, ca și când această întărire-a cuvintelor le-ar fi lămurit și-nțelesul.

Lăsă mâna fetei pe masă, umplu lingura cu mâncare și i-o duse la gură. Ea-și trase mai întâi sufletul, deschise gura urmărind cu privirea mâna generalului și sorbi zeama din lingură. Dădu o dată scurt din cap, apucă lingura cu nădejde-n mâna dreaptă și se-apucă de mâncat. Se putea spune că mânca așezat, metodic, ca un om învățat să aibă rost la orice făcea. Generalului îi venea să râdă când o vedea cât de concentrat privea în strachină, cu ce mișcări energice ducea lingura la gură, cum i se-acoperiseră fruntea și aripile nasului de sudoare. Părea că nu-i mai pasă de ochii străini. Aplecă fiecare strachină și se strădui să ia cu lingura ultima picătură dintr-una, ultima fărâmiță din cealaltă. O bucată de pâine o-nveli într-o năframă și o vârî la cingătoare, de unde scosese-un petec alb, cu care se șterse de nădușeală și la gură. Adună apoi cu buricele degetelor firimiturile și-și linse degetele. Lui Scaurianus i se strânse inima când o văzu. Asta se ridică în picioare și se-nclină adânc în fața generalului. Îl întrebă apoi din ochi unde să ducă vasele. Tot din ochi, generalul o făcu să priceapă că trebuiau lăsate pe loc. Fata rămase-n picioare și coborî privirea. Scaurianus se uita la ea în voie. După felul cum se purta, se vedea că fata era de obârșie modestă, învățată să servească și nu să fie servită. O ființă simplă, care nu se rușina să ia acasă ce nu mai putuse mânca și nici să lingă firimiturile de la masă. Puțin îi păsa ei de ce *«se face»* și de ce *«nu se face»*. Felul cum se mișca, sfios și plin de cuviință, era al omului cu bun-simț de pretutindeni. Cum stătea în picioare, cu ochii plecați, nemișcată și tăcută, avea în toată făptura ceva de om al nimănui. Gurguiele opincilor, înalte, perfect paralele, aduceau a sem»ne de-ntrebare. Mâinile-i odihneau cuminți pe lângă trup, ca malurile pe lângă o apă. Scaurianus se-ntreba dacă bucata de pâine o luase pentru ea sau pentru altă năpăstuită din tabăra de prizonieri. Nu știa cum să afle acest lucra. Nu voia să cheme tălmaciul. Dialogul mut dintre el și fată, rotund și fără fisuri, s-ar fi stricat. S-o-ntrebe prin semne i se părea de-asemenea nepotrivit. Cinetica uneori compromitea și cele mai frumoase și mai cinstite intenții. Gesturile puteau părea nelalocul lor, mai ales când nu-nsoțeau cuvinte, și, mai ales, puteau fi ridicole. Scaurianus nu voia să riște. Ar fi putut să-i ceară lui Traian – pentru a respecta ierarhia – fata asta și, desigur, Împăratul nu l-ar fi refuzat. Nu-i plăcea să ceară nimănui nimic și mai ales lui Traian, nici măcar un fleac, fiindcă ce-nsemna o prizonieră umilă, dintre mii și mii de prizonieri? Scaurianus își opri un oftat. Orice ofițer care-ar fi avut chef să-și ia o femeie dintre prizoniere – pentru servicii gospodărești, gătit, spălat, curățenie, și chiar pentru-a fi femeie doar – ar fi

luat-o și n-ar fi întrebat pe nimeni. Seara ar fi trimis-o înapoi în tabără și nimeni nu s-ar fi sinchisit. Scaurianus știa despre sine un lucru: că nu se pricepea să facă nimic cu nepăsarea lucrului firesc. Pentru el, toate se complicau, toate luau proporții disproporționate față de realitate, inima i se umfla și i se micșora. Îi bătea ca o tobă, ca apoi abia să mai ticăie, pentru ceea ce alții nici nu băgau de seamă. Un nod cât un vârf de ac în țesătura togii îl nemulțumea și-l neliniștea. I se părea că toți ochii aveau să se oprească asupra acelui nimic de parc-ar fi fost cât Palatinul. Un coș, o pată minusculă pe față îl făcea să nu iasă din casă de parc-ar fi avut pojar. Un cuvânt spus de el cuiva sau spus lui de cineva era analizat, întors pe toate fețele, scuturat, puricat și transformat în buric al pământului. Toate cuvintele spuse ori auzite se săpau în mintea lui ca-n bronz. Nu-și comenta neliniștile cu nimeni. Nu simțea nevoia confidenței și-avea oroare să i se facă mărturisiri. Cu nevastă-sa, pe care nenumăratele lui obligații îl făceau s-o vadă destul de puțin, era în relații cordiale, în sensul unei politeți reciproce și-al respectării unor aparențe. Nu cercetase niciodată dedesubtul acestor aparențe și nu-ncurajase pe nimeni să i-l dezvăluie. Atâta timp cât nevastă-sa nu găsea de cuviință să schimbe relațiile dintre ei, el nu vedea pentru ce-ar fi zdruncinat comunitatea de interese care-i lega. Firea complicată, ezitările – frâne permanente în calea finalizării dorințelor – îl feriseră de complicații sentimentale adevărate, reducându-le numai la trăiri virtuale sau la apropieri fără urmare. Scaurianus era un singuratic. Tăcea nu doar din prudență și din abilitate – cum se credea – ci, mai ales, pentru că tăcerea nu jignea. Și nici singurătatea. Scaurianus nu cunoștea pe nimeni în a cărui prezență să se simtă la largul lui la fel ca-n singurătate. Fata străină îi trezea o puzderie de gânduri, ca niște scântei neașteptate, care-i dădeau o stare de neliniște-nvăluitoare și plăcută, uitată de nu mai ținea minte când. O privea pe străină cu o milă nesfârșită. În inima generalului, înghețată de prea multa și neîndurătoarea priveliște-a lumii, variată-n monotonia ei de neclintit, sau monotonă-n previzibila ei varietate, se topea un sloi. Într-o încăpere demult încuiată și cu obloanele-nchise pătrundea aer și lumină. Dacă i-ar fi cerut lui Traian fata? La acest gând, în jurul sloiului topit cobora îndată grila cu țepi a convenienețelor. Scaurianus stătea descumpănit în fața alegerii pe care-o avea de făcut între o pornire firească și respectarea normelor pe care singur și le impunea, când din afară apăru soluția de moment: prizoniera era luată și dusă la Împărat. Înainte de-a părăsi încăperea, Asta se opri în dreptul generalului, își duse mâinile la piept și se-

nclină. Rămas singur, Scaurianus închise ochii și stătu așa, cu gândul legat de virtualități.

*

Astei i se opri răsuflarea când dădu cu ochii de Ceionius, dar nu arătă că-l recunoștea. N-avea cum să știe dacă lui îi convenea să se afle că ei doi se mai văzuseră cândva. Dacă vreodată viața i l-ar mai fi scos în cale pe Seguris, fiul lui Bicilis, Asta s-ar fi făcut la fel, că nu-l cunoștea. Seguris era primul om datorită căruia Asta căpătase-nsemnătate în propriii ochi. Până atunci, nimeni n-o băgase-n seamă. Era strigată doar pentru a i se porunci ori pentru-a fi mustrată. Slujnicele mai bătrâne din casa-domnească aveau copiii și grijile lor. Iar ea avea adăpost, haine, mâncare, cine de ce să-i fi dus grija când cei din jurul ei n-aveau nici dânșii mai mult. Când Seguris pusese ochii pe ea, Asta se ferise cât putuse de ochii lumii, dar acolo unde oamenii trăiau în comun, cum se-ntâmpla cu slujitorii domnești, era greu de păstrat o taină. Pântecele-ncepând să i se umfle, crezuse că avea să-și aducă și ea copilul pe lume ca și celelalte slujitoare, fără ca cineva să-și bată capul că o fată a nimănui a mai dat viață unei făpturi. Poate că așa s-ar fi petrecut lucrurile dacă Seruca, mai-marea peste slujitoarele domnești, n-ar fi găsit de cuviință, pentru păstrarea bunelor rânduieli, să-i aducă la cunoștință cele întâmplate, mai întâi nevestei lui Bicilis, ca fiind cea mai interesată. Pe negândite, Seguris fusese trimis departe, la înalte-nvățături, într-un loc numit de unii Pont, de alții Mare. Într-o zi, după un somn lung și greu ca bolovanul, a cărui durată n-o știa, Asta înțelesese că pruncul nu mai era în pântecele ei. O trecuseră mai întâi spaimele care-l trec pe om față cu lucrul nefiresc, apoi spaimele bănuielii că mâna omului ar fi putut avea un amestec. Dacă nu s-ar fi trezit în altă cămașă decât cea cu care se culcase de cu seară și pe care n-o mai văzuse niciodată, poate-ar fi crezut că toate erau închipuire. După ce se dezmeticise din groază și din uluială, începuse jalea după viața pierdută și după tot ce se ducea o dată cu ea. Nu-ntrebase pe nimeni nici un cuvânt în legătură cu somnul care-i schimbase viața, nu dăduse nimănui de-nțeles că ar fi bănuit pe cineva. Era sigură, fără să-i fi spus nimeni, că Seruca, mai-marea peste slujnicele domnești, era mâna prin care se-mplinise porunca de sus. Fiul primului sfetnic domnesc nu trebuia să aibă copii din flori, mai ales înaintea căsătoriei, care trebuia să fie-o alianță cu cineva de-același rang cu el. O amărăciune-apăsătoare își făcuse loc în sufletul Astei, abia ieșită din copilărie. Până atunci, ea trăise ca

buruienile care-și ridică tulpina când răsare soarele, și care se lasă-ntr-o parte când vine-ntunericul. Dintr-o dată, viața căpăta înțeles, îi trezea întrebări și-ncepea să se măsoare prin «înainte» și «după». «Înainte», viața fusese-o grămadă de lut, abia «după» luase forme care de care mai neliniștitoare. Peste toate stăpânea bănuiala, otravă a sufletelor, care nu ucide, însă aduce boală fără leac, Privirile furișe pe care i le strecura Seruca o-ntăreau pe Asta în bănuieli. La-nceput se temuse și pentru viața ei, la care nu mai ținea deloc după cele-ntâmplate. Curând își spulberase temerile. Dac-ar fi avut de gând s-o ucidă, o ucideau de la-nceput. N-o-ndepărtaseră de la Curte, ca să nu se-apuce să vorbească, se gândea ea. Socotind că mare lucru nu mai avea de spus nimănui de când Seguris plecase, Asta hotărâse-n sinea ei să nu mai vorbească decât la mare nevoie, cum ar fi fost vestirea unui foc sau a năvalei de ape, împrejurări în care chiar și pustnicii din munți, numiți decenei sau pustnici ai gândului-în-sine, își întrerupeau legământul de surzenie și de muțenie față de viața din afară. Asta umbla numai cu ochii plecați și cu buzele strânse. Nici cu Lupei nu vorbea. Îi arăta iubirea prin mângâieri, prin mâncare bună, când se putuse. Cățelul, în prezența ei, nu scotea nici un sunet. Scâncise doar când îl izbise Bășică. Iar dânsa ieșise din muțenie doar în fața bătrânului Dromihete, la praznicul din casa-domnească de oaspeți, ceea ce parcă se petrecuse cu veacuri în urmă; și înaintea generalului roman, căruia-i rostise numele și față de care-și rostise numele, la stăruințele aceluia. Generalul mort și căpetenia de-acum, despre care nu știa cât de mare era, se numărau printre puținii oameni care, de la-nălțimea unde se aflau, o băgaseră-n seamă, se gândea Asta. Ea se trezise la Curtea domnească, lucru pe care-l aflase când avusese vârsta să priceapă, dar se-ntrebase de multe ori dacă Regele sau Regina ar fi știut cine era dac-ar fi dat față-n față cu dânșii. Pricepuse mult mai târziu că pe toate treptele poți fi mai mare, mai mic; și chiar slugă fiind erai în măsură să tragi sfori și să te bagi pe subt pielea cui trebuia; și că acesta, la un moment dat, nu mai avea cum se lipsi de tine, într-atâta ajunseseși de vârât în ițe. Asta era încredințată că Seruca, de pildă, era în stare să te urce, să te coboare, să te-nfunde și că prinsese cheag bun pus deoparte, ce se putea măsura cu-al celor mai însemnați dregători. Slugile știau taine multe prin care-și aveau la mână stăpânii. La urma urmei, Bicilis ce fusese la obârșie? Feciorul unui strângător de biruri, săltat dintre slugile domnești. În urma prăpădului, cum numea Asta războiul, lui Bicilis și nevesti-sii – ca și Serucăi și altor slujitori domnești – li se pierduse urma, de vreme ce printre

morți nu-i văzuse nimeni. Pentru Asta, războiul, terminarea lui și înfrângerea dacilor însemnau un lucru sigur: schimbarea stăpânilor. Pe vechiul stăpân, Regele dacilor, îl văzuse numai când acesta pleca la vânătoare, la taberele militare sau la război, stând și ea la rând cu toți slujitorii să-l întâmpine și să-l petreacă: îl întâmpinau cu ciuturile pline de apă, după datină, și-l petreceau din ochi până ce nu-l mai vedeau. În apropierea lui se aflase doar când adusese la masă, o singură dată, în casa de oaspeți, în primăvară. Cât îl zărise printre pleoapele coborâte, i se păruse îngândurat și mohorât. Pe Doamnă n-o văzuse aproape niciodată, fiindcă Asta n-avea rangul de-a o sluji pe soția stăpânului țării.

*

Acum știa și vedea că țara nu mai era a dacilor. Era a unui domn care domnea peste-o țară foarte mare, venit dintr-un loc de-i zicea Roma. Asta, afară de cetatea-de-scaun, de așezarea cu popor de rând dimprejurul acesteia și de pădure, nu văzuse altceva în viață, așa că nu-și închipuia peste ce fel de țară domnea noul stăpân. I se părea de necrezut ca ea să se afle în fața unui domnitor atât de-nsemnat. El nu putea fi decât bărbatul cărunt și mijlociu de stat din fața ei, celălalt fiind Ceionius. Ceionius, în poziție de drepți, îi spunea ceva Împăratului. Împăratul spuse un cuvânt. Ceionius făcu stânga-mprejur. Apoi se-apropie de Asta și-n dreptul fetei întinse mâna dreaptă cu palma desfăcută.

— Asta. Sunt eu, Ceionius.

Asta își înțelese numele, precum și pe-al lui Ceionius. Nepricepând cuvintele dintre cele două nume, duse mâinile la piept și-nclină capul privindu-l nedumerită pe el mai întâi, apoi pe Împărat. Împăratul îi făcu semn traducătorului să se-apropie de cei doi. Acesta îi tălmăci Astei în limba ei cuvintele lui Ceionius. Fata se lumină la față și făcu un gest de aprobare cu capul.

— Să nu-ți fie teamă! Gărzile au găsit asupra ta un inel scump. Eu i-am spus Înălțimii-sale că trebuie să fie vorba de inelul lăsat ție prin testament de generalul Longinus.

Ceionius vorbea repede și cu vocea tremurată, făcând pauze în mijlocul cuvintelor. Tălmaciul ridica mereu dintr-o sprânceană și-o lăsa în jos după ce pricepea înțelesul celor spuse.

— Cum zici că era inelul? întrebă Împăratul pe neașteptate.

— Cum am mai spus Înălțimii-voastre: de aur, cred, cu-o piatră cât oul de porumbel. Înăuntrul lui scria o dată și un nume, se grăbi Ceionius să răspundă, știind că lui i se-adresase-ntrebarea.

În timp ce ei vorbeau, Asta scoase de la brâu o pungută, îi desfăcu băierile și-o răsturnă în palmă. Rămase cu mâna-ntinsă, fiindcă nu știa cui să arate inelul.

Când i-l luă din mână, Ceionius îi strecură un zâmbet printre gene și-i apăsă palma, ca ea să știe că-ntr-însul avea un om în care se putea încrede.

Fata puse din nou pungula la cingătoare.

Împăratul adulmecă aerul. Simțise miros de ierburi de câmp. Acum se uita la veriga inelului și citea numele, «Gnæus», și o dată. Probabil a logodnei sau a căsătoriei lui Gnæus. Îți amintea, din testamentul generalului, că perechea inelului i-o dăduse lui Lucius, inelul în care trebuie să fi fost gravat numele soției lui Longinus. Fetei ăsteia îi lăsase inelul cu numele lui. Împăratul se uită mai bine la dânsa. Ființa ei subțiratică, bălană și arsă de soare, semănând cu vrejurile anumitor buruieni, care pot fi îndoite-n toate părțile fără să se frângă, părea învăluită-ntr-un abur de nedumerire.

*

«Ce-o fi-nțelegând oare ființa asta din istoria lumii?», se-ntreba împăratul.

Un zâmbet pe jumătate trist, pe jumătate ironic îi miji în colțul gurii.

Se uită iară la inel.

Îl întoarse-n palmă, îi citi inscripția din nou și-ncercă să-și aducă aminte ce făcuse el la data căsătoriei lui Longinus.

Cu zece zile mai devreme – în același an, în aceeași lună – se-nsurase și el. În amintire văzu ochii Plotinei. Îi cereau indulgență pentru neamurile ei, negustori bogați care nu păcătuiau prin prea mare distincție, și indulgență pentru tot, ca și când s-ar fi simțit vinovată că unirea unui bărbat cu-o femeie cerea un anume tipic. Împăratul respiră adânc. Mirosul de ierburi. În minte-i înviase și cununa din flori de lămâi împletite atunci în cinstea miresei. Chipul fetei abia se mai zărea din prea multele falduri ale nupțialului flammeum. Vălul portocaliu, cum cerea tradiția, nu se potrivea cu fața ei, albă ca petala de tuberoză. Tunica recta albă, prea amplu drapată și strânsă-n talie, cădea ca pe-o furnică. Totul era prea mult pentru făptura pirpirie a tinerei. Familia ei nu putea scăpa o asemenea ocazie de-a-și arăta

opulența. Iar ea nu-ndrăznise să li se-mpotrivească. Fiecare privire de-a Plotinei spunea cu câtă nerăbdare aștepta sfârșitul ceremoniei. Fața prelungă a fetei străine aducea cu chipul din tinerețe al împărătesei, doar că pe chipul Plotinei, de când se știa, se deslușea o melancolie-nsoțită de neliniște, în timp ce pe chipul fetei se citea o seninătate nițel uimită, seninătatea resemnată a omului simplu, aflat față-n față cu vicisitudinile sorții.

«Ce-o fi-nsemnând ocupația romană pentru copila asta? În momentul de față înseamnă răsturnarea multor obișnuințe, traiul cu femei străine la un loc, iar la un moment dat, legat de dărâmarea cetăților și de trecerea la noua ordine – despărțirea de familie…». Se uita la fată prin piatra inelului. Imaginea avea culoarea firului de iarbă crudă, iar fata se depărtase și se micșorase. «Piatra asta seamănă cu-ntâmplarea care-ți modifică părerea asupra lumii. Și-o bătătură-n talpă e de-ajuns pentru a-ți modifica părerea asupra lumii!».

*

— Întreab-o a cui e și câți ani are.

Ceionius deschise gura, ca unul care cunoștea puținele elemente ale biografiei foarte simple a fetei. Obișnuința de-a nu vorbi ne-ntrebat și făr-a cere permisiunea îl făcu să renunțe și să-l lase pe tălmaci să-și facă meseria.

Ea trase mai întâi aer în piept, apoi se-nfipse mai bine în opinci, ca pentru un drum lung și anevoios.

— Sunt a nimănui. Copil rămas de părinți din războaie. Nu știu câți ani am.

Rostea cuvintele moale, tărăgănat și oarecum stânjenită că trebuia să spună, a câta oară nu mai știa, același lucru ce-i amintea singurătatea ei pe lume.

— Și unde-ai stat până acum?

— La Curtea domnească.

— Și ce făceai acolo?

— Slujeam la bucătărie.

— Pe Regele Decebal îl știai?

Fata nu prea-nțelesese întrebarea.

— Pe Rege l-ai văzut?

— De departe, de multe ori. De aproape – o dată, când am adus la masă, la casa de oaspeți.

Traian n-avea de gând să insiste asupra acestei case de oaspeți.
— Și cum ți s-a părut Regele?
Ea dădu din umeri.
— Îm?
— Om ca toți oamenii.
— Știi cine sunt eu?
Fata se uită descumpănită, fiindcă nu-și dădea seama ce era potrivit să spună.
— Ești domnul mare venit de departe să ne zguduie.
I se uită drept în ochi să vadă: greșise au ba. Fața suveranului Romei se destinse, colțurile gurii îi căzură.
— Și eu cum îți par? întrebă după o pauză, ca să-i dea timp să-și revină după-ntrebarea grea de mai-nainte.
Ceionius abia mai ținea suflet în el, de teamă ca fata să nu spună vreun cuvânt care să nu fie spre binele ei. Fata se-nsenină. Întrebarea asta era ușoară, fără capcane.
— Om ca toți oamenii.
Împăratul se uită cu un zâmbet melancolic în ochii fetei. I se păru că-n albăstrimea lor zărește-ntristarea pe care oricine o simte-n fața lucrului pe care nu-l poate schimba.
De totdeauna, lui Traian îi plăcea să stea de vorbă cu oamenii simpli și, mai ales, să-i asculte vorbind fără ca ei să se știe observați. «“Om ca toți oamenii.” Doar cu griji mai multe. Unde ești, Plinius, s-o auzi!». Un val de tristețe îi trecu prin suflet. În mohorala din jur, în apăsarea care-i venea pe căi nevăzute – cum nu se putea să nu simtă sau măcar să bănuiască un învingător, fiindu-i dat să ghicească și-n apa pe care-o bea amărăciunea învinșilor – în atmosfera de ostilitate mocnită prezentă-n toate câte-l înconjurau, răsăreau deodată două lumini albastre pline de nedumerire și de sfială. Cât era de-odihnitor și de reconfortant să se uite pe sine privind în albastrul netulburat al unor ochi. Dacă nu i-ar fi fost urât să dea motiv de glume statului-major, ar fi oprit-o pe fata străină pentru treburile casnice, fiindcă nu știa cum să le numească altfel, pe care sigur le-ar fi făcut cu mai multă pricepere decât ordonanțele și-n care ar fi simțit suflet de femeie. «Dar Împăratul Romei nu-și poate permite ce-și permite orice decurion. Nimeni nu e mare fără să plătească!».
Traian roti iară inelul în palmă, îi citi inscripția, se simți copleșit de starea proastă pe care-o dă nemulțumirea de sine, nemulțumire permanentă

legată de numele de pe inel, mai duse piatra în fața ochilor, depărtând și micșorând fata, pe care parcă aerul din spate o sorbea ca s-o fure privirii lui, închise o clipă ochii, îi deschise și-i făcu semn să se-apropie.

Nedumerirea ei creștea cu cât se-apropia de Împărat.

«Cele mai minunate ființe sunt cele care nici nu bănuiesc cât sunt de minunate».

Mirosul de ierburi de câmp se făcea mai simțit cu fiecare pas al fetei.

Fata se opri. I se păru, probabil, că se-apropiase prea mult, și se dădu un pas înapoi, de-a-ndărătelea.

Împăratul știa că nu se cuvenea să facă el pasul care-i despărțea. Îl făcu. Dacă n-ar fi avut martori, nu știa cât ar fi stat suspendat între două lumi, cea copleșitoare, apăsătoare și-atât de cunoscută a rutinei și lumea atemporală a unei priviri. Luă mâna fetei, îi deschise pumnul și-i puse inelul în palmă, închizându-i pumnul la loc.

O lumină fulgeră o clipă în ochii albaștri nedumeriți. El îi făcu semn că poate pleca. Asta ieșise din încăpere.

— Înseamnă ceva numele fetei ăsteia?

Tălmaciul înghiți în sec.

— Nu.

— E un nume obișnuit, frecvent?

— Înălțimea-voastră, nu l-am mai auzit niciodată.

Cu un gest obosit, ordonă tălmaciului să iasă.

— Centurion, când se vor face schimbări de populație, fata asta, Asta, să rămână aici dacă vrea.

Ceionius luă poziție de drepți și salută. Se gândi să-și domine bucuria și să nu-ngenunche în fața suveranului, așa cum i-ar fi cerut inima.

«Asta, fată dragă, poate că or da zeii bine», se gândi Ceionius și, înainte de-a părăsi încăperea în pas de front, se mai opri o dată pentru onor la comandant.

Traian mai întârzie cu privirea și cu gândul dus, înainte de-a se-apuca să citească rapoartele din Pannonia și pe cele din Asia Minor, primite-n aceeași dimineață prin curieri speciali.

După ce-și terminase rondul nocturn și ascultase dările de seamă cu privire la-nvinși, se-ntorsese în *prætoriu* și se lăsase auscultat de Criton; medicul nu putea fi-nduplecat sub nici un cuvânt să nu-și consulte-n fiecare seară augustul pacient, oricare-ar fi fost protestele acestuia. Cu voce monotonă, dar persuasivă prin anumite accente neașteptate-n frază, Criton

își recita constatările și neobosit își făcea recomandările de mult știute pe dinafară de Împărat, în chiar ordinea-n care le psalmodia grecul. Traian se mira permanent de rezistența acestuia la monotonie, de răbdarea și de convingerea cu care spunea mereu aceleași lucruri. Știut fiind că repetarea era principalul mijloc de fixare-n memorie, grecul spera probabil ca măcar un cuvânt dintr-o sută să rămână rătăcit prin mintea împăratului. «Neplăcut e să știi că cineva știe totul despre corpul tău și, prin intermediul corpului, foarte mult și despre sufletul tău», își repeta Împăratul un gând care-i zgândărea totdeauna o stare de neplăcere și mai ales un sentiment de pudoare ofensată, în momentul când auzi trei lovituri ușoare-n ușă. Unul dintre ofițerii de ordonanță îl anunță pe Împărat că un străin, vorbitor de latină, voia neapărat să-l vadă. Vizitatorul insolit n-avea arme asupră-i. Și Împăratul și Criton își îndreptară în același timp ochii spre clepsidra mare.

Miezul nopții nu era prea departe.

În încăpere pătrunse o mogâldeață-nfășurată-ntr-o mantie cenușiu-întunecat, cu gluga streșinită-atât de mult, că-i umbrea toată fața. Mogâldeața se-nclină fără nici un cuvânt și rămase lângă intrare. «Ca un conspirator de pantomimă», își spuse Împăratul – uitându-se la ființa bizară, care părea un copil pipernicit, până în zece-doisprezece ani. Începu să-i bată inima. Simțea un ciocan izbindu-i în coaste. «Ar fi prea frumos», se gândi el făcând un semn ofițerului să iasă.

— Am auzit că vorbești latinește, se-adresă Traian mogâldeței înfășurate în «mantie de culoarea nopții».

Nu primi nici un răspuns.

În mintea omului ascuns la umbra unei glugi se hărțuiau două gânduri potrivnice: să-i vorbească Împăratului de față cu martori, adică de față cu cel care se afla în încăpere, ori să-i vorbească doar lui singur. În cazul în care nu s-ar fi ținut de cuvânt, presupunând că ajungeau la-nvoială, Împăratul ar fi trebuit să ia viața a doi oameni. Oricum, nu putea rămâne mut până dimineața, iar răbdarea imperială nu trebuia pusă la-ncercare.

Omul își trase gluga spre ceafă. Torțele din cele patru colțuri ale-ncăperii, trimițându-și fasciculele convergent, luminau un cap cât pumnul, cu-o față de pergament mototolit și răscopt, cu ochii-nfundați în orbite, verzi ori căprui – era greu de spus – cu-o privire obosită și umilită cum numai în ochii câinilor de pripas se mai vedea. Omul putea să aibă orice vârstă între patruzeci și o sută de ani.

Împăratul se scutură. Un fior ca de-nceput de boală-l străbătu din cap până-n picioare. «El trebuie să fie, după cum l-au descris iscoadele!».

— Sunt aici, mărite doamne, pentru a-ncheia un târg cu Înălțimea-ta, șopti sau mai degrabă șuieră necunoscutul.

Împăratul și Criton îl priviră uimiți.

— Nu mai spune! Împăratul făcu un semn ironic din cap. Și de ce nu vorbești ca oamenii?

— Nu vreau s-audă nimeni ce spun, șuieră mai departe necunoscutul.

— Mai întâi cine ești și de unde vii?

Necunoscutul se-apropie de masa-ndărătul căreia se afla Împăratul.

Așezându-se paralel cu scaunul lui Traian, pentru ca acesta să-i poată vedea din față mâna, omul își scrise cu arătătorul dreptei numele pe tabla mesei, de două ori: o dată cu litere latine, o dată cu litere grecești.

— Doamne, ăsta sunt, și dacă nu m-aș teme de emfază, aș spune că vin din Infern.

Prin dezamăgirea și prin umilința înțepenite-n ochii străinului ca mâlul într-o apă stătătoare, trecură un fior și-o groază care nu puteau fi simulate.

«A simulat zeci de ani o credință pe care n-a avut-o sau cine știe…», își spuse-n sinea lui Traian, și-un gând fugar i-l aminti pe Domițian. «Eu ce-aș fi făcut pentru Domițian?».

— Ei, și care-i târgul? întrebă Împăratul pe ton de glumă, pentru a-și ascunde emoția și pentru a-l pune cât de cât la largul lui pe vizitatorul insolit și-atât de mult așteptat.

— S-ajung la Roma, cu familia și cu avutul meu în schimbul tezaurului dacilor, șopti oaspetele nocturn.

Dacă omul din fața lui n-ar fi fost un trădător, lui Traian i-ar fi plăcut și mai mult hotărârea cu care mogâldeața vorbea unui mare stăpân al lumii: nici temenele, nici cuvinte măgulitoare, nici «speranțe» puse-ntr-un «stăpân luminat», nici alte nimicuri la fel prin care oamenii se umilesc știind de la-nceput că n-au cum se păcăli unii pe alții, dar care se-nscriu nelipsit în codul înșelăciunii.

— Și dacă n-am face târgul?

În vocea lui Traian nu mai era nici ironie, nici glumă.

I-ar fi fost mult mai pe plac să fi descoperit ei, romanii, comoara, fără ajutorul unei trădări. Dărâmarea cetăților era aproape gata și nici urmă de vreun tezaur. Să se mai fi scos și pietrele temeliilor ar fi fost trudă zadarnică. La temelie se poate-așeza un lucru înaintea ridicării zidului.

Dacă dărâmarea cetăților făcea parte din planul imperial de prudență față de-un neam în sângele căruia curgea nesupunerea – de prudență și de umilire pentru prezent, de ștergere din memorie pentru mai târziu – aflarea unei comori o dată cu dărâmarea ar fi fost un dar și singurul element pozitiv care s-ar fi desprins dintr-o uriașă negație.

— Și dacă n-am face târgul? întrebă iar, după o pauză, Împăratul.

— Mărite doamne, eu mi-aș lua zilele, familia mea ar rămâne-acolo unde se află-acum în siguranță, cu avutul nostru, iar Înălțimea-voastră nici în eternitate n-ați afla comoara dacilor.

Omul rosti cu greutate ultimul cuvânt. Dovadă că oarecare rușine mai păstra și-n trădare.

— Și dacă te-am supune la torturi?

Nici Împăratul nu rosti cu ușurință cuvintele, deoarece nu le putea detașa de realitatea căreia-i corespundeau și care-i era urâtă.

— N-ați apuca, doamne. Omul, când știe și când vrea, își poate opri viața.

— Cum? Cu otravă? N-ai avea timp. Pot chema acum gărzile.

— Prin puterea voinței, răsună pentru prima dată glasul străinului, iar privirea pe care-o țintui în ochii împărătescului interlocutor spunea că nu minte și-l făcu iar pe stăpânul lumii să se scuture de-un fior, de astă dată ca la atingerea de lucru necurat. Auzise mai demult că-n Egipt ar fi fost anume vrăjitori care-aveau puterea să oprească viața, pe-a lor și pe-a altora.

— Cine te-a-nvățat să oprești viața?

— Sunt, în munții noștri, pustnici care știu să-nfăptuiască acest lucru și multe altele.

— Ca, de exemplu?

— Să pornească vântul, să-l oprească, să pornească mintea omului spre ceva și tot așa s-o oprească. Lucruri de-acestea.

— Și taina de-a-ți opri viața ai învățat-o demult?

— De pe când am ajuns sfetnic regesc.

— De ce? Ți-era teamă de Rege?

— Mai ales de mărire și de nestatornicia sorții mi-era teamă. Abia apoi de Rege.

— Ai ținut la Rege?

Traian era curios să dezvăluie țesătura sufletului care trădează, cu-atât mai mult cu cât purtătorul acestui suflet, chiar situat dincolo de ierarhiile sociale, nu era un ins de rând. Privirea, felul cum frazá, întreaga lui ținută,

dovedeau inteligență, făr-a mai fi ținut seamă de latina corectă și fluentă pe care-o vorbea, deosebită de-a romanilor instruiți din Peninsulă doar printr-o oarecare tendință de-a comprima vocalele.

— Am ținut la Rege.

Se vedea că fostului sfetnic regesc îi era greu să rostească aceste cuvinte.

— Nu ți se pare că-l trădezi acum?

— Îi trădez pe daci, nu pe Rege. Tezaurul este al țării.

— Era.

— Era.

— Dac-ar mai fi trăit Decebal, la fel ai fi făcut?

— N-aș fi putut. E omul căruia-i eram cel mai îndatorat.

— L-ai invidiat? I-ai fi luat locul?

— De ce l-aș fi invidiat? Pândit și-ncolțit din toate părțile! Ce să fi invidiat?! Și ce să fi jinduit?!

Judecata pleda în favoarea sincerității parțiale a unui asemenea răspuns.

Traian era dispus să creadă că fostul sfetnic regesc nu-și invidiase mai-marele, fiindcă situația acestuia din urmă nu fusese de invidiat, însă nu putea crede că-n sufletul sfetnicului nu mijise o speranță, firavă și bine ascunsă poate, speranța de-a ocupa într-o zi locul întâi.

Disciplinat, respectând ordinea și ierarhia, el, Traian, nu și-ar fi răsturnat niciodată superiorul. În cazul lui, Împăratul.

Delațiunea – ridicată, din vremea lui Domițian, la rang de politică internă, inițiatorul fiind Augustus, delațiunea zdruncinând pacea individului adus într-o stare de permanentă panică – nu-l punea-n primejdie pe generalul destinat să stea de veghe la fruntarii, departe de forfota de intrigi și de invidii a Romei. Nimeni nu s-ar fi grăbit să-i ia locul. Zvonul despre descreșterea popularității împăratului, care aduna greșelile la grămadă, nu se putea să n-ajungă și la urechile soldatului disciplinat care era Traian, oricât de departe s-ar fi aflat el de Urbe. El nu l-ar fi răsturnat nicicând pe Domițian, dar nu o dată gândul îl dusese la eventualitatea unei răsturnări și la cea a unei noi alegeri. Traian n-ar fi profitat de entuziasmul trupelor față de comandantul lor pentru a se proclama imperátor, însă nici nu se putea spune că nici prin gând nu-i trecuse că-ntr-o bună zi ar fi putut ajunge să pună piciorul pe lespedea primei trepte de sub zei.

Împăratul se uită la omul din fața lui ca și cum cândva, mai demult, i-ar fi-nfrățit același gând.

De câte ori nu-și plimbase Traian ochii, mâna și gândul pe harta – de fapt, o copie a hărții întocmite de Hecatæus din Abdera după vestigiile celei vechi a lui Anaximandros – pe harta numită de el, Traian, «Tabula marelui Alexandru», folosită de Macedonean în incursiunea de la miazănoapte de Istru! Și de câte ori nu se uita pierdut către Răsăritul plin de făgăduințe, departe, dincolo de zare, spre marginea lumii locuite…

Omulețul pirpiriu, pe care soarta i-l adusese dinainte, se gândise oare vreodată la marele lor Rege, contemporan lui Cæsar și lui Pompei? Își plimbase el vreodată ochii, mâna și, mai ales, gândul peste harta vastelor teritorii ale acelui Rege?

— Cum de nu te-ai omorât o dată cu familia Regelui și cu celelalte căpetenii?

— Am vrut să mă omor. Dar m-am întors și mi-am zis: cât timp e viață, e și speranță. Voiam să văd ce-avea s-aducă ziua de mâine.

— Mai ales că posedai și-o asemenea monedă de schimb…

— La-nceput nu mi-a venit gândul ăsta.

— Și când ți-a venit gândul ăsta?

— Când mi-am dat seama că Dacia este pierdută și că acest mare avut ascuns n-avea să mai fie niciodată al dacilor.

Criton rămăsese pironit în locul în care se afla când intrase omulețul în încăpere. Uitase de aerul nepăsător și absent pe care obișnuia să și-l compună și asculta acum numai ochi și urechi, întinzând din când în când gâtul ca și cum ar fi vrut să prindă din zbor anumite sunete care-ar fi putut să-i scape.

— Ești convins, așadar, că Dacia e-nfrântă.

— Știam de mult că așa avea să fie.

— Și Regele știa?

— Știa, dar nu l-a părăsit speranța decât în fața morții.

— Ar fi putut să trăiască pân' la adânci bătrânețe, dac-ar fi respectat tratatele încheiate cu Cetatea.

— Nu putea fi client. Era o fire aprigă și nu cunoștea calea de mijloc a compromisului.

— Știa că familia lui și-a luat viața?

— El le-a dus otrava. El.

Fața Împăratului se destinse, apoi avu o cădere de plantă opărită. Într-o clipă, Traian îmbătrânise cu douăzeci de ani, clipa-n care uitase să se mai supravegheze.

Căută privirea lui Criton. Cineva trebuia să-i confirme că vorbele-auzite nu erau închipuirea lui. Grecul dădu afirmativ din cap și mișcă falca de jos în față, la dreapta, la stânga – de parcă i-ar fi căutat o altă așezare.

Pe Traian îl apucă un mare parápon împotriva trădării. O clipă avu tentația s-o spună cu glas tare străinului; și să-i mai spună ce părere avea el despre ideea acestuia că nu-și trăda Regele, ci «mai mult pe daci», formulare ce ținea de sofistică; și iară, că, la urma urmei, să trădezi un neam pe care-ar fi trebuit, prin locul pe care-l aveai, să-l aperi și nu să-l vinzi era chiar și mai grav decât să trădezi un om, oricât de-ndatorat i-ai fi fost. Și-aduse aminte că, oricum, cel puțin pentru momentul în care se afla, nu-și putea-ngădui să se folosească doar de fidelii lui Decebal. De la aceștia, mai mult decât supunere n-avea ce s-aștepte. Niciunul nu venise să-i ofere ceva în schimbul unui avantaj.

Într-un târziu se uită iară la străin.

— Dacă ți-aș garanta un loc potrivit cu priceperea dumitale, aici, pe lângă *legatus Augusti* și pe lângă cei zece consilieri, un loc în umbră, bun pentru dumneata și pentru noi în organizarea provinciei?

— Nu, doamne. Mi-ar fi greu să-ndur permanent, pe de-o parte – ura, disprețul – pe de alta. Roma e locul unde voi fi nimeni.

— Unde e tezaurul?

— După ce familia mea va fi ajuns la Roma, eu rămânând aici ostatic, voi dezvălui Înălțimii-voastre locul.

— Precaut!

— Iertați-mă, doamne, viața ne-nvață că nu suntem niciodată atât de precauți pe cât ar trebui.

— Și sub ce statut îți închipui existența la Roma?

— Sub cel de peregrin *obișnuit*, dacă mi-ar îngădui Înălțimea-voastră.

Prin urmare, străinul știa că peregrinii se-mpărțeau în obișnuiți și în *dediticii*, proveniți din neamurile-ncăpățânate și rezistente care se-ndârjeau împotriva imperiului până ce erau puse cu botul pe labe!

— Așa va fi.

Cu un gest de lehamite, Împăratul întinse mâna spre clopoțel și-l ridică. Apoi, rămase cu ea suspendată-n aer.

— Spune-mi, Bicilis, ce voce-avea Decebal.

Bicilis tresări când își auzi numele.

— Avea o voce joasă și puternică. Se-auzea pân' la aproape două stadii, când voia să fie-auzit.

Cu vocea lui plăpândă și subțire, Bicilis abia articula cuvintele. Ai fi zis că stătea să-și dea ultima suflare, ori că-i secase limba. Traian puse clopoțelul pe masă, fără să fi sunat.

— Du-l pe străin, se-adresă lui Criton, fără să-l privească.

Făcu un gest de concediere cu mâna și, fixând un punct din fața lui, se-adânci în gânduri.

Rămas singur, se urni cu greu spre încăperea-n care-l aștepta patul. Iar i se umflaseră gleznele și iar îl dureau. Cu ochii închiși recapitulă programul de-a doua zi. Căscă o dată lung. Un moment rămase cu gura deschisă mare și n-o mai putu închide. Așteptă să i se descleșteze fălcile și închise încet și cu teamă gura. Nu era prima oară că-i înțepeneau fălcile când căsca. Pe la coada ochilor i se prelinse câte o lacrimă. Înainte de-a adormi, un gând – pe jumătate al treziei, pe jumătate al somnului – îi trecu prin minte ca o adiere: «Câte lucruri îți poate lumina o voce…».

*

Cetățile fuseseră dărâmate. Cu fiecare piatră scoasă dintr-un zid, mai pierea o speranță a dacilor într-o întoarcere neașteptată a roții care depăna firul sorții fiecăruia și pe cel al sorții tuturora. Învingătorii era prevăzători. Se gândeau la neprevăzutul istoriei și se pregăteau pentru toate-ntâmplările cu putință. Oricare și oricâte-ar fi fost viitoarele vituri ale istoriei, ele-aveau să dea peste-o Dacie cucerită și – semn suprem al cuceririi – cu cetățile dărâmate până-n temelie. Dacă roata avea să se-nvârtească mai încet, neprevăzutul istoriei avea să găsească pe-acele locuri o colonie romană, ordinea, geometria Cetății lărgind granițele imperiului, și-o populație ale cărei interese aveau să fie interesele Romei, singura-n stare s-o apere și să-i mai poată garanta existența.

Începuse măsurarea pământurilor și numărarea populației. Pământurile-și aveau hotărniciile din moși-strămoși, iar populația era numărată și pe vremea regilor daci, fiindcă trebuia să se cunoască pe câți oșteni se putea bizui stăpânirea. Obișnuiți, deci, să fie numărați din timp în timp, acum dacii se uitau unii la alții, întunecați de presimțiri care le șopteau că aceea avea să le fie ultima numărătoare din viață. Tăcuți de felul lor, de astă dată simțeau nevoia să vorbească unul cu altul pentru a descărca din prea-plinul amărăciunii și-al presimțirilor sumbre. De ce erau numărați *acuma,* când era limpede că nu-i mai ducea nimeni la nici un război? Aflaseră că-nvingătorii încorporau bărbați din rândul neamurilor cucerite. Altminteri, de unde-ar fi

avut Roma atâtea legiuni și-atâtea trupe auxiliare? Nici dac-ar fi încorporat moșnegii și pruncii. Pe ei, pe daci, era limpede că n-aveau de gând să-i ia la oaste la atât de puțin timp după ce-i înfrânseseră. Cu gândul înfrângerii omul se-nvață cu-ncetul, așa cum se-nvață cu orice gând, pornit din orice stare. Ofițerii care aveau ca sarcină să observe starea de spirit a populației înfrânte comunicaseră statului-major că-n rândurile-acesteia apăruse o neliniște foarte-apropiată de panică. Spre-a le crește dacilor neliniștea sau pentru a le-o potoli – nu s-ar fi putut spune – se începu și numărarea animalelor.

Măsurătorii de pământ – *agri mensorii* – nu mai pridideau din noapte-n noapte cu sforile, cu echerul și cu prăjina, socotind, împărțind, punând semne despărțitoare între bucățile de pământ. Mineri de neam pirust, din Dalmația, fuseseră aduși pentru a cerceta minele de aur și de aramă. Nisipul râurilor știute a purta aur era cernut.

Erau măsurate și cercetate pădurile.

Dacii erau luați călăuze pe poteci de munte care duceau la stâne. Totul trebuia știut, numărat, catagrafiat.

În sufletul învinșilor se războiau două porniri potrivnice: o nesfârșită părere de rău după Regele mort (care luptase o viață pentru ca avutul lor să nu fie măsurat, socotit și împărțit de nici un străin) și-o aprigă acuzare adusă aceluiași Rege, care se-ncăpățânase a nu căuta ori a nu afla căile de mijloc în relațiile cu dușmanul, mai ales calea care i-ar fi scutit de amarnica priveliște a-nfrângerii fără speranță. Fiecare acțiune de organizare-a țării lor, ajunsă o provincie printre-atâtea alte provincii ale imperiului, era simțită de daci ca o umilință, umilință pe care osteanul n-o bănuiește cât timp ține-o armă-n mână, când, oricât i-ar fi superior inamicul, îl privește totuși ca pe-un egal. Pentru cine n-o gustase, amărăciunea păcii de-nvins era greu de-nchipuit.

Femei rămase ale nimănui își aflaseră adăpost prin câte o casă de om pustie, scăpată de la prăpăd. Ziua erau scoase la muncile câmpului, ca și copiii-n stare să țină o seceră ori o sapă-n mână.

*

Despa, cu pasul ei apăsat de munteancă, umbla peste tot și aduna copiii rămași singuri pe lume, prea mici pentru a munci și pentru a pricepe. Într-o casă rămasă-n picioare le făcuse-adăpost și-i îngrijea, cu-nvoirea stăpânirii, împreună cu Asta și cu Panesia, nevasta lui Porsilo.

Cum avea un pic de răgaz, Despa se ștergea de nădușeală, își dădea năframa spre ceafă și cânta din tulnic. Cântece vesele și de joc, ea punându-se-n capul roatei, bătând cu nădejde din opincă și-nvățându-i pe copii să joace jocurile lor din neam în neam.

Seara le cânta doine și cântece de-adormit, iar pentru a suna stingerea tulnica o dată lung. Pentru urechea-nvățată a desluși spusa tulnicului, ale cărui sunete-și aveau fiecare-nțelesul, cântarea prelungă ce dădea ocol munților și văilor, pornită dintr-o suflare de femeie, era închinarea adusă celor adormiți sub glie întru apărarea ei, semnul de credință al celor rămași în viață față de cei plecați.

Nevasta lui Porsilo muncea din răsărit în asfințit, fără odihnă, fără cruțare, fiindcă nu mai avea, după părerea ei, pentru ce să se mai cruțe. Singurele clipe de răgaz, de obicei spre asfințit – când omul se-adună și se-apleacă asupra lui însuși, fiindcă și-n adâncul lui se-ngână lumina cu umbra – Panesia și le petrecea la mormântul băiatului lor. Îi aducea flori, frunze și gândul ei de mamă împotriva căruia moartea n-avea putere. Nu plângea, nu se căina. Tăcea, muncea istovitor și uita să mănânce. Era de mirare cum mai avea putere să umble, într-atât ajunsese de slabă. Născută-n casă de oameni avuți și cu purtări alese, fusese pregătită de copil să știe rânduiala unei case cu slujitori, în care însă n-avea să stea cu mâinile-n sân nici stăpâna. Muncile pe care trebuia să le-ndeplinească-n noile-mprejurări n-o speriau și nici nu i se păreau înjositoare. Cel împotriva căruia soarta se-ndârjise nu se mai mira de nimic, însă lumea ajunsese un loc străin, în care nu mai știa ce caută. Străinii vorbeau altă limbă și limba lor o făcea să se uite-n jur, ca și când s-ar fi trezit în loc necunoscut. Nu putea să creadă că aceeași lume și lucrurile ei, aceleași, puteau fi numite altfel de oameni din neamuri diferite. Știa un singur lucru: romanii puneau capăt unei lumi. În acea lume se desfășurase viața ei adevărată, fiindcă ce trăia acum era o întâmplare al cărei înțeles nu-l pricepea. Nu mai aștepta nimic. Îl vedea rar și puțin pe bărbatu-său, Porsilo, luat la munci grele ca toți bărbații. Îngândurat, negăsind ce să-i spună, punându-i doar mângâietor o mână pe umăr, nici Porsilo nu mai aparținea realității ei: ajunsese și el să aparțină lumii străine care numea altfel lucrurile decât le numeau ei, cei de dinainte. În sufletul Panesiei, *înainte* și *după* aveau două-nțelesuri: mai întâi numeau hotarul care-o despărțise de feciorul ei, apoi numeau hotarul care-o despărțise de lumea ei. În lumea de-acum, atât de străină că nici n-o mai mira, pentru dânsa rămăsese o singură uimire: cum de puteau fi oameni care să-și ducă

mai departe viața ca și când s-ar fi răsturnat o strachină și-atâta tot? cum se făcea un pic de liniște o așezau la loc și totul continua ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat? O astfel de ființă era Despa. Senină, cu buzele ei pârjolite și mereu brăzdate de sânge, măruntă și-ndesată ca un copac scund, dar înfipt adânc și temeinic în pământ, Despa nu uitase să râdă. De toate vorbele copiilor, de toate tumbele și jocurile lor râdea și nu râdea numai, ci chiar se veselea. Povestea, fără ca inimile să-i stea o clipă, despre feciorii și despre omul ei, de parc-ar fi fost plecați și curând trebuiau să se-ntoarcă. Îndată ce-ntâlnea un om, Despa îi depăna povestea neamului ei de care n-avea să-nceteze niciodată a se mândri.

Cunoscuții Panesiei căutau să-i dea pilde prin care s-o mângâie și s-o certe totodată că se lăsa copleșită de durere și că nu mai întrezărea nici o geană de lumină-n viața care-i mai rămânea de trăit. Unii se mulțumeau s-o privească doar, cu milă și cu jale, spunându-i cuvintele pe care oamenii de prin părțile lor le spuneau la căpătâiul morților: «ce să-i faci», la care, invariabil, se răspundea, așa cum răspundea și ea: «n-ai ce-i face».

Despa îi vorbea cum vorbea oricui, așezat și molcom, fără-nmuierile pe care le-aduce mila-n glas, îi vorbea obișnuit și fără să se-nduioșeze.

Într-o zi, cuiva care-o tot dăscălea pe biata Panesia, îndemnând-o să-și uite durerea, Despa îi răspunsese răspicat, uitându-i-se-n ochi: «Pe cine viața nu-l vindecă de durere, vorbele nu l-or vindeca niciodată!».

Din ce în ce mai uimită în fața cursului zilnic al existenței, Asta se uita mai întâi în ochii plini de dragoste ai lui Lupei, pe urmă, în ochii de apă netulburată ai Despei, și se-ntreba cu glas tare: «Ce s-o mai întâmplă oare cu noi?».

Cu vorba ei apăsată și străpungătoare, Despa – trecând cu privirea dincolo de Asta – îi răspundea cătând în gol, ca și când acolo s-ar fi aflat rânduite toate-ntrebările din lume: «Om trăi! Alta ce?».

La «adăpostul de copii orfani» – că așa ajunsese să se cheme casa ce-adăpostea copiii găsiți, «rămași din războaie», cum spunea Asta despre sine însăși – apăruse un legionar, care se numea pe sine (și-i făcuse și pe cei mici să-l numească așa) «Magister». Om până-n treizeci de ani, înalt și slab, călcând cu un pas mare și rar de parcă umbla pe brazdă la semănat, cu mâini lungi și noduroase, Magister avea sarcină să-i învețe pe orfanii de război să scrie și să citească latinește. Adusese o roabă doldora de tăblițe cerate – se rugase de-un bătrân drănițar dac să-i dea niște șindre, pe care le muiase-n ceară de albine topită – și-un mănunchi de bețișoare tari, de corn,

cu vârful ascuțit la un capăt și teșit la celălalt. Cu astea din urmă, copiii zgâriau fel de fel de semne pe tăblițe, ștergându-le – când greșeau ori când netezeau stratul de ceară ca să scrie altele noi – cu teșitura de-i zicea spatulă, după cum le explicase Magister, care le mai spusese și că bețișorul se cheamă *stilus.* Când se ivea Magister la lecție, Asta se-ascundea în dosul copiilor. Încerca să priceapă înțelesul semnelor pe care străinul le desena pe nisipul dintr-un strat subțire – arina așternută într-un colț de bătătură, când era vremea frumoasă, ori într-un capăt de pridvor, când ploua. Se dumirise-ntr-un târziu că fiecărui sunet i se potrivea un semn dintre cele-ncredințate nisipului.

Cu un băț, străinul urmărea semnele, în timp ce-n dreptul fiecăruia rostea câte un sunet. Când începuse ca din litere să lege cuvinte, dascălul zgâria pe nisip conturul ființei sau pe cel al lucrului numit. Cum vedeau conturul terminat, copiii, care urmăriseră cu suflarea oprită mâna magistrului, izbucneau cu toții-ntr-un strigăt, apoi rosteau în limba lor cuvântul corespunzător imaginii. Legionarul-învățător, la rându-i, pronunța clar cuvântul în latinește – căznindu-se, cât putea mai bine, să n-apese prea tare pe *re*-uri, cum făceau țăranii de prin locurile natale – și-l repeta fără-ntrerupere până ce izbuteau și școlarii lui să-l spună. Pe chip nu i se citea nici măcar un cât de mărunt semn de plictiseală, de nerăbdare sau de enervare.

Asta știa că familia Regelui, precum și înalții dregători și familiile lor învățau să scrie și multe alte lucruri după aceea, fiindcă puteau citi ce scriseseră alții. Seguris, fiul lui Bicilis, îi lămurise și ei la ce folosea scrisul: pentru ca oamenii să-și poată spune la distanță unii altora ce au de spus, fără intermediar, și pentru ca unele gânduri ale lor să rămână însemnate pentru cine-avea să aibă mai târziu timp să le citească. El îi scria pe nisip numele și cu litere latine, și cu litere grecești. Asta se uita înmărmurită că niște semne puteau avea atâtea-nțelesuri. Ca și suflarea de tulnic, pentru neamul lor…

În mintea ei își făceau loc tot felul de nedumeriri: nu era lămurită dacă «Magister» era un nume de om sau numele meseriei aceluia. Pe nisipul din colțul de curte hărăzit școlii, Magister o desenase pe Despa și spusese «mulier». Să fi fost «mulier» femeie ca toate femeile sau doar numele Despei în semnele străinilor? Aceste întrebări o nelinișteau pe Asta. N-avea pe cine-ntreba, n-avea cui cere s-o lumineze. Faptul că un om răsărea de undeva, zgâria niște semne și cu ele stârnea atâtea-ntrebări și-atâtea nedumeriri în mințile semenilor săi o neliniștea. Ea fusese-nvățată cu lucruri

limpezi, cărora să le priceapă, fără multă bătaie de cap, înțelesul. Se simțea mai umilită și mai a nimănui de când aflase că ceea ce ei i se părea aproape vrăjitorie, ca scrisul și cititul, pentru alții era lucru obișnuit.

Servandus, care-și făcea mereu drum pe la «adăpostul copiilor orfani», ba ca să bea apă, ba, chipurile, ca să supravegheze ordinea, citea fără nici o poticneală cele scrise de Magister pe nisip. Nu uita niciodată să dea cu piciorul în câte o pisică, să piște un copil de ureche ori să-i facă spârnel în cap până ce copilului stăteau să-i sară ochii de durere. Îl căuta pe Lupei din privire, dornic să-i ardă un călcâi în coaste. Câinele, simțindu-l de departe, se-ascundea și, uneori, nu se mai arăta până târziu noaptea, când venea și-și culca botul peste picioarele Astei.

Magister se uita consternat la Servandus. Îl considera ceea ce era: o brută. Respectul ierarhic îl împiedica pe Magister, simplu legionar, să protesteze față de grosolăniile unui decurion. Dac-ar fi raportat superiorilor purtarea lui Servandus, nu le-ar fi făcut nici un serviciu copiilor orfani și nici femeilor care-i îngrijeau, iar lui, magistrului, i-ar fi atras numai ponoase. Cui să-l fi reclamat pe Servandus? Oriunde, ar fi primit același răspuns: «Nu i-am cucerit ca să-i mângâiem!» sau «Ce te privește, ce, îți face ție personal?» sau «Nu poți trăi de grija învinșilor?», replici previzibile, care exprimau concepția militarilor de grade inferioare și, uneori, și pe-a celor de grade superioare cu privire la raporturile lor cu neamurile-nfrânte.

Materialele de construcție rezultate din dărâmarea cetăților așteptau așezate ordonat refolosirea-n alte forme, hotărâte de noii stăpâni. Din pădure se cărase lemn drept și lemne de foc. Vremea culesului trecuse. Oamenii, care pân-atunci munciseră febril, aveau un răgaz și, cum se-ntâmplă când omul are timp pentru sine, se gândeau la ceea ce avea să-i mai aștepte, când, deodată li se găsi o muncă istovitoare și care mai trebuia și să fie degrabă terminată: aveau de săpat o albie prin care să treacă vremelnic apa unui râu. Romanii ori aveau de gând să-i umilească (punându-i să facă un lucru zadarnic) ori aveau un plan (al cărui înțeles învinșii nu-l pricepeau)!

În primul moment, și încă mult după-aceea, dacii trăiră doar umilința și neliniștea pe care le cuprinde, ca pe-o osândă, lucrul ne-nțeles.

Bătrânul Dromihete era singurul care-nțelegea tâlcul acelei munci asemenea căratului de apă cu ciurul. Se uita mereu spre locul unde oamenii săpau îngrămădiți unii-ntr-alții ca niște vietăți sub amenințarea unei

primejdii. Se-ntreba întruna dacă-n afară de Bicilis și de el, Dromihete, mai știa cineva taina albiei aceleia de râu. Se gândea că poate mai scăpase cu viață vreunul din ocnașii cu care-ascunsese Decebal comoara, și-acum, pentru a-și asigura bunăvoința romanilor, le vânduse taina. Bicilis n-ar fi fost primul sfetnic care și-ar fi trădat mai-marele. Dac-ar fi avut cineva timp să-l asculte pe Druxilis, ar fi zis că pe nimeni nu năpăstuise Decebal mai mult decât pe-acesta. Îl socotea cu-adevărat pe Decebal cel mai mare dușman al poporului dac și mai ales al lui, al lui Druxilis, fiindcă pierduse războiul, ba, mai mult, îl făcuse pe el, pe Druxilis, să-și piardă rangul și să muncească la rând cu oamenii de rând. Tantinis, în schimb, tăcea, luându-și o-nfățișare de om jignit până-n adâncul sufletului, atât de jignit, încât nu mai găsea pe nimeni demn să-i spună vreun cuvânt. Nu vorbise decât o dată, la-nceput, îndată după căderea cetății-de-scaun, când fusese chemat în fața lui Traian și când dăduse glas, cu inteligență și cu tact, nemulțumirilor pe care ani de-a rândul le-adunase împotriva regelui Decebal, ceea ce pentru împăratul romanilor se tradusese ca o acumulare de invidie ce, în sfârșit, putea să răbufnească.

Dromihete ar fi putut dezvălui oamenilor numele trădătorului. Dar dacă nu era Bicilis? Bătrânul se simțea zdrobit subt povara unei mari răspunderi; pe de-o parte, era muncit de gândul că numele trădătorului trebuia cunoscut de tot neamul trădat, fiindcă avutul era al întregului neam; pe de altă parte, răspunderea devenea și mai grea, dat fiind că era vorba de-o viață de om. Dacă arunca năpasta pe cap de om nevinovat? Cu toate că regele Decebal, nepotul lui, îl jurase să nu-și ia viața și să vegheze – cât avea să mai fie cu putință, asupra neamului său – Dromihete, mai mult ca oricând, ar fi vrut să doarmă sub glie. De ce la anii lui, când pierduse tot, n-avea parte măcar de liniște, avuție mai presus de toate cu câte soarta îl poate hărăzi pe om și pe care cel dăruit, de multe ori, nu știe s-o prețuiască?

«Zei, de ce mi-ați dat atâtea zile?».

Apa râului Sargetia curgea acum prin albia nouă. Dacii se uitau a pagubă la atâta muncă zadarnică. Se gândeau că tălmaciul avea să repete porunca de plecare, iar ei, încolonați, unul câte unul, ca orice mișcare să le fie văzută de-nsoțitorii de convoi, aveau să pornească spre barăcile pe care le ridicaseră după-nfrângere, în care dormeau peste noapte și-și petreceau zilele declarate de repaus. Munca lor pe ziua aceea nu se sfârșise. Deodată, malul dinspre cetate al râului se umpluse de romani, răsăriți acolo ca ciupercile după ploaie. Dacii trebuiau să scoată bolovanii din albia seacă.

De data aceasta, fără să se fi vorbit unul cu altul, prin mintea tuturor trecu același gând: subt bolovani se afla ceea ce de fapt romanii căutau de la început, ceva pentru care în bună parte veniseră peste ei.

Câte patru-patru, înfigând țapina subt bolovani, icnind, ridicând mâna stângă la frunte ca să-și șteargă sudoarea cu mâneca, dacii încercau mai întâi să disloce din pardoseala colțuroasă pe care-o alcătuiau, într-o-mbinare făcută de mâna omului, după cum ușor îți puteai da seama. Vocea ofițerului comandant suna, din când în când, anunțând mici întreruperi ale lucrului. «Nu de milă, ci pentru ca să nu murim», gândeau mulți dintre învinși, printre care și Chebrisis. Bătrânii, femeile și copiii se-adunaseră încet-încet pe mal și se uitau în tăcere. Bărbații izbutiseră să urnească prima piatră; de-aci încolo făcându-se loc, celelalte pietre se mișcau mai ușor. Cele scoase erau rostogolite cu țapinele în josul albiei, cu zgomot sec, așa cum dă piatra izbită de piatră. Deodată, capetele celor care se aflau în albia râului se-adunară-n cerc. Din stratul de nisip bătătorit, aflat subt pietre, se iveau mânere grele de bronz și, ici-colo, câte un contur floral tot din bronz, ornamente sădite acolo parcă de fire din timpuri uitate și de oameni, și de zei. Porsilo, Chebrisis și Tantinis avură toți un gând: «Aici era, mărite doamne, locul pe care nici pasărea nu-l știa?!». Druxilis își scutură fălcile și gușa într-o mișcare de nemulțumire: «Cumnate mare, cumnate, știai locul ăsta și mie nu mi l-ai spus, arde-te-ar focul!». Bătrânul Dromihete – care se afla sus, pe mal, în rând cu bătrânii, cu femeile și cu copiii – duse mâna la chimir, locul unde ținea pânza-n țesătura căreia se afla taina celeilalte comori, cea știută de Rege. Feciorul lui Porsilo, copil care-avea mereu vedenii, înainte de-a fi luat băutura-de-trecut-dincolo, îi trimisese vorbă lui Dromihete că la vremea când avea să simtă că i se-apropie ceasul să dea pânza unei femei. «Zei, când o fi, luminați-mi mintea, ca să știu cui!».

Romanii tăiară iute crengi din copacii de pe mal și măturară febril nisipul, de sub care se iviră cufere de stejar, încrustate cu ornamente florale, de bronz, ca și mânerele, prinse – câte două, de fiecare parte lungă a cufărului, câte unul – de partea îngustă. În mijloc se găsea un cufăr cu opt laturi, care strălucea între celelalte, ca o nestemată-ntre niște pietre de râu. Cuferele erau în asemenea fel așezate, încât li se puteau apuca ușor mânerele. Între ele, bine bătucite, se aflau șomoioage de câlți îmbibați în rășină.

Împăratul și statul său major, înștiințați de mersul ultimei lovituri date dacilor, coborâseră-n albia râului. Cum pășeau săltat, căutând cu talpa câte-

o piatră mai puțin colțuroasă, aduceau a bâtlani în căutare de pradă prin locuri în care apa secase lăsând în urmă vietăți condamnate la pieire. De la un moment dat, începură să calce peste lăzi. Ajunși lângă lada octogonală – mult mai mică decât celelalte, însă, după cum se părea, de aur toată – Împăratul și statul său major rămăseseră mai întâi cu piciorul în aer, derutați de sclipirea metalului sub soarele roșu-n asfințit. De pe capacul cufărului, lucrat în relief înalt, ochi de lup îi ținteau cu-o privire moartă, cu-atât mai înfricoșătoare, cu cât stăteau să iasă din orbitele unui cap cu botul larg deschis. Împăratul știa că n-ar fi trebuit să deschidă nici un cufăr de față cu învinșii, cărora umilința de-nvinși le era de ajuns. Dar curiozitatea era mai puternică decât judecata rece și de durată; era un irepresibil impuls de moment. Împăratul dădu cu ochii de centurionul Ceionius, a cărui vedere nu-l bucura niciodată, amintindu-i de-un camarad mort și de-un cenotaf pe care i-l făgăduise acestuia-n gând, dar a cărui transpunere-n fapt o tot amâna. Era un moment potrivit să-i dea un semn de prețuire acestui centurion. Îi făcu semn să ridice capacul cufărului de aur. Ceionius se lăsă pe vine, ca să poată privi de-aproape încuietoarea aflată pe una dintre laturile octogonului, încuietoare-n formă de grilă. Încercă el cu amândouă mâinile să deschidă grila – când de jos în sus, când de sus în jos, când de la dreapta la stânga și când de la stânga la dreapta – zadarnic.

— Înălțimea-voastră, se adresă Ceionius Împăratului, luând mai întâi poziția de drepți, mă tem că aici trebui' să fie o chichiță pe care, dacă n-o știi, zadarnic te ostenești s-o afli.

— Știe careva dintre voi să deschidă felul ăsta de-ncuietoare? Tradu, se-adresă Împăratul tălmaciului, după ce mai înainte vorbise fără adresă.

Cu fălcile tremurând ca la friguri, Druxilis rămăsese cu privirea pierdută-n gol, de parcă de-acolo ar fi așteptat o dezlegare.

Tantinis se uita și el undeva, departe. Privirea-i era un amestec de trufie, de jignire și de vise.

Ceilalți daci, din clipa când de sub nisip se iviseră semnele comorii, nu mai ridicaseră capul din pământ.

Întrebarea tălmaciului nu primi răspuns. Liniștea înserării cădea ca un zăbranic peste taina dezvăluită. Învinșii încercau parcă prin tăcere să-și ocrotească avutul, ultimul, încăput și-acela pe mâna-nvingătorilor.

— Va trebui forțată, zise Împăratul într-un târziu, uitându-se spre Răsărit.

Tocmai când doi legionari se pregăteau, cu două răngi, să smulgă-ncuietoarea-n formă de grilă, Porsilo ridică mâna dreaptă în semn că cerea

voie să spună ceva.

Împăratul, pe-al cărui chip curiozitatea stârnită de comoară nu ștersese decât în parte urmele unei mari plictiseli, făcu semn de-ncuviințare din cap.

— Îngăduiți-mi, Înălțime, să-ncerc eu.

Porsilo se-apropie de cufăr, ținând privirea-n pământ. Își împreună cu evlavie mâinile, închizând ochii. Își despreună mâinile, se-aplecă, apăsă cu policarele două puncte ale grilei-încuietoare și-aceasta se desfăcu pe dată în două bucăți, depărtându-se una la dreapta, alta în sus.

Porsilo se-ndreptă din șale și cu-amândouă mâinile făcu semn că misiunea lui se-ncheiase.

În jur – o dată cu apusul soarelui, care luase parcă și suflarea oamenilor cu el – se-așternuse o liniște de moarte.

Și greierii uitaseră să mai țiuie.

Împăratul îi făcu lui Ceionius semn să ridice capacul. Centurionul execută ordinul. Mai întâi spusese-n gând o rugă prin care implora iertare din partea zeilor acelor locuri, apoi, cu suflarea tăiată, ridică încet capacul cufărului. Nu se putut opri să nu ofteze o dată lung și-apoi să scoată un «oh» uimit, de-admirație.

Un băiețandru dintre prizonieri se smulse de lângă Porsilo, se repezi și se-așeză cu pieptul deasupra cufărului, se ridică brusc și înșfacă dintre odoare un cap de lup strălucitor, a cărui pânză era țesută din aur. Fugi în josul râului cu-acest semn al neamului său, ridicat deasupra capului. În goana băiețandrului, steagul scotea sunetul prelung și înfricoșător, binecunoscut de cei care-l urmaseră și de cei cărora li se-mpotrivise. În momentele de uluire generală pe care le pricinuise fapta copilului – în a cărui minte cine-ar fi putut spune ce se petrecuse cu-adevărat? – dintr-o mână porni o lance. Nimeni nu-i poruncise mâinii și nimeni n-o oprise. Lancea străpunse copilul. În cădere, acesta se-nvârti de câteva ori, iar steagul scoase un sunet din ce în ce mai slab, ca de fiară-njunghiată, până ce se prăbuși alături de purtător, în pietrele de râu.

Împăratul se uită posac în jur. În cele din urmă, porunci dacilor să ridice mortul. Acesta zăcea pe spate, cu-o mână peste vârful lăncii care-i străpunsese pieptul, cu alta înțepenită pe mânerul steagului cu cap de lup. Părea încremenit într-un jurământ de eternă credință. În izbitură, lancea se frânsese-n dreptul locului în care străpunsese trupul doborât. Acesta-și aflase nemișcarea și odihna, în timp ce lemnul lăncii se rostogolea încă peste pietre, în josul albiei de râu. În ochii albaștri ai mortului, străjuiți de

gene aurite de soare, și pe gura cărnoasă și roșie de copil se vedea o nesfârșită uimire. Într-o clipă, pe chipul ființei tinere pe care-o secerase, moartea strânsese mirarea de care-ar fi avut parte de-a lungul unei vieți întregi. Porsilo și Chebrisis se duseră primii. Apucară mortul de subsuori. Li se-alăturară doi oameni de rând, care se-nclinară, apoi apucară mortul de picioare.

Fiul cel mare-al lui Chebrisis luă steagul din mâna celui căzut și, ținându-l ridicat cu dreapta, porni înaintea celor patru, care pășeau anevoios printre pietre, în josul albiei, către un loc unde malul era mai scund. Bătrânii, femeile și copiii de pe mal o apucară și ei în josul râului, nemaipăsându-le de romani, cărora le-ntorseseră spatele. Întâmplarea aceea nepusă de nimeni la cale îi adusese-ntr-o stare-n care și cei mai fricoși dintre ei ar fi-nfruntat hotărât moartea. Momentele care-l înalță cel mai mult pe om și-l fac să sfideze soarta sunt cele când nu mai are ce pierde. Când i s-a luat totul, chiar și frica, și când sufletul i s-a golit – deodată, în adâncul lui se înalță drept curajul de-a înfrunta necunoscutul.

Ajuns pe mal, cel răpus fu urmat de șirul învinșilor care, fără să fi schimbat un cuvânt între ei, pășeau unul câte unul, cu ochii-n pământ, într-o tăcere mohorâtă.

Rămași în albia râului, romanii se uitau când la convoiul mortuar, a cărui tăcere semăna cu-o amenințare surdă, când la Împărat care, într-un târziu, le făcu semn de repaus.

Traian aștepta cu urechea ciulită melopeea prelungă și monotonă cu care dacii își petreceau morții. Nu se-auzea nimic. Lăncierul – desigur, incapabil a spune ce-l îndemnase să-și arunce arma după copilandrul care n-ar fi avut să-i dăuneze Romei fiindcă mai flutura o dată steagul neamului său învins – stătea descumpănit, cu ochii aci la daci, aci la Împărat, din partea căruia nu știa la ce să se-aștepte. Nu se-aștepta, oricum, nici să-l înalțe-n grad, nici să-l elogieze. În repetate rânduri, comandanții atrăseseră trupelor atenția că trebuia să evite conflictele cu învinșii, provocările și jignirile inutile. Învinșilor – Roma le acorda statutul de oameni, necesar unei conviețuiri pașnice și profitabile ambelor părți și, mai ales, uneia dintre ele.

Prin botul-de-lup, aerul trecea cu vuiet surd. Ajunși sub un stejar înalt, bătrân, cu frunză deasă, cei patru purtători ai mortului se opriră. Așezară trupul pe iarbă și făcură semn câtorva oameni, care-aveau hârlețe-n mâini, să sape groapa. Purtătorii își scoaseră cămășile și le-nnodară câte două-două pentru a slobozi trupul. O femeie își scoase năframa și-i acoperi fața.

Porsilo îi smulse vârful de lance din piept și-i împreună mâinile a pace. În timp ce mortul era slobozit și-acoperit cu pământ, oamenii-nconjurară mormântul și-ncepură să se rotească încet și legănat, fără nici un sunet. După ce groapa se umplu de pământ și oamenii ridicară și movila, după datină, Porsilo înfipse adânc vârful de lance în scoarța stejarului care-avea să stea de veghe celui dus și, cu un vârf de țapină, scrijelă deasupra fierului un cap de lup cu gura larg deschisă. Niște flăcăi doborâră un brăduț din pădurea care-ncepea în sus de mal, îl înfipseră la capul mortului și-i dădură foc.

Romanii stăteau care cu ochii-n pământ, care privind aiurea, care, mai dornici de mărire, cu ochii țintiți la Împărat, gata a fi primii în a-i executa ordinele. Unul singur dintre ei se uita fix și dojenitor la ostașul care-azvârlise lancea aducătoare de moarte. Ochii negri ai acestuia erau întunecați de-o tristețe fără leac, nedezlipită de cel care-a ajuns să cunoască sălciul gust al zădărniciei. El era proaspătul decurion Tiberius Claudius Maximus, cel care binemeritase de la patrie pentru a fi tăiat capul și mâna dreaptă a Regelui învins al dacilor și-a le fi pus la picioarele unui imperátor al Romei.

Împăratul dădu ordin să fie scoase din râu cuferele cu avutul dacilor, iar pazei obișnuite a acestora să le meargă pe urme.

În timp ce Împăratul și statul său major pășeau atent peste pietrele din albia secată a râului ca să iasă pe mal, Hadrian, privind în gol, zise ca pentru sine, în grecește: «Mai rău decât o crimă: o eroare»[11]. Împăratul, care mergea înaintea tuturor, se abținu să-l admonesteze, măcar cu privirea, pentru un asemenea comentariu.

*

În acea seară, Împăratul mânca împreună cu statul-major și cu ofițerii superiori, ca de-obicei, închinând pentru încununarea victoriei. Statul-major și ofițerimea strigară de trei ori *«Ave!»* în cinstea imperátorului. Acesta bău mult mai puțin decât de obicei și se retrase devreme. Nu era dispus să simuleze buna-dispoziție pe care n-o simțea. Își dădea seama, în urma întâmplării din ziua care trecuse, că cel mai greu lucru nu fusese cucerirea Daciei. Aurul și podoabele ei aveau să mai astupe golul lăsat în vistierie de Domițian, dar nu pentru eternitate. O țară cucerită dacă nu era productivă, nu-nsemna altceva decât grijă zadarnică. Cine-ar fi putut să muncească mai bine o țară decât locuitorii ei de secole, cine să-i fi cunoscut fiecare deal,

fiecare vale mai bine decât ei? În momentul când învingătorul credea că a ajuns la o cale de-nțelegere, un nimic era de-ajuns ca să strice echilibrul atâta de precar și-atâta de-anevoie aflat. La urma urmei, ce-nsemna viața unui copilandru, când jumătate dintr-un popor pierise apărându-și pământul? Traian își dădea seama că dacă romanii s-ar fi năpustit din senin să-i măcelărească pe dacii înfrânți și cvasipacificați, dușmănia lor mocnită n-ar fi fost atât de zgândărită ca de moartea unuia singur dintre ei, ucis din prostie, cum fusese cel din acea zi. O dată cu înfrângerea, în sufletul unui popor apar susceptibilități pe care, câtă vreme se cârmuiește singur, uneori nici nu le bănuiește. Traian știa că dacii erau acum răniți de moarte. Un singur lucru i-ar fi potolit cât de cât: condamnarea lăncierului care ucisese din obișnuință. Cu-o asemenea măsură echitabilă și-ar fi nemulțumit de moarte trupele. Un adevărat comandant trebuia mai întâi să menajeze susceptibilitățile oamenilor pe care-i avea în subordine. O măsură trebuia luată, totuși, împotriva acelui lăncier, fiindcă altfel s-ar fi creat un precedent pentru arbitrarul inițiativelor proprii. Da. Împăratul găsi măsura: mutarea lăncierului la trupele din Pannonia. O măsură disciplinară care-mpăca și capra, și varza. De fapt, numai ideea de disciplină, și pe-aceea – cu parcimonie. Pentru daci, împăcarea fără moarte-pentru-moarte nu se putea.

«Hotărârile pe care trebuie să le iei contravin uneori convingerilor individuale. Descoperit azi tezaurul dacilor. Lucruri de mare frumusețe. Nu m-ar mira să mai existe și altul. Nici un tezaur nu este fără fund. Sper ca Dacia să nu devină o nouă Iudee. Ceremonia funebră de astăzi mă neliniștește. Ea mi-a întunecat bucuria de-a fi pus mâna pe tezaur. Să-i extermin pe toți e ușor, dar nefolositor», își notă împăratul în *Memorial*.

Își făcuse inspecția nocturnă însoțit de statul-major. Hadrian mergea mult în spatele lui Traian. La masa de seară, Hadrian se purtase cu toată lumea firesc, vorbind foarte puțin însă și numai celor doi meseni alăturați. Când se strigase *«Ave!»*, nu-și economisi vocea, pe de-o parte – pentru a mai atenua amintirea cuvintelor rostite-n albia râului, pe de alta – pentru a se-nscrie în comportamentul general al statului-major și-al ofițerilor, care, din când în când, căutau prilej să-și manifeste admirația față de comandantul lor suprem căruia, ca oricărui militar, când îi lipsea zăngănind armelor și-al victoriei trebuia să i se ofere compensații sonore cu caracter pacific. De data asta, entuziasmul încerca, într-un fel, să spele amintirea unui omor inutil și-n afara legilor războiului, într-altul, să-l răsplătească pe imperátor pentru

însemnata și mult-râvnita pradă, ca și când imperátorul ar fi descoperit-o și nu o trădare fortuită.

Lui Hadrian îi venea să râdă a pagubă-n sinea lui față de-atâta prefăcătorie la care oamenii se dedau nesiliți de nimeni, sclavi ai ideii de-a preîntâmpina dorința celui mai puternic.

«Între mine și femeia din lupanare nu e nici o deosebire: doar miza este alta», își spunea nepotul imperial, într-o atitudine în care mila și sila de sine aveau părți egale. Incompatibilitatea dintre firea lui și firea augustului său unchi îl punea tot timpul la-ncercare. Din când în când, poate tocmai din cauza permanentei reprimări la care se supunea pentru a păstra aparența unei cordialități în relațiile lor, Hadrian avea izbucniri nedrepte față de împărat, asemeni celei din ziua care tocmai se-ncheiase-n strădanii apoteotice. După asemenea răbufniri, o bună bucată de timp trebuia să simuleze căința și să umble-n vârful picioarelor pe lângă unchiu-său. Ceea ce se-ntâmplase-n «ziua tezaurului» – cum îi spunea Hadrian pentru sine acelei zile – era, fără-ndoială, o eroare de care Împăratul nu era vinovat. Remarca lui Hadrian avea un conținut pornit din rădăcini mult mai adânci, hrănite de o ne-ntreruptă dezaprobare a firii Împăratului. Prudența, expresie-a instinctului de conservare și-a celui de parvenire, nu-i putea reprima izbucnirile, ci acționa mai ales *post festum,* cu ineficientă putere moralizatoare. Plictisit de-a se tot mustra fără folos, Hadrian, într-un elan de-mpăcare cu sine și cu tot ce-l înconjura, își întorcea privirea către soartă, căreia i se-ncredința fără rezervă, spunându-și: «Dacă mi-o fi scris s-ajung împărat, am s-ajung cu sau fără voia unchiului!». Pentru a-ncheia dialogul cu prudența, întindea mâna după un filosof grec, citea câteva pasaje, care – punându-l în contextul marilor înfruntări din afara strădaniei de-a-și fi plivit drumul spre putere – îl făceau să se uite cu mai multă-ngăduință în jur. «Nu sunt cu nimic mai bun decât alții sau decât Traian. Jumătate din viața pe care mi-e dat s-o trăiesc alături de el mi-o petrec pentru a-i fi dezagreabil, cealaltă jumătate – pentru a face o fățarnică *mea culpa*», își împăna el lectura cu câte-un gând care nu măgulea pe nimeni.

*

În castru era o liniște grea. După ziua obositoare și plină de neprevăzut, trăită de toți și-ncheiată cu-o petrecere mai mult gălăgioasă decât veselă, gălăgia având drept cauză majoră băutura, legionarii căzuseră-n somn ca bolovanii. Împăratul se depărtase de-nsoțitorii lui, semn că voia să fie lăsat

singur. Aceștia se retraseră la o distanță respectuoasă, rămânând să-și privească mai-marele înțepenit într-o atitudine de contemplare pe care nu i-o cunoșteau. Dacă l-ar fi privit din față, pe chipul lui greoi și-n ochii îndreptați avid spre Răsărit ar fi văzut o sublimare hieratică. În acele momente, imperátorul părea în comunicare cu-o divinitate necunoscută, al cărei singur altar era gândul celui care oficia.

Tresăriră cu toții și-și îndreptară privirea spre partea de unde credeau că vine sunetul, ca și când ar fi putut să-l zărească. De undeva se-auzea limpede și monoton, cântare de tulnic. Fără să fi cunoscut semnificația sunetelor – care pentru ei erau ca o limbă străină – cei din statul-major pricepură că ele povesteau o mare durere și-o mare umilință. Se uitară-n întuneric, încercând să-l străpungă, se uitară-n pământ, dar nu se uitară deloc unul la altul.

Trezindu-l din visul Orientului, cântarea îl izbi pe împărat în moalele capului. Nedumerirea din primul moment se prefăcu într-o furie de scurtă durată, convertită iute în hotărâre fermă și rece: «Neam de dulăi de stână încăpățânați, am să vă-nvăț eu minte!». Pentru prima oară, Traian li se-adresa în gând dacilor direct, ca și când i-ar fi privit deodată pe toți în ochi. Pentru prima oară, Dacia nu mai era o problemă a Romei, ci o problemă a lui personală. *El* avea acum de-ncheiat niște socoteli cu Dacia. «Dacia asta felix!». Gândul, care de multe ori îi dăduse târcoale, înainte și după cucerirea Daciei Felix. Acum căpătase temei de nestrămutat: «Pentru voi o s-ajungă *Dacia Infelix*…». O parte dintre daci trebuiau strămutați în jos de Istru: «Am să păstrez aici trădătorii, ca să am cu ce vă rușina!».

Împăratul își trase cu-amândouă mâinile poalele tunicii, înălță bărbia și, cu pas marțial, de parcă atunci, pe loc, s-ar fi-ndreptat spre cucerirea a ceea ce mai rămăsese necucerit din *lumea locuită*, porni să-și afle somnul, care, în noaptea aceea, ca în multe altele, avea să-l ocolească.

BĂTRÂNUL DAC: Nu, pân' va fi încă un suflet dac pe-acest pământ, nu ne-om supune noi!
O jur, o, zei! în fața lui Traian!

M. EMINESCU, *Pacea pământului vine s'o ceară, 1873, Berlin.*

PAX ROMANA.

Dormiți în morminte tăcute
Sub dâmburi sădite cu flori,
Sub pânza curatei ninsori,
Sub umbrele liniștii mute;
Păzită de paznici pioși.
Sunteți a moșiei comoară…
Vă fie țărâna ușoară…
Ne-aducem aminte, strămoși.
[…………]

Și dacă pe lespedea frântă
Pomelnicul vostru s'a șters
De vremi și de-al gloatelor mers,
Culesu-l-a doina… Și-l cântă
Bătrânilor codri pletoși
Ce scutură'n orice dumbravă
Un freamăt de-a morților slavă…
Ne-aducem aminte, strămoși.

Al. DAVILLA, *Balada strămoșilor, Isvorul-de-Sus, Septembrie, 1902.*

Peste câteva zile, când muncile obișnuite îi făcură pe daci să-și mai mute gândul de la copilandrul pe care, de-atunci încolo, nu-l mai păștea nici o primejdie, printre ei, unii-ncepură să cârtească-mpotriva lui Porsilo. Nu i se iertase faptul că «dăduse buzna» să deschidă cufărul de aur care cuprindea cele mai de preț odoare-ale neamului lor. La supărare, omul spunea multe și era gata să-l împroaște pe cel asupra căruia-i cășunase cu parapon și să-i răstălmăcească până și gândul. Printre ei, unii știau foarte bine ce-l îndemnase pe Porsilo să deschidă-ncuietoarea: dorința de-a nu vedea izbită

și stricată atâta frumusețe. De vreme ce odoarele-acelea aveau s-ajungă la Roma, ele se cădea s-ajungă întregi, în toată frumusețea lor, așa cum ieșiseră din mâna meșterilor care le făuriseră. Acei străini de la Roma – cărora n-avea să le calce niciodată piciorul în Dacia și cărora nu le călcase pe când Dacia era a lor, a dacilor – trebuia să vadă că ei nu erau neam de sălbatici și de fiare, ci unul care luptase fiindcă avusese ce pierde. Ei nu fuseseră haită de lupi scoși de foame din codru, ci câini de nădejde, câini de stână care-și dădeau viața ca să scape turma. De la lupi aveau numai temeritatea. Dar nenorocirii venite din afară, de obicei oamenii îi adaugă cearta, râca, ponegrirea care, alăturându-se la urâciunile sorții, întunecă și mai rău viața. Cu toate că în sinea lui omul știe de multe ori că a pornit-o pe cale greșită, nu se-abate-n ruptul capului de la ea.

Cu zâmbetul lui abia mijit în coada ochilor, plini când de trufie, când de suveran dispreț, Tantinis zisese ca pentru sine, dar ca să-l audă toată lumea:

— Dacă-i stricau încuietoarea, nici n-o mai primeau la Roma! Le puțea și-o trimiteau înapoi.

Pentru Porsilo era limpede că Tantinis, cu mintea lui subțire, îi înțelesese foarte bine gândul și că vorbele de-acum nu voiau decât să semene zâzania în mințile slabe care ușor se-nflăcărau.

«Pentru ce?», se-ntreba Porsilo, «nu suntem și-așa destul de bătuți de zei?».

Porsilo nu se dezvinovățea în nici un fel. Se lăsase demult păgubaș să mai îndrepte reaua-credință și slăbiciunea de minte.

— Se pune bine cu noua stăpânire, cum s-a pus și cu cea veche, se-amestecă și Druxilis în vorbă, cu toată indignarea de care era în stare și care-i făcea glasul dogit să tremure. Tot de indignare îi fâlfâiau și gușile, ca niște bărbii de cocoș gata să se repeadă la bătaie.

— Și poate domnia-ta nu te-ai pus bine cu vechea stăpânire, nu?! rosti cu glas pașnic un om de rând dintr-un trib din Miazănoapte.

— Eu am fost silit, răspunse Druxilis cu glas pițigăiat și gâtuit, care făcu pe toată lumea să ridice capul.

— Silit de cine? vru să afle omul de mai-nainte, pe nume Daro.

— De-mprejurări.

— A! făcu Daro și dădu a pagubă din mână, în timp ce Druxilis, nemaiaflându-și locul de cât era de jignit, se-ntoarse cu spatele către toți.

— Oameni buni, le spuse bătrânul Dromihete, ridicându-se-n picioare de pe patul lui aflat într-un colț al barăcii, Porsilo acesta, om de omenie, fostă

căpetenie, a vrut doar să nu fie stricată mândrețe de lucru, gândind, cred eu, să vadă străinii că și la noi sunt oameni, că și noi știm să facem lucru de preț. De ce ponegriți un om care n-a ucis, n-a prădat, n-a pârât și care, îmi pare rău că așa stau lucrurile, nici n-are pentru cine s-agonisească și să chivernisească?

— Au murit mândrețe de bărbați și ghiujii trăiesc! Niciodată nu ia moartea pe cine trebui', se-auzi un glas. Părea să fie-al unui bărbat între două vârste, care-și tot da cu palma peste cioareci, de parc-ar fi vrut să-i scuture de purici.

— Uiți, fârtate, că nu trăiește nimeni zilele altuia, zise Daro și dădu a pagubă din cap.

— Și dacă ăla n-a trădat, ălălalt n-a trădat, cum de-au dat ăștia peste comoara adunată din sudoarea noastră? se-auzi de undeva, dintr-un ungher, întrebarea.

Lui Dromihete îi veni să strige: «Bicilis!», dar se opri, cu gândul să nu scape vorbă cu păcat. Omul își răspunse tot el:

— O căpetenie, că doară nu om de rând. Că acela de unde să știe el tainele ălor mari? Omul de rând e bun numai de scos în față, să moară primul. Numai!

În tot acest timp, Parianeu asculta cu urechile ciulite. Din momentul când pricepuse că soarta Daciei era pecetluită, nu mai spunea nimic, nici un cuvânt care să fi putu fi interpretat în vreun fel. Vorbea numai atât cât să fie-nțeles și numai când era nevoie. Deși muncea din greu, ca toți învinșii, se făcuse-aproape la fel de burduhănos ca-nainte de război. Avea un spate pe care puteai întinde masa de oaspeți și-un pântec pe potrivă. Romanii îi hrăneau bine pe învinșii care munceau, știind că mare lucru n-aveai de așteptat de la niște gloabe.

În marșul lor de cucerire a lumii își păstrau mereu deviza: maximum de eficiență. Cine-ar fi văzut din afară condițiile de curățenie și hrana asigurate învinșilor ar fi crezut pe drept cuvânt că Roma îi cucerise ca să le crească bunăstarea și mulțumirea. Cetatea era lămurită de mult că boul, ca să tragă bine la jug, trebuie adăpat, hrănit și ținut în curățenie.

Parianeu pricepuse că din partea neamului său nu mai avea ce s-aștepte, astfel că-și ciulea mereu urechea și-și îndrepta gândul spre romani. Din cuvintele schimbate, după înfrângere, cu împăratul romanilor, care vrusese, bine-nțeles, să-l tragă de limbă în privința tezaurului, Parianeu începuse-a trage nădejde că, individual, nu era totul pierdut. Nici o-ndoială nu-i tulbura

convingerea că urma să se ridice-o lume nouă, de oameni care-aveau să prindă cheag și care-aveau s-o ducă mai mult decât mulțumitor, dându-se bine pe lângă romani. Se și iviseră unii de-un neam cu ei, nu se știa de unde, care și umblau să facă negustorii mai mari și mai mărunte, ajungând până la concesionarea fânețelor, a sării și-a altor asemenea. Nu se știa – un fel de-a spune. Erau căpetenii care se-nchinaseră romanilor încă de pe vremea lui Domițian, și alții mai mărunței, care știuseră cu toții să tragă folos de pe urma-nchinării. Oameni în care n-aveau încredere nici dacii, nici romanii, dar de care se foloseau și unii, și alții. Mirosind că acolo era loc de căpătuială, spre Dacia pornea să-și facă drum o mulțime de lume de felurite neamuri. Oameni care-și încercaseră norocul pe te-miri-unde, fără să-l afle, poposeau cu speranțe-nnoite în proaspăta provincie romană.

Cât timp durase sfada în baraca dacilor, potolită cu puțin înaintea rondului de noapte al legionarilor de pază, Chebrisis se uita uimit și-ndurerat la fiecare om în parte. În fiecare zi, deznădejdea îi mai cotropea o bucată de suflet: «Se-ntinde-n mine-amărăciunea cum se-ntind romanii-n lume». Faptul de-a fi ajuns din căpetenie om de rând, de-a-și fi pierdut avutul nu-l întrista pe Chebrisis nici pe departe cât îl întrista schimbarea pe care înfrângerea o adusese-n sufletele oamenilor. Se pândeau unii pe alții, se bănuiau, se iveau pârele, își scotea capul guduratul pe lângă paznici pentru mărunte avantaje, ca un polonic mai mult la mâncare sau ca trecerea la o muncă mai ușoară. Sufletele oamenilor erau într-o permanentă coborâre, cea pe care le-o aduce totdeauna cu sine reducerea vieții la supraviețuire, scurtarea privirii care, într-o viață adevărată, se-ndreaptă spre înălțimi, spre durată și ascunde într-un ungher de taină fiorul veșniciei. Oamenii prindeau să se poarte ca și când fiecare zi le-ar fi fost ultima. Chebrisis nu-i învinuia, însă această prefacere îi punea o lespede peste suflet.

Cu fiecare zi, dorința de-a trăi, atât de firească fiecărei vietăți, se-năbușea în sufletul lui. Începea să-i piară teama de necunoscut, teama care-l leagă pe om atât de strâns de viață.

*

De dimineață, în timp ce oamenii luau de la magazie lopeți, târnăcoape, casmale, mistrii – fiecare după munca pe care-o avea de făcut – folosindu-se de zgomotul nelipsit unui asemenea moment, Porsilo se-apropie de bătrânul Dromihete, răspunzător de uneltele care, la sfârșitul lucrului trebuiau să fie tot atâtea câte ieșiseră dimineața din magazie, precum și de-

ndeplinirea tainului de muncă zilnică hotărâtă de romani. Porsilo, ca și când peste cuvintele de cu seară, din baracă, n-ar fi trecut noaptea, îi șopti bătrânului.

— Moșule, se poate oare atâta ne-nțelegere și-atâta rea-voință din partea fraților tăi?

— Fiule, ai să vezi mulți proști și mulți ticăloși în viața ta. Nu-i lua-n seamă și nu te-ntrista. Vezi-ți de drumul tău.

— Oare așa să fi fost totdeauna lumea?

— Așa, fiule, și nimic n-o s-o-ndrepte.

Porsilo se mai uită o dată cu jale în ochii albaștri și fără vârstă ai bătrânului și se depărta de-a-ndărătelea, cu pas de câine bătut. Venind să-și ia târnăcopul, Chebrisis întârzie lângă Dromihete, făcându-se c-a scăpat ceva pe jos.

— Moșule, nu mai pot trăi așa.

— Fiule, *trebuie*, fiindcă numai așa se mai poate.

— La ce bun?

— Ca să duci viața mai departe.

— Tocmai asta nu mai vreau.

Privirea lui Chebrisis, limpede și trecută dincolo de pragul durerii, îl făcu pe bătrân să se-nfioare. Învățase în mulții lui ani să recunoască ochii care-ncepeau să-și arunce privirea *dincolo*.

*

Câinii rămași fără adăpost și fără stăpân, se-adunau în haite, se-nrăiau, se sălbăticeau și se dedau la fel de fel de prădăciuni, ca pe vremea când erau fiare de codru și nu știau de vorba și de ocrotirea omului. Nu era pentru prima oară când romanii se-ntâlneau cu haite de câini sălbăticiți, deci nu erau luați pe neașteptate și puși în fața unei situații căreia să-i afle soluția. Ei trebuiau să aibă mereu în vedere gurile de hrănit: legiuni, auxiliari, învinși. Hrana trebuia bine socotită. Războiul pricinuise pagube mult peste așteptări, iar cum timpul nu putea fi prevăzut, și, prin urmare, nici recolta anului următor, nu-ncăpea milă pentru guri de animale care n-aduceau folos, când printre-nvinși erau guri de hrănit, în pagubă: bătrâni și copii, cărora legile războiului, cel puțin la romani, le garantau viața. În fruntea celor care-aveau să curățe locul de câini sălbăticiți, dar și de cei nesălbăticiți, rămași pe lângă vreo casă mai norocoasă, neatinsă de prăpăd, se afla Servandus, ne-ntrecut în aruncarea lațului și-n sugrumarea pe loc a

animalului prins. Riscând zile de carceră și chiar pedepse corporale – administrate tot de Servandus, căpetenia grupului de speculatores, subofițeri însărcinați cu supravegherea și cu aplicarea pedepselor – câțiva legionari refuzară să ucidă câini, îndrăznind să spună că nu fuseseră-nrolați în armata romană pentru asemenea treburi. Nesupunerea la ordin și urmările ei nu-nsemnau nimic față de dușmănia lui Servandus. El n-avea să-i mai slăbească o clipă din ochi câte zile-aveau să mai ducă-mpreună și-avea să-i pârască și pentru-o privire pe cei neascultători.

În ziua hotărâtă pentru suprimarea câinilor, toată lumea fusese scoasă la muncă; până și copiii și bătrânii – la adunat vreascuri și ciuperci pentru iarnă. În acea zi, Magister n-avea să-i învețe nimic pe micuți. Aceștia nu erau deloc întristați că o zi aveau să-și atârne tăblițele în rastel. Prânzul îl mâncaseră cu toții-n pădure, primindu-și porția din mâinile Despei și din cele-ale Astei, Despa și Asta pe care le socoteau un fel de mame, chiar și cei rămași prea nevârstnici orfani ca să fi știut ce-nsemna o mamă.

Spre asfințit, garda le făcu semn de plecare. Era o lumină blândă și-un aer mângâietor de toamnă lungă și caldă. În sufletele și pe chipurile oamenilor se-așternuse o liniște și-o seninătate care urmează de-atâtea ori unei zile petrecute printre copaci, sub lumina cernută de frunze, când, departe de zgomotul așezărilor omenești, gândurile se chitesc în straturi subțiri și-afânate, într-o-nțelegere și într-un drag de viață de care-atât de mult simte omul nevoie.

La marginea pădurii, convoiul lor, în care din când în când se-auzea câte o vorbă domoală, se poticni. Femeile din frunte se opriră deodată, ca și calul care dă bot în bot cu-o sălbăticiune, și-și duseră mâinile la gură. Nimeni dintre cei de față nu mai văzuse-așa ceva de când era pe lume. Zece bărbați îmbrăcați în niște pelerine de pânză cerată, lungi până-n pământ, din care le ieșeau doar mâinile, jupuiau fiecare câte-un câine atârnat pe-o targă de lemn sprijinită de câte un copac. Unul dintre ei era Servandus, căruia-i umblau mâinile cu-o repeziciune de parcă toată viața n-ar fi făcut altceva decât să jupoaie câini. La doi pași de picioarele lui Servandus se aflau două gropi: una, plină cu var stins, în care se-aruncau câinii jupuiți, alta, în care se aruncau pieile la dubit. Din spatele convoiului, oamenii se repeziră să vadă despre ce e vorba.

— Spune-le ăstora să-și vadă de drum, se răsti Servandus către unul dintre legionarii care-nsoțeau convoiul.

În timp ce vorbea, scoase cu o mișcare iute un ochi de câine în vârful cuțitului și strigând «Uă!», îl întinse unui copil care-și ascunse capul în poala unei femei.

Asta rămase un timp cu mâinile-n aer, așa cum o prinsese priveliștea nemaivăzută. Deodată, se repezi la grămada de crini nejupuiți și-ncepu să-i azvârle-n dreapta și-n stânga.

— Ei, surată, ce, te-a pișcat strechea? se răsti Servandus la ea.

Asta recunoscuse-n movila de câini picioarele dindărăt ale lui Lupei, terminate cu doi călțuni cenușii. Ca apucată de nebunie arunca animalele moarte fără să se uite că-i izbea peste picioare pe hingheri. Icnea scurt și-azvârlea mereu animalele moarte. Se-nroșise de efort, ochii stăteau să-i sară din orbite, iar sudoarea-i curgea șiroaie și-i uda piepții cămășii. O dată se opri, se ridică în picioare și-și mușcă mâna stângă. Cu ochii holbați și cu limba scoasă, chircit, așa cum îl găsise lațul, Lupei zăcea, mărunt, un ghemotoc printre câinii mari prinși în timp ce fugeau, după cum arătau picioarele întinse. Jupuitorii se opriseră din lucru și se uitau plini de curiozitate la fata care-nnebunise, pe cât se părea.

Doar când o văzură cum se-apleacă și ridică fărâma de câine cu părul încă pufos, de animal tânăr, când o văzură cum îl apucă, de sub cap și de subt picioare, ca pe-un copil, cu grijă să nu-i tulbure somnul, legionarii aceia – transformați de vitregiile războiului, pentru o zi, în jupuitori de câini – își dădură seama că femeia din fața lor nu era nebună.

Servandus se oprise la un moment dat și el din lucru, se uita cu-o privire pofticioasă la trupul aplecat al fetei. Făcu o remarcă obscenă, rânji, scuipă printre dinți și se-ntoarse la câinele-ntins la jupuit, căruia din patru mișcări rotunde îi desprinse pielea de picioare, apoi, cu-o singură mișcare, i-o trase-ntreagă, ca pe-o cămașă.

Ținându-l pe Lupei în brațe ca pe-un odor pe care l-ar fi-nfățișat netulburatelor zeități domnitoare peste eternitate, Asta se-ndreptă spre pădure.

— Cine se duce după ea? întrebă cu voce scăzută șeful pazei.

— Eu, răspunse Magister și porni cu pasul lui mare în urma Astei.

Fata se oprise într-un loc umbros, unde pământul era mai moale. Se uita lung la cățelul făcut colac, pe urmă îl așeză pe stratul de mușchi. Cu-amândouă mâinile începu să scobească pământul. Magister își scoase pumnalul de la brâu și se-apucă să sape. Asta îi luă pumnalul din mână și săpă ea groapa. Înfigea pumnalul cu-o singură lovitură, îl apleca încet spre

interiorul gropii, iar pământul îl scotea cu-o bucată de scoarță de copac. Groapa era gata. Asta adună frunze și le-așeză una câte una pe fundul gropii. Își scoase șorțul din față, îl întinse pe jos, îl netezi cu mâna, îl puse pe Lupei deasupra, apoi, după ce-l privi lung printre lacrimi, îl înfășură și-l așeză în groapă. Bătători pământul cu mâinile și cu-o bucată de lemn, după care acoperi locul cu mușchi. Se depărtă și smulse câteva flori, cu rădăcină cu tot, și le-nfipse în stratul de mușchi.

Magister stătea rezemat de-un copac și se uita la fată cu ochii-ntunecați, printr-o pâclă de-amărăciune. Se-ndreptă, gata să plece, în momentul când o văzu pe fată-n picioare, dar fata se lăsă moale-alături, își strânse cuviincios genunchii și-și acoperi pulpele pân' la opinci cu cămașa, se-apucă de genunchi cu mâinile și-și sprijini bărbia peste ei.

«Ce-o fi-o sufletul amărâtei ăsteia?», se-ntrebă Magister, se lăsă și el moale lângă un copac și, fără să știe dacă numai pentru cele-ntâmplate-atunci, începu să plângă. Într-un târziu, își șterse pe furiș lacrimile, se ridică, își luă pumnalul, îl curăță de pământ, se uită lung la el, îl vârî în teacă. Se-apropie încet de fată, îi puse-o mână pe umăr, ușor ca o părere, i-o întinse ca să-i ajute să se ridice și porniră unul lângă altul, cu ochii-n pământ.

*

Viața își urma cursul. Toamna era neașteptat de caldă, zilele senine, ca-n toiul verii, doar diminețile și serile târzii – mai răcoroase, prevestind că plantele și unele viețăți se pregăteau de somnul de peste iarnă.

Bărbații munceau de dimineață până la apus, cu-o întrerupere de-o oră pentru masa de prânz și cu alte câteva opriri mai scurte.

Cărau pietrele vechii Cetăți undeva unde era de bănuit că-nvingătorul avea să-ntemeieze o nouă așezare, spre a-nfige temeinic în pământ și-n mintea oamenilor semnul victoriei.

Parte dintre oameni lucrau la cuptoare de cărămizi, cărămizi după modelul învingătorului, cărămizi care, datorită felului cum erau făcute și datorită materialului de legătură dintre ele, se părea că n-aveau moarte.

«Nici cetățile noastre n-ar fi avut, dacă soarta ar fi vrut altfel», gândeau mulți dintre daci, în timp ce-așezau în tipare sau în cuptoare cărămizile-acelea făcute să pună prinsoare cu veșnicia.

Unii dintre prizonieri mergeau în pădure, alegeau copaci cu trunchiul drept, de esențe trainice, buni pentru construcții, îi doborau, îi jupuiau și-i

stivuiau, după ce mai întâi îi bătea bine soarele încât, astfel uscați, n-aveau să prindă mucigai. Istoviți de muncă, dar învățați cu greul încă de pe vremea când erau stăpâni pe mult-puținul lor avut, prizonierii aflau totuși timp să se gândească la soarta lor viitoare. Îi punea pe gânduri faptul că erau ținuți toți laolaltă. În casele rămase-n picioare, fuseseră lăsați să se-așeze femeile și copiii, chibzuindu-se cum se pricepea fiecare, dregând, lipind, cârpind, încercând să-și facă adăpost din fiecare-acoperiș rezemat pe patru stâlpi. Nici un învingător nu putea ține-nvinșii la nesfârșit ca pe vite-n țarc. Fără să vorbească unii cu alții, în sufletul prizonierilor se-adâncea presimțirea că mult nu mai aveau să stea prin locurile lor. Câte unul se-apropia de Dromihete – căruia i se-ngăduise a locui pe undeva cu femeile și cu copiii, dar el nu se clintise dintre bărbați – se-apropia și-l întreba cu glas tainic: «Moșule, crezi c-au să ne ducă?». «Fiule, eu am fost dus la Roma, târât în triumful împăratului de-atunci și vândut sclav…». «Cu ăi duși de la bun-început e limpede. Da' cu noi?». Dromihete nu răspundea. «Crezi c-am putea face cumva?». «Dacă-ncercați să fugiți, vă prind și vă omoară!». Omul pleca de lângă Dromihete, cu ochii-n pământ, cu-amărăciune-n suflet; nici de la bătrân nu aflase răspuns să-l mulțumească.

*

Într-o noapte, Dromihete stătea cu ochii deschiși. Nu se lipea somnul de el în ultima vreme. Bănuielile oamenilor erau bănuielile sale. Pentru el, viața era ca și terminată, iar dacă nu l-ar fi jurat nepotu-său, Decebal, că n-avea să-i părăsească oamenii cât avea să țină suflet în el, s-ar fi dus de mult în munți, acolo unde zvonul vieții omenești înceta, unde omul rămânea față-n față cu sine, cu gândul la viața mult mai cuprinzătoare decât zbuciumul omenesc dintre prima și ultima suflare.

Bătrânul văzu o umbră apropiindu-se. Mergea-n vârful picioarelor, cu mâna la gură – semn al tăcerii. De-abia când omul se lăsă pe marginea patului, Dromihete îl recunoscu pe Chebrisis. Se ridică în capul oaselor, își coborî picioarele pe podea și-l privi întrebător pe Chebrisis, în timp ce-i punea o mână pe braț pentru a-l liniști. Chebrisis se-aplecă la urechea bătrânului.

— Moș Dromihete, așa nu mai pot trăi.

— De ce?

— Nu mai vreau.

— A!

— Cred c-au să ne ducă.
— De ce crezi asta?
— Cântă întruna cucuvelele și urlă câinii – câți au mai rămas și n-au luat drumul codrului sau al pieilor dubite.
— Cine poate ști!
— Nu ne-or duce pe toți, dar pe unii tot ne duc. Îmi spune inima.
Bătrânul tăcea.
«La ce i-ar folosi lui Chebrisis să-i împărtășească presimțiri pe care nu le-ar fi avut?».
— Moșule, iartă-mă că-ți împovărez sufletul cu spaimele care mă bântuie.
— Dac-am ști de ce venim pe pământ, ne-ar fi mai ușor să judecăm viața.
— Moșule, pentru mine asta nu mai e viață.
— Chebrisis, unora le este hărăzită umilința de când se nasc și până mor. Gândește-te la surzi și la muți, la orbi, la șchiopi, la ciungi.
— Oricât m-aș gândi, la nimic nu-mi ajută.
— Crezi că legionarii ăștia, plecați o viață de la casele lor, că nici nu mai știu de casă, crezi că ei sunt mai liberi decât noi?
— Moșule, fiecare ființă are, cred, o părere despre viață. Părerea mea despre viață nu se mai potrivește cu viața pe care-o duc. Îl înțeleg tot mai mult pe Decebal.
— Ți-a fost drag Decebal?
— Nu. Dar abia acum îl înțeleg.
— Viața e mai presus de părerea noastră despre ea. Avem de ales între ea și părere. Atât. Părerea e ca floarea de grădină, viața ca pirul.
— Moșule, pentru mine părerea mea despre viață e mai grea și mai însemnată decât viața.
Nu-și mai șușoteau la ureche. Stând amândoi cu mâinile rezemate de marginea patului, se uitau la dâra de lumină a lunei, care se prelingea pe podea, între o fereastră a barăcii și ușă.
Dromihete bănuia de ce venise la el Chebrisis să-i strice somnul în miez de noapte, dac-ar fi dormit. Bănuia, dar tăcea încăpățânat.
Chebrisis se-aplecă din nou spre urechea bătrânului:
— Bicilis să le fi spus romanilor de comoară?
— Cine știe?
— Eu așa cred.

Chebrisis se ridică în picioare, dar nu plecă. Se uita în ochii bătrânului de parc-ar fi vrut să-i străpungă.

— Moșule, dă-mi… Te rog ca pe zei…

— Ce?

— Știi prea bine. Ți-am mai cerut o dată. Moșneagul tăcea. Dă-mi pentru șapte suflete.

— De ce hotărăști tu pentru altul?

— Moșule, te rog.

Chebrisis se lăsă în genunchi și-și împreună mâinile.

Lui Dromihete i-ar fi fost mai ușor să-i dea acel lucru când i-l ceruse prima oară. Fiindcă în forfota-nfrângerii, când nu se puteau alege apele, când totul era în clocot, în afara și înăuntrul oamenilor, trecerea de la viață la moarte, într-o mulțime care oricum părea sortită pieirii, era mai firească.

Acum, viața înfrânților și-a învingătorilor intrase pe drumul liniștii, măcar în afara omului dacă nu și-n sufletul lui.

— Fiule, șopti Dromihete cu blândețe părintească, pentru cel nemulțumit viața e temniță grea. Dacă nu izbutești să ridici gândul vieții în suflet mai presus de viața din afară, vai și-amar de tine!

— Nu pot, moșule, n-am tărie și poate nepăsare cât ar trebui pentru asemenea viață care pe mine nu mă poate-nvăța nimic.

— Ba da: să te smerești.

— Dac-aș putea! Moșule, sufletul meu nu se poate înălța peste zidurile temniței, nu poate-nfrânge nemulțumirea.

Moșul tăcea iară.

Chebrisis îi puse-o mână pe genunchi.

— Moș Dromihete, domnia-ta ai fost vreodată mulțumit?

— Numai când am iubit.

Chebrisis lăsă ochii-n pământ… Bătrânul Dromihete coborî pleoapele, pentru ca din comoara amintirilor, adânc îngropată, să nu țâșnească nici o sclipire în afară.

Chebrisis se ridică încetinel, privi cu-amărăciune paturile suprapuse din care pornea câte-un sforăit, câte-un geamăt, câte-un oftat din adâncul sufletului.

Stătu în picioare, așteptând ca bătrânul să deschidă ochii.

Dromihete-i făcu semn cu mâna.

Chebrisis se-ndoi până la gura bătrânului.

— Mâine îți dau. Dar să nu-i dai cui nu vrea sau fără ca acela să știe.

Chebrisis lăsă capul în jos și-și duse dreapta la inimă.

Din șirul de amintiri care trecuse pe subt pleoapele lui Dromihete, una stăruia, de neșters și de ne-nlocuit: Amalusta pe patul de zăcere de sub nuc. Când știuse că n-avea să mai poată umbla, ea nu mai mâncase, nu mai vorbise. Nu aflase cale de-mpăcare cu-nchisoarea trupului neputincios.

Chebrisis nu afla cale de-mpăcare cu-nchisoarea sufletului, ale cărui aripi erau frânte.

Ce drept avea el, Dromihete, să-l judece și să-l abată de la o hotărâre? Deodată, ca și când viața și-ar fi pierdut toate tainele, i se păru că i se ia o pâclă din fața ochilor: înțelese și nu mai judecă.

*

Din zori și până-n seară, zilele micșorându-se, bărbații în putere erau scoși la pădure sau la piatră, dându-li-se de la plecare hrană rece, pentru a nu se mai pierde vremea cu-mpărțitul mâncării de la cazan. Într-una din aceste zile de toamnă care făgăduia să fie lungă, măcar după liliacul înflorit a doua oară, cinci prizonieri și doi legionari din pază nu se mai întoarseră seara la numărătoare. Pădurea și valea răsunară de numele romanilor, strigați întruna de camarazii lor – nedumeriți mai întâi, apoi luați de fiori pe șira spinării, deoarece știau că moale n-avea să le fie. Deși în sinea lor nu se simțeau cu nimic vinovați de lipsa celor pe care-i strigau de zor, aveau să fie aspru certați pentru neatenție, puși – în cel mai fericit caz – la carceră, dacă nu chiar trimiși în linia-întâi pe te-miri unde, dat fiind că răsculații și nemulțumiții nu se terminau niciodată pe cuprinsul marelui imperiu.

Îi căutară cu torțe până către dimineață, în lung și-n lat, înălțând luminile deasupra capului și încercând să străpungă din ochi frunzișul galben al copacilor. Nici urmă de cei șapte dispăruți. Resemnați, a doua zi, romanii raportară împăratului fuga celor cinci prizonieri și dispariția celor doi legionari de pază, despre care nu se putea spune dacă de bunăvoie și-n bună-nțelegere cu cei dintâi își luaseră valea sau îi însoțiseră forțat. Cercetându-se cine erau cei șapte dispăruți, se văzuse că prizonierii erau tineri până prin douăzeci și cinci de ani, fără familie-n rândul celor rămași, iar legionarii, tineri de-asemenea și fără neamuri în rândul armatelor din Dacia.

Prizonierii fură luați la-ntrebări mai cu binele, mai strânși cu ușa.

Zadarnic.

Nimeni nu știa sau nu voia să spună nimic.

Printre prizonieri, mulți se bucurară în sinea lor de curajul oamenilor fugiți și-n același timp îi invidiau dacă n-aveau să fie prinși. Și printre romani erau mulți care oftau cu nostalgie după libertatea pe care camarazii lor de arme, siliți sau de bună-voie, aveau s-o capete, scăpând de ani grei de lupte prin cele patru zări ale lumii, în cazul când moartea i-ar fi ocolit, cu-ndepărtata perspectivă ca, ajunși veterani, să se poată stabili coloni prin cine-știe-ce Dacie.

Câțiva – un grup restrâns – din rândul dacilor erau revoltați și paraponisiți pe fugari, cel mai revoltat și paraponisit fiind Druxilis, care socotea fapta acelora ca pe ceva-ndreptat împotriva lui și-a altor oameni cuminți care așteptau potolirea lucrurilor și clipa când aveau să lucreze pentru romani, cei mai deștepți și mai în stare de fapte mari, de vreme ce erau stăpânii lumii. Dacă fugarii ar fi fost prinși, Druxilis cu mâna lui i-ar fi omorât, după ce mai întâi i-ar fi chinuit cu-ncetul, ca să-i piară oricui cheful de fugă. Se simți dator să ceară să fie-nfățișat Împăratului, care-l primi în speranța că Druxilis avea să-i dezvăluie ceva în legătură cu fugarii.

— Înălțime, eu și oamenii de bine i-am ucide cu mâna noastră pe răufăcătorii ăștia.

— Care? întrebă Împăratul cu o voce lugubră.

— Cum care? Fugarii! strigă Druxilis, după ce o vreme rămase cu gura căscată și cu gușa tremurând.

Împăratul îi făcu semn să treacă la locul lui. Dacă fuga celor doi legionari nu l-ar fi indispus din cale-afară, vorbele astea i-ar fi stârnit râsul. Era sigur că cei doi legionari o făcuseră-n înțelegere cu cei cinci daci: singuri nu s-ar fi-ncumetat ei să riște, necunoscând drumurile. Călăreți fură trimiși a doua zi în căutarea fugarilor. Împăratul știa că n-aveau să fie prinși, dar căutatul nu trebuia abandonat, deoarece resemnarea prea grabnică, în asemenea caz, ar fi făcut și pe alții din rândul prizonierilor și, mai grav, din rândul armatei romane, să-și caute libertatea. Expediția, deși inutilă, era necesară. Punerea prizonierilor la regim de carceră n-ar fi folosit la nimic. Ar fi-ncetinit doar ritmul muncii. Singura măsură eficientă era triplarea pazei, în special în ceea ce-i privea pe romani, care-aveau să se spioneze și să se bănuiască și mai mult unii pe alții. Toată paza din momentul fugii fusese pedepsită, așa că Servandus și cei din centuria de pedeapsă avuseseră de lucru. Dacilor trebuia să li se dea o pildă pe care s-o pomenească neam de neamul lor. Doi daci aveau să plătească pentru ei. Romanii învățaseră câte ceva de la toate popoarele peste care se duseseră. Nu putea fi ignorată,

prin urmare, dreapta lege a ochiului pentru ochi, a dintelui pentru dinte, care se străduia să țină cumpăna dreptății prin părțile Asiei Minor. După cercetări prealabile, doi tineri, copilandri aproape, fură aleși pentru a ispăși vina celor de-un neam cu ei. Cercetările avuseseră menirea de-a-ndrepta lovitura acolo unde avea să doară mai rău. Printre-nvinși – tineri, oameni în toată firea și unii bătând spre bătrânețe – cei mai mulți rămăseseră singuri pe lume. Cei doi meniți să ispășească trebuiau să aibă familie și, dacă se putea, numeroasă, ca durerea să nu se stingă o dată cu-ngroparea mortului. Groaza trebuia să intre adânc în oasele oamenilor. Unul dintre condamnați era fiul cel mai mare al lui Chebrisis, celălalt – fiul unui om de rând, pe nume Daro. Condamnații aveau să fie răstigniți cu capul în jos, așa cum îi pedepseau romanii pe răzvrătiți.

De pe podium, din mijlocul castrului, în puține cuvinte, împăratul anunțase condamnarea celor doi, în scopuri disciplinare.

Dacă legionarilor le părea rău după doi nevinovați, n-aveau decât să-i păzească pe prizonieri și să se păzească-ntre ei.

— Spune-le străinilor pe limba lor. Și mai spune că morții vor fi îngropați de armată. Nu vreau s-aud lălăieli și nici instrumente.

Tulnicul Despei se multiplicase-n mintea Împăratului.

Oamenii ascultau cu capul în pământ. Doar cei doi tineri cu părul ca o perie – căci li se-aplicase tunsoarea cuceritorilor – îl priveau drept în față pe împăratul învingător, care, ca și histrionii când își jucau rolul, se uita la toată lumea și la nimeni. Daro se izbi cu palma peste frunte. Fiii, trei câți îi mai rămâneau, înțepeniră, holbând ochii, de parcă vestea cruntă le-ar fi fost adusă prin văz și nu prin auz.

Când doi legionari puseră mâna pe fiul lui Chebrisis, o femeie se smulse din rândul femeilor și dădu să fugă spre podiumul imperial. Un glas poruncitor de bărbat o opri:

— Femeie, nu te înjosi!

Era glasul lui Chebrisis. El se uită mai întâi la cei patru feciori câți îi mai rămâneau, apoi, printre lacrimi, la cel pe care-l pierdea.

— Femeie, nu te înjosi!», șopti traducătorul.

Hadrian, la un pas în urma unchiului său imperial, strângea și desfăcea mereu pumnii. Erau momente când se gândea că nici chiar ipotetica domnie asupra lumii nu merita anumite spectacole, Scaurianus fixa depărtările fără să clipească. Își dădea seama că scena la care-asista nu era de natură să-i ușureze eventuala guvernare a noii provincii. Dar lui nu i se ceruse nici

formal părerea cu privire la crucificarea celor doi daci, după cum, de altfel, nimănui.

Patru legionari se-apropiară de condamnați. Doi îl apucară de mâini pe feciorul lui Chebrisis, doi – pe feciorul lui Daro. Tinerii se scuturară și le dădură mâinile la o parte. Luând-o cu un pas înaintea legionarilor, se-ndreptară spre locul unde-i așteptau crucile. Aici îi căutară din ochi pe-ai lor, spre a-și lua rămas bun. Se-nclinară spre cele patru zări, îngenunchează, sărutară pământul. Se duseră apoi și se-așezară fiecare pe crucea lui, așteptând să fie legați și înălțați.

Chebrisis, nevasta și copiii lor, Daro și fiii lui fură dintr-un pas lângă cei doi tineri. Ce le mai păsa dac-aveau să-i omoare și pe ei? Împăratul făcu semn legionarilor să-i lase-n pace.

Nevasta lui Chebrisis își mângâia copilul pe față și-i șoptea la ureche:

— Dragul mamei, dragul mamei…

Daro îngenunchease lângă băiatul lui și-i spunea cu glas potolit:

— Nu-ți fie teamă, dragul tatei! Trece și asta. Nu-ți fie teamă!

Moș Dromihete se-apropie de condamnați în momentul când le legau picioarele. Cu mâinile își făcu loc între Chebrisis și nevastă-sa.

Se-apropie de feciorul lor și-l mângâie pe față.

Făcu doi pași apoi și se află alături de feciorul lui Daro. Îl mângâie și pe-acela pe față.

— Mergeți cu bine, copiii mei, șopti bătrânul și se retrase-un pas, privind când pe unul din băieți, când pe celălalt.

Nevasta lui Chebrisis duse mâna la gură și-și înăbuși un țipăt. Chebrisis o strânse puternic de mână și-i șopti șuierat:

— Taci, femeie, taci!

Lui Daro i se puse-un nod în gât. Își duse-amândouă mâinile la piept și, după ce-și recapătă suflarea, spuse din nou:

— Nu-ți fie teamă dragul tatei, nu-ți fie teamă, nu-ți fie teamă…

Vorbele curgeau una după alta fără oprire.

Nevasta lui Chebrisis amuțise. Cu gura căscată și cu suflarea oprită se uita la copilul ei răstignit.

— Să-i spui zeului despre noi, băiatul meu, să-i spui cum am ajuns și că abia așteptăm s-ajungem la el, începu Chebrisis să spună cu mare grabă și cu voce tare.

Legionarii se uitară la el, apoi unii la alții, dădură din umeri și ridicară crucile.

Neamurile răstigniților se-așezară pe jos în jurul crucilor. Nimeni nu băgase de seamă când se depărtase moș Dromihete.

Paza era condusă de Tiberius Claudius Maximus. Maximus se uita întruna la cei doi condamnați – neclintiți pe crucile lor, cu ochii deschiși care vedeau acum lumea răsturnată. Ochii lor deschiși nu clipeau deloc și, prin ce miracol nu se știa, nu se bulbucaseră cum se-ntâmpla cu ochii celor crucificați cu capul în jos. Ei îi aminteau lui Maximus ochii deschiși ai Regelui barbar, cu privirea lor neclintită, când el, Tiberius Claudius Maximus, îi tăiase capul și mâna.

Servandus, în pază și el, se-apropie de Maximus:

— Ce-ar fi să-i gâdil cu sulița să guițe nițel, că prea tac ca peștele-n baltă, prea fac pe grozavii.

— Treci la locul tău și să nu te mai aud.

Maximus își înălță iară ochii spre răstigniți. Aveau fețele palide, gura-ntredeschisă, coșul pieptului nemișcat. Maximus ciuli urechea. Nu voia să se-apropie de cruci, pentru a nu stârni curiozitatea celorlalți oameni din pază. Nu se-auzea nici un geamăt, nici un șuierat, nici măcar un suspin din cele două guri întredeschise. Maximus se izbi cu palma peste frunte. Se prefăcu numaidecât că-și șterge sudoarea și că-și duce mâna la urechea dreaptă.

Servandus se-apucă să joace zaruri cu un legionar, în timp ce alți doi camarazi le luară locul, cu sulița la picior, gata oricând de atac.

După ora prânzului, Asta se-apropie de neamurile răstigniților. Pe jos, nemișcați, cu ochii ațintiți spre cruci, la-nceput oamenii nici n-o văzură. Se-așeză și ea pe jos. Pe-un ștergar învrâstat cu fire roșii întinse picul ei de mâncare primit la prânz. Alături puse o ploscă. Lăsă o mână ușoară pe brațul femeii lui Chebrisis. Fiecare dintre cei adunați întinse mâna dreaptă și, cu trei degete, apucă un pic de mâncare și-o duse la gură. Se șterseră cu palma la gură, apoi își trecură unul altuia plosca.

După ce ultimul care bău puse plosca jos, ziseră toți într-un glas:

— Să fie primit.

Asta adună șervetul, luă plosca și, fără un cuvânt, plecă.

Servandus, care-o ochise, îi aruncă o privire nerușinată. Fata, mergând cu ochii-n jos, n-avea cum s-o vadă.

— Ei, mândro, altceva n-ai de dat? că poate ne-am înfrupta și noi.

— Gura! se răsti Maximus, și-i aruncă lui Servandus o privire aspră.

— Ia să-i înțepăm noi pe-ăștia doi, ca să moară mai repede, că n-om sta aici până poimâine, schimbă Servandus vorba, pentru a-i arăta decurionului că era plin de inițiative-n folosul tuturor celor din pază, dintre care, de fapt, numai doi, pe rând, păzeau cu sulița-n mână, ceilalți văzându-și fiecare de câte o treabă măruntă.

Înainte ca Maximus să-l poată opri, Servandus, înălțându-se pe vârfuri, înfipse sulița-n coastele unui răstignit. Trase arma, o trecu prin iarbă și înălță spre crucificați o privire bănuitoare. După un timp se-apropie de Maximus.

— Ascultă, din ăsta nu curge pic de sânge.

— Ei și? rosti nepăsător decurionul.

— Mă duce gândul că erau morți înainte de-a fi crucile înălțate. Trebuie să spunem mai sus. Nu e-n regulă.

— Un cuvânt dacă sufli cuiva să știi că bag sulița-n tine.

— Ce, te-ai încârduit cu ăștia? zise destul de moale Servandus.

— Nu m-am încârduit cu nimeni, Trebuia să moară doi de la ei pentru fugiții de la noi. Au murit. Ce mai vrem?!

— Dar trebuia să moară-n chinuri.

— Te-ar fi făcut mai fericit dacă mureau în chinuri?

La aceste cuvinte, Maximus se uită cu dispreț în ochii lui Servandus.

— Dac-o luăm așa… Cine le-o fi dat otrava? întrebă Servandus pe-un ton confidențial.

— Cine le-a dat-o ți-ar putea-o da și ție, mi-ar putea-o da și mie, se gândi Maximus să-l sperie pe Servandus.

— Păi, dacă sunt morți să-i dăm jos de pe lemnele-alea.

— Înțeapă-l și pe celălalt în coaste și pe urmă stai la locul tău și-așteaptă s-apună soarele. Și nu care cumva să sufli.

Ultimele cuvinte Maximus le rosti amenințător. Băgase de seamă că cei de teapa lui Servandus nu știau de vorbă bună și de omenie. Maximus oftă. Între ziua când tăiase, intrepid și voios, capul și mâna Regelui dac înfrânt și ziua răstignirii celor doi nevinovați, la care se uita acum cu ochi absenți, i se părea că trecuseră secole. Îndoiala cu privire la prețul omului și-al faptelor sale începea să pună stăpânire pe sufletul lui Maximus, pecetluindu-i gândurile și chipul cu sigiliul unei neliniști pe care până de curând nici n-o bănuise. Din dreaptă și de nestrămutat cum fusese până mai ieri, lumea prindea să se-ncline. Maximus simțea că nu era departe clipa când avea s-o vadă răsturnată, cum o vedeau acum cei doi răstigniți.

«Nemernicul și imbecilul ăsta de bătăuș avea nevoie să-i vadă pe nenorociții ăștia suferind. Nu e destul că și-au pierdut viața, o viață din care n-au avut timp să-nțeleagă nimic. Mulțumescu-vă, zei, că n-am tăiat decât capul și mâna unui mort. Mă-ntreb la ce-or folosi, oare, toate astea?».

După apus, crucile fură coborâte, morții îngropați în groapă săpată de-ai lor. Familiile își dezlegară fiecare mortul de pe cruce și-l sărutară. Mâinile-nțepenite fură cu greu adunate pe piept, iar cele două perechi de ochi, unii – verzui, de iarbă necoaptă, alții – căprui, cu pete mici aurii, nu voiră să se-nchidă.

Nevasta lui Chebrisis se aplecă și se uită de-aproape în ochii celor doi morți. I se părea că dânșii aveau să-i dezlege taine pe care mintea ei nu el putea înțelege.

Se-ndreptă și se uită cu-o privire umilă în jur. Fața i se lumină de-un zâmbet.

— Dragii mamei, ce frumoși sunteți și ce drepți!

Gândul ei îi înfrățise pe copilandrii înfrățiți de soartă.

*

După această-ntâmplare, oamenii munceau ca și-nainte, doar că erau tot mai tăcuți și tot mai posaci, cu urmele unei mari neliniști care din suflet lua drumul trupului și se ivea în câte o brazdă adâncită-ntre sprâncene, la colțurile gurii, la coada ochilor privind mereu micșorați, ca-ntr-o ne-ntreruptă pândă la vestirile sorții.

În castru era forfotă ca de-așezare după un drum lung sau ca de plecare la drum lung. Se pregăteau bucătăriile de campanie. Se lipeau petice pe pântecele cazanelor, se-nlocuiau cărămizile sparte sau prea subțiate de foc. Se-ndreptau polonicele, se controlau lingurile, talerele, ploștile.

Fără să se vorbească-ntre ei, ascultând doar de-un îndemn din adânc, dacii își adunau și-și rostuiau fiecare puținele lucruri care-i însoțiseră-n timpul prăpădului și după, ori pe care le-agonisiseră-n vremea din urmă. Într-o viață în care pierduseră tot, fiece nimic dobândea o mare-nsemnătate. O obială de lână pentru ocrotit măcar un picior în iarna care avea să vină, un petic de blană de oaie cât palma pentru ocrotit o mână, o zdreanță de pus sub capul ostenit căpătau o-nsemnătate pe care, până nu de mult, n-o avuseseră prăjini de pământ, case-ndestulate, podoabe, cirezi de vite, cline de munți împăduriți, stâne de oi, valuri de lână ieșind de sub teascurile de la piuă. Lumea se răsturnase. După un trai de oameni așezați și chivernisiți,

dacii descopereau că viața putea să-nsemne doar o răsuflare, o pereche de mâini și gândul, avere de netăgăduit și de nestrămutat. Descopereau că, pentru unii, viața putea să-nsemne una, pentru alții – alta. Descopereau că azi puteai fi stăpân pe viața ta, atât cât îngăduie soarta, mâine – la un stăpân, unealtă lucrând la parte cu soarta.

*

Într-o zi frumoasă, copiii fură trimiși cu Asta, cu Magister și cu șase legionari în pădure, după ciuperci și după vreascuri. Asta își făcuse drum spre-un loc umbros, unde creștea mușchiul mai des. Se-aplecă și mătură cu-o ramură frunzele moarte, rupse frunzele uscate ale florilor pe care le-nfipsese cu un timp în urmă pe groapa lui Lupei. De câte ori putea, Asta venea în locul acela umbros și stătea cât îi îngăduiau treburile, care nu se mai sfârșeau și de la care n-o lăsa inima să se-abată. Copiii trebuiau hrăniți, spălați, mulți dintre ei fiind mici și neajutorați. De câte ori venea în pădure la groapa lui Lupei – singurele ei clipe de răgaz – își dădea seama că ea nu mai avea nimic pe lume. Se uita mereu la nevasta lui Porsilo. De câte ori aceasta se-ntorcea de la mormântul feciorului dus, Asta se-ntreba dacă nevasta lui Porsilo era în toate mințile, dacă rămăsese-n toate mințile. Faptele ei – muncea fără oprire – blândețea față de oameni, fără cuvinte, erau cu toatele ale omului în toate mințile, iar seninătatea ei, seninătatea omului care și-a-mplinit menirea pe pământ și, poate, seninătatea unora cu mintea rătăcită într-o lume numai a lor. Asta se gândea că poate soția lui Porsilo nu fusese prea vorbăreață nici *înainte*. Acum răspundea la tot ce o-ntrebai cu «da» sau «nu», privindu-te-n ochi cu blândețe. Se vede că nevasta lui Porsilo, ca și ea, Asta, socotea că nu mai avea ce să-și spună cu oamenii. Când Magister venea să-i învețe pe copii, Asta stătea, la fel ca la-nceput, ascunsă și-asculta cu luare-aminte tot ce le spunea dânsul. Citea o dată cu copiii, ei – cu glas tare, toți deodată, ea – deschizând gura, mișcând buzele și doar rareori șoptind câte un sunet. Până la moartea lui Lupei, Magister fie n-o văzuse cum stătea tupilată în spatele școlarilor, fie se făcuse că n-o vede. Într-o zi, după aceea, se-apropiase de ea și, fără nici un cuvânt, îi pusese-n mână o tăbliță și-un stil. Asta dăduse din cap a mulțumire, iar el dăduse din umeri în semn că n-avea de ce să-i mulțumească. La terminarea lecției, în timp ce prichindeii se zbenguiau și țipau ca scăpați din cușcă, Magister se-apropia de locul Astei și, ca din întâmplare, îi lăsa pe brâul de piatră al casei câte o frunză de brustur sau

câte o cârpă curată în care era învelit ceva de mâncare. Din ochi îi arăta Astei locul unde lăsase mărunta lui danie. Fata o lua, tot ca din întâmplare, și o-mpărțea pe furiș cu doi-trei copii, de fiecare dată alții, iar când era prea înfometată, o mânca singură, tot pe furiș, mustrându-se mereu de lăcomie.

*

Uneori, când Magister era mai luat cu-ale cititului sau cu scrisul, Asta se uita la el cu fereală, pe sub gene. Lung, deșirat, cu o față ascuțită, în care pomeții parcă stăteau să spargă pielea smeadă; cu o frunte înaltă, boltindu-se peste sprâncenele stufoase, castanii ca și părul țepos (care, deși tuns scurt, făcea cârlionți mărunți, mai ales în creștet și pe lângă urechile, altminteri, micuțe); cu ochi negri, ce se micșorau când râdea (încât nu știai să spui de la-nceput dacă râde sau dacă plânge), ochi a căror privire părea să plutească peste lume; cu buze, care, la orice vorbă rostită, se răsfrângeau ca după o mare strădanie, dezvelind niște dinți ușor încălecați; cu nodul gâtului împungând ca osul pieptului la păsările slabe, Magister stârnea mila, precum un pui căzut din cuib înainte de-a fi învățat să zboare. Și la romani era ca la toate neamurile: oameni cumsecade și oameni răi. Ea socotea că între Magister și Servandus – a cărui simplă vedere o umplea de scârbă și-i făcea inima să bată de spaimă – era deosebire ca între lup și oaie. Cel puțin, de când jupuise câinii – câtă veselie pe dânsul și ce rânjete-i schimonoseau fața! – chiar de l-ar fi văzut zvârcolindu-se de durere sau mort în drum, ea nu s-ar fi aplecat măcar să se uite la ticălos! Înainte de venirea romanilor, sufletul Astei fusese cufundat într-un fel de amorțeală. Pe cei bănuiți a-i fi făcut rău îi ocolea și-i scosese de la inimă de parcă li s-ar fi șters urma din lume. De când îl văzuse pe Servandus scotocind bărbați, femei, copii, luându-le nimicuri, sub cuvânt că nu e-ngăduit de regulament – care-anume, nimeni nu știa! – de fapt, regulamentul bunului său plac, în temeiul căruia le confisca niște biete fleacuri numai pentru a-și arăta puterea, de când, fără să fi-nțeles cuvintele, îi auzise glasul care suna a batjocură, Asta simțea o-ncrâncenare în tot trupul și-n tot sufletul. Era sigură că, de câte ori trecea o femeie pe lângă el, Servandus o spurca, rostind vorbe nerușinate. Era de-ajuns să-i vezi pe moș Dromihete, pe Chebrisis și pe Porsilo cum lăsau capetele-n jos la auzul acelor cuvinte, pe care ei le-nțelegeau, ca să-ți fi dat seama cam ce măscări puteau însemna! Fără să-i fi spus nimeni și fără ca ea să caute să afle, era sigură că pe Lupei numai lepădătura îl scosese din cotlonul unde stătea pitit când era plecată stăpâna sau când trebăluia.

Ascunsese-ntr-un ungher dosnic, în podul casei care-adăpostea copiii, traista-n care-l purtase pe Lupei mic: nu putea să se uite la ea fără s-o podidească plânsul și fără s-o-nece suspinele. Când își aducea aminte de Lupei cățeluș, i se-nseninau ochii; îndată ce și-l amintea în mormanul de câini sugrumați, și-ar fi dat viața numai să scape de vedenia-ngrozitoare. Gândurile ei de răzbunare pe hingher nu urzeau un plan. Având credință-n tăria gândului, mai ales când pornea din mai multe părți îndreptat spre-aceeași țintă – iar pe Servandus cu siguranță, nu putea fi om care să nu-l fi blestemat măcar o dată!

— Asta îi menea a rău, chemând în ajutor puterile cele nevăzute, pentru pedepsirea netrebnicei lepădături.

*

Acum se afla alături de groapa cățelului, făptura cea mai dragă și mai credincioasă din câte-avusese parte-n viață, dar sufletul ei nu-și găsea nici liniște nici stare ca alte dați. Ceva tulbure din adâncul ființei, ceva pe care nu și-l putea lămuri, o tot făcea să ofteze și să-și apese coșul pieptului, unde i se punea mereu un nod. Ziua era frumoasă și senină. Aerul tremura în lumina potolită a soarelui. «Degeaba e frumos afară… Lupei, Lupei, de unde să știi tu ce greu e pe lumea asta, unde-am rămas?…». Se duse iară între copii, și se-apucă să caute ciuperci. Din când în când, se-ndrepta din șale și ofta adânc. Magister, care se-apleca numai după vreascuri, fiindcă dânsul nu deosebea ciupercile bune de cele-otrăvitoare, părea să fi ghicit că-n acea zi fata nu era-n apele ei. De obicei, Asta nu-și făcea simțită prezența decât prin locul pe care-l ocupa în spațiu. Nu vorbea, umbla ca umbrele, iar în mâinile ei lucrurile nu sunau, de parc-ar fi fost de pâslă. Magister, căruia i se pusese un fel de nod în gât, se ridica mereu și-și îndrepta trupul deșirat, ca și cum ar fi tras o funie dintr-o desagă; și, fără să vrea, se trezea oftând adânc, de parcă nu i-ar fi ajuns aerul.

Copiii tăceau: cei mai mărișori – atenți la ciuperci, pe care le-aduna fiecare-n câte o grămăjoară, ca apoi Asta să se mai uite o dată la ele; cei mici – luându-se la-ntrecere, care să strângă mai multe vreascuri. Doar la un moment dat, tăcerea plină de foșnet de frunze fu sfâșiată de-un țipăt de copil. Unul dintre cei micuți nimerise-n urzici. În timp ce fata-i sufla peste mânuțele brobonate și roșii, băiețelul bătea mărunt pământul cu picioarele. Uitându-se cu ochii mari și ciulind urechea să nu le scape vreo mișcare ori vreun sunet, copiii ceilalți se strânseră în jurul lor, roată. Încetul cu-ncetul,

plânsetul micuțului se domoli și frământatul pământului se rări. Cu gândul tulbure și dus aiurea, se sili să-i zâmbească băiețelului și, văzând că s-a potolit, îi puse-o mână peste alta, iar ea se ridică-n picioare. Copilul i se lipi cu fruntea de catrințe. Îl mângâie pe creștet și se depărtă. De câte catrințe străine nu și-o fi rezemat și ea capul, căutând milă și ocrotire, când o fi fost mică? Se duse cât mai departe putu, ca să n-o vadă nimeni plângând. Neliniștea n-o părăsea. Copiii stăteau aliniați, cu bocceluțele în mână, gata de-ntors acasă. Cam într-o oră apunea soarele și, curând după-aceea, se lăsa întunericul. Asta, cu două straițe mari pe brațe, mergea în urma convoiului, cu privirea-n pământ, ca de obicei. Deși n-o văzuse niciodată umblând altfel, Magister simțea că se petrece un lucru neobișnuit cu fata. Rămase și el în urma convoiului.

Se-apropie și o-ntrebă în șoaptă:

— Ce e cu tine?

Fata pășea mai departe, cu fruntea-n pământ. Magister se gândi că, poate, nu pricepuse-ntrebarea, deși, în tabăra de prizonieri, nu mai era barbar să nu-nțeleagă vorbe-atât de simple. Poate că ea, totuși, nu era în stare, drept care, îi puse mâna pe braț. Iar când Asta ridică ochii, romanul clătină din cap în dreapta și în stânga, și-și înălță mâinile-n sus, cu palmele deschise, ca niște semne de-ntrebare fără echivoc. Fata dădu din cap și-nchise ochii, lăsând bărbia-n piept. Semnul voia să spună – cel puțin așa-nțelese Magister – că nu mai era nimic de făcut. De unde venea fata asta și ce era cu ea, Magister n-avea cum să afle fără să-ntrebe, iar prezentului îi era martor. Învinsul, oricât de puține idei ar fi avut despre libertate, nu se putea, la un moment dat, să nu-și simtă condiția de-nvins. Cu toate că prezentul justifica pe deplin amărăciunea fetei, și nu doar pe-a ei, trecutul părea să nu fie străin de prea-plinul stării aceleia. Fata atât de tăcută și de stingheră îi topea sufletul de milă. Mergând alături de ea, Magister o privea din când în când cu coada ochiului. Cu straițele mari cât toate zilele pe brațe, potrivindu-le din când în când ca să se cumpănească, Asta semăna cu măgărușii din Sicilia lui natală, care mergeau cu-aceeași prudență și priveau cu-aceeași resemnare ca și fata. Dacă nu s-ar fi temut că vreunul dintre legionarii din pază l-ar pârî că «pactiza cu dușmanul», i-ar fi luat Astei cele două boccele cu ciuperci. Regulamentul prevedea ca-nvinșii să nu fie ajutați de trupe, ci lăsați să-și îndeplinească singuri cantitatea de muncă prescrisă. Ca și când trupele abia ar fi așteptat să-i ajute pe-nvinși! Războiul se terminase prea de curând ca umilința imediată și fățișă să fie-nlocuită cu

forme ceva mai subtile de relații între învingători și-nvinși, forme care să-ngăduie răspasuri de iluzie a independenței și-a-nfrățirii. Magister avea oroare să fie scos din anonimat, chiar și pentru a i se-aduce elogii. Obscuritatea condiției lui sociale, departe de-a-l nemulțumi, i se părea acceptabilă, mai mult decât altele, jinduite și invidiate.

*

Cu un pas domol, în zumzet de gâze-ostenite care se-ntorc acasă, ajunseră cu toții-n tabără. Pentru primul ceas al înserării și pentru vremea caldă de-afară, liniștea din așezare era nefirească. Despa, care-i aștepta totdeauna-n poartă, cu mâna streașină la ochi, până vedea toți copiii bulucindu-se către ea să-i povestească ce văzuseră și ce făcuseră, pe unde-și petrecuseră ziua, Despa lipsea. Nu era țipenie de om pe-afară, nu ardea nici un foc, nici măcar un opaiț și de nicăieri nu venea miros de mâncare. Asta rămase nemișcată în mijlocul curții. Uitase și să pună jos straițele cu ciuperci. Nedumeriți, copiii rămaseră și ei pe loc, fiecare cu bocceaua pe mână. Asta nu se hotăra să strige. I se părea că nimerise într-un loc necunoscut, iar într-un loc necunoscut trebuia să-ți vestești într-un fel venirea ca să afli unde-ai ajuns și cu cine-aveai să ai de-a face. Astei îi venea pe zi ce trecea mai greu să vorbească. Uneori i se părea că nici nu mai putea vorbi, chiar dac-ar fi vrut. Până la urmă, înfricoșat de-atâta liniște, un copil începu să cheme, la-nceput cu glas tremurat, apoi din ce în ce mai tare și mai speriat.

— Mamă Despa, mamă Despaaa!

Striga fără oprire, dar răspuns nu venea de nicăieri.

Într-un târziu, din spatele casei în care locuiau copiii orfani, se iviră două umbre: Dromihete și nevasta lui Porsilo. Amândoi se uitară-n ochii Astei și-apoi coborâră pleoapele. Asta pricepu că cei cu care-mpărțise viața de după prăpăd nu mai erau. Lăsă straițele jos și se-așeză lângă ele. Își trase cuviincios catrința și cămașa până peste opinci, se-apucă de genunchi cu amândouă mâinile și-și culcă fruntea peste ei. Nu crezuse că lumea se putea scufunda a doua oară.

— Au fost duși bărbați mulți, femei mai puține și nu ale lor, șopti moș Dromihete. Preț de cinci legiuni, mi-a suflat și mie careva. Au rămas mai ales femei și copii.

Asta ridică spre bătrân capul și-l întrebă din ochi încotro-i îndreptase. Ce-nsemna «preț de cinci legiuni» ea nu știa și nu-i păsa deloc să afle.

— Spre Miazăzi.

Dinspre pădure se-auzea urlet. De câine, de lup, cui să-i mai pese?

— Nana Despa? rosti Asta tremurat, după ce-nghiți de mai multe ori în sec.

— Dusă.

Asta-și lăsă iar capul pe genunchi.

Copiii, de obicei gălăgioși, mai ales la-ntors la ceea ce le era tuturor casă, stăteau acum nemișcați și muți, bănuind că oamenii mari vorbeau lucruri însemnate și care nu erau de bine.

Panesia, pe care toată lumea – chiar și cei care nu-i cunoscuseră bărbatul – o numeau «nevasta lui Porsilo», se-apropie de Asta. Mai întâi se-aplecă asupră-i cu mâinile desfăcute-n aer, ne-ndrăznind s-o atingă. Își dădea seama că o nenorocire povestită era mai înfricoșătoare decât aceeași nenorocire trăită. Până la urmă, cu teamă, își lăsă amândouă mâinile peste creștetul Astei, ca două păsări ostenite și speriate. Cu-amândouă brațele, fata cuprinse picioarele Panesiei și-și lipi fața de catrința ei. Se desprinse de femeie, se uită lung în ochii ei și porni cu pas de câine bătut spre casă. Aprinse-n vatră un foc de vreascuri care pârâiau, scoteau ploaie de scântei și-mprăștiau miros de rășină. Peste pirostrii puse un vas mare de lut cu două toarte. Cu o lingură lungă mestecă în seul topit de cu ziuă și, când începu să sfârâie, răsturnă peste el o legătură de ciuperci. Copiii, tăcuți ca niciodată, se rezemaseră de pereți și, cu ochii lipiți de oala mare de pământ și de coada lingurii, înghițeau în sec. Unii mai mici se lăsaseră moale pe pardoseală și, biruiți de oboseala zilei petrecute sub cer deschis și toropiți de căldura frumos mirositoare, adormiseră. După ce, sătui în sfârșit dar cu inima grea, copiii dormeau în paturile lor, Asta ieși în ogradă. Se uită în toate părțile. Parcă pierise orice suflare de primprejur. Ridică ochii spre stele. Carul Mare, Carul Mic, Luceafărul și Luna plină. Senin, senin și liniște s-o tai în felii. Alături de nana Despa, viața intrase pe-un făgaș, avea un rost, iar ea, Asta, un om pe lume. De la Despa trăsese un învățământ: și omul singur își avea rostul pe pământ, ca tot ce născocise firea. Din cele văzute pân-atunci, Asta înțelesese că viața se putea răsturna ca un car prea încărcat: îi era destul să se-mpiedice de-un bolovan. Pricepuse că viața-ndestulată de la bucătăria domnească luase sfârșit și, ca omul care n-avusese nimic al lui, se-mpăcase cu paguba, dar gândul ei nu mai cuprindea și răsturnarea unei vieți în care, socotise ea, nu mai era ce ți se lua. Plecarea Despei însemna

răsturnarea cea mai neașteptată și de-aceea cea mai dureroasă din viața Astei. Ca și moartea lui Lupei.

O duruse plecarea lui Seguris, fiul lui Bicilis, dar se-așteptase ca-ntr-o zi fiul primului-sfetnic domnesc să se desfacă de ea. Nu se-auzise de slujnice care să fi mâncat la masa Regelui.

Generalul de la Roma, care-o băgase-n seamă ca pe-un om, se dusese și el, dar Asta știa că, într-o bună zi, într-un fel sau într-altul, și-acela, dacă ar fi trăit, și-ar fi văzut singur de viața lui, în lumea lui.

Lupei și Despa făceau parte din viața celor de-o seamă cu ea. Pe ei n-ar fi trebuit să-i piardă. Drumul lor împreună ar fi trebuit să fi fost mult, mult mai lung. Asta se simțea nimicită sub apăsarea unei vieți din care nu mai înțelegea nimic. «Dac-aș vorbi, ar fi poate mai ușor. Aș mai afla… Ce-aș mai afla? Ce e de aflat?».

Moș Dromihete, înalt și drept, venea cu pas încet și ostenit dinspre poartă, unde schimbase câteva cuvinte cu legionarul de gardă, după ce mai întâi îi aprinsese un foc de vreascuri. Acum își punea iasca, amnarul și cremenea, averea săracului, la cingătoare. Când ajunse lângă Asta, se uită roată împrejur. Căuta ceva pe care să se-așeze. Scaunele scunde, cu trei picioare, pe care stăteau copiii când îi învăța Magister, erau rânduite unul peste altul într-un șopron din spatele casei. Moș Dromihete o luă pe Asta de mână și merseră să șadă pe-un trunchi de copac, cine-știe-de-când rămas alături de gard, locul de joacă al copiilor: «calul» lor, călărit de mai mulți, mânat cu călcâiele-n coaste, cu zăbala strânsă și cu câte-un «diii» de răsuna valea.

— Văd că nici tu n-ai somn, copila mea.

Asta se-apucase cu mâinile de genunchi și stătea uitându-se-n gol.

— După ce-ați plecat voi în pădure, toată lumea a fost scoasă afară, bărbații din barăci, femeile și copiii de prin case. Numărați și-apoi despărțiți. Se-auzea tot timpul comanda: «la dreapta, pe loc, la dreapta, pe loc». Ăi care-au trecut la dreapta au fost trimiși să-și strângă lucrurile. Și oamenii și-au strâns care-n saci, care-n boccele, fiecare ce avea și ce cu gândul nu gândești. Pirostrii și oală vedeai la toți. În frunte au pornit-o străinii cu carele și cu cazanele de gătit. Bărbații noștri veneau după ei, femeile și copiii la urmă. Nouă, care-am rămas, ne-a fost îngăduit să-i petrecem până la râu. Acolo, cei care plecau s-au așezat jos și s-au întors cu fața către Cetate. Străinii se uitau nedumeriți și nu știau ce să creadă. Oamenii și-au luat fiecare o mână de țărână, au legat-o-n câte o cârpă și au

pus-o-n sân. S-au ridicat toți deodată, apoi s-au aplecat și-au sărutat pământul, s-au închinat celor patru zări, ni s-au închinat nouă și noi lor și s-au întors cu fața spre Miazăzi, încotro le era drumul. Despa, în ultimul rând de femei, și-a tras tulnicul, dar un legionar a sărit și i l-a luat.

«Țâpuriți, și spuneți», a strigat Despa și-a-nceput: «Au venit străinii și ne-au luat și cânii».

Și mergeau și spuneau. Așa au plecat oamenii noștri.

Moș Dromihete se opri.

Tot înghițea în sec și-și tot mișca mâinile.

Asta simți că bătrânul mai avea ceva de spus.

— Cei care-au plecat nu știu dac-au băgat de seamă că dintre ei lipseau șase oameni, o femeie și cinci bărbați, pe care soarta-i hărăzise să fie de neam și să fie toți aleși să plece. Chebrisis, femeia și ăi patru feciori câți îi mai rămăseseră.

Pentru prima oară, Asta întoarse capul și se uită în ochii bătrânului.

— Au venit legionarii cu sulițele să-i urnească pe-ncăpățânații nesupuși. Erau morți.

Asta făcu ochii mari și se scutură.

— Luaseră otravă.

Lui Dromihete i se părea că trecuseră secole de când Chebrisis, la sfatul domnesc, îl învinuise pe Decebal de-a nu fi căutat cale de-nțelegere cu marele dușman. «Sufletul omului e ca vremea; ajunge să sufle-un vânt puternic și toate sunt la pământ!».

Bătrânul își duse mâna la cingătoare. De când i se deschiseseră ochii asupra lumii, purta la el leacul împotriva tuturor relelor din lume. La vârsta lui, încă i se părea mai mare curajul de-a trăi viața până la firescul ei sfârșit, cu toate valurile, vârtejurile, vremuielile și gunoaiele ei, decât să treci dincolo, cu bună-știință și înaintea vremii care-ți fusese hărăzită.

— Și omul ce să facă? se trezi Asta strigând.

Îl luase pe Dromihete de piept și-l zgâlțâia din toate puterile.

Dromihete se lăsă scuturat, ca un pom din care vrei să dobori fructele. Când omul se umplea cu vârf de nedumerire și de-amărăciune trebuia să le dea cumva afară din el.

Asta-și pusese-amândouă mâinile pe față.

— Să ducă viața mai departe, șopti într-un târziu Dromihete.

Mâinile Astei căzură de sus peste genunchi, iar ei doi stăteau nemișcați și fără nici un cuvânt pe trunchiul de copac. Erau atât de cufundați în gânduri

că n-o simțiră pe nevasta lui Porsilo atunci când, la un pas de ei, le spuse cu glas limpede, privindu-i cu blândețe:

— Ai noștri dorm acum pe-un câmp în niște căpițe de fân. Trebuie să meargă până la o apă, după ce-o trec acolo rămân. De mâine încep să vină-ncoace și de-ai noștri, dinspre Răsărit și dinspre Apus, și străini. Au să se-așeze toți aici cu noi.

Bătrânului Dromihete i se lungise fața. De uimire, Asta se trezi din nou vorbind:

— De unde știi toate astea, nană?

În glasul ei se simțea teama față de lucrul mai presus de mintea omului.

— Știu.

*

De-a doua zi începură să vină oameni de-un neam cu ei, strămutați din locurile lor, precum și străini. Se trecu la-mpărțit loturi de pământ străinilor, iar dacilor li se hotărnici un loc mare pe care aveau să muncească-n devălmășie sau cum avea să-i taie capul.

Casele rămase-n picioare trebuiau drese-n mare grabă, ca iarna să nu le părăduiască, ducând mai departe urmele urgiei prin care trecuseră. Nou-veniții tăiau drumuri noi, le lărgeau și le pietruiau pe cele vechi, săpau canale în care se-așezau tuburile de apă ale viitoarelor terme, se trăgeau mereu brazde inaugurale, se fixa mereu câte un *cardo maximus*, drum diriguitor în jurul căruia se orânduia fiecare-așezare romană. Liniile erau drepte și limpezi, ușor de ținut minte și, peste tot, aceleași. Șerpuitoare, cu linii imprecise avea dreptul să fie doar natura și doar în măsura-n care nu-mpiedica planurile omului. Altminteri, ea trebuia cioplită, îndreptată, adusă la nevoile omului și supusă lor. Oricâtă obidă aveau în suflet, dacii, neam de oameni rânduiți și rostuiți, nu se puteau opri să nu se minuneze în sinea lor de noima pe care-o aveau la treabă învingătorii. Cu-asemenea siguranță tăiau, ridicau, hotărniceau, încât ai fi crezut că, de când era pe lume, Roma nu făcuse altceva decât planuri de orânduire a Daciei.

Cei nou-veniți, din așezări vecine cu șirul de cetăți dărâmate care ținuseră mai-nainte cununa munților, ca și cei rămași pe loc, dimprejurul cetății-de-scaun, se-ndemnau mai bine la ridicat decât la dărâmat. Acuma puneau umărul la ceva ce, în curând, avea să se-nalțe, avea să capete formă și viață. Umilința de-a fi fost siliți să dărâme cu mâinile proprii salba de cetăți, mândrie a neamului lor, fusese poate cel mai amar moment al

înfrângerii. Obida, ca și-o rană a trupului, începea să prindă coajă. La-nceput, dacii strămutați se simțeau străini, fiindcă erau priviți ca niște străini de cei rămași la locul lor. Apoi, trezindu-se și unii și alții printre străini adevărați – care tot veneau de nu-se-știa unde pentru a-și căuta norocul și a-și întemeia o stare în noua cucerire a Romei – se simțiră-nfrățiți de limbă, de obiceiuri și de faptul că și unora și altora li se luase totul. Lăsându-li-se învinșilor viața, învingătorii trebuiau să se-ngrijească să le-o și păstreze. După ce-și luaseră bine seama, localnicii și cu cei veniți începură să se-ajute unii pe alții să-și ridice-adăposturi, până ce-aveau să-și înalțe case-adevărate asemeni celor prăpădite de război sau rămase neatinse, dar părăsite fără voie de stăpâni. După o zi de muncă, seara, oamenii se-adunau în jurul câte unui foc, aducea fiecare semințe prăjite, grâu fiert și-ndulcit cu miere, turte coapte-n spuză, le-mpărțeau frățește, și-ncet-încet se-nfiripa vorba: fiecare simțea nevoia ca ceilalți să știe cine era el. Fiecare povestea despre neamul lui, din moși-strămoși, despre avutul adunat cu trudă și rămas – al cui, nu se știa. Oamenii nu-ndurau să se creadă despre ei că erau niște viituri, aduși ca frunza uscată.

Ei erau copaci smulși din rădăcină de urgia sorții.

Bărbați, îndurând cu greu singurătatea, ca unii-nvățați la casă și cu nevastă și cu copii, ajutau la greu câte o femeie rămasă si-aceea ca frunza bătută de vânt, iar până la urmă singurătățile se-adunau două câte două. Se-aciuiau pe lâng-o vatră unde fierbea o oală. Bărbați tineri, abia ieșiți din copilărie, puneau ochii pe câte-o fată potrivită pentru-ntemeierea unui cămin și, fiindcă n-aveau după datină cui s-o ceară, se-nfățișau lui Dromihete ca ălui mai bătrân dintre dacii nestrămutați, căruia, ca unui părinte-al întregii obști, îi cereau binecuvântarea. Toamna vedea trecând pe drumurile de curând pietruite perechi de tineri ducând în mâini câte-un brăduț împodobit cu fire de lână în culori aprinse, iar în vârf purtând colacul de mărturie menit să le străjuiască, de-a lungul întregii vieți, căminul.

Dacii începură să rupă, cât și cum puteau, limba străinilor, ca să se poată-nțelege cât de cât cu cei care-aveau să le fie vecini, precum și cu legiunile care nu se știa pentru câtă vreme aveau să rămână pe pământul lor. Străinii, care, la rându-le, se străduiseră să-nvețe limba romanilor – pe care-o vorbeau, mai întâi, pentru a se-nțelege unii cu alții fiindcă nu erau toți de-același neam – învățau cât și cum puteau și din limba celor în mijlocul și-n țara cărora aveau să trăiască de-atunci înainte. Și printre străinii străini erau bărbați singuri.

Oricât le-ar fi fost gândul la căpătuială-n noua țară, un suflet de femeie nu le strica nici acelora și, cum de-ales n-aveau decât dintre femeile pământului, își legau singurătatea de ce le puneau dinainte soarta și vitregia timpurilor.

*

Parianeu, Tantinis și Druxilis erau folosiți ca un fel de ajutoare pe lângă niște străini care urmau să concesioneze dreptul asupra pășunilor, al tăierii pădurilor, al sării. Conducerea romană socotise că-n mintea învinșilor trebuia, pe de o parte, întreținută bănuiala că anumite căpetenii ar fi fost uneltele învingătorilor cu mult înaintea războiului – ceea ce justifica favoarea de care se bucurau acuma – pe de altă parte, ideea că cel dornic să slujească noua stăpânire era bine primit.

Fire hazlie, deștept și vorbind bine latinește și grecește, curând Parianeu juca zaruri și spunea glume cu înalta ofițerime din statul-major al Împăratului, dornică să mai audă ceva nou și să mai vadă fețe noi, sătui unii de alții – ca toți oamenii care se văd din obligație și care, oricât ar fi dorit, nu se puteau evita. Parianeu, tată a două fete, își punea mari speranțe-n căsătoria lor, care, așa cum se-arătau timpurile, trebuia făcută cu-nvingătorii, pentru netezirea drumului spre Roma. De vreme ce *Roma* era buricul lumii din care dacii aveau să facă de-atunci înainte parte, orice om cu ambiție spre *Roma* trebuia să-și îndrepte ochii. Parianeu învățase din cele trei războaie prin care trecuse – în timpul lui Domițian era aproape copilandru – că unul dintre cele mai însemnate lucruri de pe lume era să nu intri în panică și, decurgând dintr-acesta, să știi s-aștepți; iar din așteptare, la momentul potrivit, s-apuci întâmplarea de moț și să știi să tragi folos de pe urma ei.

Tantinis, trufaș, răbdător și uns cu toate-alifiile, nu făcuse nimic pentru-a atrage atenția asupra lui. De la înfrângere, tăcuse-ntruna, iar acum vorbea rar, puțin și numai cât era nevoie. Familia și avutul fiindu-i la adăpost, iar lui, precum se vedea, zâmbindu-i norocul, avea doar de-așteptat pentru împlinirea unui plan aidoma cu planul lui Parianeu. Omul cu ambiție, de-atunci înainte nu-și putea îndrepta ochii decât spre Roma. Acolo era fruntea bucatelor. Înzestrat cu o judecată mai rece decât a lui Parianeu, și de-aceea cu bătaie mai lungă, Tantinis socotea că prea mult n-avea să treacă până când dacii să fie nevoiți, pentru a se apăra de neamurile din Răsărit, să apere granițele Romei: căci oricine s-ar fi-ndreptat către Roma, întâi pe daci

trebuia să-i calce. Învingătorii și învinșii aveau să aibă nevoie unii de alții spre a ține piept unor neamuri mânate de foame, iar îndrăzneala celor mânați de foame nu cunoștea stavilă. În adâncul sufletului, Tantinis simțea că-nfrângerea din vară nu-nsemna un sfârșit de groază – îngrozitor, dar sfârșit – ci începutul unui șir de groaze al cărui capăt se pierdea în viitor, departe.

Druxilis, mărginit, încăpățânat și tenace, îi slujea cu zel pe romani, cum îl slujise și pe Decebal. În mintea lui totul rămăsese neschimbat, ca o roată-nțepenită. De vreme ce viața nu-l înălțase pe cel dintâi loc, el se simțea menit să-l slujească, plin de credință și de tragere de inimă, pe cel mai mare decât el. Romanii cu care-avea de-a face nu știau cum să-l categorisească pe Druxilis: fățarnic ori slab de minte? Spre deosebire de Parianeu și de Tantinis, pentru care Dacia nu mai reprezenta altceva decât o etapă tranzitorie către Roma, Druxilis nu s-ar fi dat dus din Dacia nici pentru cea mai avantajoasă dintre situațiile din altă parte-a lumii, lume care pentru el valora numai atât cât îl cunoștea. O lume-n care nu s-ar știut cine era el ar fi fost o lume pustie. În Dacia trebuia să se știe că Druxilis mare fusese, mare-avea să rămână, căci omul credincios și cinstit își afla oriunde loc. În sinea lui, dac-ar fi fost să dea o pildă de cinste și credință, Druxilis pe el s-ar fi numit. Viața îl hărăzise cu cel mai mare noroc născocit de ea vreodată: cel de-a nu se-ndoi de sine însuși nicicând și nici în ruptul capului.

*

Într-o noapte, moș Dromihete, neavând somn, se-apucă să măture zidurile Cetății – temeliile ei – fiindcă atâta mai rămăsese din Cetate. Mătură astfel nopți în șir. Alte nopți măsură din ochi lungimea și lățimea temeliilor. Și-ar fi petrecut bucuros zilele și nopțile, câte-i mai rămâneau, să-nlăture semnele de trecere-a vremii de pe-aceste mărturii ale neamului său, dar după moartea lui? Încetul cu-ncetul, vântul avea s-adune peste ele nisip, ploile-aveau să care peste ele pământ, frunzele moarte-aveau să putrezească și să-ngrașe pământul din care mai rămânea să crească iarba, semn rodnic al vieții, semn veșnic al veșnicei uitări. Iar ploile și zăpezile, vânturile nemiloase dinspre Răsărit și dinspre Miazănoapte aveau să le roadă, să le tocească, să-și dea mâna cu învingătorii în ștergerea de pe pământ a urmelor vieții dinainte. Nesfârșitele și asprele pilde pe care viața i le dăduse căzuseră toate-n mintea lui Dromihete ca-ntr-un pământ roditor. Pentru mulți, învățăturile vieții erau o pulbere ce rămâne-n urma câinelui,

ca să se piardă fără urmă. În Dromihete, viața săpase ca picătura care, în neobosita ei lucrare, până la urmă găurea stânca.

Pacea romană era dorința Romei. Ca și dragostea, pacea nu era pace dacă părțile nu erau într-un gând. Unor neamuri fără casă, fără masă, a căror singură avere era foamea, puțin le păsa de drăgăstoasa pace-a Romei și de eventualele ei binefaceri. Nu de drumuri drepte și pietruite, nu de terme, nu de geometrie și de legi duceau lipsă neamurile-acelea.

Temeliile cetății-de-scaun a dacilor nu de romani aveau să fie primejduite-n viitor. Le mătura acum Dromihete; frunzele se măturau ușor și colbul, dar troienele iernii, ale iernilor? Să țină ruinele mereu în vederea și-n sufletul oamenilor? Oamenii erau strămutați spre ceea ce-avea să fie noua cetate, a noii Dacii, a Daciei căzute subt pacea romană. Și-apoi, ochiul se-nvăța cu ceea ce vede mereu, iar sufletul nu-i mai da însemnătate. Bătrânul s-ar fi-ntins peste ruine și nu s-ar mai fi urnit de-acolo în vecii vecilor dac-ar fi putut în acest fel să le ocrotească de mâna timpului. Aruncat mult peste vremi, gândul lui își închipuia uimirea celui care, într-o bună zi, avea să dea – din întâmplare, poate – peste ruine, sau avea să le caute-anume pentru a dovedi că neamul lor nu era închipuirea unei povești. Muncit de-asemenea năluciri, Dromihete începu într-o noapte să care pământ cu un ciubăr și s-acopere, mai întâi temelia turnului domnesc, cel care se-nălțase deasupra tuturor și de unde, altădată, cuprindeai cu ochiul jur-împrejur, până departe. Moș Dromihete își petrecea ziua-n rândul bărbaților, la muncile grele, însărcinarea lui fiind să țină socoteala muncii fiecăruia și pe-a tuturor. De când se răspândise vestea despre felul cum căra moș Dromihete pământ peste ruinele Cetății, unii se uitau minunându-se de puterea și, mai ales, de voința lui, alții – cu-o privire în care mila era amestecată cu disprețul, privire întâlnită adesea când oamenii cătau la cei slabi de minte sau cu mintea dusă. «Așa e când trăiești peste măsură», spuneau cei mai mulți, nefiind obișnuiți să măsoare neobișnuitul. Unii, puțini, se gândeau cu părere de rău la clipa când bătrânul Dromihete avea să lase lumea, el – martor al atâtor fapte-ale neamului lor, el – care văzuse cu ochii lui cum se-nvârtise roata sorții. Santinelele-aduseră la cunoștință superiorilor ciudățenia bătrânului, iar aceștia – statului-major imperial. Pentru prezent, acoperirea ruinelor era o idee atât de bună, încât romanii regretară că nu le trecuse lor prin cap. Nimeni n-avea nimic împotriva ei. Li se părea tuturor – prin transpunerea ei în faptă, și încă din partea unui singur om – acțiunea unui nebun.

— E o nebunie, zisese Traian. Uitându-se undeva spre Răsărit.

— Dar nebunia lui e sfântă, spusese Hadrian cu privirea undeva spre Miazăzi, cam pe unde-așeza în minte Marea Arhipelagului.

Aruncase apoi o privire iute spre Scaurianus. Știa că acesta era singurul care pricepuse unde băteau vorbele lui. «Marile idei nu se pierd. Au o circulație subterană. Antigona, împotriva arbitrarelor legi lumești, își îngropa fratele; un bătrân barbar, împotrivindu-se evidenței, care mărginește și prezidează viața omului, sfidând mai întâi natura, înfruntând apoi puterea, îngroapă ruinele unui neam…».

*

Asta se minuna de câte ori se uita la Dromihete. Se minuna cum de se afla atâta putere-n trupul lui deșirat, din care oasele nu se risipeau numai fiindcă le ținea pielea, netedă de necrezut pentru cât era de bătrână.

Nevasta lui Porsilo, o dată se oprea din treabă și se-apropia de Asta și de Dromihete, spre seară – când aceștia stăteau lângă foc, în timp ce Asta mesteca în oale mâncarea copiilor – se-apropia, își sufleca sau își lăsa mânecile și, cu vorbă firească, le spunea:

— Ai noștri acum își înalță case *acolo* și le dreg pe ăle părăsite. Daro, Despa și Porsilo au grijă de toți. Împart hrana, aleg locurile de case, rânduiesc lumea la muncă. Se-așază frumos, ca oamenii. E bine. Și la noi, o vreme o să fie liniște. O vreme, numai.

Dromihete și Asta ascultau cuvintele Panesiei ca pe cele mai firești din lume.

Asta, cu toate că-n sinea ei se scutura de câte ori le-auzea, n-o mai descosea de unde știa toate lucrările-acelea și, mai mult, le credea pe toate.

Într-o zi, după ce-nghițise de multe ori în sec, Asta o-ntrebase:

— Nană, de ce ne spui numai nouă lucrurile astea, mie și lui Dromihete?

— Fiindcă voi meritați și credeți.

O vreme încă se mai aflară printre daci unii care povesteau că umbra regelui Decebal plutea în miez de noapte peste ruinele Cetății.

Alții spuneau chiar că bătrânul Dromihete, unchi al Regelui și om al lui de credință, acoperind ruinele cetății-de-scaun împlinea porunca dată lui de umbra acestuia.

Apoi, fie că umbra obosise, fie că n-o mai vedeau oamenii, dar despre ea nu se mai vorbi.

Magister, care-auzise și el despre-această minune, ca și despre multe altele, îl întrebă la un moment dat pe unchiaș:

— Bătrâne, de ce crezi că umbra Regelui vostru s-a arătat o vreme și-acum nu se mai arată?

— Fiule, uneori oamenii își închipuie că văd, și uneori chiar văd, ce-ar vrea să vadă. Apoi, omul e luat cu viața și uită să mai vrea să-și închipuie. Într-un cuvânt, se-așterne uitarea.

— Bătrâne, la mine-acasă, în Sicilia… ai auzit de Sicilia?

— Auzit. Cât am fost sclav la Roma, am auzit multe.

— La mine, în Sicilia, se spune că la întemeierea Romei, când Romulus a tras brazda pe Palatin, deasupra s-au rotit doisprezece vulturi. Augurii au tălmăcit numărul lor drept secole de viață hărăzite Cetății.

— Am fi *abia* într-al nouălea, spuse Dromihete ca pentru sine, după ce-și aduse aminte în ce an se aflau, urmând numărătoarea de la întemeierea Cetății.

— Se spune că Augustus nu și-ar mai fi luat numele de «Romulus», tocmai sfătuit de auguri; luându-și un nume nepurtat până la el de nici un conducător, ar fi urmat să lungească viața Cetății, socotindu-se un nou întemeietor.

Bătrânul tăcea.

Nu prea-nțelegea de ce, tam-nisam, Magister îi povestea lui toate astea.

— Bătrâne, tu crezi că luându-și Octavian numele de «Augustus» ar fi putut schimba soarta Cetății? întrebă Magister cu glas tainic, uitându-se-n ochii lui Dromihete pentru a vedea cum îi primise-ntrebarea.

Dromihete oftă.

— Fiule, pentru *noi,* dacă i-a schimbat-o sau nu, prea puțină-nsemnătate mai are. Însemnat pentru noi este că Cetatea asta a voastră – că mai are de viețuit patru veacuri ori aproape douăsprezece, dacă-l socotim întemeietor pe Augustus – însemnat pentru noi este că ne-a dărâmat nouă cetățile, că ne-a zburătăcit și-acum ne pritocește.

— Bătrâne, tu crezi că, într-o bună zi, Roma o să piară? nu se lăsă Magister.

— Cine poate ști?

— Vreau să spun: crezi că într-o bună zi are să-și piardă puterea?

— Are să și-o piardă sigur.

— De ce crezi asta?

— Fiindcă, fiule, zeii nu-ngăduie nici unui copac să urce pân' la cer. Dar de ce mă-ntrebi? se gândi Dromihete să se lămurească.

— Va ajunge vreodată lumea ca o singură turmă și-aceea mânată de-un singur păstor? șopti Magister. Se simțea că întrebarea asta și-o smulsese din suflet.

— Asta nu cred, fiule.

— Dar că după moarte s-ar putea să urmeze o viață în care să fii răsplătit sau pedepsit pentru faptele din lumea asta?

— Cine poate ști? Noi credem că nu murim, ci că ne strămutăm doar. Despre răsplată și despre pedeapsă, credința noastră nu vorbește.

— Dar dumneata crezi că s-ar putea să fie-o asemenea lume dincolo?

— S-ar putea, fiule, s-ar putea. Pe mine, viața m-a-nvățat că și pe pământ totul se poate.

Magister luă de pe jos o țandără de lemn și zgârie pe pământ două forme lunguiețe, una sub alta. Dromihete recunoscu în formele simplificate doi pești. Magister îl pândi pe bătrân cu coada ochiului. Acesta se uitase fără mirare la liniile zgâriate și nu-ntrebă nimic. Magister nu știa cum să-i tălmăcească tăcerea: se făcea că nu pricepe semnificația acelor linii sau chiar n-o pricepea și, mai mult, nici nu dorea s-o afle?

Făcându-se că zgârie la-ntâmplare pe pământ, Magister scrise două litere grecești, punând între ele distanță de câteva palme, α și Ω. Dromihete privi literele grecești: fără să clipească. Nici de data asta nu-ntrebă nimic.

— Bătrâne, cât ai stat la Roma ai auzit vorbindu-se de Iesus? se hotărî Magister să nu-l mai ia pe ocolite.

— Crestus? Am auzit. Și mai știu că pe-nchinătorii lui îi dă stăpânirea la fiare-n arene. Stăpâna mea de la Roma, cea care mă cumpărase, era neam cu împăratul Domițian, Domițian l-a condamnat la moarte pe văru-său dulce – bun, vreau să zic – și-a condamnat-o și pe nevasta acestuia, fiindcă erau creștini. Îi pârâse-un sclav.

— Și împăratul de-acum a exilat-o pe-o nepoată a lui Vespasian. Toţi împărații, să știi, îi prigonesc pe creștini.

— Împărăția împăraților este-aici pe pământ, a creștinilor înțeleg că e dincolo.

— Bătrâne, tu crezi că e drept ca împăratul să-și pună statuia în temple, el, un muritor? Chiar după religia oficială?

— Cine are puterea nici nu se gândește că n-are dreptul… Fiule, pe lumea asta margini are viața, margini au binele și bunătatea; trufia – ca și

răutatea – n-are.

— Dacă ei cred în zeii aceia, îi sfidează…

Dromihete înțelese că Magister nu credea în zeii aceia, iar Magister înțelese că Dromihete nu era închinător al lui Iisus din Iudeea. De vreme ce-avea încredere-n bătrân, după cum avea și-n Asta și-n Panesia – toți trei oameni de ispravă și de onoare, după cât se pricepea el să-și judece semenii – Magister era hotărât să lămurească deschis lucrurile cu dacul. Cu cele două femei ar fi vorbit dacă s-ar fi putut înțelege. Cu ele se-nțelegea din priviri și din gesturi, ceea ce dovedea că multe gânduri le erau asemănătoare.

— Bătrâne, tu crezi în zeii voștri?

— Atâta vreme cât îmi făgăduiesc nemurirea, de ce m-aș plânge de ei?

— Iesus din Iudeea făgăduiește o lume mai bună, dorește să facă din om o ființă mai bună, mai milostivă, mai iubitoare.

— Frumos din partea lui.

— Bătrâne, tu nu crezi că lumea poate fi, poate să fie făcută mai bună?

— Eu, fiule, nu cred.

— Să fie făcută mai bună printr-o-nvățătură lămurită oamenilor?

— Fiule, atâta vreme cât firea omului nu se schimbă, nici o-nvățătură nu poate face lumea mai bună. Nu-nvățătura le lipsește oamenilor, ci bunăvoința.

— Bătrâne, eu cred că lumea are să fie mai bună cândva și poate că ziua aceea nu e prea departe. Eu cred.

Privirea molcomă a magistrului se lumină o clipă ca de-un fulger. Poate că lumea după care tânjea sufletul lui i se-arătase chiar atunci.

Lui Dromihete i se umplu sufletul de milă când văzu sclipirea din ochii romanului; nimic nu-i topea mai mult sufletul decât să vadă omul legănându-se-n năluciri. Își dădea seama cât îl dezamăgise pe băiatul acela fiindcă părerile lor despre lume erau deosebite.

— Fiule, să nu crezi că n-aș vrea ca lumea să fie mai bună decât e. Orice om cu judecată nu se poate să nu dorească o lume mai bună. Dar cine-a trăit mult în lume vede că se schimbă stăpânirile. Un neam cade, altul se ridică, un om cade. Altul se ridică, dar omul rămâne mereu neschimbat în alcătuirea lui.

— Dar nici așa nu se mai poate trăi, spuse după un timp Magister, cu un glas plin de amărăciune.

— Știu.

Magister se ridică să plece.

De jos, moș Dromihete îl apucă de-o mână, se uită cu duioșie părintească în ochii tânărului și-i spuse cu glas scăzut:

— În mine să ai totdeauna încredere, dar de alții ferește-te! Nu te băga-n primejdie.

Cum dădea aprobator din cap, Magister îi aminti lui Dromihete mieii pe care-i cumpăra din piață, ca stăpână-sa de la Roma să-i ducă la sacrificat pe altarul câte unui zeu. «Dromihete, zeii, dac-or exista, au să știe mai mult de-o grămadă că mielul ăsta e de la mine. Dar trebui' să ne facem că… Pentru un sacrificiu onorific e bună și oaia! Să ne ferim de sacrificii expiatorii…».

Magister făcuse câțiva pași mari spre poartă, cu mersul lui de plugar pornit la semănat. Deodată se-ntoarse-n loc și, cu pas mare, dar grăbit de data asta, se-apropie din nou de Dromihete.

— Bătrâne. Crezi că există credințe pentru care merită să-ți dai viața?

Rămase cu gâtul lungit, cu buzele-ntredeschise și cu ochii ațintiți avid spre chipul bătrânului.

— Puține, răspunse moș Dromihete, și oftă.

— Ca, de pildă?

— Credința fată de tine însuți.

— Da…

Se vedea că Magister nu se-așteptase la acest răspuns.

Se-nmuiase deodată.

Obrajii îi căzuseră, umerii i se cocârjaseră.

S-ar fi zis că-i trântise cineva o povară grea în spinare, fără ca el să fi văzut de unde.

— Pentru puține credințe face să mori și pentru niciuna să ucizi.

La ultimele cuvinte-ale lui Dromihete, Magister dădu aprobator din cap și bătrânul își aminti iară mieii de sacrificiu de pe când era sclav la Roma. I se părea că-nvățase în acei zece ani mai mult decât în toată viața. Atunci dobândise cea mai de preț învățătură: câtă durere și câtă zădărnicie cuprindea fiecare trecere prin lume. «La mari și la mici, sub fiecare-acoperiș e o durere… Dintre câți de-ai noștri și-au luat zilele, despre Chebrisis se poate spune c-a avut cea mai mare credință față de el însuși. N-a vrut să-i dea timp vieții să-l schimbe».

*

Servandus își făcea mereu drum pe la casa copiilor; ba aducea, ba lua câte un sac, pe care-l lăsa pitit prin șură sau printre uneltele de sub șopron. Nimeni nu se-atingea de sacii ăștia plimbăreți. Lucrul cel mai greu era pentru Asta și pentru Panesia să-i facă pe copii să priceapă ce primejdie era să umble-n sacii ăia. Cele două femei se dumiriseră din vorbele lui Servandus și din semnele lui de-amenințare că ar fi fost vai și-amar de cine-ar fi-ndrăznit să afle ce-ascundeau sacii. Nu era greu de-nțeles că lucru curat nu se afla în ei. De teamă că, totuși, cu toate lămuririle, copiii să nu umble la saci, ori Asta ori Panesia nu se mișcau de lângă ascunzătoare până ce Servandus nu-și lua prada. În ultima vreme rămânea de pază numai Panesia: din ziua când Servandus încercase s-o trântească pe Asta în fânul din șură. Dacă Asta n-ar fi fost ageră și-alunecoasă ca țiparul, Servandus ar fi izbutit.

Din ziua când se scoseseră odoarele regești din albia râului de mai jos de Cetate și legionarul roman îl străpunsese cu lancea pe băiețandrul care-ndrăznise să ridice steagul neamului său și să-l fluture, Asta pricepuse că legea înfrântului era să tacă și să se ferească. Se putea duce, desigur, la vreo căpetenie de-a romanilor și prin semne ori prin tălmaci să se plângă de Servandus. Și? Nu pățise el nimic legionarul care-omorâse un copilandru fără vină, era să se cutremure armata de-o amărâtă răsturnată-n fân cu de-a sila, mai ales că destule femei se lăsau de bunăvoie? Seruca, fostă mai-mare între slugile regelui Decebal, nu răsărise ca din pământ și-acum făcea mâncăruri gustoase pentru statul-major al Împăratului? Și nu se spunea printre oameni că se și luase bine cu careva centurion de pe lângă mărimi?

Nevrând să-l stârnească pe Servandus, care trântea și pufnea și mai rău de la întâmplarea din șură, Asta încerca să se-ascundă ori de câte ori acesta se ivea prin ograda lor. Zilele fiind mereu frumoase și calde, Magister îi învăța pe copii tot afară. Servandus nu se ferea de Magister, la care se uita cu dispreț și cu silă, ca la o baligă uscată, și, ca să-și sporească zeflemeaua, o dată nu-l vedea pe dascăl să nu-i spună din vârful buzelor: «Îi înveți, îi înveți, ai?! Dacă de altceva nu ești bun!». Magister nu-i răspundea niciodată. Se mulțumea doar să se uite cu o blândețe-ntristată la bășica purtată de două piciorușe scurte, subțiri și iuți, iar în gând se ruga dumnezeului său din Iudeea să-i ierte celui care nu știa ce face. Într-o zi, mai arțăgos decât de obicei, mai ales că n-o vedea nicăieri pe fata bălană căreia-i pusese gând rău, Servandus trecând prin fața dascălului – acesta se-ndrepta spre poartă, după ce-și salutase elevii – îi puse piedică. Magister se-

ntinse pe jos cât era de lung. Copiii se buluciră-n jurul lui, fără să scoată un sunet. Magister se ridică singur de jos și-și potrivi hainele, scuturându-le de țărână și de pietriș. Ducându-și mâna la față, i se umplu de sânge. I se dusese pielea din vârful nasului, iar buzele-i crăpaseră-amândouă. Se-ndreptă apoi spre poartă unde-l aștepta Servandus cu un rânjet până la urechi, roșu la față și-nviorat, mulțumit de sine după o șotie atât de izbutită.

— Mă, dăscălașule, nas belit, altă dată vezi pe unde pui piciorul. Că cine nu se uită pe unde calcă, de…!

Magister se strecură într-o dungă pe lângă Servandus, fără să-l privească și fără să-i răspundă, ceea ce pe-acesta îl jigni de moarte. Servandus căuta mereu râcă. Avea-n el energie care trebuia descărcată. În rândul legionarilor nu se petrecuse-n ultima vreme nici un fapt de indisciplină care să merite pedepse corporale, motiv de mare nemulțumire pentru Servandus. Simțea că-l mănâncă tot timpul palmele și nu afla chip să și le potolească, se ducea mereu cu vorbe și cu pâra pe la superiori și un lucru izbutea: să bage zâzania-ntre oameni.

De-un singur om îi era teamă și de-aceea nici numele nu i-l pomenea, de Tiberius Claudius Maximus.

Nu-ndrăznise să spună nimănui cele petrecute când fuseseră crucificați cei doi daci.

În privirea și-n vorba lui Maximus era totdeauna o hotărâre care pe Servandus îl înfiora. Dușmănos și rău cu inferiorii și cu egalii, slugarnic și mieros cu superiorii, ființă bicisnică și certăreață care-n viață nu dăduse vreo dovadă de curaj, Servandus știa cu cine nu trebuia să glumească. Servandus îl bănuia pe Magister că este creștin, după felul cum dascălul ocolea oamenii și după îngăduința pe care le-o arăta celor pe care nu-i putea ocoli. O ființă atât de vulnerabilă cum era un creștin în armata romană merita, după mintea lui Servandus, toate batjocurile. Auzise că Iisus sau Iesus ăla îi învăța pe-nchinătorii lui ca, atunci când li se dădea o palmă, să-ntindă și celălalt obraz. Servandus îl pândise mereu pe Magister, că doar-doar o mirosi ceva care să-l dea de gol în privința credinței. Spre marea dezamăgire a pușlamalei, exterior dascălul nu-și manifesta în nici un fel credința. La marile lustrații, care-avuseseră loc o dată cu inaugurarea lui Mars Ultor, Magister stătuse la locul lui și privise ceremonia ca oricare altul. Servandus, enervat că nu deține nici o dovadă împotriva magistrului, se hotărâse, de unul singur, să-i facă viața amară. Îi ascundea broaște-n pat, îi găurea încălțările, îi tăia îmbrăcămintea, vrând să-i pună mereu răbdarea

la-ncercare. «Îl învăț eu minte», își spunea Servandus, înverșunat tot mai mult de lipsa de răspuns a dascălului.

Panesia izbutise cu greu să-i oprească pe copii să nu dea cu pietre-n Servandus.

Multora dintre camarazii de arme le părea acuma rău că nu băgaseră sulița-n el în toiul vreunei lupte, cum făcuseră, nu o dată, cu subofițeri și cu ofițeri răi cu trupa, ori, și mai simplu, să-l fi pălit vreun prăștier în tâmplă.

Asta nu și-l închipuia pe Servandus decât făcând o faptă rea. Nu putea uita cum îl izbea pe Lupei în coaste și nu putea uita rânjetul și vioiciunea din ziua când jupuise câinii uciși. Ea nu se mai depărta de casa copiilor nici până-n cotul drumului, la fântână, fără să-și ascundă la cingătoare un cuțit cu două tăișuri și praștia cu punga de pietre. Dacă mai încerca să pună mâna pe dânsa, era hotărâtă să-l omoare. Iar dacă izbutea, se omora ea, dar vie – Servandus n-avea s-o atingă. Spaimele războiului, când din toate părțile ploua cu săgeți, cu bolovani, cu pietre, cu smoală-ncinsă, apoi liniștea mare din Cetate, în care plutea spaima sfârșitului, le-ndurase mai ușor decât spaima de-acuma. Spaimele și-amenințarea de-atunci erau ale tuturor. Spaima de-acum era doar a ei, războiul ei cu scârba. Multe femei de-ale lor – unele văduve, altele cu bărbații trimiși spre Miazăzi – se luau cu străinii, și ea le-nțelegea. Dar oamenii-aceia se luau cu binele și cu frumosul. De câte ori trecea pe lângă legionari, Asta le lua seama. Niciunul nu era atât de respingător ca Servandus, cu toate că printre ei mulți își pierduseră dinții, iar tinerețea le rămăsese-n urmă.

Într-o zi hotărî că, fie ce-ar fi fost, n-avea să se mai ascundă de frica lui Servandus. Nu putea să stea o viață pitită ca râmele și ca gândacii. Dacă-i era dat să ucidă – avea să ucidă, iar dacă-i era dat să moară – avea să moară. Dis-de-dimineață ieși în curte, mătură, deretică, rândui uneltele și celelalte lucruri din șopron, spălă cu leșie, și cu nisip vasele de mâncare, în fine se-așternu pe treabă ca omul gospodar care se pregătește de iarnă și folosește fiecare clipă călduroasă și luminoasă.

Ascunzându-se, una-două, de frica lui Bășică, Asta, fără să vrea, lăsase-n seama Panesiei toată grija casei.

Era vremea prânzului. Copiii mâncau sub privirea molcomă a magistrului. Acestuia încă nu i se dezumflaseră buzele, iar nasul abia îi prinsese un pic de coajă, care mustea din loc în loc.

Cum dădu cu ochii de dascăl, Servandus începu:

— Ia uite la nas belit, ce frumos e!

Și trecând pe lângă un rând de copii care mâncau, fiecare cu nasu-n strachina lui, le răsturnă scaunele izbindu-le cu piciorul. Un prichindel i se-atârnă de picior și-l mușcă. Până să se dezmeticească Magister și Panesia și să scape copilul, Servandus îl izbi de câteva ori cu sălbăticie. În învălmășeală, apucară și ei câteva picioare-n coaste.

— Vezi-ți, omule, de treburile tale, îi spuse Magister cu glas tremurat.

Secătura îl fulgeră cu privirea, dar nu zise nimic. Panesia se uită țintă la el, scoase-un geamăt și-și duse mâinile la ochi.

Decurionul își scuipă-n sân, scuipă în cele patru zări și când trecu prin dreptul femeii, scuipă încă o dată:

— Ptiu, piază-rea!

Asta, cu-o frânghie pe-un umăr și cu un topor pe celălalt, păși pe lângă Servandus, parcă fără să-l vadă.

— Încotro? întrebă Panesia cu glas scăzut.

Asta făcu semn cu mâna spre pădure.

După ce fata se depărta vreo sută de pași, Servandus, ca și când deodată și-ar fi amintit ceva mai însemnat decât sacul dosit în șopron, porni pe urma ei.

Asta nu grăbea pasul. Secătura își potrivea mersul după al ei, își îndrepta mereu grumazul și-și ținea mâna dreaptă pe mânerul pumnalului de la cingătoare. Fata intră în pădure pe drumul obișnuit, pe care mergeau oamenii după lemnul de construcție. În dreapta erau copaci cu frunză căzătoare, în stânga – brazi. Frunzele moarte foșneau sub opincile Astei. Fără să-ntoarcă niciodată capul, știa că Servandus îi călca pe urme. În timpul scurt când un picior îi stătea pe pământ iar celălalt în aer, pentru un nou pas, ea auzea frunzele trosnind subt pas străin. De când se hotărâse să nu se mai ascundă, își căpătase din nou liniștea înțepenită care urmase războiului: liniștea omului pentru care nimic nu mai avea însemnătate, învățată cu pădurea de mică, știa să-i asculte sunetele și să i le priceapă. Auzea foile veștede rostogolindu-se-ntre crăcile arborilor și pământ, le-auzea foșnetul sec la atingerea de covorul celor căzute mai demult și aproape că le-auzea culorile, de la galben stins până la ruginiu de sânge-nchegat. Lumina venea domoală și cernută ca o ploaie. Câte-o veveriță încă mai aduna alune rămase ici-colo pe câte-o creangă. O scroafă de mistreț trecu urmată de godacii ei dungați. Cu toții iuțiră mersul și-ncetară să grohăie când adulmecară omul, ființă temută de toată suflarea pădurii. Păsări adunate multe la un loc ciripeau în mare grabă, toate deodată. «Poate

că-și spune fiecare părerea cu privire la felul cum să-și orânduiască viața pentru zilele de iarnă, când avea să vremuiască». Un iepure țâșni dintr-o adâncitură și, când dădu cu ochii de om, o luă la sănătoasa cu urechile date pe spate. O vulpe le trecu drumul. Le-aruncă o privire furișă cu ochii ei ca de iarbă crudă și iuți pasul, răsucindu-și și mai mult trupul lunguieț care părea că se-nșurubează-n aer.

Altădată s-ar fi bucurat de-ntâlnirea cu fiecare vietate-a pădurii, s-ar fi oprit să se uite după ea, lăsându-și sufletul să plutească și să se-nfrățească-n voie cu priveliștea din jur. Deși hotărâse că n-avea să se mai teamă de Servandus, acuma, când îi bănuia pasul din ce în ce mai aproape, nu-și putea domoli bătăile inimii. Le simțea în tâmple, în urechi, în cerul gurii. I se părea că și ochii stăteau să-i sară din cap de-atâta încordare. Începu să se teamă că namila ar fi putut s-o trântească din spate, trăgând-o de bundă sau de cingătoare. Așa se-nfiorau și vietățile pădurii, pândite, fugărite și, până la urmă, ucise de om. Se simțea hăituită. Cu cât drag venise ea în pădure doi ani. Acolo, într-un loc știut numai de ei doi, o aștepta Seguris, feciorul marelui sfetnic domnesc. Ăsta de ce nu i se-arăta în față și de ce nu vorbea? Își aduse-aminte că și dacă romanul ar fi vorbit ea n-ar fi-nțeles, dar de bănuit tot ar fi bănuit ceva din limba necunoscută. Oricum, dacă i-ar fi fost voitor de bine, putea să meargă alături, ca oamenii! După auz, era aproape sigură că-ntre ea și străin nu mai rămăseseră mai mult de doi pași. Fără să dea prin nimic de veste c-ar fi avut de gând să schimbe drumul, fata prinse a fugi spre stânga potecii, luând-o la deal printre brazi. Servandus – după ea. Deprinsă cu urcușul, iute și cu pasul mai mare decât al lui, i-o luă cu mult înainte. Din fugă, întoarse o dată capul. Măsurând din ochi distanța dintre dânșii, își dădu seama că străinul nu mai putea pune mâna pe ea și nici pietrele și bulgării de pământ pe care acesta-i azvârlea nu mai aveau cum o atinge. Cu sufletul la gură de-atâta alergat, rămase locului ca să răsufle de câteva ori adânc. După ce-și reveni cât de cât, purcese cu umblet obișnuit printre copaci, doar că nu mai mergea drept, ci cotit: un pas la dreapta, unul la stânga. Urcușul se terminase. O vreme, Servandus o urmări cu privirea, dar deodată parcă o-nghițise pământul. Asta se-ascunsese după trunchiul unui brad. Nemișcată, stătea să vadă ce-avea să se-ntâmple. Cel mai bun lucru ar fi fost ca decurionul să se lase păgubaș. În jur se-așezase o liniște netulburată de nici un sunet. Parcă-mpietrise și pădurea și vietățile ei. Își auzea răsuflarea și i se părea că aude cum îi curge sângele prin vine. Începu să-l zărească. Urca anevoie. Se vedea cât de colo că nu era om de munte. O

cuprinse un fel de neliniște adăugată peste grija de-a se apăra de Servandus, pe care și uitase că-l ura. Simțea că de undeva o țintea o căutătură pe care n-o vedea. «Doar n-or fi mai mulți», îi trecu prin minte. Fără să se clintească, fără să miște capul, coborî pleoapele și mătură cu privirea atât cât putu cuprinde între coada ochilor. Dintr-o tufă de ferigă o pironeau două luciri galbene. Din câte-și putu da seama, i se păru că vietatea, care stătea nemișcată și cu botul pe labe, ar fi lup. Acum avea de dat două lupte pe viață și pe moarte. Era sigură că vietatea o pândea. Și mai știa că lupii mergeau, de obicei, în haite, cel puțin iarna, când foamea-i scotea din codru. S-ar fi putut ca, pe-o vreme frumoasă și caldă ca asta de-acum, animalul să fi fost singur. Dar fiara simte omul de departe. S-ar fi mirat să fie numai o singură sălbăticiune. Cu ochii țintă spre tufa de ferigă, îndoindu-se încet din șale, își desfăcu nojițele, își trase-opincile din picioare și le-nnodă de frânghia de pe umăr. Stătu apoi câteva clipe nemișcată. Se ridică încet, azvârli frânghia pe-o creangă, vârî securea la cingătoare, cu fierul în sus, și începu să se cațere-n brad. Se atârna de crengi și se lăsa pe spate cât putea, fiindcă altfel fierul i-ar fi intrat în coaste. Când socoti că ajunsese destul de sus ca lupul să n-o ajungă, alese-o ramură ce i se păru mai țeapănă, se-așeză pe ea, și-și petrecu un braț în jurul bradului. Răsuflă adânc și se-apăsă cu mâna pe inimă. Își aruncă ochii mai întâi după lup. Vietatea stătea acum lungită sub copac și cu privirea-n sus: după ce se-ncredință că prada era acolo unde-o știa, își puse botul pe labe. Era limpede că se-așternea pe-așteptat.

Asta îl căută din ochi pe roman. Cum înainta printre brazii din ce în ce mai deși, îl vedea îmbrăcat în cetină și sfârtecat de crengi. Servandus se uita în stânga și-n dreapta. Ajuns cam la o azvârlitură de băț de locul unde se afla Asta, se opri și-și plimbă ochii jur-împrejur. Mai făcu doi-trei pași, iar stătu. Dând cu ochii de ferigă, se duse drept spre tufa mare și galbenă și-ncepu să izbească-n ea cu picioarele. Trase niște sudalme, făcu iară câțiva pași și-n spatele ferigii dădu de-o clină care mărginea un pârâu cât un fir de ață. Se uită și-n lungul apei. Nici urmă de Asta. Deodată se bătu cu palma peste fruntea și-njură iar cu glas tare. «Să știi că s-a urcat în vreun copac!». Porni cu pas mărunt și cu ochii pe sus. Când se uită o dată-n jos, era la un pas de lup. Puse mâna pe pumnal și-ncepu să țipe:

— Fugi, jivină-mpuțită!

Cu ochii țintă la sălbătăciune, se lăsă pe vine, adună cu stânga pietre și pământ, se ridică-n picioare și-ncepu să le-azvârle-n animalul pe care numai

ochii-l trădau că era viu. Azvârlea și țipa ca ieșit din minți. Fiara se ridică în picioare, întinse gâtul, își arătă colții, fără nici un sunet. Decurionul, fără s-o scape din ochi, se apleca iară după bulgări. În vremea asta, neslăbindu-l din privire, lupul se-apropie cu un pas. Servandus îl nimeri cu o piatră-n bot. Scoțând un urlet, jivina se dădu puțin îndărăt și o clipă s-ar fi părut că vrea să se repeadă la om. Dar rămase locului, nemișcată, în picioare. Apropiindu-se de-a-ndăratele de-un brad, Servandus smulse câteva ramuri. Cu spatele lipit de copac și cu ochii țintă la animal, își scoase de la brâu cremenea, amnarul și iasca. Izbuti să aprindă ramurile rupte și să le-arunce spre lup. Speriat de foc, ca orice sălbăticiune, acesta se trase-napoi, se depărtă puțin, pe urmă se-ntoarse și-o luă la goană pe drumul pe care și-l alesese. Când nu-l mai văzu, romanul se lăsă lângă un brad, scoase de la brâu o năframă și se șterse de sudoare pe gât, pe grumaz, pe față. De-abia după ce trecuse primejdia, i se ridicase părul măciucă, iar mădulare-i tremurau ca piftia. «Ce era să pățesc eu, ditamai omul, pentru-o muiere!». I se păru c-aude frunzele trosnind ca sub un pas ușor. «Ce-o mai fi?». Privi în dreapta, în stânga. În sus nu-i dădu prin minte să se mai uite. Roti ochii iar de jur-împrejur. Nu văzu și n-auzi nimic. Se sculă în picioare cu inima cât un purice și, după ce luă bine seama locului, se hotărî să se-ntoarcă în castru, altfel risca să lipsească la apelul de seară, care se făcea de fapt cât mai era lumină afară. Își scutură hainele de frunze și de pământ, se-aplecă și adună cu dreapta frunze, apoi, rezemat cu stânga de brad, le strânse-n pumn, făcându-le șomoiog, pentru a-și curăța încălțările. Când să se ridice, zări, la doi pași de el, două labe aurii. O clipă rămase-nțepenit. Duse mâna la pumnal și se-ndreptă. În fața-i stătea un dulău ciobănesc lățos, care-l privea țintă.

Servandus își reveni.

Căpătă chiar glas:

— Hă, hă, acu' mai veni și potaia asta!

Și cum prima lui pornire când vedea o ființă mai slabă decât el era s-o lovească, se-aplecă, luă un pumn de pământ cu frunze, și-l azvârli spre câine. Acesta se dădu într-o latură, apoi înaintă un pas către om. Mirat de îndrăzneala javrei, Servandus îl lăsă totuși în pace.

— N-am timp acuma, că te-nvățam eu minte!

Se gândi să cerceteze cu grijă preajma, ca să nu se rătăcească printre brazii deși. Când își întoarse din nou ochii spre dulău, crezu că are vedenii.

Erau trei. Celor nou-veniți, câini de curte la vremea lor, cu părul scurt, li se vedeau coastele.

— Voi mi-ați scăpat atunci, javrelor! N-am eu juvățul cu mine că ce v-aș mai beli!

Și-și duse iarăși mâna la pumnal. Câinii stăteau în șezut. Lungiră gâtul când văzură mișcarea mâinii. Servandus își făcu iute o socoteală. Cu trei deodată, sălbatici și-nfometați, era greu să se pună. Mai bine mergea de-a-ndărătelea și, când se depărta destul, pornea spre drumul de căruță, încet, și – pe neașteptate pentru câini – o lua la goană. Nu strica să aibă și-o bâtă. Și cât mai lungă. Pumnalul era bun fie la aruncat, fie în lupta corp la corp. Alese-o creangă dinspre poalele bradului de lângă el. Încercă s-o frângă, dar nu izbuti. O crestă cu pumnalul de jur-împrejur și o desprinse de copac. O despuie de ramurile mici și i-o lăsă numai pe cea din vârf.

«Cu asta le dau în ochi», se gândea, în timp ce-și vâra pumnalul în teacă. Se uită în spate, întorcând încet capul. Și-n partea aceea erau «unu, doi, trei câini!». Stând în șezut ca și ceilalți, și părând că se uitau fără țintă. Servandus își roti privirea spre cei trei de la-nceput. Nu mai erau trei, erau șase. Își schimbaseră și locul. Drept în fața lui se afla acum un dulău ciobănesc. La gât avea zgărdan cu țepi de fier. Fusese câine de stână, câine-narmat împotriva fiarelor care la gât se-aruncau. Decurionul își duse mâna la beregată. Între zgărdan și gâtul zăvodului era loc mult. Se vedea cât slăbise animalul de când nu mai păzea oile. Între cel cu zgărdan și cei doi, care-i stăteau de-a dreapta și de-a stânga, distanța era mai mare decât cea care-i despărțea pe ceilalți unul de altul. Prin urmare, el era capul haitei.

«Ăsta-i Traian al lor», gândi Servandus. «Că nu ți-o fi ție frică de niște javre!», își făcu el curaj. Mai tăie o ramură. Pumnalul nu-i putea fi de folos. Așa, cu câte-o bâtă-n fiecare mână, parcă se simțea mai în siguranță. «Ce-oi fi căutat eu aci, măiculiță?!». Dacă l-ar fi-ntrebat cineva ce-l adusese-n locul acela, n-ar mai fi știut să spună. Cel mai rău îl neliniștea că animalele nu i se uitau în ochi. Nu știa de ce, dar i se părea că dacă l-ar fi privit în ochi ar fi ajuns la o-nțelegere cu ele.

— Cuțu, cuțu, cuțu, se trezi deodată spunând, și făcu un gest cu mâna de parc-ar fi dat de mâncare la pui.

Câinii își amintiră de viața lor domestică și-ntinseră gâturile. Când văzură că din mâna-ntinsă nu pică nimic își traseră capetele la loc.

Servandus strânse-un morman de ramuri cu cetină, câteva vreascuri, și aprinse un foc. Animalele nu se clinteau. Deși foamea le sălbăticise și le

mânase-n codru, n-avuseseră timp să uite bună parte din viața trăită lângă om.

Asta încremenise cu ochii la ceea ce se petrecea jos. Ar fi trebuit să-i strige romanului să se urce-n brad. Deschise gura. Îi pierise glasul. Uitase că străinul n-ar fi-nțeles oricum. Deschise iar gura, dar nu izbuti să scoată nici un sunet. Dac-ar fi coborât, scăpare tot nu era. Vietatea înconjurată de lupi sau de câini dacă-ncerca să fugă era doborâtă și mâncată, iar dacă se hotăra să aibă răbdare și să le obosească răbdarea, putea muri așteptând – că ele și răbdarea lor nu oboseau. Omul rămânea vietatea cea mai puternică atâta timp cât nu-i slăbea voința. La primul semn de oboseală ori de pierdere-a voinței, omul înceta să mai fie vietatea cea mai temută. Atunci, fiara născută din fiară, ca și animalul sălbăticit, se simțea deopotrivă cu omul și-l nimicea.

Servandus își tăie o fâșie din pulpana tunicii, o-mpături și scuipă în ea. Trecând-o printre degete și acoperindu-le, luă cărbuni aprinși și-i azvârli spre câini. Aceștia își arătară colții, se ridicară toți deodată, strânseră cercul în jurul lui și se-așezară din nou pe labele din spate. Pe Servandus îl treceau sudori reci. Fruntea-i era acoperită de broboane, pe lângă nări i se prelingeau două dâre de apă care-i intrară în gură. Când simți gustul acriu și sărat al sudorii, scuipă. Câinii se uitară o dată la el, pe urmă se-ntinseră și-și puseră botul pe labe. Servandus se rezemă de brad. Stătu așa o vreme, holbându-se prostit la câinii care păreau morți. În mintea lui, totul era o-nvălmășeală. Singurul gând închegat răsărea din când în când îndreptându-se către zei: «Zei, ajutați-mă să nu-mi pierd mințile!». Îi venea să-și rupă hainele. Din creștet până-n tălpi îl apucase o neliniște și-un tremurat. «Zei, ajutați-mă să nu-mi pierd mințile!». Se depărta nițel de brad, iar se-apropie, iar se rezemă de el. «Mehercle, ce să mă fac?». Dacă mai întârzia mult, aveau să-l bage la carceră. El muncise pentru situația lui. N-ajungea oricine decurion. «Zei, învățați-mă ce să fac!». Se uită la câini și-l apucă furia. Văzu roșu înaintea ochilor. «Până când, javre-afurisite. Până când?». Și, deodată, răcnind cât îl ținea gura, se repezi cu bâtele să-și croiască drum. Zăvozii săriră-n picioare, se-apropiară de el și-și arătară colții, «Vă-nvăț eu minte!». Servandus făcu roată cu bâtele, de data asta izbindu-i. Se năpustiră asupra-i și-l înhățară, de mâini și de picioare, încleștându-și fălcile-n carnea lui. Cu doi atârnați de mâini, Servandus avu putere să facă din bâte moriște, zbierând fără-ncetare: «Uă, uă, uă!». Răcnetul nu mai avea nimic omenesc. În loc să-i sperie, îi întărâtă. Se-nvârtejea întruna cu bâtele. Cu una doborî

un câine, de cealaltă se-mpiedică și, prinzându-și un picior între ele, căzu. Duse mâna la pumnal. Dulăul cu zgărdan se repezi și-l apucă de beregată.

Își înfipse colții adânc și-l ridică pe hingher o dată sus, apoi se prăbuși cu el. Se auzi un horcăit scurt; pe urmă, chelălăituri și mârâieli.

Asta nu mai răsufla și nu mai clipea. Brațul petrecut pe după brad îi amorțise, iar degetele-i înțepeniseră și-i înghețaseră.

Într-un târziu, și-l desprinse de trunchiul rășinos, lăsându-l să-i cadă pe lângă trup. Cu mâna cealaltă își apăsă pleoapele. I se uscaseră ochii și-o usturau. Îi deschise din nou. Își ciupi și-și trase brațul amorțit, prin care începuseră furnicăturile. Se uită-n zare. Din ce putea ea desluși printre crengile dese, soarele-asfințea. Câtă vreme-și împărțeau vânatul poate n-aveau s-o bage de seamă. Se dădu jos cu grijă din creangă-n creangă, încercând să facă zgomot cât mai puțin. Ajunsă la poalele copacului, văzu cânii aplecați peste pradă.

Judecând după locul în care se afla, dulăul cu zgărdan mânca fața mortului.

Ceilalți erau patru de-o parte, patru de alta, împărțindu-și frățește cadavrul decurionului.

Se depărtă în vârful picioarelor. Ieșită la drumul de care, se lăsă jos, se rezemă de-un brad și-și încălță opincile. Se ridică, simțind un gust sălciu în gură. Dădu din cap într-o parte și-ntr-alta: i se pusese un nod în capul pieptului. Abia apucă să se-aplece. Vărsă și sufletul din ea. Rămase o mulțime de vreme locului, icnind. Se uită-n dreapta și-n stânga după un strop de apă. Râul era departe, iar în jur nici un izvor, nici măcar o băltoacă. Se șterse cu năframa pe frunte, la gură.

Porni amețită. Mergea și scuipa. Când ajunse acasă, dădu de Panesia în poartă.

— Du-te și te culcă, îi spuse femeia, iar după câțiva pași adăugă:

— În locul unei vieți crește altă viață.

— Ce crește? întrebă ea ca prin vis.

— Las-acum, ai să vezi…

În timp ce Asta dârdâia sub cergă de se zguduia patul cu dânsa, în pădure, după ce terminaseră ce fusese gustos, câinii își luară câte-un os să-l îngroape, obicei de pe vremea când trăiseră la casa omului.

*

Moș Dromihete căra toată noaptea pământ peste ruinele Cetății și-l bătătorea. Tot mai mulți oameni începeau să creadă că bătrânul împlinea voia Regelui. Unii ziceau că Regele i-ar fi dat cuvânt din viață, alții ziceau că umbra Regelui i-l dăduse.

Cui îl întreba de ce făcea el munca aceea uriașă, pătimindu-și trupul bătrân, Dromihete-i răspundea: «Fiindc-așa e mai bine».

Asta și Panesia nu-l întrebau.

Uneori, spre seară, el le povestea întâmplări de demult, trăite și de dânsul și de alții. Le povestea călătoriile lui pe mări, pe vremea sclaviei la romani. Vorbea de-o țară prin care trecea un râu mare și de regii țării aceleia, care se-ngropau cu tot felul de avuții în niște morminte mari, înalte și țuguiate.

— De ce? întreba Panesia, și fața i se lumina de-un zâmbet blând.

— Ce anume?

— De ce se-ngropau cu avuții?

— Fiindcă-și închipuiau viața de dincolo ca pe cea de-aci, unde-ți trebuie când una, când alta, iar ei erau regi mari, erau învățați cu binele.

— Cum o fi oare viața de dincolo, moșule?

— Cine știe?

— Să fie numai închipuire?

— Tu știi mai bine decât alții, Panesia.

— Vestirile mele sunt pentru aici.

Le mai povestea moșul despre cum treceau puterile prin lume.

— Moșule, care crezi dumneata că e a mai mare putere pe lume? întrebase Panesia.

— Dragostea, răspunsese bătrânul fără să șovăie. Dragostea dă putere ca și ura.

Asta rămăsese cu un ciubăr în mână.

— Când a trecut vremea dragostei, vezi toată lumea la fel. Am ajuns o dată cu Zaheu, tovarășul stăpânei mele, într-o țară depărtată, de-i zice Țara Serilor. Serii ăștia sunt niște oameni mărunței, negricioși, cu ochii așa. Moș Dromihete își trăgea pieziș pleoapele spre tâmple. Serilor nu le place să se-mpreune cu alte neamuri. Cum vin străinii pe pământul lor, le picură ceva în mâncare și-n băutură, ca acelora să le piară poftele trupului. La bătrânețe, omul e ca după licoarea din Țara Serilor. Trupul și sufletul nu mai dor ca la tinerețe, dar nici nu mai tresaltă. Începi să te-nstrăinezi de toate și de tine însuți.

— Câte lucruri sunt pe lumea asta! se minuna Panesia.

Asta se-ntreba în sine dacă toate câte le povestea Dromihete chiar se aflau pe lume sau și le-nchipuise el. Ei, când se gândea la dragostea lui Seguris, fiul marelui sfetnic domnesc, i se părea că visase. Dacă Servandus n-ar fi dispărut, spre bucuria multora, și dacă n-ar fi fost căutat peste tot de-ai lui, ar fi crezut că ceea ce trăise-n acea zi în pădure era doar închipuire. Nu rămăsese dac neîntrebat, necercetat și nebănuit a fi avut legătură cu dispariția romanului. Zadarnic erau cercetați, zadarnic erau amenințați. Dacii se-așteptau să vadă iar pe vreunul de-al lor răstignit în locul decurionului dispărut. Așa cum îl cunoșteau camarazii de arme, Servandus nu era omul care să caute alt fel de viață decât cea militară, în care brutalitatea lui își afla cel mai bine locul. Asta se hotărâse să vorbească numai dacă vreun nevinovat ar fi fost în primejdie pentru romanul care pierise. Deși nu făcuse nimic pentru a-l fi stârnit pe Servandus în vreun fel, se simțea vinovată de moartea lui. Vinovată că amuțise, vinovată că nu-i sărise în ajutor. Când și-l amintea cum dădea cu picioarele-n Lupei, cum izbea copiii și cum jupuise câinii, Asta socotea că pe lume se mai făcea și câte-o dreptate. Ar fi vrut numai să nu fi fost ea unealta dreptății. Zbieretele lui Servandus și horcăitul de la urmă nu credea că avea să le uite vreodată.

Moș Dromihete bănuia că fata știa ceva despre dispariția legionarului. Să-i fi făcut de petrecanie n-o credea în stare. Asta aproape că nu mai mânca, iar somnul îi era tulburat de vedenii înfricoșătoare. În câteva zile ajunsese ca o umbră. O rodeau mustrările de cuget și grija de-a nu vedea vreun nevinovat pedepsit. Pe ea, nu frica o-mpiedica să se-nfățișeze romanilor și să le spună adevărul, ci rușinea.

Peste o săptămână de căutări care nu duseseră la nimic, un dac, dintre cei care tăiau lemne, dădu din întâmplare peste rămășițele lui Servandus: îmbrăcămintea și-ncălțămintea sfâșiate, sânge-nchegat, câteva oase mărunte de la mâini și de la picioare, pumnalul, medicii armatei, statul-major, veniră-n mare grabă la fața locului. De le convenea sau nu, Servandus fusese mâncat de fiare. Rămășițele îi fură incinerate cu pompa cuvenită celui mort în serviciul patriei. Cei care nu-l avuseseră la inimă-n timpul vieții, nemaitemându-se de tertipurile lui, nu se sfiiră să dea la iveală potlogăriile «eroului». Așa că ancheta – pornită spre a lămuri ce căutase decurionul singur în pădure – își mai domoli zelul.

Asta răsuflă ușurată. Nu-i mai rămâneau decât mustrările de cuget. «O viață crește-n locul alteia», parcă așa zisese Panesia.

Și-ar fi dat viața ca să-l învie pe netrebnicul acela.

Moș Dromihete se uita lung la fată și aștepta s-o audă într-o bună zi descărcându-și sufletul. Panesia înțelegea tâlcul din privirea bătrânului.

— Moș Dromihete, dumneata, care știi atâtea minuni, n-ai ști și ceva de uitare?

— Ce știu eu te face să uiți tot, nu doar ce-ai vrea să uiți. Aș ști ceva care să amorțească aducerea-aminte și să te facă s-o poți îndura.

— Atuncea, fie-ți milă și de amărâta asta.

O vreme, Asta înghiți în fiecare seară niște picături pe care Dromihete le picura cu mâna lui dintr-un șip. Fata începu să doarmă greu și fără vise. De când se trezea, înaintea răsăritului, și până-n noapte, muncea fără oprire. Abia acum o-nțelegea pe Panesia care putea fi asemuită cu piatra ce din vârf de munte și până-n vale nu se oprea. Așa își căuta ea uitarea sau, mai bine zis, amorțeala aducerii-aminte. «În locul unei vieți crește altă viață!». Viața doar cu viață putea fi înlocuită, doar cu viață putea fi plătită. Zadarnic ar fi murit ea. Abia ar mai fi pierit un om.

*

Kikinis, fostul intermediar între daci și romani pe vremea negocierilor cu generalul Longinus, și pe vremea asediului Cetății, Kikinis, dispărut o dată cu-nfrângerea dacilor, apăru din nou, în calitate de colector de furaje pentru armată. Când dădu cu ochii de bătrânul Dromihete, i se păru că-l mai văzuse cândva.

— Bătrâne, să ne mai fi întâlnit vreodată-n viață? i se-adresă lui Dromihete grecește.

— Pe vremea când făcea Zaheu negoț pe mare împreună cu stăpâna mea. Domnia-ta cumpărai de la dânșii mirodenii, giuvaeruri, țesături. Pe mine m-a chemat totdeauna Dromihete.

— Ce vremuri!

— Pentru cine? întrebă Dromihete.

— Pentru cine voia să facă un negoț cinstit.

— Poate. Pentru mine, toate vremurile-au fost grele. Mai știi ceva de fosta mea stăpână și de Zaheu? Oameni cumsecade amândoi.

— Au murit. Fosta dumitale stăpână – în patul ei, Zaheu – pe mare. Se ducea spre Iudeea, unde trăise până la căderea Masadei. Ai auzit de Masada?

— Am auzit de la Zaheu și de la alți iudei.

— Zaheu ne-a scăpat, pe mine și pe mama. Toți cei din cetate au murit de sete și de foame… Zaheu atâta a dorit: să-și mai vadă o dată țara. N-a avut parte.

Dromihete se uita în pământ.

— Bătrâne, mi-nchipui ce e-n sufletul dumitale. Noi suntem înfrânți mai demult. Am băut toate-amărăciunile-nfrângerii. Cea mai rea dintre toate e să-i vezi pe-ai tăi cum se dau cu-nvingătorul.

— Dar dumneata ce faci? îl întrebă Dromihete cu-o mustrare blândă.

— Eu sunt un om mărunt. Un negustor oarecare. Mă gândeam la un om al nostru de vază. La un general care-a trecut de partea romanilor și-a scris despre istoria neamului său ca un străin.

— Eu mă gândesc la ce-are să se-ntâmple cu neamul meu.

— Și ce crezi, bătrâne, că are să se-ntâmple cu el?

— Are să se-amestece cu-nvingătorii. A și-nceput.

— Te-nțeleg.

— Nu-nțelegi. Iudeii erau răspândiți înainte de-a le cotropi romanii țara. Erau mulți în Egipt, la Roma, în Ahaia. Până și-n Țara Serilor. Și-acolo am întâlnit iudei. Voi sunteți mari negustori, noi niște plugari care ne-am apărat cât am putut pământul. Voi unde v-ați duce vă duceți între-ai voștri, noi n-avem la cine să ne ducem. Când v-au înfrânt romanii, ați avut unde și la cine să fugiți de ei.

— Și peste tot unde-am fugit și unde fugim tot de ei am dat și dăm.

Kikinis își trecu mâna melancolic prin barba cârlionțată.

— Noi am rămas aici cu ei. Nu putem fugi unii de alții. Nu putem decât să ne-amestecăm.

— Dar și ei se-amestecă.

— Mare mângâiere! Iar noi n-avem nici un general care să scrie istoria neamului nostru, nici ca un străin măcar!

O vreme nu-și mai spuseră nimic.

— Bătrâne, poate că te-ntrebi ce caut eu pe-aci.

Dromihete dădu din cap, în semn că vechiul lui cunoscut îi ghicise gândul.

— Am încă avere în Egipt. Dar umblu să mi-o strămut.

— De ce?

— În Egipt, grecii nu-i văd cu ochi buni pe iudei, cum nu i-au văzut niciodată (“Zadarnic m-am «elenizat» eu; zadarnic mă cheamă «Kikinis», pentru greci sunt tot ovrei”, își spuse Kikinis în minte). Și nici egiptenii.

Acolo apele se tulbură și tare mă tem că-ntr-o-zi are să fie rău, focuri, bătăi, vărsare de sânge.

— După câte-am auzit, împăratul ăsta de-acum, Traian, vă are-n nume de bine. El are ce are doar cu-nchinătorii lui Iisus. Acum s-a și uitat că la-nceput au fost iudei.

— Ne are-n nume de bine, zici? Care bine? Crezi că are să ne ia apărarea împotriva grecilor sau a egiptenilor sau a mai știu eu cui? Prietenia împăraților! Dușmanii să aibă noroc de ea! Și-apoi crezi că Traian o să trăiască, așa, cât lumea? Se și vorbește că-n urma lui o să vină «grecoteiul», Hadrian vreau să zic, iar ăsta e mai grec la suflet decât grecii, de la el ce s-așteptăm?

Întrebările lui Kikinis n-așteptau răspuns. Făceau parte dintr-o retorică interioară a unui întreg neam care, de pe vremea vechiului Egipt și-a Babilonului, se-nvățase să răspundă prin întrebări, într-atât se tot întrebase și nu știuse ce să-și răspundă.

— Mi-am strămutat ceva la Pont, mă gândesc că și pe-aici, măcar o vreme, n-ar fi rău. O vreme, cred că va fi liniște și pace.

— Pace romană.

— Bătrâne, mi-aduc aminte cât de frumos vorbea Zaheu de dumneata. Prin urmare, te socotea om de-ncredere. Eu te rog, totuși, să nu spui nimănui ce-am vorbit noi între noi.

Dromihete zâmbi cu îngăduință.

— Bătrâne, cuceritorii aduc cu ei teama omului față de om, teama omului și față de umbra lui.

Dromihete înclină capul și coborî pleoapele ca o pecete peste cuvintele iudeului.

Kikinis se depărta încet de bătrânul care-și ținea mereu capul plecat și ochii-nchiși. În sufletul lui Kikinis se lăsase o pâclă de tristețe din care, ca un bocet, răzbătea doar un cuvânt repetat obsesiv: «Ierușalaim, Ierușalaim».

*

Mărunte schimbări aveau să se petreacă-n rândul trupelor. Câteva *alæ* urmau să meargă în Pannonia. Între cei care-aveau să-și schimbe locul se număra și centurionul Sophronios Celer Ceionius, fost ofițer de ordonanță al răposatului general Longinus, și Tiberius Claudius Maximus, fost călăreț, înaintat la rangul de decurion, cel care-i înfățișase împăratului capul și mâna dreaptă a Regelui învins. În sinea lor, Ceionius și Maximus erau

convinși că deplasarea lor în Pannonia se datora tocmai «faptelor lor de arme». Ceionius așteptase o vreme ca generalului său să i se ridice un cenotaf, meritat de cel mort în serviciul patriei, chiar dacă nu pe câmpul de luptă. Nici o demonstrație nu l-ar fi convins acuma pe Ceionius că măruntele schimbări de trupe nu erau legate de persoana lui, de fapt de amintirea supărătoare a generalului Longinus, amintire care stăruia în mintea a doi oameni: a sa și-a Împăratului. Îndepărtând singurul martor al celor întâmplate, amintirea avea să se-ncețoșeze.

La rândul său, Maximus, deși minte mult mai simplă decât a centurionului, pricepea și, mai ales, mirosea că fiecărei etape-a cuceririi i se potriveau niște fapte și niște oameni. Prezența oamenilor care se remarcaseră într-o etapă-ncheiată devenea, dacă nu stânjenitoare, măcar nepotrivită într-o etapă nouă. Din ziua când, plin de entuziasm, îi înfățișase împăratului trofeul maxim al războiului cu dacii, sufletul proaspătului decurion prinsese-un fel de cocleală. Mutarea lui în Pannonia, indiferent care-i erau cauzele, pentru el însemna o ușurare. Dacilor n-avea să le fie drag, iar romanilor, care se străduiau să șteargă urmele violenței și să le inculce învinșilor ideea de binefacere a păcii romane, de-asemenea. Într-o etapă de tatonări, la limita dintre sinceritate și fățărnicie, era de dorit ca amintirea unor fapte săvârșite-n serviciul unei cauze să fie-ndepărtată. Romanul Tiberius Claudius Maximus, pe jumătate grec, abia aștepta să se vadă-n noul loc pe care i-l hărăzise soarta prin intermediul serviciului militar.

Cu toate că de când o cunoscuse, mereu se gândea la ea, Ceionius nu-ncercase s-o revadă pe Asta din ziua când fata trebuise să justifice prezența asupra ei a unui inel de mare preț, cel pe care i-l lăsase generalul Longinus. Ceionius dusese totdeauna o viață în care să nu i se poată aduce-nvinuiri, mai ales de-ncălcare-a disciplinei, și, după cum ușor îi fusese să bage de seamă, disciplina lesne se-ncalcă, dat fiind că orice contrariere provocată unui superior putea fi interpretată astfel.

În timpul scurtei captivități sau «libertăți supravegheate» la daci, pentru a nu-și mâhni generalul, Sophronios Celer nu-ncercase nici o apropiere de fata străină. Era sigur că generalul nu se-atinsese de fată. Și, tot așa de sigur – că acesta fusese-ndrăgostit de ea. Din momentul când pricepuse – foarte curând după sosirea la daci – că soarta comandantului e pecetluită, Ceionius nu mai năzuise decât să-i facă superiorului său ierarhic viața cât mai puțin apăsătoare. Și lui Ceionius îi ședea mintea la străină, ca și generalului. Deși,

pe de-o parte, gândul apropierii generalului de dânsa îl mâhnea, pe de alta – ar fi socotit apropierea dintre ei ca o-mplinire a ultimei dorințe oferite unui condamnat. Generalul nu se-atinsese de fată pentru a-și păstra nepătat obrazul față de daci și față de romani, romanii fiind reprezentați de Lucius și de Ceionius, ultimi martori ai unei vieți care voia să se-ncheie decent.

Când o văzuse ultima oară pe Asta, în prezența generalului Scaurianus și-a lui Traian, Ceionius hotărâse să nu-ncalce cu nimic disciplina militară, prin urmare, să nu ceară favoruri care mai ales fetei nu i-ar fi fost de nici un folos și care lui sigur i-ar fi atras antipatia celor doi mai înainte pomeniți. La treizeci de ani, umblat prin lume, Ceionius știa să tălmăcească privirile oamenilor. În rândurile ofițerilor se șoptea, de pildă, că animozitatea dintre împărat și nepotul său, «grecoteiul», s-ar fi tras de la un locotenent spre care și-ar fi-ndreptat ochii și unchiul și nepotul. Avându-și obârșia-n ordinul cavalerilor, însurat în Italia cu-o persoană de condiția lui, tată a patru copii – dintre care pe ultimul nu-l văzuse – Sophronios Celer Ceionius era pătruns de spirit de castă și de disciplină socială, cea familială subsumându-i-se, de disciplină personală, după cele mai bune tradiții romane, cele care, la origini, făcuseră ca, din Latium, Peninsula să-și întindă stăpânirea în bună parte a lumii locuite.

Acuma, când plecarea lui în Pannonia era sigură, Ceionius ceruse voie să-și ia rămas bun de la străină.

Dac-ar fi voit să se-nțeleagă prin cuvinte cu dânsa, ar fi trebuit să ia cu el un traducător, prezența unui alt om ar fi lămurit cuvintele, adică i-ar fi lămurit Astei cuvintele lui Ceionios, acesta fiind sigur că fata n-ar fi scos nici o vorbă. Ar fi lămurit cuvintele, însă i-ar fi stânjenit, ca orice prezență străină între niște oameni dintre care măcar unul avea să-i spună celuilalt ceva.

Și, la urma urmei, ce-avea el să-i spună altceva decât ceea ce, bine-nțeles, ea bănuise tot timpul: cum din clipa când o văzuse gândul lui fusese plin, cotropit de făptura ei aurie, subțiratică și fără grai.

O găsi în curtea care-adăpostea copiii orfani. Învârtea cu nădejde un mestecău într-un cazan adânc, în care fierbeau rufe. De subt pirostriile pe care se sprijinea vasul, țâșneau flăcări albastre. Asta se opri și-și șterse sudoarea de pe față cu-o năframă pe care-o trase de la brâu. O dată cu năframa desfăcută se-mprăștie miros de busuioc și de cimbrișor.

Când îl recunoscu pe roman îi bătu inima repede, rămase-o clipă cu mâinile-n aer și-i zâmbi, dar zâmbetul nu risipi o anume umilință care i se-

ntipărise pe chip. Bărbatul întinse mâna dreaptă deschisă. Asta își trecu amândouă mâinile peste catrință, se uită la ele și, sfiindu-se câteva clipe, se hotărî în fine să-ntindă și ea dreapta. Romanul i-o strânse și i se uită în ochi. Chipul fetei se destinse. El îi lăsă mâna, după un timp care i se păru o veșnicie de tăcere. Nu și-ar fi-nchipuit că n-avea să găsească nici un cuvânt și nici un gest prin care să-i lămurească pentru ce venise. Își auzea inima și-i simțea bătăile-n tâmple. Asta îl privea cu ochi mari, prin care nu trecea nici o umbră de tulburare. Uitându-se tot așa la dânsul, scoase de la brâu o punguță. Îi desfăcu băierile fără să-l slăbească din ochi. Răsturnă punguța în palma stângă și-o-ntinse romanului. În căușul ei strălucea molcom, în cadrul lui de aur roșu, smaraldul generalului Longinus. Ceionius făcu un semn cu capul de la dreapta la stânga și de la stânga la dreapta. Peste tot pe unde trecuse el, mișcarea aceea a capului avea o valoare de negație. Fata îl privi nedumerită. Bărbatul îi luă inelul din palmă, îi luă punguța din cealaltă mână, vârî inelul în punguță, strânse băierile și duse mâna la cingătoarea fetei. Ea înțelese, și-și ascunse odorul în locul lui obișnuit.

— Asta, am venit să-mi iau rămas-bun. Plec în Pannonia.

Fata îl privea cu tristețea nedumerită a omului care nu înțelege.

Centurionul arătă cu mâna depărtările și-apoi se-arătă pe sine. Ea înclină capul în semn că pricepuse.

— Asta, spune-mi o dată pe nume. Spune după mine: Sophronios Celer Ceionius.

Asta tresări și se albi la față.

— Ce s-a-ntâmplat? Te rog, spune: Sophronios Celer Ceionius.

— Sophronios Celer Ceionius, se auzi glasul ei scăzut și tremurat.

Lăsă ochii-n jos. Îi ridică treptat, alcătuindu-l încet pe roman, de la vârful încălțărilor până la grumaz. Un nod îi urcă în capul pieptului, apoi în gât. Cu câteva luni în urmă, în casa din pădure, la fel i se-alcătuise-n ochi trupul și chipul generalului mort, căruia la fel îi rostise numele. Acum, privirea i se oprise pe gâtul puternic al lui Ceionius; două vase de sânge i se zbăteau de-o parte și de alta gata să plesnească.

Asta rămase cu capul plecat și cu ochii țintă la gâtul de vietate năvalnică și tânără. Privirea i se ferea de cea a bărbatului. Acesta o apucă de bărbie, voind s-o facă să i se uite-n ochi, ea întoarse capul. Izbucni în lacrimi și căută să-și înăbușe suspinele apăsându-și amândouă palmele peste gură.

— De ce? De ce? întrebă Ceionius, încercând să-i ia mâinile de la gură.

Fata plecă spre casă. Ceionius se luă după ea. Ea intră, lăsă ușa la perete și se duse lângă vatră, unde ardea un foc potolit subt pirostriile pe care fierbea o oală mare, pântecoasă, de subt capacul căreia ieșea un fir de abur mirosind a mâncare. Asta privea în foc prin perdeaua de lacrimi.

Copleșit de milă și de bănuiala amintirii pe care i-o trezise, într-un elan de înfrățire-n amărăciune, bărbatul se lăsă pe genunchi, îi prinse coapsele cu-amândouă mâinile și-și îngropa fața în catrința fetei. Se aplecă și-ncepu să-i sărute gleznele-nfierbântate de dogoarea focului. Apoi, se ridică, o cuprinse cu brațele de mijloc, o strânse puternic la piept, își ascunse palmele subt bunda ei, îi căută despicătura de la piept a cămășii, o sărută în neștire pe gât, pe obraji, pe ochi, pe frunte, și, găsindu-i gura, oftă din adâncul pieptului. O luă în brațe, o purtă nehotărât câțiva pași, apoi o culcă pe pardoseală. Asta nu se-mpotrivi nici o clipă. De când, privindu-l de jos în sus, îl recunoscuse pe Ceionius, în minte îi sunau cuvintele Panesiei: «În locul unei vieți crește altă viață…». În sine-și era încredințată că era datoare vieții o viață rodită din trupul ei. Îl lăsă pe roman s-o iubească în voia lui de vietate tânără, dornică de dragoste.

În poartă, cu câteva mișcări mângâietoare, Ceionius îi trase năframa de pe cap și și-o strecură la brâu, iar ei îi ascunse la cingătoare o punguță.

Asta i se uită în ochi. Seninătatea privirii albastre străpunse sufletul romanului.

— De ce-o fi trebuind să plec? rosti el cu glas tare.

Fata înțelese doar că bărbatul spunea niște cuvinte de părere de rău. Îi făcu semn cu mâna ca urare de drum-bun.

Romanul o privi și-nchise ochii, apoi, cu un scurt stânga-mprejur, porni cu pas hotărât spre castru. La prima răscruce se-ntoarse o dată pe loc, dar n-o mai zări pe Asta.

Ea se și dusese înapoi la cazanul de rufe, în care mesteca fără chef. Seara, când se dezbrăcă de culcare, îi pică de la brâu punguța roșie ca sângele, pe care i-o dăduse Ceionius. Cu vârful degetelor simți un obiect plat și dur. Îi deslegă băierile și-o răsturnă în palmă. Era un ban mare, greu – de aur, după culoare și după strălucire – și care părea nou. Pe-o față avea o femeie-nfășurată-n niște pânze bogate adunate pe lângă trup. Jur-împrejurul femeii, spre marginea monetei, se deslușeau, cu puncte între ele, patru litere S. P. Q. R.[12] Pe fața cealaltă, se vedea un chip de bărbat cu obrajii căzuți și scobiți, cu fruntea pleșuvă. Asta, punându-și la-ncercare învățătura furată de la lecțiile magistrului cu copiii, chinuindu-se mult,

izbuti să deslușească până la urmă ce scria în jurul chipului obosit de pe ban: Gaius Iulius Cæsar. «Săracul Magister», fu ultimul gând al Astei înainte de-a adormi.

DECEBAL: O, pământ dulce, de-aș putea
Să te sărut etern lăcaș al păcii…

M. EMINESCU, *Decebal.*

ROMANIA.

Fii cu inima bună… țară binecuvântată! Tu fusăși altarul rudirii crivățului cu pustia, a bărbăției cu mintea, a slobozeniei cu puterea. Din această rudire frământată cu sânge și sfințită prin foc, se naște un popor nou. Astfel povestesc bătrânii.

Al. RUSSO. *Cântarea României, XIII.*

Aici a fost Sarmizegetusa, apoi Ulpia Traiana, cu palate, cu bazilici, cu băi și cu amfiteatre, oricât de scăzute în barbarie, dar întipărite cu pecetea de mărire a neamului roman […] Și tot dacii au învins, stăpânii vechi și cari s'au svârcolit supt lanțe și au sângerat de săbii. Tot ei, prin puterea neînfrântă a vitejiei lor și a sfintei lor răbdări! Căci, iată, Daci adevărați, Daci noi de peste două mii de ani, Daci purtând ca un trofeu graiul Romei spulberate, sunt acești săteni de aice […] Față de Roma, a cării eternitate a pierit în pulbere, ciobanul dac s'a ridicat din țărână, și-a durat iarăși bordeiul de lemn, s'a așezat în el cu datinile sale neatinse și stăpânește până astăzi în umbra uriașă a Rătezatului.

N. IORGA, *De la Hațeg la Grădiște și la cetatea lui Decebal - în Neamul Românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906.*

Întors în castrul roman de la Porți, cu mesajul dacilor în josul căruia se afla și scurta epistolă a generalului Longinus către imperátor, Lucius, libertul generalului, căpătase o permisie de trei luni pe care-avea dreptul s-o petreacă unde și cum dorea. Sătul de umblete prin lume pentru a-și urma fostul stăpân și mâhnit de ultimul popas pe pământ al acestuia, Lucius abia așteptase să se vadă la proprietatea părintească a lui Longinus, aflată pe Via Salaria, cam la jumătatea drumului între Roma și Neapolis. Ocupat toată viața să-i fie de folos fostului său stăpân, om generos și foarte apropiat de

subordonați, Lucius nu-și aflase niciodată vreme să-și întemeieze o familie. Copii poate că avea prin lume, dar fără știința lui. Spectacolul pe care i-l ofereau căsniciile cunoscute nu-l prea încurajase la-nsurătoare. Din tinerețe era legat printr-o prietenie trainică, fostă iubire la vremea ei, de văduva unui amic, pe numele ei Petronia, mamă a doi copii, fiu și fiică. Petronia și răposatul ei bărbat, sclavi ai lui Longinus, eliberați o dată cu Lucius și, ca și Lucius, fideli fostului stăpân, rămăseseră să-și ducă viața pe-un lot de pământ, vecin cu ferma generalului, unde-și întemeiaseră o gospodărie frumoasă. Narcis, fiul Petroniei, avea o slujbă la cancelaria imperială încă de pe vremea lui Domițian: acesta umpluse cancelaria de liberți prin care putea fi ținut la curent cu tot ceea ce se petrecea în familiile nobiliare și în cele bogate, chiar nenobiliare, ce-ar fi făcut din împărat un moștenitor norocos în cazul delictului de lezmaiestate. Narcis, funcționar cinstit, conștiincios și de-o mare prudență, care n-avea pe suflet nici o delațiune, reușise cu greu să se mențină-n post pe vremea lui Domițian, în schimb nu fusese dat afară o dată cu venirea lui Traian, care făcuse mare curățenie-n rândul liberților din cancelaria imperială. Aceștia-și creaseră o binemeritată reputație de intriganți: delatori și venali. Măcar cât era sita nouă, înlocuitorii vechii funcționărimi corupte aveau o oarecare teamă și rușine, până ce, bine-nfipți în noua țesătură urmau să se dedea la aceleași potlogării ca și cei de dinainte. Minus delațiunea, poate, care – de la Augustus, inițiatorul ei ca procedeu oficial destinat să umple caseta imperială – moderată la-nceput, ajunsese-n vremea lui Domițian să se constituie ca o adevărată putere-n stat.

Marcellina, fiica Petroniei, ducea o viață-ndestulată alături de bărbatul ei, cunoscut negustor de vinuri și de pielărie din Neapolis.

Lucius și Petronia, care se știau de când lumea, se revedeau, după lungile-absențe ale lui Lucius, ca și când s-ar fi despărțit în ajun. Atâta doar că, vrând să-și spună unul altuia tot ce petrecuseră din ziua despărțirii până-n ziua revederii, vorbeau deodată amândoi. Tot ce-agonisise-n viață Lucius îi dăduse Petroniei să folosească agoniseala așa cum credea ea de cuviință. Chibzuită și econoamă – ca omul speriat de sărăcie, a cărei amintire nu i se ștersese din minte – Petronia sporise avutul lui Lucius ca și pe-al ei, agonisit cu bărbatu-său. Deși Narcis și Marcellina, crescuți mai mult de Lucius decât de tatăl lor, mort când ei abia se ridicaseră-n pruncie, deși țineau la Lucius ca la un părinte adevărat, Petronia făcuse un testament prin care, în cazul când ea ar fi murit prima, îl lăsa moștenitor unic pe Lucius la moartea ei. Testamentul avea și-un codicil care prevedea ca Lucius,

neînstrăinând nimic din avut, la rândul lui să-i lase moștenitori pe Narcis și pe Marcellina, iar în cazul morții acestora, pe copiii lor. Testamentul fusese-ntocmit oficial în mai multe exemplare, Petronia făcându-l pe unul uitat la căpătâiul patului în care dormea Lucius. Acesta, superstițios din fire, își scuipase-n sân, împrăștiase cenușă-n cele patru zări, făcuse tot ce știa el împotriva piezei-rele și cum pergamentul testamentului nu se lăsa rupt, l-ar fi azvârlit în foc dacă Petronia nu i s-ar fi așezat în față și nu l-ar fi-mpiedicat.

— Ho, frate, că n-a murit nimeni fiindcă și-a făcut testamentul.

— De ce să cobești, de ce să cobești? strigase Lucius de parcă o și vedea moartă.

Petronia, sclavă a generalului Longinus, mulțumise totdeauna zeilor de-a fi avut parte de-un stăpân atât de bun și de înțelegător față de oamenii de-a căror soartă dispunea. Mulțumea de-asemenea zeilor de-a fi avut parte-n viață și de-un om pe care să se bizuie și pe care să se sprijine, cum era Lucius.

La-nceputul legăturii lor, Petronia își închipuise că Lucius îi dădea doar o parte din cât chivernisise el. Când își dădu seama că Lucius nu păstra nimic pentru el, în vederea zilelor negre care-amenință pe mai tot omul, fusese tulburată de-atâta nepăsare și de-atâta nesocotință în fața vieții.

Din acel moment hotărâse ca ea să-i poarte de grijă și să-l apere de neprevăzut. Spaima de neprevăzut era justificată pentru Petronia, care se judecase ani de zile cu neamurile răposatului ei bărbat pentru moștenirea acestuia, cu toate că ea rămăsese cu doi copii mici de crescut.

Din clipa când îl văzuse pe Lucius în prag, la venirea lui din Dacia, Petronia simțise că ceva neobișnuit se petrecuse cu el, și nu de bine.

— Ce s-a-ntâmplat? strigase ea, în loc de «bine-ai venit!».

Lucius dăduse cu amărăciune din cap.

— A murit stăpânul…

Își trântise ranița de pe umăr și plânsese-n voie lacrimile pe care le-nghițise și le-ascunsese luni de zile.

Îi povestise apoi de-a fir-a-păr fiecare zi de la plecarea din castrul așezat în locul pe care barbarii îl numeau Porți și până-n ziua când se despărțise de generalul Longinus.

— Dacă tu nu l-ai văzut mort, de ce să fii atât de sigur c-a murit?

— Îmi spune inima.

— Se mai înșală și inima câteodată. Se-nșală ea mintea, darămite inima, încerca Petronia să-i dea curaj și să-i schimbe gândurile.

— Mintea se-nșală mereu, inima – niciodată. Când am ieșit din castru, cum mergeam în urma lui, am *știut* că stăpânul n-avea să mai vadă niciodată Roma și n-avea să mai pună niciodată piciorul pe Via Salaria.

Lucius și Petronia tăceau cum nu-și aduceau aminte să mai fi tăcut după o despărțire atât de lungă. Petronia își duse deodată mâna la frunte.

— Lucius, nu cumva să sufli o vorbă despre stăpân și despre…

— Bine, dar acolo, în Dacia, toată lumea știe acum.

— Știe-nu știe, tu aici nu spui nimic. Nimănui. Dacă n-a murit, cu-atât mai bine; dac-a murit, atât le-ar trebui tâlharului de Bassianus și zvânturatului ăluia de Nasidius, care, după ce-a supt de la soră-sa și ultimul bănuț, ce s-ar mai înfrupta acum și din averea cumnatului.

*

Bassianus, libert al lui Longinus, ca mai toți foștii lui sclavi, rămăsese-un fel de administrator al fermei fostului stăpân, fermă pe care-o custodea cu grijă și cu folos pentru stăpân, dar și pentru el, Bassianus, a cărui bunăstare nu se datora cu totul celor mai cinstite mijloace. Longinus știa că era tras pe sfoară – și chiar și cu cât anume – dar, mulțumit că ferma nu se ducea de râpă, închidea ochii asupra neregulilor din contabilitatea veniturilor și nu-ncercase niciodată să-l schimbe din slujbă și nici să-l vindece de năravuri pe Bassianus.

Gaius Proculus Nasidius, fratele Augustinei (răposata soție-a lui Longinus), om cu-o aleasă educație ca și sora lui, se dovedise până la cincizeci de ani bun doar să părăduiască toată moștenirea părintească precum și puțina avere dotală a nevesti-sii.

Ca și Cæsar – marele Gaius Iulius – cu care familia lui părea să se fi-nrudit, Gaius Proculus avea patima jocului de cărți și pe-a zarurilor, dar – spre deosebire de ilustra lui rubedenie – nu aflase nici o Gallie de cucerit cu care să-și repare finanțele pe drojdie.

Cunoscându-și firea și recunoscându-și defectele (de care nu s-ar fi lăsat în ruptul capului), Nasidius avusese bunul-simț să nu se lanseze-n viața publică, prin ocuparea vreunei funcții, deoarece nu se cunoșteau îndeletniciri – remunerate de stat – care să-ngăduie să te scoli zilnic de *meridie*, după a șaptea oră a zilei[13]. Așa încât, Nasidius se «ilustrase» doar prin îndeletniciri obscure de intermediar de vânzări-cumpărări, de misitii

matrimoniale, fără să se-arate niciodată, ci printr-o țesătură de relații subterane care făceau din el un personaj foarte la modă încă de pe vremea lui Titus. Pe-atunci se spunea că terminarea Colosseului îi adusese bani buni lui Nasidius, care, prin Cancelaria împăratului, înlesnise unor negustori să devină furnizori de materiale ai statului pentru monumentalul amfiteatru mai-sus-pomenit, ca și pentru alte edificii importante prin care Titus avea să-și însemne domnia.

Pe vremea lui Domițian, în anumite cercuri se șoptise că Nasidius n-ar fi fost străin de-anumite delațiuni pe care le-ar fi urzit din umbră, fără să se fi constituit niciodată parte publică.

Unii pretindeau chiar că fusese instigator al denunțului lui Marcus Flavius Clemens, văr cu Domițian. Sclavul care-i denunțase pe stăpânul său, Clemens, ca și pe Domitilla, soția acestuia, că sunt creștini, n-ar fi fost decât un instrument, mâna care-l împinsese fiind reprezentată de Nasidius și de-un prieten al său dintre cei cincisprezece *sodales flaviales,* preoţi destinați să vegheze la respectarea cultului închinat împăratului, care se trăgea din *gens Flavia.*

Bărbat frumos, de-o spumoasă deșteptăciune, care producea mare efect social, la curent cu toate bârfele și cu toate noutățile, nimeni nu stătea să-i numere lui Nasidius păcatele, mai ales că lumea prin care se-nvârtea el nu suferea de cine-știe-ce rigoare-n moravuri, nimeni neputând să pledeze de pe pozițiile neprihănirii.

Pe Nasidius îl întâlnea în cele mai diferite medii, gladiatorii și negustorii mândrindu-se că au la masă pe cineva din neam de patricieni, cei sus-puși dornici să se-amuze de glumele, de versurile, de cântecele, de pantomimele sale, năzbâtii la care puteai să te prăpădești de râs, făcute subțire și cu haz, precum și cu mare știință și potriveală, după societatea-n care se afla.

Soția lui Nasidius, Claudia – Claudina, pentru cei mai mulți intimi, iar numărul acestora sporea cu fiecare zi – se trăgea dintr-o familie senatorială scăpătată. Cu douăzeci de ani mai în vârstă decât Claudia, Nasidius o luase-n căsătorie la treizeci și cinci de ani. Bucuroși s-o vadă urnită din casă de la cincisprezece ani, nestând să aleagă, părinții fericitei, departe de-a fi fost ei înșiși modele de virtute, i-o dăduseră cu-amândouă mâinile și nu se simțiseră datori să aibă vreo obiecție cu privire la vârsta și, mai cu seamă, la reputația pretendentului, cu-atât mai mult cu cât fata părea îndrăgostită de el până peste urechi. Păruse și chiar fusese-ndrăgostită: cum avea s-arate vremea, Claudia se îndrăgostea cam la trei luni o dată și, fire expansivă și

neînfrânată, nu-l lăsa pe cel care constituia obiectul amorului ei să-și ignore fortuna. La cincisprezece ani, înaltă, cu forme cam pline deși frumoase, părea de cel puțin douăzeci. O dată cu trecerea timpului, deși născuse-un copil, nu se schimbase: era la fel de statuară și de abundentă ca și la cincisprezece ani. Deșteaptă, învățată și plină de farmec, era pentru bărbați ce era mierea pentru muște. Deși nu exista bărbat în Roma care să nu fi fost la curent cu faptele privitoare la puțina ei virtute, unul nu se dădea-ndărăt să-i câștige favorurile în distribuirea cărora se-arăta atât de generoasă. Nu se afla dascăl de aritmetică, de poetică, de retorică, de latină, de elină, al fiului Claudiei, care să nu fi beneficiat de farmecele ei, ca și toți bancherii, precum și bună parte dintre gladiatorii Romei. Dărnicia ei erotică ținea de-mbinarea umorilor care-o făceau să ardă pentru fiecare nou «ales», dar acel foc mistuitor n-o împiedica să se lase omagiată pecuniar, precum și prin alte donații. De câte ori apărea în lume, era îmbrăcată și pieptănată după ultima modă și arbora cu bună-știință câte-o bijuterie de mare frumusețe, primul surprins de-asemenea prosperitate fiind Nasidius, care nu putea să ignore că viața lor era o viață de expediente, îndoielnica virtute a soției sale nu-l tulbura deloc. Îi era recunoscător pentru grija pe care-o arăta cu privire la formarea intelectuală a fiului lor. Mulți pretindeau că acesta ar fi fost doar fiul Claudiei, posibilii săi tați fiind prea numeroși ca să-i fi fost atribuit unul anume.

Cu mintea ascuțită din naștere și ajutată să se rafineze prin cunoașterea atâtor bărbați, Claudiei nu-i fusese greu să-și dea seama că fermitatea de caracter și de principii nu era însușirea de căpetenie a lui bărbatu-său, pe care – în sinea ei, în momentele de enervare – îl numea, fără nici o reținere, «secătură».

Conștientă că toți bărbații o găseau bună de amantă, însă că nimeni nu s-ar fi îmbulzit s-o ia de soție, Claudina hotărâse să păstreze fațada socială asigurată de căsătoria cu Nasidius.

Când mergea la Colosseum, la lupte, Claudiei nu-i scăpa privirea pe care i-o arunca Impala, cea mai vestită și mai bogată profesionistă a amorului din Roma. Claudia îi făcea totdeauna un semn de simpatie cu mâna, la care *lupa magna* răspundea, considerând-o cu un fel de admirație și de invidie.

Impala le spusese o dată unor profesioniste ca și ea, că Nasidia, practicând aceeași meserie cu ele, fusese-atât de abilă încât își asigurase contrafortul unui cămin și-al unui copil.

Lucru de mirare pentru toată lumea – și, mai ales, pentru ea însăși – de peste un an, Claudia rămăsese fidelă unui bărbat: cel mai la modă gladiator din Roma (căruia nu i se știa originea, despre care el nu vorbea niciodată), cunoscut sub numele de Leontes. Vorbind grecește și latinește fără cusur, alegându-și cuvintele după mediul în care se afla, era greu să-i ghicești obârșia. Cei mai mulți pretindeau că Leontes era frigian. Alții, că ar fi fost grec. Unii – dac. Faima și-o făcuse-n arenă, practicând *ludua thrax*. Claudia nu era singura care-l declarase frumos ca Apollo și iute ca Marte. Indiferența lui Leontes – față de oricine și de orice – sporea ambiția femeilor de-a-l cuceri. În arenă, nu i se vedea niciodată pe chip încrâncenarea omului care luptă pe viață și pe moarte, ci doar atenția cuiva care voia să-și facă ireproșabil meseria.

Cumpătat la mâncare, pe băutură nici nu punea gura, privind egal peste lucruri și peste oameni: nu i se cunoștea nici o pasiune. Se bănuia că era foarte bogat, cu toate că locuia singur într-o casă modestă, cu-o grădină foarte frumoasă, în Subura.

I se propusese în multe rânduri să deschidă o școală de gladiatori, dar nu se-arătase deloc interesat de-asemenea posibilitate. Ori de câte ori era invitat în lumea-bună, mulțumea dar nu accepta invitația. Pe cei de-aceeași condiție cu el îi poftea la *thermopolium,* în Subura lui populară, și-i asculta cu mare interes, deși cu-o privire care părea mereu pierdută-n contemplarea a ceva cunoscut și văzut numai de el.

*

Când se-ndrăgostise de Leontes. Claudiei nu-i rămăsese tertip muieresc nefolosit pentru a-i atrage-atenția și nici ocazie pe care să n-o folosească spre-a-l întâlni. Trecuseră trei luni de când imaginația Claudiei o luase razna, înflăcărată de mistuitoarea ei pasiune pentru Leontes: într-o zi se hotărî să-l urmărească până la el acasă, pentru a ști în ce decor să-l situeze-n închipuire.

A doua zi după această incursiune, se-așeză pe scările casei din Subura, hotărâtă să-l aștepte pe Leontes până la sfârșitul zilelor ei dacă era nevoie, dar să nu plece până ce nu-i spunea tot ce-avea de spus. Alături pusese-un coșuleț cu niște trufandale cum nici împăratul nu mânca: «Ce să mănânce soldățoiul ăsta de-mpărat! Unde să fi mâncat el așa ceva? La măsa-n Hispania?», îl învrednicise ea în gând cu vorbe dulci de simpatie pe Traian, în timp ce trăgea mereu cu coada ochiului spre coșuleț, iar gura îi lăsa apă.

Careva trecea cu pas rar de-a lungul gardului-viu ce despărțea curtea lui Leontes de stradă. Se făcuse-ntuneric, așa că nu distinse chipul trecătorului. Ciulise urechea. I se păruse la-nceput că necunoscutul vorbea cu cineva. Pe urmă pricepuse că era vorba de-un cântec monoton, cântat într-o limbă necunoscută. Străinul intrase-n curte. Claudina auzea pietrișul scârțâind subt pasul rar, în timp ce cântecul continua. Fără ca ea să fi știut ce spuneau cuvintele, înțelegea că povesteau ceva de inimă-albastră. În glasul cântărețului era atâta-amărăciune, c-o podidiseră lacrimile.

Cu gândul aiurea, venind agale pe aleea mărginită de chiparoși, Leontes aproape că se-mpiedicase de Claudina când pusese piciorul pe prima dintre cele cinci trepte ce duceau la peronul din fața ușii de intrare. Se oprise brusc și, prin întuneric, încercase să distingă chipul femeii.

În ultimele trei luni, Claudina pritocise-n minte nenumărate discursuri menite lui Leontes. Acum i se șterseseră toate din cap. Într-un târziu, țintuită sub privirea care-ncerca să străpungă întunericul și intimidată de tăcerea lui încăpățânată, se trezise că-l întreabă, cu un glas înecat în lacrimi:

— Ce cântec e cântecul pe care-l cântai?

Leontes simți cum i se destind toate fibrele din trup și din suflet. Nu-i răspunsese nimic. Deschisese ușa la perete și-i făcuse-un semn să intre. Aprinsese douăsprezece torțe frumos mirositoare, așezate pe cei patru pereți ai unei încăperi ce s-ar fi putut chema *triclinium*, în care se afla o masă lungă și-ngustă, mărginită de două banchete la fel de lungi, fără spătar, și străjuită la capete de câte-un scaun cu spătar înalt și-ngust și el, ca masa, așa cum Claudia nu mai văzuse nicăieri. Pe peretele din față (dacă stăteai cu spatele la ușa de la intrare), mult peste-nălțimea unui om, erau prinse două pumnale ce-și atingeau vârful curb, iar deasupra lor, nițel înclinat și cu botul deschis spre-ncăpere, un cap de animal, care, după cum strălucea, părea de aur.

— Ce animal e ăsta? întrebase ea, impresionată de sobrietatea-ncăperii, ciudată pentru cineva obișnuit cu-ncărcătura interioarelor din ultima vreme, de când romanii, destui, prinseseră gust de opulență orientală și de-acumulare.

— Lup.

— N-am mai văzut așa ceva. Are vreo semnificație?

— Mă duc s-aduc ceva de mâncare. Mi-e foame.

Când se-ntorsese, găsise-un colț de masă acoperit cu un șervet ca spuma și bunătățile-aduse de Claudina etalate-n talgerele de-argint în care veniseră.

Leontes purta pe brațe o tabla de lemn, pe care se aflau două blide mari, adânci, două străchini și două linguri – de lemn și ele – și-o pâine rotundă.

Le-așezase pe masă, apoi, aplecându-se, privi bunătățile aduse de necunoscută. Se-ndreptase din șale și se uita în ochii ei.

— Te-ntrebi probabil, cine sunt și de ce-am venit aici.

Leontes fu nevoit să dea afirmativ din cap.

— Mă cheamă Claudia Valeria, iar pe soțul meu Gaius Proculus Nasidius.

Claudia se gândise că era bine să-și decline numele și calitatea ei de femeie măritată, mai ales că toată Roma auzise de bărbatu-său. Leontes nu trebuia să-și închipuie că era una dintr-acelea…

Gladiatorul o privea și nu se tulburase deloc de cele aflate.

N-o-ntreba nimic, ceea ce nu-i ușura Claudinei situația.

— Nu mă-ntrebi nimic? sunase într-un târziu, descumpănit, vocea ei.

Bărbatul făcuse din cap un semn de negare.

— Am venit aici fiindcă te iubesc.

Pentru prima oară, în ochii lui Leontes apăruse o sclipire: de ironie.

— Te miră?

— Nu mă mai miră nimic.

Se vedea că vorbele lui nu se refereau la succesele-n rândul femeilor.

Pe chipul lui smead, ars de soare, a cărui dominantă era asprimea trăsăturilor prelungi și tăioase, nu se vedea niciodată-ncântarea de sine la care l-ar fi-ndreptățit succesul în arenă, banii și inimile pe care le zdrobise fără să-și dea nici o osteneală.

— Să știi că țin la bărbatul și la copilul meu.

— Se vede, spusese Leontes cu indiferență, în timp ce dintr-un blid trecea cu lingura în străchini o mâncare scăzută.

— Nu-ți plac?

În timp ce vorbea, Claudina se depărtase nițel și se-nvârtise-ncet, cu pași mărunți și egali.

Leontes îi luase bine seama. În ochii lui nu era nici un licăr care să trădeze o părere. Se purta ca negustorii de sclavi și ca geambașii. Aceștia nu lăsau niciodată să se vadă ce anume credeau despre marfa care li se prefira pe dinaintea ochilor. Se ridicase de pe scaunul înalt și, dintr-un pas, ajunsese lângă femeie. Ea tresărise de bucurie. Leontes îi apucase cu-o mână bărbia, iar pe cealaltă i-o proptise drept sub nas și, cât ai clipi, îi deschisese larg gura și-i cercetase dinții ca un priceput geambaș de cai. Își

depărtase mâinile și se dusese iar la loc, pe scaun. Până să-și revină din mirare, Claudina, rămăsese un moment cu gura căscată.

— O marfă trebuie cercetată ca lumea, altfel cine nu deschide ochii deschide punga.

Leontes vorbise fără s-o privească, în timp ce umplea străchinile cu mâncare. Tot fără s-o privească, îi spuse:

— Cât ai de gând să te-nvârtești așa? Vino și mănâncă.

*

În mai bine de-un an de când dura legătura lor, Claudia aflase doar două lucruri de la Leontes: că era dac și că țara lui era o țară bogată, plină de aur.

De când, la Roma, Dacia fusese declarată învinsă, în cinstea victoriei pregătindu-se o emisiune monetară care să-l înfățișeze pe împărat cu o femeie prosternată la picioare și cu inscripția *Dacia capta*, Leontes era mai tăcut și mai posomorât decât de obicei, iar Claudina tot mai dornică să-și împingă soțul spre o situație publică în noua provincie. Leontes se-mbrăca adesea ca sclavii, își trăgea bine gluga peste ochi, mergea, cu nasu-n pământ și cu pas târșit, urmărea tot ce se vindea prin piețe, urmărea toate târgurile de sclavi. Își umpluse casa cu pocale, cu tipsii, cu tot felul de podoabe de argint și de aur, ajunse pe tarabele Romei din prada de război a unora care luaseră parte la cucerirea Daciei, și care acum le valorificau, își pusese-n gând să le-adune el pe toate, dacă se putea. Dintr-o vânzare de sclavi își cumpărase un băiețandru de optsprezece ani, care știa să scrie, să citească latinește și grecește și care se dovedise a fi fost feciorul unei căpetenii dace, pe nume Chebrisis. Băiețandrul n-avusese curaj să ia otrava o dată cu părinții și cu cei trei frați ai lui în drumul care-i depărta de locurile lor, ducându-i dincolo de Istru.

*

Cu toate că Lucius n-anunțase nimănui moartea generalului Longinus, vestea se răspândise mai întâi la Roma, unde Nasidius, îndureratul cumnat al răposatului și singura lui rudă cunoscută, se-nfățișase pentru a fi pus în drepturile de moștenitor, deși nu se putea invoca înrudirea cognatică[14]. La vârsta lui, Nasidius aflase că pe lume totul se putea. Un advocat bun și niște bine dirijate «donații» pe la Cancelaria imperială erau în stare să dovedească și că erai neam cu Iupiter, care-ți lăsase moștenire Olimpul. Advocatul (vechi cunoscut al lui Nasidius), persoană foarte dubioasă pe

vremea lui Domițian, evita să susțină cauze-ncurcate, în scopul de-a face să i se uite cât de cât trecutul, așa încât își îndemnase clientul s-aștepte și, de-asemenea, s-aștepte atât cât prevedea legea pentru apariția unui testament scris ori făcut față de martori, cum se obișnuia în campanii.

Petronia îi spunea în fiecare zi lui Lucius:

— De n-ar ajunge averea stăpânului pe mâna pramatiei de Nasidius!

— Ce importanță mai are? Stăpânului nu-i mai trebuie nimic. Multă vreme Nasidius n-ar ține ferma. Ar păpa-o și-ar ajunge, poate, pe mâna vreunui om ca lumea, cumpătat.

— Dar poate c-o fi lăsat-o stăpânul prin testament…

— Poate.

Bassianus – a cărui bunăvoință fusese captată de Nasidius prin niște daruri, de-o calitate-ndoielnică dar bătătoare la ochi, precum, de pildă, niște perne orientale cusute cu fir de aur, înfățișând animale exotice, fructe, plante luxuriante – îl ținea la curent pe cumnat cu tot ce-afla despre Longinus.

Administratorul îi trimitea generalului, oriunde s-ar fi aflat acesta, lista de venituri și de cheltuieli a fermei, iar generalul răspundea prin curierii militari de primirea datelor contabile ale lui Bassianus, urându-i totdeauna sănătate și voie-bună, lui și familiei lui. La ultimele tabele trimise generalului, nu primise nici un răspuns, lucru de care-l înștiințase pe Nasidius. De când începuse noua campanie din Dacia, acesta controla listele de morți și pe cele de dispăruți, aduse de curieri și expuse-n For spre cunoștința publicului.

În fine, vestea bună sosise: generalul Longinus murise la datorie!

Din acel moment, Nasidius păru pișcat de streche. Nu mai trecea odată perioada prescrisă de lege pentru prezentarea legatarilor sau a legatarului! Fiecare zi îl întărea pe neconsolatul cumnat în convingerea că Longinus nu lăsase nici un testament, ceea ce-l făcea să nu prea plece urechea la stăruințele Claudinei, care-l îndemna mereu să-și facă rost de ceva în Dacia.

Bassianus începuse să-i trimită lui Nasidius listele cu dări de seamă, dându-i de-nțeles astfel că-l considera ca și stăpân.

Administratorul știa că, de fapt, până la urmă, lui îi era dat s-ajungă stăpân pe-averea Longinilor. Nasidius avea să toace repede și-acest domeniu, iar Bassianus, răscumpărându-i datoriile, i-l lua. Dacă, grație vreunui testament lăsat de Longinus fostului camarad de arme ajuns Împărat, domeniul revenea statului, cu un pic de osteneală și cu ceva

plocoane pe la Cancelaria imperială, Bassianus putea ajunge proprietar al domeniului. Văzând cum i se părăgineau domeniile – deoarece sclavii săi, cei mai năpăstuiți dintre toți, munceau de mântuială, ca oriunde nu era vorba de-o supraveghere direct interesată – statul începuse să vândă la licitație averile care-i reveneau prin testamente ori prin lipsa acestora.

Nasidius se deplasă până la ferma răposatului său cumnat, încărcat de daruri pentru Bassianus și pentru Lucius, pe care ținea să-l vadă neapărat.

Acesta, care știa cât preț poate să pună pe Nasidius și pe darurile sale, îi spuse cinstit ce se-ntâmplase cu generalul, cu el, Lucius, cu ofițerul de ordonanță al generalului, centurionul Sophronios Celer Ceionius. Din povestirea lui Lucius – care povestire, pe-o ureche-i intrase, pe alta-i ieșise – ruda reținuse un singur element, ce nu-i făcuse nici o plăcere: anume că Lucius nu-l văzuse pe general mort.

La puțin timp după această vizită de pietate familială, Nasidius fu înștiințat de Bassianus că, spre tristețea amândurora – deoarece el, Bassianus, n-avea dorință mai mare decât să-l servească pe Nasidius, iar acesta să-l păstreze pe Bassianus la administrarea domeniului – legatarul testamentar al generalului era Lucius.

Pe Nasidius îl cuprinse-o furie neagră la citirea epistolei lui Bassianus. Vasăzică asta-i fusese dragostea de familie lui cumnatu-său! Ei, bine, el n-avea să lase lucrurile-așa! Cine-l asigura că testamentul nu fusese ticluit de Lucius în colaborare cu Ceionius? În fața acestei ipoteze, logice altminteri, advocatul îi spusese că apărea un contra-argument: dacă testamentul fusese ticluit de doi inși, cum de numai unul singur apărea ca moștenitor, exact celălalt decât cel care-nfățișase Împăratului testamentul? Nasidius înghițise-n sec, însă nu se lăsase. Dar dacă cei doi, Lucius și Ceionius, mult mai subtili decât puteau să pară la prima vedere, anume ticluiseră testamentul pentru a nu fi bănuiți, în timp ce erau înțeleși, în secret, să-mpartă după ce Lucius ar fi intrat în posesia moștenirii?

Advocatul admitea acest argument cu o rezervă, însă: Împăratul trimisese testamentul spre autentificare la cancelarie, cu specificarea ca legatarul să fie pus în drepturi și cât mai curând.

— Gaius, ia gândește-te un pic: tu crezi că împăratului i-a căzut bine faptul că Longinus nu l-a lăsat pe el moștenitor, ci pe-un libert oarecare? Și, de vreme ce n-a avut nici o obiecție, crezi c-ar vedea cu ochi buni atacarea testamentului și încă de cineva care nu poate invoca nici măcar

cognațiunea? încercă advocatul să-l aducă pe Nasidius pe calea dreptei judecăți.

— Uite ce e, izbucnise frustratul prezumtiv, dacă ți-e teamă să te ocupi de-o asemenea speță, n-ai decât să-mi spui, că-mi găsesc alt susținător! Te-nțeleg. Ca să ți se uite-anumite lucruri, acuma nu te mai angajezi decât în cauze «drepte» și dinainte câștigate.

— Ca să *ni* se uite, răspunse celălalt, privindu-l fix. Îți dădeam un sfat nu doar ca advocat ci, mai ales, ca prieten. *Vale!*

După care, pentru a nu mai întinde vorba, plecase, mai cu seamă că discuția avusese lor în fața matroanei Claudia.

— Uite ce e, Gaius, intervenise ea, după ce-l condusese pe advocat până la ușă, pentru a-i atenua cât de cât impresia lăsată de discuție, omul ăsta n-are nici de pierdut, nici de câștigat din moștenirea asta. El îți spune ce e mai bine să faci. Drept la moștenire – de ce nu recunoști? – n-ai! Pe urmă, să zicem – ai pune mâna pe ferma asta, ai păpa-o la iuțeală, ca tot ce-ai avut, la cărți și la zaruri…

— Slăbește-mă cu morala!

— Numești «morală» spunerea lucrurilor pe nume?

— Atunci să-ți amintesc și eu că-n Roma cred că-s mai mulți ăi cu care te-ai culcat decât ăi cu care nu te-ai culcat?

— Da? Ei, nu mai spune! Și de pe urma cui duci o viață de trântor de-aproape douăzeci de ani? De pe urma ălora cu care m-am culcat eu, ca să n-ajungem să cerșim!

— M-am săturat! N-ai decât să divorțezi!

— Gaius, ești un ratat, iar eu am fost o târâtură.

— Ai fost! și nu mai ești?! Ți-nchipui că, dacă te ții de-un an cu gladiatorul ăla, te-ai făcut femeie cinstită? Du-te la el! Divorțează, și du-te la el!

— M-aș duce și-n brânci dacă m-ar lua.

— Un gladiator – și nu te-ar lua! Iar eu – neam de patricieni…

— Știu: *gens Iulia*, neam cu marele Cæsar. Hai să lăsăm lucrurile-astea, pe care nu mai dă nimeni două cepe degerate. Când Împărat a ajuns un spaniol, lasă fumurile astea patriciene. Să divorțăm, zici. Dacă te las eu, câinii te mănâncă, iar eu sunt prea compromisă ca să mai divorțăm. Avem un fiu.

— Ai un fiu.

— *Avem* un fiu. Știu că-l iubești. Singurul lucru curat din viața noastră. Fă ceva pentru el! Ia-ți ceva, caută o funcție-n provincia asta nouă: Dacia. Luăm acolo viața de la-nceput și ne purtăm corect.

— Ești tu în stare să lași Roma, ca să te-ngropi într-o provincie barbară?

— Sunt.

— Și cine-mi dă mie funcția asta?

— Împăratul romanilor ori Scaurianus, legatul său în noua provincie. Împăratul nu se poate să n-aibă nici un sentiment de vinovăție față de Longinus, deci, pentru a-ți astupa gura și pentru ca să i te simți obligat, ceva tot are să-ți dea. Admițând că ai avea nevoie s-ajungi atât de sus. Cred că-i mai bine să vedem ce se poate face pe-aici cu unul și cu altul. Pe lumea asta totul, e de vânzare.

Claudina rostise ultimele cuvinte pe-un ton amar și reflexiv de care Nasidius n-ar fi crezut-o-n stare.

Cel mai uimit de testamentul generalului Longinus fusese Lucius. Mai întâi, pentru că nu se-așteptase ca fostul lui stăpân, pe care-l lăsase copleșit de gândul morții, să mai fi găsit în el tăria să scrie și-un testament. Apoi, fiindcă nu se gândise niciodată că generalul n-avea pe lume ființă mai apropiată decât el, Lucius.

Lucius și Petronia îl plânseră pe stăpân, îi comandară un cenotaf la cel mai vestit pietrar din Roma, iar când impunătorul monument fu gata, îl așezară alături de monumentele familiei și împliniră ceremonialul tuturor ritualurilor pentru defunct.

Bassianus voi să cumpere ferma fostului stăpân, oferindu-i lui Lucius un preț bun și invocând motivele sentimentale care-l legau de-un loc în care-și petrecuse toată viața. Refuzându-l, Lucius invocă aceleași motive. Îi îngădui, totuși, să rămână la fermă împreună cu familia, atât cât avea nevoie pentru a se muta undeva pe-ndelete. Administratorul, prevăzător, din momentul în care moartea generalului fusese certă, începuse tratative cu-o familie care-avea de vânzare o fermă bine-ntreținută și doar la câteva sute de stadii de cea a Longinilor.

Nasidius, pretextând zvonul public drept sursă de informație, îi scrise lui Lucius o epistolă de felicitare și de urări de bine pentru noua situație hărăzită de soartă unui om atât de devotat cum se-arătase Lucius față de regretatul general Longinus.

Dacă Lucius n-ar fi fost hârșit cu lumea și cu tertipurile ei nu și-ar mai fi-ncăput în piele de-atâta onoare: să primească el, un libert, o scrisoare de

la un patrician.

Lucius și Petronia citiseră și răs-citiseră epistola și, după o tăcere lungă, exclamaseră amândoi deodată:

— Ce-o fi vrând ăsta?

*

Nici prea târziu după această epistolă (ca efectul ei să fie uitat), nici prea devreme (ca scrierea ei să fie considerată neapărat preambulul unei intervenții), Claudina se-nfățișă la Cancelaria imperială, lui Narcis, fiul Petroniei, ajuns prim-arhivar la serviciul de finanțe, a *rationibus*, merit cu-atât mai important cu cât noul împărat începuse curățirea sclavilor și-a liberților din rândul funcționărimii sale, preferând pentru aceste servicii un personal recrutat mai ales din ordinul cavalerilor.

Cu părul castaniu strâns într-un coc un pic mai jos de creștet, care lăsa să i se vadă gâtul statuar, fruntea înaltă și urechile de-o mare finețe, cu mers drept și hotărât, în stola drapată așa fel că lăsa să se ghicească piramidele micuțe-ale sânilor de-adolescentă, care nu cunoșteau fascia mamilară, Claudia Valeria Nasidia nu putea trece neobservată pe vastele culoare-ale Cancelariei.

Toți câți dăduseră cu ochii de ea se-ntrebaseră, gata să-și scape din mâini catastifele, cine putea fi norocosul care-avea parte de-o asemenea petiționară.

Uluit de-această vizită măgulitoare căreia-i bănuia un dedesubt, Narcis o primise pe Claudia cu deferența cuvenită unei rude a generalului Longinus, dar fără bucuria pe care i-ar fi pricinuit-o vederea ei într-un loc neutru. Narcis, la curent fără să vrea cu viața din lumea-bună a Romei, auzise câte ceva despre Claudia, și trebuia să recunoască-n sinea lui că oricui i-ar fi dat inima brânci spre-o asemenea femeie.

Ca un om venit să-ncheie-o afacere, Claudia îi spusese fără ocolișuri ce-o adusese la el, lăsându-l să înțeleagă că osteneala n-avea să fie degeaba. Narcis, care nu o dată fusese solicitat în aceleași scopuri, învățase că-n orice-mprejurare a vieții era bine să spui de la-nceput ce voiai și ce nu, oricât de brutal ai fi putut să pari:

— Eu nu pot face nimic din ce-ați dori domnia-voastră. Însă, pentru-a vă arăta că recunoștința mea față de fostul stăpân nu s-a șters, îmi calc pe inimă și fac ce n-am mai făcut. Vă pun în legătură cu cineva care se ocupă de-administrația provinciei ce vă interesează, după ce mai întâi vă dați

cuvântul că nu veți pomeni față de nimeni și niciodată numele meu. Și, vă rog, să nu cumva să-mi aduceți vreun dar sau să vă mai arătați pe-aici.

Toate-acestea Narcis i le spusese cu glas scăzut, în timp ce-o conducea spre ieșire, știind câte urechi aveau pereții, mai ales în locul acela. Când se despărțiseră, îi promisese că avea să fie înștiințată chiar de personajul în chestiune, asupra locului și-a timpului când Claudia putea să-l întâlnească, în cazul în care-acela accepta afacerea. Acela acceptase. O cântărise cu ochi expert pe Nasidia și-n gând își evaluase beneficiul, fiind convins că avea să-l primească în natură. Se-nșelase. Claudia învățase-n viața ei zvânturată că afacerile serioase trebuiau tratate serios și că, oricât ar fi fost de-nclinat spre oferte-n natură, un bărbat le primea cu mai puțină tragere de inimă decât banii, sau ca supliment grațios pe lângă bani. După ce spusese ce dorea, Claudia întrebase pe-același ton sobru, de afaceri:

— Cât costă?

— În general, sau cât te costă pe domnia-ta?

Și-o măsurase iară cu-o privire fără echivoc.

Și ea, la rându-i, îl privise-n ochi și, fără urmă de jignire, îi spusese clar:

— Cât costă în general, ca să fim bine-nțeleși de la-nceput.

— Mă gândeam să vă coste mai puțin, nu se lăsase intimidat personajul de tonul de bancher versat pe care-l adoptase femeia din fața lui.

— Când cineva îmi face un bine vreau să fie mulțumit.

Ca urmare a acestui refuz de negociere a farmecelor proprii, Claudia trebuia să se prezinte, o dată cu numirea soțului ei pe lângă administrația minelor din Dacia – împreună cu-o importantă sumă de bani buni și netociți: îi trebuise mare stăpânire de sine ca să nu scoată nici un sunet și ca să nu rămână cu gura căscată când auzise suma. Hotărâtă să nu se tocmească, tăcuse și-nghițise. Avea ea ceva bani puși deoparte, însă nu reprezentau nici un sfert din importanta sumă cerută de personaj. Acesta îi explicase – fără a-i da nume, pe care dânsa nici nu voia să le afle – că el reprezenta numai o verigă dintr-un lanț, care trebuia uns pentru ca máchina să meargă. Fostele ei iubiri de durata unui anotimp, oameni cu dare de mână și darnici – pentru a o trata ca pe cineva din lumea-bună – îi dăduseră mai ales obiecte prețioase. Doar un bancher îi pusese într-un coșuleț cu fructe și flori și-o pungă de *aurei*. Acum se gândea cum să valorifice mai bine obiectele-acelea. Aurul scăzuse la preț de când vistieria se umpluse de aurul dacilor. Să-mprumute bani? De la cine? Cine-ar fi avut atâta bănet – nu-mprumuta; cine-ar fi-mprumutat-o – n-avea. Leontes avea sigur bani mulți,

dar el era singurul față de care Claudia nu-și pătase obrazul și nici nu voia să și-l păteze. N-ar fi crezut niciodată că avea s-ajungă să-și cântărească viața și să și-o disprețuiască din cauza unui gladiator, un bărbat oarecare venit să se căpătuiască la Roma, unde se vărsau toate viiturile lumii.

Când i se-nfățișase prima oară lui Leontes era mânată de-nvolburarea sângelui. Nu-i venea să creadă că ajunsese să-l iubească și chiar în stare să lase viața ei de femeie de lume și, dacă el ar fi acceptat, să trăiască oriunde cu el. Leontes nu voia s-o ia nu fiindcă s-ar fi temut de complicații cu soțul ei – deoarece nimic nu era mai simplu la Roma decât să divorțezi, divorțurile fiind mai multe chiar decât căsătoriile, cum spunea o glumă – nici fiindcă Nasidia ar fi făcut un sacrificiu abandonându-și mediul și modul de viață pentru el. Nu accepta nicicum, fiindcă avea de respectat coduri personale și, probabil, legate de lumea din care venea și despre care ei nu-i pomenise nimic.

— Iubești un gladiator, mulțumește-te cu ceea ce poți afla despre gladiatori, îi răspundea ori de câte ori încerca ea să-l descoase cu privire la viața lui dinainte de-a veni la Roma.

Claudina se gândi să-i propună lui Leontes câteva dintre lucrurile ei de valoare ca și când ar fi fost ale altcuiva. Da, dar ar fi putut s-o bănuiască de misitie. Să roage pe cineva să-ncerce să i le vândă lui Leontes, ca și când ar fi fost ale acelui cineva. Da, dar cine să fi fost omul pe-a cărui cinste și discreție să se bizuie? Și nu era o afacere ce se putea aranja oricând, suferind amânare. Lucrurile trebuiau făcute repede și fără nici-o zarvă-n jur. Iar plimbarea lucrurilor din mână-n mână, în vederea vânzării, nu era defel un mijloc potrivit cu discreția. Drept care se hotărî să-i vorbească deschis lui Leontes, oferindu-i spre cumpărare lucrurile, după ce mai întâi, ca să știe cât fac, le-arătă unui prețuitor, cunoscut și ca om onest și cu înaltă pricepere.

— Îți dau banii ăștia fără să-ți iau lucrurile. N-am ce face cu ele.

— Leontes, ești singurul om cinstit pe care l-am cunoscut până la treizeci de ani. Dă-mi voie să fiu și eu cinstită o dată-n viață. Ia lucrurile și dă-mi banii.

Leontes îi dădu pungile cu bani, iar ea îi lăsă pe masă caseta cu odoare.

— Nu-i numeri?

Claudina se uită lung la Leontes și, ca și când nu l-ar fi auzit, îl întrebă:

— Dacă-ai avea un fiu, cum ai vrea să-l cheme?

— Dromihete.

— Dar o fată?
— Amalusta.
Leontes o conduse până-n stradă. Nu mai schimbară nici un cuvânt.
Spre miezul nopții, cum n-avea somn, gladiatorul deschise într-o doară caseta. În casetoane căptușite cu-o țesătură pufoasă, violet, străluceau giuvaeruri și gemme a căror lucrătură în sine era o valoare. De fiecare giuvaer era legată o ață, iar de ață – o minusculă tăbliță de lemn cu prețul pe care-l merita obiectul. O camee ce-nfățișa un chip de femeie văzut pe trei sferturi îl făcu să tresară. Ea era. Claudina. Pe tăbliță sta scris ceva mărunt:

«După un original fără valoare.
Poate vreodată ți-o va aduce-aminte pe
Claudia Valeria».

*

În vara anului 860 u. c.[15], Gaius Proculus Nasidius, soția sa, Claudia Valeria, și fiul lor, Claudius Proculus, porneau spre noua provincie Dacia: Nasidius – cu inima strânsă după viața fără nici o bătaie de cap pe care-o lăsa în urmă; Claudia Valeria – stăpânită de nerăbdarea celui care vrea s-ajungă, în fine, la lumină, după ce-a rătăcit printr-un labirint acoperit; tânărul Claudius Proculus – plin de curiozitatea celui dornic să vadă o țară barbară asupra căreia Roma abia începea să-și reverse binefacerile. În toamna aceluiași an, Claudia născu un băiat pe care, în ciuda tuturor protestelor lui Nasidius, îl numi Dromihetes Paulinus, mângâiat Keti.

*

Deși entuziasmul publicului față de el era același ca la început, deși rămăsese ager și suplu, ca o panteră, deși câștiga bani cu ghiotura, deși curajul nu-i scăzuse, iar teama de moarte nu pusese stăpânire pe sufletul lui, într-o zi Leontes își anunță spectacolul de adio.
Nici florile aruncate-n arenă și nici protestele mulțimii dezlănțuite (care zbiera cât o țineau bojocii «Nu pleca, Leontes, nu ne lăsa!»), nici sumele mari promise idolului și nici sincera părere de rău a gladiatorilor (pe care-i învățase meserie și cu care se-arătase camarad mărinimos și leal) nu-l înduplecară.
Așa cum Claudia, după ce-l cunoscuse pe Leontes, își pusese viața sub semnul întrebării, la fel și Leontes, de când țara lui fusese-nfrântă fără

speranța întoarcerii la starea dinainte, simțea că ceva se rupsese-n adâncul lui. Pentru prima oară pricepuse ce voiau să-nsemne cuvintele «înainte» și «după», despre care bunicul lor le vorbea ca despre două pietre de hotar despărțitoare-ale vieții. Nu-l emoționaseră și nu-l zăpăciseră niciodată uralele mulțimii. Nu uitase cum aclama armata pe Domițian, pentru ca, apoi, aceeași armată să nu-i atingă pe ucigașii lui Domițian nici cu o floare. Îi pedepsise un grup restrâns de curteni care-aveau să le plătească o poliță personală, dreptatea ce se cerea făcută fiind doar un pretext.

Leontes simțea înfrângerea Daciei ca pe cea mai neîndurătoare lovitură a sorții. Și nu-și putea alunga mustrările de cuget de-a nu-și fi urmat bunicul când, răscumpărându-și libertatea, acesta se-ntorsese-n țară. Amărăciunea lui fu și mai mare când află prin Busiris, sclavul său, fiul lui Chebrisis, de trădarea marelui sfetnic domnesc. Fără să-i fi înștiințat nimeni dându-i numele-n vileag, o dată ce comoara dacilor fusese descoperită-n albia Sargetiei, între oameni se-ntinsese vorba despre trădător.

Fiindcă după despărțirea de Claudia în viață-i stăruia un mare gol, Leontes hotărî să bată întruna piețele și să cumpere orice lucru venit din țara lui. În acest scop angaja și misiți, iar negustorilor de sclavi care se străduiau să vândă prinșii daci la stăpâni îndurători și de treabă, cunoscuți ca oameni cumsecade, le dădea, drept răsplată, o sumă de bani pentru fiecare captiv plasat în loc bun.

Claudina și-nchipuise poate că Leontes acceptase legătura lor pentru frumusețea, deșteptăciune sau pentru faima ei. Nu căutase niciunul dintr-înșii să lămurească acest lucru.

Dacă primele ei cuvinte n-ar fi fost: «Ce cântec e cântecul pe care-l cântai?», spuse cu un glas plin de-amărăciune și înecat în lacrimi, Leontes ar fi luat-o de mână și-ar fi dat-o pe poartă afară. Pentru că femeia care venise să i se ofere pricepuse că cel mai vestit gladiator al Romei nu era fericit, merita să-și aplece ochii asupra ei.

Pân-a o fi cunoscut pe Claudina, Leontes nu dăduse doi bani pe spusele creștinilor cu privire la mântuirea sufletului, ceea ce pentru el însemna schimbarea omului aici, pe pământ, lucru greu de crezut, deoarece – de când era lumea-lume – se știa că lupu-și schimbă doar părul. Leontes începea să se-ntrebe dacă nu cumva credința creștinilor pornea de la o cunoaștere mai adâncă a sufletului și, oricum, de la o dorință fantezistă și lăudabilă de-mbunătățire a omului. Credința creștinilor, în naivitatea ei, îl făcuse multă vreme să zâmbească, fiind contrară pornirilor firești ale

omului. Niciodată Leontes nu-și simțise sufletul mai tulburat și mai nesigur decât acum. De mult nu mai credea în zei, pe care mintea lui îi respingea așa cum respingea și noua credință a creștinilor.

Toate credințele se bizuiau pe nevoia sufletului de-a-și căuta un sprijin.

Leontes nu se putea dărui unei credințe fiindcă-n el n-amuțea niciodată întrebarea: «De ce?».

Începu să ia lecții de prozodie greacă și latină. Să-nvețe temeinic matematica, retorica și anatomia.

În librăria lui Lambrianus – descendent din Sosii, vestiții librari din vremea lui Augustus – spre plăcerea amatorilor de poezie care-și petreceau zilnic ore-n șir cercetând noutățile, ca și partea de anticariat a librăriei, din când în când Pylades, vestitul mim – nu se știa dacă de plăcere sau contra cost – alături de autori care-și scandau versurile, recita din poeți cunoscuți, ca și din poeți necunoscuți. Doi dintre necunoscuți stârniseră interesul ascultătorilor: unul – subt pseudonimul, naiv, Ignotus, altul – sub numele Albanus, care putea fi tot un pseudonim. Când Pylades anunțase prima dată că avea să citească versuri ale poetului Ignotus, cunoscătorii din librărie zâmbiseră indulgent. Greu de atribuit unui gen, poezia Necunoscutului ocolea sintagmele elegante cu care era obișnuit și pe care le-aștepta publicul de la un poet. Fauni – deloc, nimfe – nu, alegorii – nici atât. Cuvinte simple, de multe ori îmbinate cu stângăcie, care puneau întrebări asupra unei lumi în care sufletul nu-și mai afla echilibru. Natura descrisă de Ignotus n-avea nimic din aranjamentul unei grădini cu stânci artificiale, ci aducea răceala munților peste care suflau vuituri haine; iar cetina brazilor nu murmura diafan, ci șuiera ca un bocet lung petrecând un sfârșit de lume, Albanus, aspirând la universalitate prin cunoaștere, prin cultura și prin binefacerile civilizației, făcea de fapt – cu multă măiestrie formală și cu suficientă decență – elogiul Romei. Versurile lui aveau grație și uneori asociau bizar și inspirat cuvintele, mirându-l și-nseninându-l pe-ascultător. Albanus era poetul care dădea publicului ceea ce publicul aștepta să audă.

Un dascăl de retorică îi ceru într-o zi lui Pylades părerea despre cei doi poeți necunoscuți.

— Unul vrea să plângă, altul să ajungă. Primul va rămâne mereu Ignotus, al doilea se va dezvălui curând.

Vărul lui Leontes – care și el își luase nume grecesc, Callichoros – ținea librărie în For, destul de-aproape de librăria lui Lambrianus. Avea un negoț prosper, asigurat de-o clientelă constantă ca și de clientela-ntâmplătoare,

destul de numeroasă. Librăria lui își căpătase nume bun prin copiile corecte după clasici. Callichoros n-avea ambiția s-arunce pe piață nume noi. În librăria lui nu se făceau lecturi, dar amatorii porneau lungi convorbiri în jurul lui Homer, al lui Hesiod, al lui Vergilius, al lui Horatius, discuții pasionate asupra unui trecut care părea că se petrecuse-n ajun. Tăcut, închis și retras, Callichoros își găsise la Roma ocupația cea mai potrivită cu firea lui. Înainte și după ce deschisese negoțul, se-afundase cu nesaț în bibliotecile Romei. Începuse cu aceea donată de Asinius Pollio, prima în dată între bibliotecile publice ale Romei.

— Vere, îi spusese el o dată lui Leontes – la Roma, termele, drumurile și bibliotecile te mai mângâie de-atâta străinătate. Pentru desfătarea trupului ai termele, pentru călătorie ai drumurile, iar pentru călătoria sufletului ai bibliotecile. Ce lucru minunat e scrisul: învie trecutul oricât de vechi ar fi! Când te cufunzi în citit, nu te mai afli nici în trecut, nici în viitor; totul e prezent. Ce minunat e scrisul!

Leontes era singurul față de care Callichoros își deschidea sufletul. Fostului gladiator îi era drag să stea de vorbă cu el, iar tăcerile lor, în doi, i se păreau izvor de gânduri pline de miez. Lui Leontes îi plăceau oamenii de la care-avea ceva de-nvățat, de fapt, de la care-avea mult de-nvățat, fiindcă. – obișnuit să tacă și să-și asculte cu atenție conlocutorul – Leontes învăța de la oricine câte ceva. Cel mai mult învățase de la bunicu-său, Dromihete, de la văru-său, Corios, ajuns Callichoros, și de la Claudina.

— Vere, abia așteptam să treci pe-aici!

Leontes îl privi mirat. Nu-l știa expansiv.

— Uite-aici, și-i arătă lui Leontes niște suluri, cred c-am descoperit doi poeți noi.

— De la noi?

— Da. Doi daci care scriu poezie. Unul – cu glas de tunet, altul – manierist, dar cu talent.

— Cum îi cheamă? întrebase Leontes fără interes.

— Unul își zice Ignotus și celălalt Albanus.

— Ți-au spus ei că sunt de la noi?

— Nimeni nu știe cine sunt. Dar, dacă-ți citesc din ei, ai să-ți dai seama și tu. Aici, nimeni nu-și dă seama că anumite-ntorsături în vorbire se fac numai la noi. Romanii – cei școliți, bine-nțeles – pot spune doar: e vorba de niște străini, dar ce fel de străini, asta ei nu mai știu.

— Ce contează niște străini printre-atâția străini?!

— Nu-ți dai seama, vere, ce-ar însemna doi poeți din neamul nostru la Roma! Ar auzi o lume-ntreagă de ei.

După această-ntrevedere cu văru-său, Leontes hotărî să plece-n lume cu-o corabie ce-aducea mirodenii din Asia și lemn scump din Africa. În vederea călătoriei, își făcu testamentul în bună ordine, prin Cancelarie, lăsând un exemplar și vărului Callichoros. Mamei și fratelui său li-l dădu în grijă pe Busiris, după ce mai întâi îl eliberă. Testamentul împărțea cu chibzuială averea între mamă, frate, cei doi veri-buni și libertul său, Busiris. El cuprindea și-o lungă listă de odoare destinate unei persoane al cărei nume precum și locul unde putea fi-nștiințată se aflau scrise-n caseta în care erau păstrate odoarele. Toate-acestea, pentru cazul când «întâmplarea ar face să nu mă mai întorc din călătorie».

*

Îi rugase pe toți ai lui să nu-l petreacă decât până la Porta Ostiensis. Îi mâhnise nelăsându-i să-l însoțească până la Ostia, în port, dar îi erau grele despărțirile și-i aminteau de cea mai grea dintre ele: despărțirea de tată-său, rămas pe câmpul de luptă. Apoi, despărțirea de locurile lor: îi petrecuse, din ce în ce mai slab, până se stinsese, un bocet tainic de tulnic. Toate sunetele pe care le-auzea – tare mai întâi, ca apoi să se piardă încetul cu-ncetul – îl tulburau. Pe măsură ce vuietul amfiteatrului se liniștea depărtându-se, îl năpădeau gânduri amestecate. În călătoria de-acum, Leontes pornea de bunăvoie, fiindcă voia să cunoască lumea – «cine nu mai are țară măcar să cunoască alte țări» – totuși, când larma portului rămăsese-n urmă, în suflet i se făcu un gol. Se simți azvârlit într-o lume pustie. Când intra în arenă, de moarte nu se temea, cu toate că-l pândea la fiecare mișcare. Se temea doar de pustiul pe care-l simțea în clipa când se termina lupta. Avea glorie, bani, sănătate, frumusețe. Roma îi acordase drept de cetate. Atâta doar că nu-și dorea nimic.

Bunicu-său, Dromihete, se-arătase mâhnit la ultima lor întrevedere. Din patru nepoți, niciunul nu voise să se mai întoarcă în Dacia. «Rămâi sănătos, Leontes…». Liguris îi mai spuneau doar maică-sa și frate-său. Chiar și văru-său Corios – Callichoros – ca să nu-i spună pe nume, îi spunea «vere».

Ostia se depărta în zare. Priveliștea n-avea de ce să-i amintească țara lui. Doar despărțirea. De când se despărțise de bunicu-său, pe care-l mâhnise-atâta, se-ntrebase de multe ori până unde trebuia să meargă un om pentru

țara lui. Dacia era înfrântă. Dintre toți cei pe care-i cotropise Roma, nici unii nu se mai sculaseră. Se răsculau mereu prin multe părți, dar atât.

Anii lui trăiți la Roma erau mai mulți decât cei trăiți în Dacia. Latina o știa acum ca și romanii, iar limba lui începea s-o uite. O mai vorbea doar cu maică-sa, cu frate-său și cu Busiris. Cu văru-său vorbea latinește: convorbirile lor se legau mai totdeauna în jurul unei opere literare. Chiar dacă-ncepeau să vorbească în limba lor despre lucruri de familie, fără să-și dea seama, se trezeau vorbind latinește. «Nu suntem nici de-aici, nu suntem nici de-acolo. Cine n-a fost înfrânt înțelege libertatea altfel decât cel înfrânt. Pentru cel înfrânt hotarul între «înainte» și «după» începe ca un drumeag cu pietriș ca să se termine într-o stâncă abruptă». Cu gândul ce-i legăna singurătatea, porni să cunoască lumea.

*

Cu toate că Astei nu i se-ngroșase deloc mijlocul, nu i se lățiseră șoldurile și nu se schimbase deloc la față, doi oameni își dădură seama destul de repede că era însărcinată.

— Să nu mai ridici greutăți până la naștere, îi spusese-ntr-o zi Panesia, în timp ce mesteca într-un cazan de rufe.

Magistrului i se oprise răsuflarea și-i trecuse un junghi prin inimă când pricepuse. De când pierise netrebnicul de Servandus, nu văzuse picior de bărbat în jurul Astei. Despre bătrânul Dromihete nu putea fi vorba.

În sufletul lui – pe care-l socotea plin de milă și de-nțelegere – se miră să afle-atâta deznădejde și aspră judecată în fața unui lucru firesc și care, de fapt, nu-l privea. Continuă să-i aducă tot ce putea de mâncare, încerca să se poarte ca și-nainte, cu toate că, de-amărăciune, nu vedea nici pe unde umblă. Nopți în șir făcu de planton în locul unor camarazi, iar ziua uita să mănânce și să bea. Semăna și mai mult a cocostârc. I se mărise și-i încetinise pasul. Nodul gâtului, ca o piramidă, stătea să-i iasă prin piele. Camarazii credeau că amărăciunea i se trăgea de la ultimul curier. Celor curioși le dăduse de-nțeles că primise vești supărătoare. Pe lângă mâhnirea pe care-o simțea ori de câte ori se gândea la ea, se-adăuga o bănuiala care făcea să i se-ncrețească pielea: bănuiala că netrebnicul ar fi putut fi tatăl copilului. După lungi eforturi își aduse-aminte ziua când fuseseră descoperite rămășițele lui Servandus. Își scrisese undeva data. Seninătatea Astei îl mai însenină. Într-o zi venea în urma ei. Asta purta pe-un umăr o cobiliță de care-atârnau două ciuturi cu apă. Se-apropie de ea, și o opri,

punându-i o mână pe umăr. Cu băgare de seamă, coborî cobilița de pe umărul Astei și, fiindcă el nu știa s-o poarte, luă ciuturile cu mâinile. Când li se-ntâlni privirea, Magister văzu în ochii Astei o milă și-o părere de rău fără sfârșit. Prin urmare, băgase de seamă cât era el de nefericit și știa și de ce. Fără să vrea, oftă și-nchise ochii. «De ce? Asta, de ce?», îi spunea în gând. Puse ciuturile jos și-i trecu în față. Fata-l privi speriată.

— Servandus? întrebă Magister cu un glas răgușit și tremurat, în timp ce cu-arătătorul mâinii drepte țintea spre pântecele ei.

Chipul fetei se destinse, privirea i se liniști și se umplu de zâmbet. Apoi dădu din cap în semn că «nu». Magister se mai însenină și el, dar, neîncrezându-se-n semnul pe care-l făcuse fata, vru s-o audă spunând «nu». O-ntrebă rar, latinește, apoi își adună toate cunoștințele de limbă dacă, puține câte-avea, ca s-o roage să-i spună dacă Servandus era tatăl copilului.

— Te rog, răspunde «da» sau «nu».

— Nu.

Răspunsul Astei era hotărât și dat din toată ființa, cuprinsă deodată de-o mare liniște și de-ncredere. Prin acel «nu» parcă vestea nu numai omului din fața ei, ci lumii întregi o mare bucurie și-o mare ușurare. Magister nu-și amintea să fi fost vreodată mai supărat pe lume și pe viață.

*

De la șaisprezece ani plecase de-acasă, de lângă mamă-sa, de lângă tată-său vitreg și de lângă cei șapte frați vitregi. Știind de mic să citească, preocuparea lui de căpetenie, până la treizeci și doi de ani câți avea acum, fusese să-nvețe cât mai mult. Părinții lui, mici proprietari de pământ în Sicilia, se-nvecinau cu-o mare proprietate. Marcellus, viitorul Magister, era îngăduit să asiste la lecțiile ținute de diferiți *præceptori* copiilor din familia de rang seniorial Thurinus, familie care se considera, datorită coincidenței de nume, descinzând din același neam cu Augustus. În perioadele de acalmie de care avusese parte între o campanie și alta, Magister căutase continuu să-și sporească învățătura căpătată lângă tinerii Thurini. Cu-nvățătura lui, plebeu fiind, ar fi putut ajunge oricum centurion. Era mulțumit să rămână legionar, mai ales când, în adâncul sufletului, trecuse la creștinism. Era mulțumit să-i învețe carte pe străinii neștiutori din cohorte și din *alæ* și, mai ales, pe copiii barbari rămași orfani. La femei n-avusese timp să se gândească. Se mulțumise cu ce-i oferiseră lupanarele și războiul.

Timp să se-nsoare n-avusese și nici tragere de inimă, deși maică-sa îi propusese de mai multe ori, în permisii, câteva tinere de ispravă.

Asta nu făcuse nici un rău nimănui. Copilul nu putea fi decât rodul unei întâmplări, al unei unice-întâmplări. Viitoarea mamă avea doar o singură vină: aceea de-a fi stricat imaginea pe care și-o făcuse despre ea Magister. Liniștea cu care-l scăpase de gândul că Servandus ar fi fost tatăl copilului – gând ce-l umplea de scârbă – cât și seninătatea Astei îi aduceau în suflet o altă bănuială: însemna că nu fusese vorba de-o siluire.

Magister își ducea fără să vrea mâna la frunte. «Ce copilărie! Duc mâna la frunte, ca și când gândurile-ar fi muște sau țânțari!».

Știa și el, ca toată lumea, că se făcuseră oarecari deplasări de trupe spre Pannonia. Cineva dintre-aceia? Acest lucru n-ar fi trebuit să aibă nici o-nsemnătate pentru Magister. Noua credință spunea să te lepezi de cele lumești, iar mila și iertarea ta să nu cunoască margini. Magister era mâhnit că peste imaginea lui despre Asta, văzută ca-ntr-o apă limpede și nemișcată, o mână nepăsătoare-azvârlise o piatră. Aceasta era mâhnirea din afară. Apoi era o mâhnire mult mai adâncă, mâhnirea de sine: cât de slabă îi era credința, dacă, în loc s-o ierte, din capul locului, pe păcătoasă, el mai întâi își simțea rănit orgoliul, după care se-ntreba cine era tatăl copilului și-abia la urmă își impunea o fărâmă de milă. Avea de ce să fie nemulțumit de tot și, mai ales, de sine. Și-nchipuise până atunci că-n om credința pătrundea într-o străfulgerare, ca o imensă lumină care-i mătura toate ungherele obscure. Descoperea că și-n credință era nevoie de efort, de colaborare, de tăria de-a te birui pe tine însuți, încetul cu-ncetul. Revelația era, probabil, un har al sufletelor alese. Altminteri, în sufletul omului se petrecea o permanentă *præteritio:* vrând să treci sub tăcere ceva, tocmai de-acel ceva aduceai vorba; te pomenești folosind mereu în tine însuți această figură de retorică.

Pe Asta o legase ceva de tatăl copilului? Sau era pradă ușoară, dintre cele care se rușinau să respingă pe cel cu pofta? Sau fusese și ea o sclavă a poftei? «Ce-ți pasă ție?», se mustra zadarnic Magister. Să fi fost cineva dintre cei strămutați la miazăzi de Ister? De ce nu? Oamenii ăștia avuseseră o viață, legături între ei. Asta existase și-naintea războiului. Dintre romani, cine-ar fi putut să fie?

În viața lui nu-și închipuise Magister că bastardul unei fetișcane barbare avea să-i spulbere liniștea. Îi învăța mai departe pe micuții daci să scrie și să citească, pe-acești *pueri et puellæ Ulpiani* din noua provincie, dar nu mai

avea tragere de inimă. Copiii simțeau că lui Magister nu-i erau boii acasă, cum se spunea pe la ei. Se strângeau în jurul lui și-l priveau fără să zică nimic. La plecare se buluceau toți să-l petreacă prin zăpadă și-i întindeau câte ceva de mâncare pentru a-i arăta dragostea lor. Într-o zi plecă aproape plângând. *Înainte*, el le-aducea lor câte ceva bun de mâncare, *acum* îi uitase, o uitase și pe ea. Mustrându-se, începu iar să le-aducă. Asta primea, dar nu mai mânca nimic din merinde, ci, în fața lui, împărțea totul copiilor.

În primăvară, văzută din față, Asta părea că duce-un dovleac în catrință. Oamenii erau prea-nglodați în treburi, fiecare cu gândul la rănile lui și la noul rost pe care trebuia să și-l facă, pentru ca cineva să aibă timp să-și pună-ntrebări cu privire la o femeie-nsărcinată care, de altfel, nu era singura.

Magister, care nu-ncetase o clipă să se mustre pentru slaba lui credință creștină, hotărâse să se-nsoare cu Asta. Căsătoriile între cetățeni și necetățeni nu era permise. Dar în provincii, între cele două categorii se acceptau un fel de uniri, în sensul coabitării și-al recunoașterii copiilor rezultați din ele. Găsi de cuviință să-l înștiințeze mai întâi pe bătrânul Dromihete – pe care-l socotea un fel de căpetenie spirituală a dacilor, chiar dacă nu era declarat astfel – despre intențiile lui cu privire la Asta. Iar în afara acestor considerente morale, și pentru faptul că bătrânul vorbea latinește, prin urmare nu era nevoie de mimă pentru a se-nțelege unul cu altul.

— E copilul tău? întrebă Dromihete, care nu izbutise să identifice tatăl.

— Nu.

— Atunci, vrei să se creadă că viitorul copil e-al tău?

— Nu vreau să fie-al nimănui! Cum nu-i nici Asta, după câte-am înțeles…

— Și dacă, într-o zi, ai să te căiești de-atâta milă câtă ți-e acum? Eu zic să te mai gândești. Ai timp. Copilul nu s-a născut, iar când s-o naște n-are să fugă așa de repede.

— M-am gândit, moșule. Te rog s-o-ntrebi pe ea dacă n-are nimic împotrivă.

— O iubești? șopti moș Dromihete, privindu-l pe sub sprâncene.

— Dragostea lumească trece și n-are nici o-nsemnătate.

Magister, roșu ca focul alături de care se aflau, spuse totul repede și fără nici o intonație: ca școlarul care-nvață pe dinafară.

Moș Dromihete își înghiți un zâmbet, luă vătraiul, strânse jăraticul și mai puse niște vreascuri deasupra.

O-nștiință pe Asta că Magister voia s-o ia de nevastă. Îi mai spuse o dată, fiindcă, după cum îl privea, i se păru că nu pricepuse.

— Nu, răspunse ea și-și văzu mai departe de treabă.

— Să știi că te iubește.

Astei i se lăsară colțurile gurii-n jos și bărbia i se-ncreți mărunt. Parcă stătea să plângă.

— Nu.

— E-un om tare cumsecade, iar pentru copil ar fi mai bine.

— Nu.

— Și cum să-i spun?

Dromihete se uită cu blândețe la Asta și-i vorbi ca unui copil, pe care-l iei cu binele pentru a-l face să-și recunoască greșeala.

— Nu.

Mai mult de-atâta, Dromihete nu scoase de la Asta. Pentru el era un lucru foarte limpede: Asta nu-l iubea pe Magister.

Magister își ascundea dragostea subt primitoarea mantie a milei creștine. Asta, neștiutoare de-nvățătura creștină, nu-și ascundea lipsa de dragoste în nici un fel.

«Săracul Magister», gândi Dromihete și se lăsă păgubaș s-o mai pețească pe Asta.

Răspunsul primit prin Dromihete îi aduse magistrului o mare ușurare-n suflet, dar și usturimea jignirii pe care-o simte cel care iubește, dar care nu este iubit. Se strădui să-și concentreze toată atenția asupra copiilor și să-și oblojească amărăciunea cu leacurile resemnării și-ale muncii.

*

De sărbătoarea primăverii, dacii își împodobiră stâlpii caselor, câte mai erau, cu frânghioare de iarbă-mpletite cu flori, își duseră unii altora apă, sare și colaci rotunzi, mari și goi la mijloc, din cei care se-atârnau deasupra ușii de intrare.

Înainte vreme, se-ntindeau mese, cu miei fripți la proțap, cu vin și cu vinars, se juca, se petrecea, de sărbătoarea asta.

Acum, fiecare se străduise – din puținul pe care-l avea – s-arate și să-și arate că nu uita să cinstească o sărbătoare din moși-strămoși.

Înaintea acelei zile, câteva seri la rând – după ce se culcau cei mici, Panesia și bătrânul Dromihete – Asta scotea din armar tăblițele copiilor, se uita cu mare băgare de seamă la tot ce era scris pe ele și cu coada unei linguri desena apoi ceva în cenușă. În ajunul sărbătorii, se sculă către miezul nopții, încinse țestul și împleti un colac. Suci apoi între palme un sul subțire de cocă pe care-l lipi de jur-împrejur pe fața colacului, urmărind din ochi ceea ce desenase cu lingura-n cenușă de-atâtea seri.

A doua zi, Magister îi puse o mulțime de-ntrebări lui Dromihete cu privire la sărbătoarea lor, asemănătoare cu-o sărbătoare a primăverii, ținută aproape la aceeași dată, și cinstită aproape la fel, de-ai lui, în Sicilia. Magister îi învăță pe copii toată dimineața. Era mulțumit de ei. Începuseră s-o rupă binișor latinește, iar la scris și la citit mergeau neașteptat de bine. Copiii, și după ce pleca Magister, continuau să spună-n cor, în joacă de bună seamă, «Roma se află așezată pe șapte coline, de aceea s-a numit *Septimontium*». Astei și Panesiei le venea să râdă când îi vedeau cum ciripesc laolaltă, cu capul nițel pe spate și cu gâturile-ntinse ca niște păsări care-așteptau să le pice de sus ceva. Începuseră să priceapă și ele câte-o boabă din limba străinilor, dar ce lălăiau copiii toți deodată nu era de-nțeles. Un lucru pricepuseră amândouă: că ori de câte ori îi auzeau spunând vorbele-acelea, care pentru ele nu-nsemnau nimic, moș Dromihete se posomora.

Magister le spunea copiilor *«valete!»*, și cu pasul lui rar și mare se-ndrepta spre drum. Asta, care-i pândise tot timpul plecarea, se luă după el și, când îl ajunse din urmă, îi puse o mână pe braț, apoi scoase de subt bundă ceva rotund, învelit într-o pânză și i-l puse în brațe.

După vreo sută de pași, biruit de curiozitate, Magister se opri, se-așeză sub un copac, și desfăcu nodurile pânzei în care se afla obiectul rotund dăruit de Asta. Era un colac rumen, peste a cărui împletitură se afla o șuviță de cocă răsucită ce nu urma nici o linie ornamentală cu elemente repetabile, ci semăna mai degrabă cu joaca unui copil peste cele trei șuvițe perfect îmbinate. Magister se uită cu luare-aminte învârtind colacul în mâini. I se opri răsuflarea. Șuvița ciudată se chinuia să scrie un cuvânt: GЯATIA. Un cuvânt ca oricare altul. Pe Magister îl răscoli cât toate cuvintele la un loc. Atârnă colacul într-un cui, sus de tot, sub un șopron. Ca să-l păstreze, trebuia să-l usuce.

Când o-ntâlni a doua zi, se opri în fața ei, se aplecă și zgârie cu pumnalul în iarbă un cuvânt: GRATIA.

În luna care la romani poartă numele lui Augustus, Asta născu un băiat cu piele măslinie și cu păr negru. Păr mult, care se termina în câte un smoc răsucit ca o coadă de rățoi în frunte și la ceafă. Și după legiuirea dacă și după cea romană, copilul trebuia declarat sub un nume. Moș Dromihete o-ntrebă pe mamă dacă avea vreo preferință în privința aceasta. Fără să șovăie, ea răspunse:

— Gnæus Pompeius Longinus.

Moș Dromihete făcu ochii mari.

— Bine, dar ăsta e numele unui general de-al lor, mort mai an.

— Știu.

— Și vrei tu să-l cheme-așa pe copilul tău?

— Da.

*

Notarius curator, însărcinat cu evidența nou-născuților, înțelese ezitarea și sfiala bătrânului venit să declare un bastard sub un nume care nu-și pierduse cu totul răsunetul în rândul legiunilor rămase din 855 în Dacia. Îi veni mai întâi să râdă. Apoi, plin de bunăvoință, îi explică bătrânului că, deși personal aprecia buna intenție a femeii dace de a-și numi astfel copilul, el, ca mărunt funcționar, nu-și putea lua răspunderea de-a înscrie în registru un asemenea nume, fără avizul superiorilor, fapt pentru care-avea nevoie de trei zile. Împăratul, căci până la el pe scara ierarhică nimeni nu-și lua răspunderea, decise că noul supus al Romei putea lua – asociat cu orice alt nume roman – numai unul singur dintre cele trei nume ale generalului Longinus, dac-așa dorea mama copilului, pe care nu-i fu greu s-o identifice după o asemenea alegere. Cu această ocazie, Împăratul hotărî ca viitorii supuși din noua provincie să-și poată lua toți nume romane, cu excepția numelor care-nsemnaseră ceva în istoria Cetății, iar numele dace să fie, pe cât posibil, romanizate pe viitor. Își aduse-aminte că nu ridicase nici un cenotaf în amintirea lui Longinus și, de-asemenea, că acesta nu-l lăsase moștenitor. De curând sosise-n Dacia, într-un post pe lângă administrația minelor de aur, Gaius Proculus Nasidius, personaj de-a cărui existență atunci afla, deoarece acesta nu străbătuse treptat cursus honorum, calea obișnuită a unei cariere romane. Ca pe-o favoare acordată amintirii defunctului Longinus, împăratul îi oferi lui Nasidius casa-n care generalul își încheiase viața. Nasidius și Claudina, uzând de tot arsenalul desăvârșitei lor educații sociale și intelectuale și amintindu-și de-o sobrietate cam de

mult uitată, făcură o bună impresie Împăratului, care se interesă dac-aveau copii și cum îi chema:

— Avem doi fii, Claudius și Paulinus.

Înțelegând imperativul momentului, Claudina nu protestase cu privire la numele celui de-al doilea vlăstar al familiei.

Scaurianus și Hadrian, mai la curent cu mondenitățile Romei decât era șeful lor suprem, nu-i pomeniră acestuia nimic despre faima de care se «bucurau» noul funcționar imperial și matroana sa. Scaurianus avea un principiu: să nu se-ncreadă-n ceea ce nu verifica personal. Punctul de vedere asupra Nasidiilor era, pentru moment, neutru. Hadrian considera că propria reputație și propria viață nu-l îndrituiau să pună-n lumină neregulile de conduită ale altora.

Materialele se-adunau întruna, în vederea edificării unei noi cetăți, capitala romană a Daciei. Țara era organizată potrivit cu tipicul provinciilor de rang imperial, lăsată-n grija unui *legatus Augusti pro prætore,* Decimus Terentius Scaurianus, suprema autoritate locală. După un an petrecut în Dacia, Traian plecă spre Roma cu gândul la imortalizarea teribilelor bătălii care duseseră la noua cucerire. Păcat, încă o dată păcat, că Apollodor nu era de față acum. Monumentul – în imaginația Împăratului, care, pe lângă supranumele de *Germanicus,* îl câștigase și pe cel de *Dacicus* – trebuia să-nfățișeze epica noii victorii. Nici plecarea din Dacia, *imperatoris profectio,* și nici sosirea acasă, *imperatoris adventum Romam,* nu puteau lipsi de pe monument. Păcat că Apollodor nu asista la aceasta *profectio,* printre cele mai importante – poate cea mai importantă! – din viața lui Marcus Ulpius Nerva Traianus… Cum stătea cu mâna strânsă pe frâul calului, cu ochii pierduți spre Răsărit și cu auzul legănat de ovațiile-armatei, având o străfulgerare asupra viitorului, Traian simți că, în acel moment, își trăia apogeul. Istoria Romei era un șir de plecări și de-ntoarceri triumfale. Triumful trebuia înscris pe înălțime, căci direcția lui era zenitul. O dată cu Împăratul și cu înaltele personaje ale statului său major, plecau din Dacia, pentru a o reprezenta la Roma din partea aborigenilor, Parianeu și Tantinis, care izbutiseră să-și facă mână bună, mai ales pe lângă Hadrian. Înainte de-a-și lua rămas-bun de la trupele care ovaționau, Traian se mai uită o dată cu luare-aminte la pământul pe care se afla și, cu conștiința împăcată în fața unei datorii împlinite, își spuse-n gând: «Încă o etapă».

Plimbându-și ochii jur-împrejur, pentru a-și lua rămas-bun de la încă un pământ pe care-i fusese dat să pășească, medicul imperial, Criton, aruncând

o privire și către augustul său pacient, își murmură pentru sine: «Învingătorul e mai deștept și chiar și mai frumos decât învinsul», apoi ridică bărbia și-și subție buzele, ca și când ar fi-ncercat să depășească o adâncă ofensă.

Hadrian – cu gândul la felul cum avea să se despăgubească de-un an de exil disciplinar (cum numea în sinea lui șederea-n Dacia), strângând frâul calului care se-arăta nervos, deși era învățat cu ovațiile – își plimbă și el privirea jur-împrejur, fără nici pic din regretul despărțirilor, și luând chipul lui care amintea de corcitură între ogar și vulpe, își spuse la rându-i: «Nu e rău să știi peste cine-ai să domnești».

Din primăvară, moș Dromihete începu din nou să care pământ pentru a ocroti zidurile Cetății.

Băiețelul Astei, care până la urmă fusese trecut ca nou locuitor al pământului sub numele Gnæus – mângâiat de toți, Cicio – stătea într-o copaie-atârnată cu două frânghii într-un tei din curtea casei copiilor, spre bucuria acestora, care nu mai știau ce jucării să mai cioplească pentru micuț și ce clopoței să mai atârne de frânghiile copăii. Magister, dacă n-ar fi fost copiii ceilalți și obligațiile lui de oștean, ar fi fost în stare să nu se mai miște de lângă Cicio. Alături de copaia copilului, urmărindu-i cu ochi avizi fiecare mișcare, simțindu-se martor al celui mai însemnat miracol al vieții, Magister trăia singurele lui clipe de-mpăcare într-o lume care se simțea tot mai nelalocul său și căreia-i afla tot mai multe neajunsuri. Dacă măcar și-ar fi-ntemeiat o familie.

Asta, singura care, până la treizeci și doi de ani ai lui, îi inspirase gânduri de căsătorie – mila nefiind străină de-acele gânduri – Asta nu se-nvoise să-l ia de bărbat. Oștean de la șaisprezece ani, i se-acrise sufletul de străini, de războaie, de brutalitatea vieții militare. Nici glumele grosolane-ale camarazilor nu le mai putea suporta. Îl mâhnea faptul că pe copiii orfani luați sub oblăduirea învingătorilor trebuia să-i învețe istoria romanilor și nici măcar să nu le pomenească despre poporul din care se trăgeau. «Parcă ar fi orfani și de țară, nu numai de părinți», se gândea Magister și simțea o ne-stare-n tot corpul, și-o mare neliniște-n suflet.

Pentru Nasidius – care, vara, suferea grozav de căldură la Roma – vara în Dacia, în casa albă din pădure, fusese o-ncântare. Iarna însă i se păru o aspră ispășire pentru scurta fericire a verii. Istoria Romei era plină de exilați, de nu s-ar fi gândit decât la Ovidius, exilat la aceiași barbari ca și el, dar acela nu de bună-voie. De iarna geroasă, care-ți tăia răsuflarea, pe cine

era să acuze decât pe Claudia? Pentru viața monotonă și cu ore fixe a administrației, de care habar n-avusese pân-atunci, tot pe Claudia o acuza. Nu era zi să nu-i spună că, în primăvară, el avea să plece la Roma, iar dacă ea nu voia să-l urmeze, atâta pagubă.

— Și din ce-ai să trăiești? îl întreba invariabil Claudia.

— Din ce-am trăit și pân-acum.

— Din expediente.

— Și tu din ce-ai trăit?

— Tot din expediente. Din expedientele corpului și-ale sufletului.

— Și crezi că e chiar nevoie să mi-o spui?

— Da. Eu nu mai vreau să trăiesc din expediente.

— Poate că te și căiești de viața pe care-ai dus-o?

— Mi-e silă de viața pe care-am dus-o.

— Nu cumva ai trecut la creștinism? Cu un suflet atât de sensibil!

— Nu trebuie să treci la nimic pentru ca la un moment dat să ți se facă silă de ceva scârbos.

— Bine că nu te-au apucat fumurile astea morale mai demult, că cine-știe prin ce colonie-mi purtam oasele.

— Dragul meu, eu nu mai am de gând să mă prostituez, nici măcar pentru mine, cu-atât mai puțin pentru tine.

— Nu ți-e rușine să spui că te-ai prostituat pentru mine?

— Nu. Pentru cine să fim ipocriți? Nu pentru tine m-am prostituat, zici tu! Atunci, de exemplu, de ce – când amanetai ceva – mă trimiteai pe mine la cămătar? Când perfectai o afacere, totdeauna dubioasă, de ce mă duceam eu în locul tău? Am să-ți spun ceva: nu numai că m-ai împins să mă prostituez, dar în acest scop m-ai și luat. Aveai nevoie de-un capital viu care să țină o vreme. Nimeriseși bine, fiindcă eram rea-de-muscă din fire. Vrei să te-ntorci la Roma? Întoarce-te! Am să-mi fac și singură un rost aici.

În dispoziția de spirit în care se afla – de n-ar fi fost din plictiseală și din enervare – Claudia probabil că și-ar fi uitat făgăduielile morale pe care și le făcea, dacă-n preajma ei ar fi avut cu cine să le-ncalce.

Pentru a duce o oarecare viață socială, de care n-avea nici un chef, dar de la care nu se putea sustrage, din când în când îl invita la masă pe Scaurianus. Acesta, din plăcere sau din obligație – Claudia n-ar fi știut să spună – accepta totdeauna invitația. Mai invita și alți funcționari cărora Nasidius, cu glumele și cu felul lui spumos de-a conversa, le făcea seri de neuitat, mai ales în pustietatea-n care se aflau cu toții. Fără exagerări de

austeritate-n limbaj sau în ținută, Claudia, prin comportarea pe care i-o impunea rangul, da de înțeles că nu era dispusă la alte favoruri decât ospitalitatea. Scaurianus, taciturn și țeapăn, îi făcuse impresia unei cucuvele-mpăiate. Ea nu izbutise încă să-și dea seama dacă ținuta lui era elaborată, conform temperamentului ori consecutivă unei prostii abil vestimentate. S-ar fi putut să fie vorba și de-o prudență fără fisuri, devenită o a doua natură, și de-un dispreț suveran pentru lume, tradus în economisirea de sine. Deși îl socotea din cale-afară de plicticos, Claudia îl admira pe Scaurianus pentru sobrietatea lui: mânca puțin, bea și mai puțin; orele lui de odihnă, de plimbare, de lucru, erau aceleași în fiecare zi; își făcea dinainte planuri, pe care le respecta riguros. Viața lui se desfășura după o neabătută ordine, așa cum anul își desfășura neschimbat anotimpurile. Privindu-l cu ochii reci ai celui care nu investește nici un sentiment în obiectul privit, Claudia avea pentru Scaurianus o admirație pornită din rațiune: admirația o făcea să-i înțeleagă pe acei viri romani care, fără să debordeze de exuberanța imaginației, fuseseră-n stare, prin spiritul de construcție și prin tenacitatea disciplinei, să-ntindă puterea unei limbi de pământ peste-aproape tot pământul.

În viața ei zvânturată, Claudia observase cât de vulnerabili erau bărbații și nu-i mai era frică de niciunul, deci nici de Scaurianus, în fața căruia însă nu se simțea niciodată la largul ei. «Când îl văd, parcă am o piatră-n sandală. Cel mai mult mă nemulțumește că nu-l pot descifra…».

Din restrânsa lor societate, singurii doi care n-aveau maniere de parveniți erau Scaurianus și Cæcilius Publius Corvinus, al cărui bunic aparținuse încă ordinului ecvestru. Tatăl lui Corvinus ajunsese-n ordinul senatorial. Corvinus nu ascundea niciodată proaspăta lui apartenență la această ierarhie. Sobru, modest, tăcut, când se hotăra să deschidă gura, spunea totdeauna lucruri cu miez și cu haz. La patruzeci și doi de ani, urmând cursul obișnuit al unei cariere juridice, se afla în Dacia în calitate de *curator, prudens în iure.* Rămăsese văduv cu un an înainte. Copii n-avusese. Îndată ce intra în casa Nasidia, după ce saluta gazdele, cerea să-i vadă pe copii. Cu băiatul cel mare găsea orișicând ce să vorbească. Pe Keti, care încă sugea, îl găsea adesea la sânul doicii. Aștepta până ce copilul era sătul, îl lua în brațe, îl ridica deasupra capului și-l făcea mereu să râdă.

Scump la vorbă cu cei de-aceeași condiție cu el, Corvinus părea alt om când avea de-a face cu oamenii de rând. Pepo, bucătarul Nasidiilor, abia aștepta să-l știe invitat ca să-i gătească felurile care-i plăceau și pe care

Corvinus le mâncase și la bunica lui maternă. Corvinus era singurul din cercul lor pe care Nasidiii nu-l invitau din obligație.

Într-o bună zi, doica lui Keti, cu toate că nu se-abătuse de la regimul alimentar obișnuit – care cuprindea multă ceapă și multe lichide – nu mai avu lapte. Claudiei îi dădu imediat în gând să ceară lista copiilor de curând născuți, ca mama unui dintre ei să-l alăpteze și pe Keti. Uitându-se-n registru, remarcă un nume: Gnæus.

— Văd că este și-un roman printre ei. Dar de ce are doar un prenume?

— E copilul unei barbare localnice. Din tată necunoscut. A vrut să-l numească pe copil Gnæus Pompeius Longinus. Vă dați seama că nu-i puteam lăsa un asemenea nume.

— Și nu știți de ce voia să-l numească așa? întrebă Claudia, uitându-se din nou la data de naștere a copilului. Își dădu seama că băiețelul Gnæus nu putea fi copilul cumnatului ei, generalul Longinus.

— Nu știu. Copilul a fost declarat de-un bătrân, pe nume Dromihete – o fostă căpetenie de-a dacilor, se pare – rudă cu Decebal, regele lor.

— Cum ai spus că-l chema pe bătrân?

— Dro-mi-he-te.

Fără să dea vreo explicație, Claudia ceru să-i fie trimisă mama copilului Gnæus.

— O cheamă Asta.

— Și mai cum?

— Asta, și-atât.

Asta se-nfățișă la Nasidii pe la ora prânzului. Cu cât se-apropia de casa albă din pădure, cu-atât i se strângea mai mult inima. În poartă, conteni din mers și răsuflă o dată adânc. Închise ochii, își potrivi în spinare traista-n care-l purta pe Cicio, deși era așezată cum trebuia, închise iar ochii, răsuflă adânc și, cu picioarele tremurând, intră în curte. Pe aleea cu pietriș alb care sclipea în soare, se opri din nou și-și plimbă ochii spre dreapta. Brăduțul pe care-l sădise în ziua când îl găsiseră mort pe general crescuse cam de trei palme, era des și, așa cum lucea în soare, părea acoperit cu pulbere-argintie. «I-a mers bine», se gândi ea, petrecându-și privirea peste curte. Arbuștii, ca niște bile uriașe, erau de-un verde-roșcat. Când venise generalul dăduseră-n floare, galbeni ca păpădia. Răzoarele de flori, mai multe și mai felurite-acum, închipuiau o stea mare cu multe colțuri. «Steaua lui a căzut!». Pe Cicio îl purta în spinare. Pe Lupei îl purtase într-o straiță mai mică, pe mână. Se opri încă o dată și stătu o vreme în fața treptelor de la intrare,

fiindcă-i venea să plângă. Duse mâinile și-l apucă pe Cicio de picioare prin țesătura sacului. Își luă inima-n dinți, urcă și bătu o dată cu mânerul de bronz în ușă.

O-ntâmpină Pepo, care nu-și mai lua ochii de la ea. Cu toate că-n Italia femeile-aveau copii de foarte tinere, de fetițe chiar, omul se minuna, văzând cât de tânără era viitoarea doică a lui Keti. Bucătarul și-o-închipuise femeie matură, voinică și cărnoasă, mamă a unei puzderii de copii. Și, mai ales, oacheșă. Nu-și revenea din uimire, uitându-se la fata subțiratică din fața lui, cu obrazul alb pârlit de soare și cu ochii ca două petice de cer. Se gândi chiar că nu ea era doica. Nehotărât cu privire la ce trebuia să creadă, începu să strige, fără să se miște din loc:

— Veturina, stăpână, veniți, veniți!

Claudia și Veturina (doica lui Keti și soția lui Pepo), se repeziră amândouă. Când dădură cu ochii de fată, răsuflară ușurate. Veturina se răsti la bărbatu-său:

— Ce urli așa, frate, ca la foc, ai-nnebunit?!

Claudia îi făcu semn să tacă și se uită la firul de ață din fața ei, foarte bănuitoare în privința posibilităților unui asemenea trup de-a-l hrăni și pe Keti. Îi făcu semn să dea jos traista din spinare. Veturina o ajută și luă copilul în brațe.

Claudia se-arătă pe sine și-i spuse fetei: «Claudia»; continuă, arătându-i pe Pepo și pe Veturina, rostindu-le numele.

Apoi, îndreptă mâna spre fată și-ntrebă cu toată fața, cu ochii.

— Asta, răspunse fata și, arătând spre copil: Gnæus, Cicio.

Claudiei i se lungi fața. Familia și prietenii din copilărie îi spuneau generalului Longinus, Cicio, ca o aluzie glumeață la Cicaro, băiețelul ștrengar din *Satyricon*-ul lui Petronius Arbiter (*«elegantiæ arbiter»*, cum îi plăcuse lui Tacit să-l numească).

— Stăpână, s-a-ntâmplat ceva?

Veturina, născută și crescută-n casa părinților Claudiei, de-aceeași vârstă cu aceasta, alăptate-amândouă de mama Veturinei, își cunoștea stăpâna așa cum se știa pe ea însăși.

— Nimic, Veturina. Mi-a fost un pic amețeală.

Veturina o privi cu îndoială.

Claudia o luă pe Asta de mână și-o conduse-n camera copilului. Camera-n care-și trăise Longinus ultima parte a vieții și plecarea din viață. Veturina, cu Cicio în brațe – care-acum o trăgea de păr – și Pepo veniră-n urma lor.

Asta cercetă încăperea și, când ajunse cu ochii-n locul unde fusese patul generalului, își duse mâna la gură.

Keti stătea în picioare, cu mâinile strânse zdravăn de marginea patului.

— Keti, spuse mamă-sa, arătându-l pe copil, ca Asta să priceapă.

Asta își topi ochii ei albaștri în ochii negri ai copilului, care deschise gura pân' la urechi și-și arătă singurul dinte albăstrui și zimțat de pe falca de jos.

Claudia și Veturina se priviră. Asta se-aplecă peste pătuț, luă copilul în brațe, se-așeză pe scaunul de lângă fereastră, singurul din odaie, și, cu spatele spre cei trei oameni mari, îi dădu pruncului să sugă.

«E scaunul lui», se gândi Asta, uitându-se la Keti care-i frământa sânul cu-amândouă mâinile. Când copilul se sătură, Asta se ridică, îl lipi de trupul ei, cu capul pe umăr, și-l bătu pe spate până-l făcu să râgâie de trei ori. Pe urmă, îl așeză-n pătuț, își luă copilul din brațele Veturinei, și-l puse-n spinare, se-nclină și dădu să plece. Claudia o apucă de mână și-o duse-ntr-o-ncăpere – «camera lui Lucius», își spuse Asta – unde o așteptau lucruri de-mbrăcăminte și lucruri de copil. Asta înțelese că erau pentru ea și pentru Cicio. Nu-nțelese însă că ei doi trebuiau să rămână acolo. Când, în sfârșit, pricepu, arătă cu mâna că pleca, dar că avea să se-ntoarcă.

— Pepo, du-te și tu cu ea și vezi poate găsești pe-acolo pe cineva cu care să te-nțelegi prin cuvinte.

Încrezător în puterea cuvântului, chiar când cuvântul nu era înțeles, ajutându-se și de mâini, a căror vorbire părea să fie cam aceeași peste tot, Pepo îi propusese Astei să-l ducă el pe Cicio în spinare, dar Asta nu se-nvoi.

Dromihete, Panesia și copiii stăteau sub tei.

— Ce fel de oameni sunt? o-ntreba Dromihete pe Asta, în timp ce lua seama bărbatului rotunjor ca un pepene, și oacheș, care-o însoțea.

— Mi s-au părut de treabă. Copilul e bun. Vor să stau acolo.

Dromihete și Panesia se priviră cu-amărăciune.

— Acolo are să-ți fie bine. Ce să-i faci…

Asta îl așeză pe Cicio în copaie. Copiii se-adunară numaidecât în jurul lui.

Ea se duse-n casă și strânse-ntr-o năframă puținele lucruri pe care le-avea.

Moș Dromihete îi făcu semn străinului să se-așeze pe trunchiul de copac pe care stăteau el și Panesia. Femeia se ridică și-i aduse străinului o ulcea de apă.

— Mulțumesc, zise Pepo și, întorcându-se spre Dromihete, spuse: eu sunt bucătar la familia Nasidia. Copilul mic al stăpânilor n-are ce să sugă, fiindcă nevesti-mii i-a pierit laptele. Copilul nostru are-acum doi ani. A rămas în Italia, la socrii mei. Mai avem încă patru băieți mai mari.

— Ferice de tine, fiule.

Pepo rămase uimit când auzi latineasca limpede-n care-i vorbi moșneagul.

— Părinții mei au fost sclavi ai familiei Nasidia. Părinții stăpânului de-acum i-au eliberat. Am rămas în casă, fiindcă stăpâna e cumsecade și e soră-de-lapte cu nevastă-mea. Și stăpânul, și dânsul e om cumsecade. A prăpădit el averea părintească, dar nu e om rău.

— Cum ziceai că-l cheamă pe stăpânul tău, fiule?

— Gaius Proculus Nasidius.

— Gaius Proculus Nasidius…

— Pe stăpână o cheamă Claudia Valeria.

«Gaius Proculus Nasidius», își repetă Dromihete și, deodată, îi răsună în cap vocea stăpânei lui de la Roma: «Gaius ăsta bun băiat ar fi, de n-ar fi atât de leneș. Îl știu de când s-a născut, că de-o viață sunt prietenă cu maică-sa. Nu vine o dată aici să nu vrea să mulgă ceva bănuți și, cu toate că știu, tot îi dau, secătura! Are-o nevastă frumoasă și de neam, dar poamă… Cum e sacul e și peticul». Prin urmare, pe copilul lor avea să-l alăpteze Asta.

— Pe domnia-ta cum te cheamă, bătrâne? îl întrebă bucătarul, punându-i prietenește mâna pe umăr.

— Dromihete.

— Cum?

— Dro-mi-he-te.

— Dromihete! Așa-l cheamă pe copilul ăl mic al stăpânilor. Eu credeam că Dromihete e nume grecesc. Nu-i grecesc?

— Nu.

— Păi, atunci, te pomenești că gladiatorul nostru o fi și el de-al vostru. (Dromihete ciuli urechea și se uită întrebător la străin). Dumitale pot să-ți spun, că ești om bătrân și n-o să te-apuci să mă spui. (Pepo se-aplecă la urechea lui Dromihete). Cică Dromihete ăsta mic al stăpânilor ar fi făcut de stăpâna mea, Claudia, cu un gladiator, unul Leontes. Pe ăștia cine-i știe de ce neam sunt…? Stăpâna e femeie cumsecade și omenoasă, dar are partea asta… de… (Dromihete ar fi vrut să mai audă o dată cuvintele spuse de Pepo, dar se gândi să nu-i trezească vreo bănuială.) Leontes ăsta e un bărbat

falnic. L-am văzut în arenă luptându-se cu gladiatori, cu fiare. E ca pantera de iute. L-am zărit altă dată la terme. Era cu mai mulți gladiatori. Toți vorbeau în gura mare. Numai el tăcea. Un grec s-a apropiat de el, i-a pus mâna pe piept cam pe-aici și l-a-ntrebat ce semn era semnul pe care-l avea în dreptul inimii.

— Ce fel de semn avea? întrebă Dromihete.

— Ca o frunză de plop. I-a răspuns grecului că era un semn din naștere. Atunci i-am auzit vocea: joasă și frumoasă. Voce de bărbat. O-nțeleg pe stăpână-mea. (Omul se opri brusc, parcă i-ar fi tăiat cineva firul vorbei.) Bătrâne, să nu cumva să spui cuiva ce ți-am spus.

— Îm?

— Să nu spui cuiva ce ți-am spus. Stăpâna e femeie cumsecade, încolo, treaba ei. Și de când cu gladiatorul ăsta, ori mi se pare mie, ori chiar s-a potolit. Acuma ai zice că e a mai așezată femeie. S-o fi săturat, conchise el pe-un ton meditativ.

Dromihete dădu din cap, ca să se pară că lua parte la discuție. «Or fi fost ei la Roma gladiatori mulți cu numele ăsta, Leontes, numai că semnul de deasupra inimii nu putea fi decât pe pieptul lui Liguris, pentru străini – Leontes.»

— Și gladiatorul ce mai face?

— Zice că s-ar fi lăsat de arenă și c-ar fi plecat prin lume.

— Dar de copil știe?

— Nevastă-mea, care, fiind soră-de-lapte cu stăpâna, le știe pe toate, că toată ziua șopocăiesc una cu alta, nevastă-mea zice precum că n-ar ști.

— N-o ști, admise Dromihete.

— Bătrâne, cu fata, doica lui Keti – așa-i spunem noi băiețelului – cu fata asta ce e?

— E copil orfan, rămas din războaie. Nu știe nici câți ani are.

— Dar e cinstită? adică, vreau să zic, nu pune mâna?

— E cinstită.

— Și copilul cu cine l-o fi făcut?

— Ea știe.

— Dac-o ști…

— Să știi că nu e desfrăbălată.

— O fi vrut să facă oare copilul sau s-o fi întâmplat?

— Doar zeii le știu pe toate, fiule. Omului îi e dat să știe doar ce vede.

Asta ieși din casă cu legătura pe mână. Puse legătura sub tei, mângâie copiii, îi depărtă de leagăn și-l luă pe Cicio în spinare, apoi își trecu din nou legătura pe braț. Se opri în fața lui Dromihete, se lăsă în genunchi și-i sărută dreapta.

Se-apropie de Panesia, îngenunche și-n fața ei, și-i sărută mâna. Femeia îi puse mâna dreaptă pe creștet și-i spuse:

— Copilul pe care-ai să-l alăptezi e de stirpe regească și nu ne e străin.

Moș Dromihete oftă. Panesia vorbise pentru el. Asta o privi nedumerită, însă nu-ntrebă nimic.

Se ridică și stătu nehotărâtă o clipă. Deschise de câteva ori gura până să spună ce-avea de spus:

— Spuneți-i lui Magister sănătate din partea lui Cicio și din partea mea.

Pepo se ridică de pe trunchiul de copac, ridică mâna a salut înspre Dromihete și Panesia și, în timp ce trecea în dreapta Astei, le spuse:

— Rămâneți sănătoși. Nu vă fie grijă de fată, că oameni suntem și noi.

Dromihete și Panesia, orfanii – care tăceau toți, ca prin minune – îi duseră pân' la poartă. Pricepuseră că și Cicio și nana Asta plecau de lângă ei.

Uitându-se după Asta până ce n-o mai văzu, Dromihete simți cum i se rupe ceva în suflet. «După ce ne-au luat tot, acum trebuie să le mai dăm și mame cu lapte». Cu toate că pruncul pe care-avea să-l alăpteze Asta era strănepotul său, Dromihete nu-l putea despărți de părinții lui legiuiți; în fața-ntregii lumi, copilul Nasidiilor era încă un vlăstar răsărit din puternicul copac al cotropitorilor.

Spre seară, când arșița se mai domoli, Dromihete luă ciuberele și cobilița și porni să care pământ peste ruinele cetății.

Ostenise și stătea cu ochii pe cer. Judecând după stele, mai era nițel până la miezul nopții. După ultimele ciubere de pământ cărate și bătucite, Dromihete simțea, în fiecare noapte, împăcarea pe care o dă-mplinirea unei datorii. Luna era în ultimul ei pătrar. În urma unor urcușuri și coborâșuri și hârtoape-ale vieții, era liniștitor să vezi că pe lumea asta rămânea ceva neatins, neschimbat și neîntinat: cerul. Cu ochii la lumea de deasupra, ale cărei taine îi erau la fel de necunoscute ca și cele omenești, Dromihete se ridică în picioare. Se lăsă apoi în genunchi, își împreună mâinile, își lipi fruntea de pământul cărat cu mâinile lui și simți cum din adâncul ființei i se înălța un gând: «Vă mulțumesc, zei, pentru buna-vestire pe care mi-ați dat-

o. Vă mulțumesc, părinți de sus, că nu ne stingeți și că ne-ați trecut în altceva!».

Auzul bătrânului se-nfioră de cântatul cocoșilor, prelung, înalt și pătrunzător ca sunetul unei trâmbițe de biruință.

*

Toți ai casei Nasidia, în frunte cu *domina*, îi îndrăgiră pe Asta și pe Cicio. Asta înțelegea latinește și, cu toate că nu scotea nici un cuvânt, deși ar fi putut, Claudia o socotea deșteaptă, judecând după rostul pe care-l avea la treabă și după buna ei cuviință. Claudiei i se părea că nu văzuse niciodată atâta curăție într-o privire, câtă vedea în ochii Astei. Toată făptura ei era pentru Claudia o-ntrupare a inocenței. Nu-și putea închipui cum de Asta avea un copil. Singurul element ce-o convingea de maternitatea doicii era laptele abundent cu care-i sătura pe cei doi prunci. Când o vedea alăptându-l pe unul din ei, dreaptă, fără nici un cuvânt, cu privirea plină de pace, coborâtă asupra copilului, Claudiei îi venea să-ngenuncheze precum înaintea unei divinități care și-ar fi desfășurat darurile și puterile-n fața ei. La-nceput, încercă să afle de la Asta câte ceva despre Dromihete. Fata dădea din cap și-atât.

Auzind că vechea ei cunoștință de la Roma, Kikinis, s-ar fi aflat prin partea locului, Claudia o puse pe Veturina să i-l găsească. Știindu-l om pe care nu-l puteai îmbrobodi cu-ntrebări ocolite, primindu-l ca pe-un vechi prieten – Kikinis dovedindu-se cinstit în toate cumpărările și, mai ales, vânzările-n care-i fusese mijlocitor – îl întrebă direct ce știa despre bătrânul numit Dromihete.

— Este unchiul regelui Decebal, frate cu mama acestuia. Om înțelept și-nvățat, cu toate că trăit totdeauna ca un om de rând. De altminteri, așa trăia și Decebal, cu toate avuțiile lui. Pe mulți îi nemulțumea asta, fiindcă nu-nțelegeau cum cineva poate, având, să se poarte ca și când n-ar fi avut.

— Crezi că dacă m-aș duce la bătrânul ăsta ar vrea să stea de vorbă cu mine?

— Ar sta de vorbă, dar mare lucru n-ați afla de la dânsul. Ei cu străinii nu vorbesc niciodată despre trecut. Îl consideră sacru: singurul tezaur care le-a rămas. De pe vremea când era la Roma, sclav al ilustrei Cæcilia, știu că Dromihete a avut doi feciori, are patru nepoți, trei parcă – la Roma, unul – în Egipt. Mai mult nu știu.

— Numele *Dromihete* e un nume frecvent?

— Din câte-am priceput eu, la dânșii, numele se dau după o anumită ierarhie: unele – numai celor care descind din regi. De pildă, când cineva ajunge la ei *pontifex maximus*, i se spune Deceneu.

— Așa vasăzică…

— Întocmai așa cum spun. Altminteri, ce mai faci?

*

Însoțită de Asta, de cei mici și de Pepo, Claudia începu să-și facă mereu drum pe la «casa copiilor», cu lucruri bune de mâncare. Copiii, când o văzură prima dată, îmbrăcată cum nu mai văzuseră pe nimeni, nu-ndrăzniră să se-apropie de ea. Claudia le dădu fiecăruia-n mână din bunătăți și mâncă în fața lor, ca să le dea curaj. Stătu apoi pe trunchiul de sub tei, bău apă, vorbi pe-ndelete cu Magister, cu bătrânul Dromihete și cu Panesia.

Toamna, într-o zi, la despărțire, se uită în ochii bătrânului și-i șopti:

— Fiul meu cel mic se numește Dromihete. Așa a vrut *tatăl lui* să se numească.

În aceeași zi, Panesia, rămânând în urmă cu Asta și uitându-se după Claudia, spuse: «Femeii ăsteia are să i se limpezească viața».

În primăvară, Keti se înțărcă singur: nu mai vru să sugă.

Asta, socotind că menirea ei în casa Nasidia se-ncheiase, își strânse lucrurile și – prin gesturi și prin câteva cuvinte latinești, rostite fără nici o poticneală – îi explică stăpânei că ea și fecioru-său aveau să plece, mulțumind pentru traiul bun pe care-l duseseră. Claudia și Veturina se uitau la doică și la pruncul ei ca la niște rude, ceea ce nu le-mpiedica să vadă privirile pe care și Nasidius și Pepo i le-aruncau, și care n-aveau nimic fratern. Fără să fie geloase, răsuflară ușurate când Asta le părăsi, gândindu-se mai ales la situațiile neplăcute-n care cei doi suspinători o puneau pe fată.

Cum îi văzură din nou acasă pe Asta și pe micuț, copiii atârnară numaidecât copaia-n tei, cu toate că afară era încă destul de frig. Cel mic, oricum nu mai stătea în copaie. Se ridica singur în șezut și, sprijinit, chiar în picioare. Timpul începu să se-ncălzească. Băiețelului i se făcu un țarc. În orele calde-ale zilei, copiii și Magister rămâneau în curte și rosteau în cor cele învățate: *silva, silvæ…*

Din țarc, se-auzea din când în când câte-un chiot al lui Cicio:

— Va, ve!

Magister întorcea capul spre copil, iar acesta, mai întâi surâdea, apoi încerca să-și ascundă capul subsuoară. Când se-asigura că nu-l vede nimeni, Magister îl ridica în brațe și se uita în ochii lui până simțea că-l ustură globii, îl strângea la piept, îl punea la loc în țarc și, cu pasul lui mare, de semănător, pleca fără să privească-n urmă. Copilul ofta, uitându-se după el, și, de cum îl puneau dimineața-n țarc, își îndrepta privirea spre poartă.

Într-o zi, după ce se risipiră copiii, Magister luă micuțul în brațe și se duse cu el sub tei. Se-așeză pe trunchiul de copac pe care stăteau de obicei toți ai casei, și-l puse pe Cicio de-a călare, pe genunchi, îl aplecă nițel pe spate și se uită lung în ochii copilului care-ncepu deodată să plângă și-și ascunse capul la pieptul magistrului. Înainte de-a-l așeza iar în țarc, Magister își duse policarul mâinii drepte la fruntea copilului, apoi, îi atinse coșul pieptului și, pe rând, umerii. Asta, care tocmai ieșise-n ușă, simți că-i fuge sângele din vine când îl văzu pe magister făcând semnul acela asupra copilului ei. O clipă, îi trecu prin suflet presimțirea unei nenorociri. Din câțiva pași ajunse lângă magistru. În poartă îi puse o mână pe braț, îi trecu în față și se uită-ntrebător în ochii lui. I se păru că deslușește-ntr-înșii o hotărâre de nestrămutat și i se mai păru că privirea magistrului plutea undeva deasupra lumii. «Ce-o vedea el, oare?», se-ntrebă Asta.

Deodată, ochii magistrului o văzură numai pe ea. În ei sclipi zâmbetul împăcării. Magister ridică mâna dreaptă-n aer și, privind peste lume, făcu asupra femeii semnul.

Trei zile, una după alta, Magister nu se mai arătă. Nedumeriți, copiii erau gata să se ducă-n castru, să-ntrebe ce se-ntâmpla cu dascălul lor, care le făcea din învățătură un fel de joacă. Dromihete, Asta și Panesia îi opriră.

A patra zi începu căutarea. Curtea, «casa copiilor», împrejurimile fură-mpânzite de romani, iar copiii – întrebați, Asta, Panesia și Dromihete – interogați ca niște infractori potențiali. Asta, Panesia și Dromihete nu se speriară de-ntrebările repetate la nesfârșit, ci de ceea ce-l aștepta pe Magister dacă era prins. Fără să le fi spus Panesiei și lui Dromihete nimic despre semnul pe care Magister îl făcuse-asupra copilului și-asupra ei, semn pe care-l simțise ca pe-un rămas-bun, Asta era într-un gând cu dânșii: toți trei erau siguri că Magister fugise către Miazănoapte, acolo unde nu erau romani.

A cincea zi, mai slab decât o umbră, cu lanțuri la picioare, Magister fu adus înapoi în castru.

Cu gândul de-a-i îndulci pedeapsa, adică de a-l trimite la ocne sau la galere pe viață, Scaurianus încercă să-i sugereze un răspuns:

— Te-ai rătăcit, nu?

— Am fugit.

— De ce?

Scaurianus, prin tonul egal și calm, încerca să-i dea acuzatului timp să ticluiască un răspuns care să-l avantajeze.

— Fiindcă aș fi vrut să mai trăiesc și altfel.

— Ce te nemulțumea?

Magistrului, cunoscător al valorii timpurilor și-a modurilor gramaticale, nu-i scăpă imperfectul pe care-l folosi legatul.

— Lumea-n care trăim.

— E creștin, strigă cineva din mulțimea în fața căreia se ținea consiliul de judecată.

Se mai auziră și alte voci care strigară: «E creștin, e creștin».

Multe priviri se pironiră-n pământ. Fără să fi fost creștini, în rândul armatei multora le era silă de delatori. Venită din atâtea guri, delațiunea nu mai putea fi ignorată de Scaurianus, care-nghiți o dată-n sec înainte de-a-l întreba pe acuzat:

— E-adevărat că ești creștin?

— E-adevărat.

— Dar recunoști autoritatea imperátorului?

— Aici, pe pământ, dăm cezárului ce este al cezárului.

— Despre aici vorbeam. Îți pare rău c-ai încercat să fugi, nu?

— Nu! Îmi pare rău doar c-am încercat atât de târziu.

— Ce spui nu e-n apărarea ta.

— Acum, când am pierdut totul pe pământ, am câștigat dreptul de-a spune adevărul.

— Și care crezi că e adevărul?

— Că viața pe care am dus-o eu – ucigând ca să nu fiu ucis, prădând numai și numai ascultând orbește ordine – nu face nici cât un vrej uscat. Dacă asta e viața pe pământ, poți pleca din ea fără părere de rău.

Prin sufletul legatului imperial trecu o undă de tristețe. Dezertorul aparținea speciei rare a celor care-și păstrau demnitatea în orice-mprejurare: nici agresivitatea, nici umilința ipocrită – uneori chiar sinceră – a disperării, ci doar seninătatea în fața plecării dintr-o viață, despre care, în sinea lui, Scaurianus gândea la fel. Numai că, pornit pe drumul unei cariere, el voia s-

o-ncheie pe-nălțimi, ca majoritatea oamenilor care-și concentrau energia asupra singurei certitudini: viața pământească. Delictul de opinie se pedepsise de pe când nimeni nu bănuia că într-o zi aveau să existe Roma și romanii. Un rege-al Egiptului, de pildă, încercase, în vechime, să schimbe credința oficială cu-o credință nouă, monoteistă, credința în discul solar. Acel rege, Amenhotep pe numele său, când nu se mai închinase lui Amon, își schimbase numele, în Akhenaton, după Aton, noul zeu unic. Atâta preoțime care se vedea ruinată nu putea privi cu ochi buni o asemenea răsturnare. Și nu numai preoțimea: toți cei cărora le tulbura obișnuințele. Akhenaton, primul și ultimul faraon cu-acest nume, fusese trepanat. Trepanarea era un mod mai elegant de-a asasina, rezervat capetelor încoronate. Un fel de echivalent al invitației la sinucidere pe care-o lansau suveranii Romei unor personaje căzute-n dizgrație și devenite, deci, inoportune. Nimic nu se schimbase pe lume în privința celor care nu-mpărtășeau și, mai ales, nu se făceau că-mpărtășesc părerile oficiale.

Scaurianus, dornic să pătrundă-n meandrele unui suflet, ar fi continuat interogatoriul. Temându-se însă de răspunsuri ce-ar fi putut stârni întrebări și-n minți mai puțin dedate cu gândirea, plin de părere de rău pentru o viață pierdută, curmă aici interogatoriul.

În privința dezertorilor, legea era clară: dezertare în teritoriu străin – pedeapsa capitală. Culpa de-a fi creștin – adept al acestei *religio ilicita*, cum o declarase Domițian, și pe care și Traian o persecuta prin *rescripte* imperiale – se pedepsea, de asemenea, cu moartea. Chiar dacă unii membri din statul-major al noii provincii erau de părere că respectarea tradițiilor religioase menținea coeziunea spirituală a poporului – altcum, destul de precară – nimeni nu mai credea în zei, al căror cult îl practicau doar ca element de paradă, fără nici un răsunet în suflete. Cum acest stat-major răspundea în primul rând de disciplina armatei, el nu-și putea îngădui speculații filosofice. Legea, bună sau rea, trebuia aplicată și nu ei erau în drept s-o judece și, cu-atât mai puțin, s-o schimbe. Sentința nu trebuia amânată. Hârșiți prin războaie, cei din statul-major învățaseră că nimic nu se uita mai ușor decât morții. Părerile divergente față de politica oficială puteau stârni curente de opinii în rândul armatei. Sentința se dădu în urma unei deliberări sumare: dezertorul era condamnat la moarte. Execuția avea să urmeze imediat. Potrivit tradiției, condamnatului i se-mplineau trei dorințe, dacă ele nu primejduiau ordinea socială și nu dăunau nimănui. În ordinea importanței pentru el, Magister ceru: să fie crucificat – în loc să fie

decapitat; să-i mai vadă o dată pe copiii cărora le fusese dascăl și, de asemenea, pe cele două femei și pe bătrânul care le purtau de grijă; să fie trimisă alor lui în Sicilia o epistolă pe care-o avea totdeauna asupra sa.

Execuția urma să aibă loc înaintea mesei de prânz. Condamnatului i se oferi de mâncare, dar el o refuză.

Cu toate că nu se afla în fața primei condamnări pe care-o pronunțase-n viața lui, legatul manifesta o vădită proastă dispoziție. Îl sfătui pe condamnat să accepte pedeapsa obișnuită, ca fiind mai puțin chinuitoare. Deși îi vorbi cu blândețe părintească, nu reuși să-i schimbe hotărârea.

— Băiete, la ce bun să te chinui? Ești nebun să vrei crucea în locul securii.

— Sunt nebun de când am început să văd lumea altfel.

Chipul magistrului, cu trăsături tăioase și înăsprite mai cu seamă de părul negru țepos, căpătase-o dulceață și-o blândețe pe care nu le-avusese niciodată. Ochii lui negri îl îmbrățișară pe legat cu-o privire frățească, de parcă din gura acestuia ar fi aflat cine-știe-ce bună-vestire.

— Dumnezeu, care este unul singur, să vă ierte păcatul! Păcatul pe care sunteți silit să-l faceți, înălțimea-voastră!

Patru legionari aduseră copiii, pe bătrânul Dromihete și pe cele două femei de la care Magister își luă rămas-bun. Le spuse cât de mult însemnaseră ei toți în viața lui, și-și opri ochii în ochii Astei, care-nțepenise cu Cicio în brațe. Apoi le ceru iertare dacă-i supărase cu ceva. Fără să priceapă ce spunea Magister, copiii simțiră că se petrecea un lucru neobișnuit de grav cu dascălul lor. Moș Dromihete lămuri copiilor cum știu mai bine cuvintele magistrului. Legionarii le făcură un semn – și lor, și însoțitorilor – să se depărteze. Copiii nu se mișcară nici la stăruințele lui Dromihete. Deodată, se-așezară toți pe jos, pe pământul gol, își ridicară genunchii, își împreunară mâinile peste ei și rămaseră neclintiți: semănau cu câinii de stână care-nconjoară dușmanul și-așteaptă să-l biruie prin răbdare.

După ce-l culcară pe trunchiul furcii, Magister fu legat, cu brațele petrecute peste traversa grinzii patibulare. Subt picioare nu i se pusese lemnul de sprijin – *sedile* sau *cornu.* Un om cu milă îl ajuta astfel să moară mai repede.

Dromihete dădu să se-apropie de răstignit, dar doi legionari i se-așezară-n față și-i făcură semn să se depărteze.

— Aș vrea să-i spun un cuvânt de mângâiere, șopti bătrânul legionarilor.

— Spune-i-l de-aici.

— *Bene vale, Magistre!* strigă într-un târziu bătrânul.
— *Gratias tibi!* sună plin de pace glasul magistrului.
Cum stătea întins pe trunchiul ale cărui capete erau sprijinite de două capre de lemn, înalte cam până la brâul unui om, Magister încerca să-i cuprindă pe toți într-o privire. Pe copii nu-i vedea. Iar pe Dromihete, pe Asta și pe Panesia – doar de la brâu până la bărbie. Pieptul Astei era acoperit de băiețelul care dădea întruna din picioarele cu călțuni albi, de lână.
După ce-l înălțată, Magister le văzu numai creștetele.
«Ce frumos e-n jur. A-nfrunzit pădurea…».
O musculiță îi dădea târcoale pe la ochi. Începură să-l mănânce pleoapele. Vru să ridice mâna dreaptă. Uitase că mâinile îi erau legate. Strânse puternic mâna dreaptă. Simți un cuțit atroce în umăr. «Doamne, să fii la bunul-plac al unei gâze! O ține mult?». Pentru prima oară îi trecu o neliniște prin suflet. «Nu mă lăsa, Doamne… Oamenii ăștia n-au să știe niciodată cât au însemnat pentru mine. Mai ales Cicio. Până să se facă el mare, și numele au să mi-l uite. Dar ei nici nu știu cum mă cheamă. Să le strig de-aici, la ce bun? Magister e destul. Sărmana mama!».
Respira tot mai greu. Trupul îi amorțise. Capul îi cădea mereu în piept. Pleoapele i se umflaseră. Abia le mai putea deschide. I se păru că vede lume multă adunată pe colina din față.
Dromihete îl rugă pe unul dintre legionarii de gardă să dea condamnatului o cârpă înmuiată-n apă, grăbindu-se să i-o întindă. Legionarul îl respinse pe bătrân, dar se-adresă altui legionar care se pregătea să intre în schimb și-i ceru să aducă o cârpă udă.
— În Infern nimerește și fără să bea apă.
Primul legionar vărsă apa din plosca plată de la cingătoare peste-o năframă pe care, cu sulița, o-ntinse răstignitului. Acesta nu mai avu putere să soarbă și nici să mulțumească. Stropii de apă îi curgeau de pe bărbie pe piept.
— *Magistre, hic sumus cum tu,* răsună deodată glasul Astei care țâșnise în picioare.
— *Tecum,* șopti Magister.
«O folosi oare la ceva?», mai avu puterea să se gândească. Nu mai simți sulița înfiptă-ntre coaste pentru a-i scurta agonia. La strigătul Astei, toată suflarea adunată pe colină se ridicase-n picioare.

Dincolo de oameni, mai departe, rezemată de-un copac, stătea Claudia. Văzuse creștini sfâșiați de fiare-n arenă, gladiatori uciși, dar nu simțise niciodată fiorul morții intrându-i prin suflet ca acum. La câțiva pași de ea se afla Kikinis. Contempla cu ochi melancolici priveliștea. Sărbătorise – a câta oară singur? – ziua de Pesach. În curând avea de gând să-și aducă familia din Egipt. «Mereu trebuie să fugim din Egipt…». Scaurianus îi acordase chiar în acea zi o întrevedere la apusul soarelui. Soarele apunea. Kikinis se-nclină spre Claudia, care nu-l văzu. «A paisprezecea zi a lunii Nisan», își spuse-n gând, în timp ce se-ndrepta cu pas abătut spre castru. «Și pe *acela* tot azi l-au răstignit…».

Dacii stătură un timp în picioare, nemișcați. Deodată, femeile începură a se roti încet. Porni mai întâi un glas, treptat adăugându-i-se altul și altul, până se întâlneau toate, pentru ca apoi să scadă iară glas după glas, la unul singur.

O, moarte, ce ți-aș pofti.
Viță verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viță verde iadăra…

Din castru se aduse o scară dublă. Un legionar o rezemă de trunchiul furcii și urcă, altul trecu s-o sprijine, spre mai mare siguranță.

— Nu e bine, strigă ostașul de sus și coborî. Nu-i pot dezlega mâinile. S-o punem în spatele crucii.

Dromihete, Panesia și Asta, purtându-l pe Cicio adormit în brațe, se-apropiară. Cu ochii la răstignit, romanii îi lăsară-n pace. Când mâinile rămaseră fără legături, trupul se aplecă mult înainte, deși ostașul rămas jos îl proptea cu lemnul suliței. Dromihete stătu dedesubt cu brațele deschise. Legionarul mută iar scara, aducând-o în față, urcă din nou și scoase frânghia de la picioarele supliciatului. Trupul se lăsă mai întâi într-o parte, capul se izbi cu tâmpla de-un drug al scării și rămase-așa, sprijinit.

— Suie pe dincolo, prin spate, și-ncearcă să-l iei în spinare, strigă legionarul de sus, fără să se-adreseze cuiva anume.

Urcă Dromihete. Se-nțepeni în tălpi, lipindu-și pieptul de fuștei. Trase cu dreapta capul mortului pe umăr, cu stânga îl prinse de subsori. Militarul se dădu iute jos, apoi, urcându-se pe partea cealaltă, apucă leșul de picioare.

Când ajunseră jos abia trăgându-și sufletul, Dromihete și legionarul se uitară descumpăniți jur-împrejur.

Asta-și scoase bunda, o-ntinse-n iarbă și-l culcă pe Cicio.

Se duse lângă Dromihete și-și trecu mâinile pe sub umerii mortului, Dromihete, lăsându-i ei povara, se depărta un pas. Panesia apucă picioarele răstignitului. Romanul răsuflă adânc și porni spre castru. Camaradul său rămase locului, Asta și Panesia se lăsară-ncet pe iarbă. Capul magistrului odihnea pe pieptul Astei, picioarele – în poalele Panesiei. Asta se trase nițel îndărăt, ca mortul să stea cu fața-n sus, și-i adună mâinile pe piept. Scoase de la brâu o năframă, i-o trecu pe subt bărbia căzută, o aduse până-n creștet și-o înnodă, apoi își sprijini palmele de-o parte și de alta a chipului care-ncepea să se răcească. «O, zei, dac-ar mai ști, sărmanul!». În părul negru al magistrului începură să cadă stropi de lapte prelinși din cămașa Astei. În clipa aceea, Asta simți o durere sfâșietoare-n capul pieptului și i se tăie răsuflarea. «Zei. De ce ne dați atâta suferință? Ce v-am făcut noi?». În creștetul magistrului, boabele de lapte se amestecau cu lacrimile. Panesia legăna ușor picioarele mortului și șoptea «Dormi, copile, dormi», uitându-se cu ochii ei albaștri și senini, fără țintă, în zare.

Medicul se apropia, însoțit de doi centurioni. Mergeau toți trei în pas de front. Ai fi zis că se-ndreaptă spre cine-știe-ce faptă eroică. Asta desfăcu năframa cu care legase capul neînsuflețitului și i-o apăsă pe cap ca s-adune stropii de lapte, apoi o strecură la cingătoare și-și încrucișă mâinile la piept.

Medicul și centurionii, izbiți de spectacolul neașteptat, se opriră brusc. După un timp, medicul se-apropie de mort. Îl privi mai întâi de sus și, deși fu sigur că-n trupul întins în fața lui nu mai era viață, se lăsă în genunchi și-i ascultă inima, așa cum îi cerea datoria. Se ridică, își trecu palmele peste genunchi, apoi, uitându-se încă o dată la cel plecat din lume, întrebă, fără să se-adreseze cuiva anume:

— Câți ani o fi avut?

— Treizeci și trei, răspunse Dromihete înaintând spre medic, Înălțimea-voastră, continuă el, v-am ruga să-ngăduiți să-ngropăm noi mortul.

— Sunteți creștini?

— Nu suntem. Noi avem credința noastră.

— Și-atunci de ce vreți să-l îngropați voi?

— Fiindcă a fost un om bun.

— Trebui' să vorbiți cu legatul. Nu de mine depinde.

De obicei, condamnații își săpau singuri groapa, incinerarea fiindu-le refuzată. Pentru a nu se pierde timp, groapa magistrului fu săpată de doi legionari. Locul fusese ales sub clina dealului, pe malul Sargetiei.

Dromihete se afla în fața lui Scaurianus.

— Te-a trimis cineva? întrebă Scaurianus, după ce-l ascultă.

— Nu m-a trimis nimeni, înălțimea-ta. E vorba de mine, un moșneag, de două femei și de-o mână de copii pe care i-a învățat carte răposatul Magister, răspunse Dromihete, uitându-se mustrător în ochii legatului.

Pricepu încotro bătea gândul acestuia.

— Au să vă conducă patru legionari la groapă. Admit să mergi dumneata, femeile și copiii. Dar în liniște. Și-ndată ce corpul e-acoperit cu pământ, vă duceți la casele voastre.

— Mulțumim.

Ca orice-nvingător în țară-nvinsă, Scaurianus nu putea să nu se gândească la comploturi și la instigații. Dacilor, desigur, nu li se șterseseră din memorie cei doi flăcăi crucificați ca pedeapsă pentru cei doi legionari dispăruți. În mintea lor, pe romanul vinovat față de legile țării sale îl înfrățeau acuma cu cei doi răstigniți ai lor. Indulgența legatului nu era efect al întâmplării. Scaurianus observase demult că în anumite momente menajarea susceptibilităților unui neam înfrânt putea avea urmări neașteptat de bune. Concesiile fără consecințe trebuiau totdeauna făcute. Nu se recomanda să li se conteste învinșilor calitatea de oameni. Ceea ce făceau ei acum era omenesc. Dacă nu erau lăsați să-l înmormânteze pe romanul pe care-l socoteau de-al lor, fiind și el un înfrânt, gândul lor devenea politic: l-ar fi ridicat la rang de martir. De-aceea nu dăduse ordin Scaurianus să fie-mprăștiați oamenii de pe colina din fața crucii, de-aceea dăduse voie femeilor să-l bocească pe răstignit și, astfel, să-și reverse inofensiv amărăciunea, în loc s-o prefacă-n revoltă. Dacă-și aducea el bine-aminte, parcă și procuratorul Iudeei lăsase familiile să-și îngroape morții, atunci de mult, când cu Iesus acela care stârnise atâta vâlvă.

«Cât timp mustul fierbe, nu se-nfundă butoiul. Sărmanii învinși!». Din când în când, în sinea lui, Scaurianus își îngăduia să aibă alte păreri decât legatul imperial dintr-o provincie prea de curând cucerită pentru a fi fost pacificată și dincolo de aparențe.

Trupul magistrului – spălat de cele două femei, uns cu balsamuri, acoperit până subt bărbie cu-o pânză albă, cu cunună de merișor pe piept – se legăna pe năsălia purtată de patru legionari. Imediat în urmă, venea

Dromihete; la doi pași de el – Panesia și Asta, cu Cicio adormit în brațe; apoi, înconjurându-le din trei părți, ca pentru a le apăra – copiii. Când ajunseră la groapă, Cicio se trezi, își plimbă ochii încă somnoroși încoace și-ncolo și-i opri asupra magistrului. Chiui o dată: *«Va, ve!»*. Legionarii întoarseră toți o dată capul, se uitară la copil, zâmbiră, apoi lăsară ochii-n pământ.

Oamenii se aflau pe vârful dealului, nemișcați și tăcuți, în lanț de câte unu.

Legionarii coborâră mortul în groapă.

— Stați un pic, îi rugă Dromihete.

Se duse și rupse dintr-o salcie trei mlădițe. Două le puse cruce, cu una le-nnodă.

— Puneți-i-o pe piept, le șopti legionarilor, și-apoi spuse cu voce tare. Cu glas solemn ca și când ar fi oficiat la un altar: *«Bene vale, Magistre!»*.

Cicio spunea din când în când *«Va, ve»*, cu glas mic și potolit.

— Magistre, spune-le-alor noștri ce mai facem! Și băiatului meu, Tresmis, și lui spune-i, strigă precipitat Panesia.

«Iartă-mă că n-am știut să te țin pe pământ, magistre!», îi spunea Asta în gând.

Un tânăr, cu un brăduț în mâini, se desprinse dintre oamenii care priveau de sus de pe colină. Se-nclină spre cele patru zări, se-nclină în fața romanilor ca în fața unora de același neam cu mortul, se-nclină în fața bătrânului Dromihete, a femeilor și-a copiilor ca-n fața rudelor mortului, înfipse bradul pe mormânt și-i dădu foc. Iar când flăcările ajunseră-n vârful bradului, toată lumea se depărtă în tăcere.

Seara, târziu, femeile trimiseră pe apă lumini și cununi de flori întru petrecerea sufletului celui plecat de la ei.

A doua zi, în curtea «casei copiilor», Asta răsădi un brăduț.

*

Curând dup-aceea, spre marea durere-a tuturor, copiii fură duși într-o colonie mare de orfani, așezată-n apropiere de locul viitoarei cetăți-de-scaun a Daciei cucerite. Toate acestea se făceau spre deplina uitare a ceea ce fusese *înainte.*

Bătrânul Dromihete stătea pe zidul cetății-de-scaun și pândea în fiecare noapte stelele. Se uita pe cer până-l usturau ochii. Zidul dinspre Apus al Sarmizegetusei nu-l acoperi cu pământ. Îl lăsă așa retezat și despuiat, ca o

rană care nu voia să se-nchidă și ca o mustrare. Moartea pe cruce a străinului nemulțumit de rosturile lumii lui rupsese parcă ceva din sufletul bătrânului. Nici o moarte de pân-atunci nu i se păruse mai cu tâlc decât moartea magistrului, plecată din îndoială asupra lumii, din căutarea unor rosturi mai adânci ale firii omului. Mai mult decât orice, acuma lui Dromihete îi trebuia timp să se gândească. Moartea magistrului părea să-i fi-ncheiat rostul pe lume. Se trăsese brazda inaugurală a noii cetăți-de-scaun a Daciei. Luați de vârtejul unei construcții atât de-nsemnate, oamenii simțeau din nou că trăiesc și-ncepeau să uite ce fusese.

Iar cei care-abia se nășteau nici n-aveau să aibă ce să uite.

Un gând îl muncea întruna pe bătrânul Dromihete: gândul că și lumea de dincolo ar fi putut fi la fel de strâmbă-n alcătuirea ei ca și lumea știută, de vreme ce pe-amândouă le-nchipuise aceeași minte sau aceleași minți. Moartea magistrului deschidea o nouă prăpastie pentru Dromihete. Începea iară să despartă viața-n două: *înainte* și *după*. Doar când murise Amalusta mai simțise-atâta pustiu în suflet. Împăcarea nemărturisită a oamenilor cu noua stare asupra lui n-avea putere. Un covârșitor semn de-ntrebare asupra lumii îi cotropea sufletul. Într-o dimineață își adună lucrurile-n două traiste și-și luă rămas-bun de la Panesia, de la Asta și de la Cicio.

— Copila mea, îi spuse el Astei, noi doi, într-o bună zi, *va trebui* să ne mai vedem.

— Unde pleci, bunule? îl întrebă ea cu un glas pierit. Cui ne lași? Te duci și domnia-ta?

Asta simțea bătându-i în suflet un vânt de pustietate.

«Popor înfrânt, popor înfrânt», îi trecu prin minte bătrânului, și coborî ochii peste opincile femeilor. Amândouă, în nemișcarea lor, păreau crescute din pământ. În brațele Astei – care-și ținea, cu fața fără zâmbet, capul sus și țeapăn – Cicio, cu mâinile ridicate ca spre-a-și arăta stăpânirea asupra lumii, așa cum îi înfățișau romanii uneori pe imperátori, stătea ca o-ntruchipare de biruință a lumii noi ce-avea să stăpânească asupra acelor locuri. «Biruința lumii amestecate», își spuse Dromihete și, apropiindu-se de copil, își culcă fruntea peste picioarele lui.

«Ce-o fi-n sufletul omului care fuge de lume?», se gândea Asta, și două rânduri de lacrimi i se opriră-n piepții cămășii.

— Nu pot să-ți spun ce se-ntâmplă, șopti bătrânul și-și duse mâna la inimă, apoi la frunte. Eu te rog să mă ierți că plec.

În vremea asta, Panesia, nemișcată, se uita undeva departe, ca și când bătrânul s-ar fi depărtat de mult. Pentru ea – trecutul, prezentul și viitorul erau tot una.

— Moșule, rosti, uitându-se mai departe-n zare, atunci când o fi, s-aprinzi un foc și să tulnici de trei ori ca să vină Asta. Ai să găsești tulnicul acolo unde te duci. *Acolo* se vorbește numai de două ori: când ajungi și când pleci.

Deși nu era prima dată când o auzea vorbind în dodii, Dromihete simți un fior pe șira spinării și se uită cu ochii mari la femeie, care dădu din cap: semn că-i spusese tot ce-avea de spus.

Dromihete le mai privi o dată pe-amândouă, îl mai privi pe Cicio, care pornea din brațele Astei ca mărul din creangă, se-ntoarse o dată pe călcâie, își potrivi traista-n spinare și se-așternu drumului cu ochii în jos. «Dacă n-ar fi venit străinii peste noi, aș mai fi plecat, oare? Amărăciunea și dezamăgirea cuprind viața oricând. Cotropitorul le sporește, le adâncește albia și-n ea varsă și-un șuvoi nimicitor de umilință!». La apusul soarelui se opri și se uită spre Cetate. Linia șerpuită a temeliilor îi aduse-aminte bătrânului de pergamentele și de pieile de vită pe care nu se mai știa cine desenase țărmurile pământului, pergamente mereu desfășurate pe masa lui Zaheu în călătoriile lor pe apă. «Pe mare zici că uscatul e loc sigur și statornic. Și iacă-tă că e doar statornic. Ce, cum și cât să-ți faci pe pământ? Zei, când drumul meu se-apropie de voi, ajutați-mă să-nțeleg!». Cu fața spre Cetate, bătrânul îngenunche și-și duse fruntea la pământ. Era aproape noapte când ajunse la pustnici. Fiecare-și avea un loc în stâncă ori o colibă, destul de depărtate unele de altele ca locuitorii lor să nu se vadă unii cu alții decât arareori, din întâmplare ori numai când unul îi căuta pe ceilalți: mai bine spus, îi vestea prin tulnic ori prin lumină că le mai vorbea o dată. Ajuns în fața unei adâncituri în peretele de piatră, adâncitură străjuită de-o ușă din crengi împletite, Dromihete se opri și aprinse un foc de vreascuri. Fumuriul nopții se tulbură de umbre, douăsprezece la număr. Zece dintre pustnici erau bătrâni; cât de bătrâni, Dromihete n-ar fi putut spune. Doi erau până-n patruzeci de ani. Spălați, îmbrăcați cu haine curate, singurele două lucruri ce-i deosebeau de oamenii care nu trăiau în pustnicie erau lipsa șerparului și lipsa încălțărilor. Privirea le era străină și fără țintă, ca a orbilor. Dromihete nu-și dădu seama dacă-l văzuseră sau îl simțiseră doar. Se-așezară toți pe jos în fața lui și așteptară.

— Sunt Dromihete. Fiul lui Ambrilis… Și continuă povestindu-și viața de când își aducea aminte și până-n clipa aceea… Așa a pierit regele nostru Decebal, mai spuse el o dată și se opri.

— Așa trec măririle prin lume, șopti într-un târziu una dintre voci, anevoie și tremurat.

O vreme rămaseră toți nemișcați, îngreuiați parcă de povara celor auzite. Primul se ridică cel ce vorbise; apoi – ceilalți, unul după altul. Cei tineri – ultimii.

— Pacea și curăția fie-n gândul tău, și-nvață să te desparți de tine însuți, rosti același glas, anevoie și tremurat.

*

A doua seară după plecarea lui Dromihete, Panesia își adună lucrurile și-i spuse Astei:

— La cântatul dintâi al cocoșilor plec. Omul meu are nevoie de mine.

— Nană, și nu te temi că te-or prinde? întrebă Asta șoptit când își mai reveni din uimire.

— Nu mă prinde nimeni. Tu, Astă, nu uita și de copilul meu.

În timp ce vorbea, Panesia se-apropie de Cicio, îl privi lung, îl luă în brațe și-l strânse la piept cu duioșie.

— Dragul nanei, când ai să fii senator să nu ne uiți, îi spuse ea copilului, punându-l înapoi în pat.

— Ce să fie, nană?

— Senator. Ceva mare la Roma.

— Copilul meu, Cicio?

— Nebănuite sunt căile vieții, fata mea.

Asta își aminti de jurămintele de dragoste pe care și le făcuseră ea și Seguris, fiul lui Bicilis, marele-sfetnic regesc.

Ar fi visat ea atunci că fiul ei n-avea să fie și-al lui Seguris? Iar Bicilis, marele-sfetnic și de taină, câte jurăminte de credință nu i-o fi făcut și el Regelui care-l ocrotise și-l înălțase?

Ea nu știa ce-nsemna «senator», dar, din câte-i fusese dat să vadă, aflase că pe lume se putea orice: și ce crede și ce nu crede omul; și ce-și închipuie și ce nu.

Nimeni nu semnală și nu observă dispariția lui Dromihete și-a Panesiei. Doar în luna următoare, veni un funcționar de la *annona*[16] să se intereseze de ce sus-numiții nu se prezentaseră să-și ridice rațiile de alimente.

Funcționarul o rupea binișor pe limba învinșilor. Asta îl înștiința că cei doi plecaseră fără să-i spună unde. Se trezise fără ei. Îi tot așteptase, dar ei nu mai veneau. Funcționarul se mulțumi să-i scoată pe cei doi dispăruți din evidența gurilor de hrănit. Pe el, atât îl interesa. Uitându-se cu plăcere la Asta, pe care-o aprecie drept frumoasă și curățică, înduioșat și de Cicio, care-i zâmbea întruna, se oferi să-i găsească femeii un loc prin casa vreunui funcționar superior dintre cei cărora le veniseră soțiile de la Roma. Asta îi mulțumi, spunându-i că ea avea oricând ușa deschisă în casa înaltului funcționar Nasidius.

*

Spre seara aceleiași zile, Claudia veni s-o roage pe Asta să aibă grijă de casa albă din pădure cât timp ei aveau să fie plecați la Roma. Lui Nasidius i se făcuse un dor nebun de Roma, după care tânjea ca însetatul după apă; feciorul lor cel mare trebuia să-și continue și să-și desăvârșească învățătura pe lângă magistri de mâna întâi, și nu pe lângă cei oferiți de legiunile din Dacia; Veturinei și lui Pepo le ardea sufletul după copiii lor, lăsați în Italia. Trei motive la fel de-ntemeiate pentru a-i decide să pornească la drum. Și, de ce n-ar fi recunoscut, și ei, Claudiei, îi era dor de Roma, unde, fără pic de-ndoială, după o absență care nu era o eternitate, avea totuși să se simtă provincială.

Bucuros că se-ntorsese și că se vedea înconjurat de amici ca altădată, la Roma, Nasidius se dedase unei ne-ntrerupte petreceri. Din cauza exceselor sau din acea cauză a cauzelor care se cheamă sfârșitul zilelor, într-o seară a celei de-a treia săptămâni a șederii lor acolo, în timp ce făcea o libație lui Bacchus, i se-ntunecă dinaintea ochilor, scăpă vinul pe jos și muri fără să-și dea seama: cam la fel cum și trăise.

Claudia rămase încă două luni în Capitală, pentru a lăsa lucrurile-n ordine, apoi se-ntoarse-n Dacia numai cu Keti, fiul cel mare urmând să rămână la bunicii materni și să-și vază de-nvățătură până ce ea avea să-și adune lucrurile din provincie și să le-aducă acasă, la Roma. Simțindu-se tare singură și având nevoie de-un sfat prietenesc, îl căutase pe Leontes. Aflase de la un sclav care păzea casa lui Leontes că acesta plecase pe mare să vadă lumea. Claudia nu și-ar fi-nchipuit cât avea să se simtă de descumpănită după moartea lui Nasidius. Nu-și dăduse seama pân-atunci câtă putere are obișnuința asupra omului. Casa albă din pădure, Asta, blândă și liniștită, cu chip mereu uimit în fața vieții, cu mers ca o adiere, Cicio,

voinic și jucăuș – i-aduseseră pace-n suflet Claudiei și-l învioraseră pe Keti care, simțind apăsarea din sufletele celor mari, la Roma își pierduse veselia și zburdălnicia.

*

A doua zi după sosirea Claudiei, Cæcilius Publius Corvinus trimise o epistolă de condoleanțe, cerând în același timp voie să facă o vizită familiei îndoliate. Începu apoi să vină-n casa din pădure o dată pe săptămână, ca pe vremea când trăia Nasidius. Vizitele lui aveau același caracter prietenesc de totdeauna: se petreceau în prezența Astei și-a celor doi copii, cărora le inventa tot felul de jocuri și de jucării de care părea că se bucură la fel de mult ca și ei… Având de inspectat întreaga provincie, două săptămâni Corvinus nu se-arătă. Pentru Claudia, niciodată nu trecu mai greu timpul.

— Unde-ai fost fără să ne spui nimic? îl întâmpină ea, după două săptămâni de absență, uitând să-l salute.

Trecuse de mult timpul necesar pentru lichidarea situației din Dacia. Claudia predase toate scriptele lui Nasidius privind administrarea minelor de aur și, spre marea ei mulțumire, în ele nu se găsiseră nereguli. Găsea zilnic noi pretexte ca să nu-și strângă lucrurile-n vederea-ntoarcerii la Roma, unde se simțise stingheră și scoasă din jocurile mondene care se schimbau necontenit și care, de fapt, n-o mai interesau, deoarece conținutul le era mereu același. Viața mondenă se dovedea la fel de vijelioasă în încoronarea unor idoli ca și-n detronarea lor. Un an petrecut departe fusese de-ajuns ca să fie uitată. Cei care înainte o-nconjurau păruseră de-a dreptul surprinși că mai era în viață, lumea aceea considerând că numai la Roma, în buricul lumii, se trăia.

Se-mplini un an de la moartea lui Nasidius. În cele zece luni de când se-ntorsese-n Dacia, Claudia cita, în prezența lui Corvinus și-n împrejurări potrivite, cuvinte de spirit de-ale răposatului ei soț, având bunul-simț să nu-l idealizeze, cum li se-ntâmpla multor văduve ocupate, până la o nouă căsătorie, cu înfrumusețarea imaginii celui dispărut, chiar față de oameni care-l cunoscuseră prea bine ca să nu observe astfel de restaurări ale trecutului. De-asemenea, avusese bunul-simț să nu simuleze cine-știe-ce deznădejde neconsolată pe care n-o simțea. După Leontes, Cæcilius Publius era singurul om pe care-l respecta și pentru care-ar fi dat oricât să-și poată șterge trecutul. Fire așezată, plin de-nțelegere și de-ngăduință față de slăbiciunile și de greșelile oamenilor, simplu în felul de-a se purta și de-a

vorbi, Corvinus izbutise în doi ani s-o facă să-nțeleagă viața dincolo de pasiuni și să-i atenueze, până la ștergere, disperarea despărțirii de Leontes. Refuzul acestuia de-a-și lega viața de-a ei fusese cel mai crunt moment din existența Claudiei, momentul în care-nțelesese cine era ea. Până la Leontes i se păruse că niciuna dintre legăturile ei nu dura, fiindcă nu dorea ea acest lucru. Era sigură că Leontes o iubise. Îi fusese dat să descopere printr-un gladiator barbar că existau oameni care-și puneau viața sub semne mai presus de jugurile erotice.

În tihna unei înserări, în timp ce se plimbau pe o potecă prin pădure, urmați la oarecare distanță de Asta și de copii, cernuți de lumina potolită a soarelui strecurat printre frunzele copacilor, Cæcilius Corvinus, fără să se oprească din mers, îi spuse pe tonul obișnuit:

— Copiii domniei-tale au nevoie de-un tată. Într-o casă e bine să fie mână de bărbat, mai ales când ai băieți.

Ei îi bătu inima ca o tobă. Se uită la Corvinus cu-o privire-ntrebătoare și plină de speranță.

— Dacă n-ai avea nimic împotrivă, aș putea fi eu acela.

Claudia îi puse o mână pe braț și-și culcă obrazul pe umărul lui.

Asta, care-i privea și se gândea ce bine le ședea împreună, își duse mâna la gură ca să-și înăbușe un strigăt de bucurie.

Într-un târziu, Claudia se desprinse de Corvinus și se opri o clipă.

— Cæcilius Publius Corvinus, mulțumesc zeilor pentru clipa când te-am cunoscut!

În lunga și exemplara lor căsnicie, Claudia avea să le mulțumească mereu zeilor pentru clipa aceea binecuvântată.

Curând după căsătoria lor, într-o zi, în timp ce tundea arbuștii în formă de glob, îndreptându-și deodată ochii spre capătul aleii cu pietriș, Claudia crezu mai întâi că are vedenii, apoi că i-a sunat sfârșitul: i se opri inima.

Leontes, pironit în poartă, o privea. Ea rămase încă aplecată, se ridică în fine, își potrivi îmbrăcămintea cu mâna stângă, în dreapta ținând o foarfecă, pe care apoi, uitând s-o-nchidă, o plimbă din dreapta în stânga și din stânga în dreapta până ce, în sfârșit, îi dădu drumul în iarbă. După un timp, care Claudiei i se păru un secol, bărbatul, cu ochii-n pietrișul aleii, se-apropie de ea. Când îi despărțiră doar trei-patru pași, își duse mâna dreaptă la inimă și se-nclină. Ridicând privirea asupra ei, îi citi în ochi spaima și uimirea celui care dă față-n față cu-o stafie.

— Nu-ți fie teamă, Claudia. N-am venit să-ți tulbur viața. Am auzit că s-ar afla în casa domniei-tale o femeie care-ar ști unde l-aș putea găsi pe bunicul meu, Dromihete.

Leontes plimbă o privire-ngăduitoare asupra Claudiei, care-abia se ținea să nu ofteze a ușurare. Se uită în ochii lui cu un zâmbet trist. «Deci asta se-alege din toate câte sunt pe lume», își spuse-n sinea ei, și prin suflet îi trecu un dor de moarte.

În capul scărilor de la intrare se ivi Asta cu cei doi copii în brațe. Părea un copac ieșit din piatră, prea subțire pentru roadele grele pe care le purta. Leontes, uitând să mai respire, își cufundă privirea-n ochii albaștri și fără zâmbet ai Astei ca apa nemișcată a unui lac de munte. Claudia o privi și ea. Dreaptă și imperturbabilă, asemenea unei zeități care-ar fi binevoit să coboare printre oameni, Asta nu dădea semn că-i văzuse. De la Leontes, care părea cufundat în contemplarea unui miracol hărăzit numai lui, Claudia își plimbă ochii pe propriul trup cu carne pietroasă, bine-așezată și-nvățată să vibreze. Față de femeia din capul scărilor, care – cu imaturitatea chipului și-a trupului ei – părea coborâtă din neschimbătoarele mituri, Claudia se simți o vietate supusă pieirii și schimbărilor premergătoare acesteia.

În spatele Astei apăru Corvinus.

Dintr-o privire își dădu seama că nevastă-sa nu era în apele ei.

Recunoscându-l în necunoscutul înalt și oacheș din fața lui pe vestitul gladiator, nu mai avu nevoie de alte interpretări ale situației, înghiți o dată în sec și-și spuse că, de vreme ce nu mai putea fi evitată, întâlnirea cu Leontes – fără să fi fost cea mai plăcută din viață – trebuia să se desfășoare după legile ospitalității.

În timp ce se-nclina în fața oaspetelui, Corvinus îi spuse Claudiei:

— Draga mea, să-l invităm pe oaspetele nostru-n casă. V-am recunoscut, continuă el, adresându-i-se acestuia. Deși arareori ajung la Roma, v-am văzut în arenă.

— Vă mulțumesc… N-am venit să vă tulbur. Voiam doar s-o-ntreb pe slujitoarea domniei-voastre ce știe de bunicul meu, Dromihete.

În casă, fiindcă nu putu să refuze invitația lui Corvinus, Leontes le povesti câte ceva din ce văzuse pe unde umblase-n lume. Încordarea de la-nceput dispăruse. Corvinus și Leontes, întâlnindu-și privirile, își dădură seama că ceva în sufletele lor se potrivea. Corvinus îi aduse în brațe la un moment dat pe cei doi copii:

— El este Cicio, copilul Astei, iar el este Keti, Dromihete, fiul nostru.

La ultimele cuvinte, se uită țintă în ochii lui Leontes, care se măriră. Acesta simți un șuvoi năvalnic de sânge prin cap și prin inimă. Neliniștit de privirea grea a străinului, Keti se răsuci de câteva ori, apoi își ascunse obrazul lângă urechea lui Corvinus. În vremea asta, Cicio, pe care nimic nu-l tulbura, râdea mulțumit, cu gura pân' la urechi. Bucuria lui Leontes aflând că are un copil era umbrită de mâhnirea că-l știa numai pe jumătate de-un neam cu el.

Seara, Claudia se duse prima-n pat, se întinse pe spate, cu mâinile pe lângă corp, și-nchise ochii. Îi venea să plângă. De ce, tocmai când viața ei se limpezise, când toate erau bune și la locul lor, de ce trebuia să vină omul ăsta să i-o tulbure? Se putea oare să-ți ucizi trecutul?

Corvinus se-așeză lângă ea și-i trecu brațul pe sub cap.

— Claudia mea, trebui' să ne-nvățăm să conviețuim cu propriul trecut. E singurul dușman pe care nu-l putem scoate din joc.

Apoi o sărută părintește pe frunte și pe ochii plini de lacrimi.

În acea zi, Asta îi arătă lui Leontes drumul care duce la pustnici. Merseră unul lângă altul preț de patru ore, fără să schimbe un cuvânt. Când socoti că n-avea cum să mai încurce drumul, îi arătă cu o mână încotro s-o ia. Leontes scoase de la brâu un ban de aur punându-i-l în palma pe care-o ținu în mâna lui și-o atinse cu fruntea, apoi o sărută înclinându-se.

Asta tresări. Banul era aidoma celui pe care i-l dăruise Ceionius. Ce să mai înțelegi pe lumea asta? Când Leontes se depărta la vreo zece pași, îi strigă din urmă:

— Ascultă, să știi că domnul Cæcilius Publius Corvinus e un om tare cumsecade și ține la copii, de parc-ar fi ai lui.

*

De cu seară și până aproape de răsăritul soarelui, Leontes își povestise viața în fața bunicului său, care, foarte rar, punea câte o-ntrebare, cu ochii mereu la foc.

— Bunule, se spune la Roma că există cineva care știe unde se află odoarele lui Decebal.

— Cine spune?

— Se zvonește printre-ai noștri de-acolo.

— Ai noștri?

— Da, printre daci.

— Aceia nu mai sunt de-aici… Și nici de-acolo nu-s…

— Ca mine, bunule.
— Ca tine, fiule.
— Să fie oare adevărat ce se spune despre odoarele Regelui?
— O fi…
— Dacă l-aș ști pe cel care le știe… i-aș da bani buni, le-aș lua cu mine la Roma și-aș înzestra Urbea cu o galerie de minunății, cum a făcut Agrippa în Porticul Septa – unde se țin alegerile – când și-a expus colecția de statuete aduse din Orient. Le-ar privi toată lumea. Să vadă și ei că nu suntem sălbatici!
— Cui crezi că-i pasă cum am fost?
— Cum «am fost»? Ce, nu mai suntem?
— De-aici încolo, om fi ce ne-or lăsa ei să fim. Ei și alții…
— Care «alții», bunicule?
— Crezi că pe lumea asta numai romanii umblă să prade? Așa crezi? Un corb nu mănâncă niciodată singur!
După o tăcere îndelungată, în timp ce-azvârlea uscături în foc, Dromihete spuse ca pentru sine:
— Unii dintre cei de pe-aici au lăsat lumea încă de pe vremea regelui Corrylus și nu știau ce-a urmat după el. Câțiva, oameni în putere-acuma, au venit aici de tineri. N-au știut cine domnea atunci, nu știu nici acum cine domnește.
Leontes nu pricepu de ce-i spunea bunicu-său lucrurile astea.
Nu-ndrăzni să-l întrebe. Urmă iar o tăcere apăsătoare pentru el.
— Liguris, fiule, oamenii vin aici – și Dromihete mătură cu dreapta aerul – unii fiindcă simt că le-a trecut timpul. Alții, fiindcă nu se potrivesc deloc cu tiparele nici unui timp. Și toți pentru a fi singuri cu sufletele lor.
— De ce, bunicule? șopti Leontes, tulburat că-și aude, după-atâta vreme, numele dintâi.
— Dacia mea a-ncetat.
— O țară nu poate-nceta, bunule, rosti el cu glas tremurat și mult prea tare pentru tăcerea din jur.
— Nu-ncetează, fiule, dar nu mai e aceeași. Lumea-n care-mi aveam locul nu mai este. Aici am în față doar timpul, și doar atâta cât o mai fi. Timpurile au rămas în urmă. Timpurile fericite ale Daciei.
— Te-am tulburat venind aici?
— Când am venit eu aici m-am simțit dator – de altminteri, așa auzisem că era obiceiul aici – m-am simțit dator să spun cine fusesem, prin ce

trecusem, în fine ce se-ntâmplase de când mă știam eu pe lume. Privirile lor erau atât de străine cât am povestit, încât m-am întrebat dacă mă auziseră ori nu. Le-am spus cum a murit Decebal, Regele. Cel mai bătrân dintre ei și cel mai vechi de-aici a spus doar «așa trec măririle prin lume».

După o tăcere care sugrumase parcă toate cuvintele de pe lume, când Leontes se-ntreba dacă pădurea, muntele, focul, bunicu-său chiar nu erau doar o-nchipuire a minții lui, se-auzi, scăzut dar limpede și curat de orice patimă, glasul bătrânului:

— Când ți-a rămas doar sufletul, doar către suflet te poți întoarce.

— Bunule, izbucni Leontes, învață-mă să trăiesc, să trăiesc printre oameni, să-mi aflu locul și liniștea!

— Locul poate, însă liniștea… Nu știu ce să te-nvăţ, băiete. Dascăli de viață nu se află nicăieri. Dacă mă gândesc bine, două lucruri te-aș putea sfătui, nu-nvăța: să nu-ți pară rău că n-ai trăit și-ai fi putut trăi și nici pentru ce-ai trăit.

— Adică?

— Nu lăsa viața netrăită și fă-ți-o cât mai frumoasă, dar nu pricinui rău altora. Adu-ți mereu aminte că vine o zi a singurătății.

Se luminase de ziuă.

— Bunule, îngădui să-ți mai tulbur cândva singurătatea?

— Vino când vrei. S-ar chema că ar veni lumea spre mine și nu că m-aș duce eu spre ea.

Leontes puse-un genunchi în pământ, își plecă fruntea peste dreapta bunicului său, apoi o sărută.

— Cu bine, Liguris! «Dacia, Dacia *mea*…», își spuse bătrânul Dromihete în gând. «Dacia mea, *infelix*…».

Leontes își îndreptă pașii spre lume, fără să se mai uite-n urmă. Din vârtejul de gânduri ce-i țiuiau în cap se ridica un fir albastru netulburat și liniștitor, ochii ființei aceleia care-l petrecuse spre pustnici. Se gândi la copilul său, Dromihete. Se gândi cu un gând ciudat. Își închipui că-i vede sângele curgând pârâiașe prin trupul micuț. Deodată, în roșul curat se ivea un ghemotoc vânăt, în care se-aduna sângele celălalt, al Claudiei. Nici acum, când pojarul pentru Claudia trecuse, nu se gândea la ea cu dispreț. Dar el nu-și dorise un copil cu ea și cu nimeni. Un lucru îi era limpede: un copil nu trebuia să fie-un rod al întâmplării, el trebuia să țâșnească dintr-o-nflăcărare a sufletului, spre trecerea mai departe a tot ce era mai bun într-o ființă, un rod al respectului de sine însuși. Legănându-și mintea cu tot felul

de gânduri, se trezi din nou în fața casei albe din pădure. Cicio se juca pe-o rogojină, la umbră, iar Asta, cu spatele spre poartă, plivea un răzor de usturoi tupilat în spatele unor straturi de flori. Simțind o apăsare-n creștet, asupra căruia își trecu palma, se ridică și se-ntoarse cu fața spre poartă, de unde-o privea țintă Leontes. I se păru că-i fugise tot sângele din vine. I se făcu un gol în cap și-n coșul pieptului. Rămase nemișcată. Multă vreme stătu și el împietrit lângă uscior. Cu pași grei, care-abia se desprindeau de pământ, ajunse lângă Asta. Înclină capul și nu știu ce să-i spună. Ea deschise gura de câteva ori până izbuti să-ngaime câteva cuvinte.

— Toți ai casei și copilul au plecat pe nepusă-masă-n Siria, da, în Si-ri-a.

Ridică apoi din umeri. Ea atât avusese de spus, iar Siria nu știa ce este.

— Și domnia-ta?

— Cine?

— Domnia-ta de ce n-ai plecat cu ei? N-au vrut să te ia?

— Ba ei au vrut. Dar nu plec eu așa… Eu nu plec.

— Rămâi în casa asta?

— Pân-o veni careva mare dintre-ai lor.

— Și-apoi?

— Apoi? M-oi întoarce de unde-am plecat și, dacă nu s-o mai putea nici acolo, oi găsi eu un adăpost.

— Pe mine unde mă sfătuiești să mă duc în timpul cât mai am de gând să stau pe-aici?

— Până nu vine careva în casă, poți rămâne aici.

Din ziua-aceea, Asta nu-i mai spuse decât «poftim la masă», «bună ziua», «noapte bună». În revărsat de zori își lua copilul și sapa în spinare și pornea la muncă. Se-ntorcea pe la asfințit. Îl asculta cu nesaț povestind ce văzuse prin lume, pe unde umblase, îi dusese așternut în încăperea-n care stătuse altădată Ceionius.

Într-o bună dimineață, Leontes se trezi înaintea Astei și-o așteptă cu păsatul de prânzișor, fiert și-amestecat cu lapte, iar alături, într-o strachină, cu niște verdețuri.

Ea îi mulțumi zâmbind și-i puse-ntâi lui de mâncare-n față, apoi, într-un blid, își luă pentru dânsa și pentru Cicio.

— Asta, n-ai vrea să mergi cu mine la Roma? Îl luăm și pe Cicio, se-nțelege.

— Nu.

— De ce?

— Nu.
— Vreau să-mi fii soție!
— Eu?
— Nu știu cui să te cer…
— Zeilor.
— Răspunsurile lor n-avem cum le auzi.
Ea tăcu.
După ce stătu pe gânduri o clipă, Leontes se-nclină în fața lui Cicio, rostind cu o anume solemnitate îndulcită de-un surâs ușor:
— Copile, dă-mi-o pe mama ta de soție!
Asta își strânse lucrurile și se-așezară toți trei într-o casă părăsită de la marginea pădurii. Leontes n-o-ntrebă și nici nu căută să afle de ce, dintr-odată, nu mai voia să trăiască-n locuința albă și frumoasă ca o nestemată. Înainte de-a încuia, Asta luă îndelung seama fiecărui lucru din gospodărie. Rămase cu privirea pierdută pe fereastra odăii din stânga intrării, pe urmă se-așeză pe scaun, singurul din încăpere, stătu nemișcată și cu ochii-nchiși, iar când se ridică, oftă din adâncul pieptului, apoi își duse amândouă mâinile la gură ca să-și înăbușe-un suspin.
Înconjură casa, privi florile, se opri în fața brăduțului, care acum era mai mare decât ea. «Vai nouă, celor vii! Rămâi cu bine…».
Băiatul lui Leontes și-al Astei se născu în primăvara următoare și primi numele Zico. Leontes n-o putu îndupleca pe Asta să meargă-n fața autorităților romane pentru a se căsători după legea învingătorilor. De câte ori Leontes aducea vorba despre-această formalitate, Asta spunea: «Ce ne trebuie?». Înainte de-a pleca la Roma, fusese numai el, singur, și declară bunurile care-aveau să le revină celor doi copii ai săi, înfiindu-l și pe Cicio, precum și mamei acestuia, în cazul morții lui. Astei îi lăsă o mulțime de bani, pe care ea îi ascunse de față cu el.
La Roma, treburile mergeau bine pentru Leontes, care, chibzuit, își plasase banii în tot felul de negustorii, bine supravegheate de Busiris, fiul lui Chebrisis.
Primăvara și-o petrecea în Dacia, lângă Asta, care-n ruptul capului nu voia să meargă la Roma, nici măcar cât să vadă vestita cetate.

*

În primăvara lui 871 u. c., fără să-i spună Astei nimic despre gândul său, Leontes se-ntoarse, hotărât să rămâie-n Dacia. Îndrăzni să-i tulbure înc-o

dată liniștea bunicului Dromihete. Cu cât se-apropia de locul pustnicilor, cu-atât îi creșteau în suflet o neliniște și-o-ngrijorare, cele pe care oricine le simte când timp de ani de zile n-a mai văzut un om, și mai ales bătrân. Când dădu cu ochii de bunicu-său, care stătea drept și urmărea soarele-n apus, se-nvioră: parcă se despărțiseră-n ajun, atât de puțin se schimbase bătrânul.

— Bunule, de când nu ne-am văzut, s-au întâmplat atâtea la Roma: în Forul lui Traian s-a înălțat o columnă care-nfățișează războaiele cu noi; Traian a murit anul trecut, în Asia; împărat e acum Hadrian. Pe Lusius Quietus, dacă știi cine era…

— Cum să nu știu cine ne-a călcat pământul!

— Pe el, pe Nigrinus, guvernator la noi până de curând, și pe încă doi i-a condamnat Hadrian la moarte, c-ar fi complotat împotriva lui. Oricum, nu l-au vrut împărat și nici în scrisoarea împărătesei lui Traian nu s-au încrezut. Ea spunea în scrisoare că Traian, pe patul de moarte, l-ar fi înfiat pe Hadrian.

— Prinde orbul, scoate-i ochii.

— Bunule, s-au petrecut schimbări mari la Roma…

— Liguris, fiule, pe când eram eu sclav la Roma, între ovrei era o vorbă; am auzit-o întâi de la Zaheu, un ovrei cu care-avea stăpână-mea negoț cu mirodenii, cu țesături, cu pietre scumpe. Zicea că se-ntâlnesc doi ovrei și unul îi spune altuia: «Știi că undeva o vacă a fătat un vițel cu două capete!». Iar celălalt zice: «Ei?! Și e de bine sau de rău pentru noi?»… Mie, Liguris, să nu-mi spui că s-au petrecut schimbări la Roma. Să-mi spui când or pleca romanii de la noi. Și să-mi spui asta mie, care n-o să mai trăiesc o sută de ani. Peste-o sută de ani nu mai au de ce să plece.

— Bunule, dezbinările astea dintre ei nouă nu ne-or fi bune la nimic?

— De ce să ne-mbătăm cu apă rece?! Dezbinări – zici. Oricâte ar fi dezbinările dintr-o haită, ce-a mâncat lupul rămâne bun mâncat.

— Venisem cu gândul să rămân. Nu mai știu ce să zic… Tu ce mă sfătuiești?

— Sfătuiește-te cu mintea și cu inima ta. Urmează calea pe care ți-o alegi singur.

Leontes se lăsă la pământ și-și sprijini bărbia-n palme. Părea lovit în moalele capului.

— De cele mai multe ori, mintea spune una, inima – alta. Cine-a ales singurătatea nu mai poate da sfaturi cui trăiește-ntre oameni. Nu te supăra pe mine, Liguris, încercă să-l mângâie Dromihete pe nepotu-său.

Lui Leontes, viața i se păru dintr-o dată o văgăună mărginită de pereți abrupți, cu neputință de urcat.

— Bunule, nu la mine mă gândeam atâta, cât la copiii ăștia, Cicio și Zico.

— Roagă-te zeilor să le facă parte de zile mai bune decât ale noastre… Iar comoara lui Decebal să odihnească acolo unde e, ca măcar atât să ne rămână cum a fost.

— Bunule, cu noi ce-are să se-ntâmple?

— Ce să se-ntâmple? Viața nu se oprește niciodată și din nimic.

— Să primim chiar orice fel de viață?

— Decebal a ales între libertate și viață. Asta e marea alegere. Altminteri, fiule, n-ai de ales decât între orice fel de viață sau niciuna.

— Bunule, sunt atât de mâhnit și nu știu încotro s-o mai apuc.

— Fiule, povara vieții nu ți-o poate lua nimeni din spinare, cel mai greu e s-alegi.

Unchiașul se uită în ochii lui Leontes cu un zâmbet copilăresc.

— Ai copii, crește-i, apoi ai să mai vezi tu.

Cuvintele astea părură să-l mai îmbuneze pe Leontes. În față i se așternea un drum. Nu știa ce-l aștepta la capăt, însă drumul era. Îngenunche, își lipi fruntea de dreapta lui Dromihete și o sărută. Bătrânul îi întinse mâna să se ridice, Îl privi în ochi, îi puse dreapta pe umărul drept, pe stângul, apoi îl strânse-n brațe. Se despărțiră fără nici un cuvânt și amândoi știură că pentru totdeauna.

Leontes îi explică Astei că viitorul copiilor, Cicio și Zico, era la Roma. Tot drumul de la pustnici până la casa din marginea pădurii, nu se gândise decât la felul cum avea să primească Asta vestea despărțirii de copii și dac-avea să se-nvoiască să-i vadă smulși de lângă ea pentru un viitor pe care nimeni nu-l cunoștea. Spre marea lui mirare, nu se-mpotrivi nici o clipă ca feciorii ei să-l urmeze la Roma. Nu păru nici măcar luată pe nepusă-masă de cele-auzite.

— Asta, vino te rog cu noi.

Ea dădu din cap a-mpotrivire.

— Să-ți las bani, zise Leontes, ca să umple tăcerea cu ceva.

— Ce să fac cu ei?

De când plecase Leontes prima oară, ea nu se-atinsese de bani. Erau în locul unde-i ascunseseră amândoi.

Când se despărți de copii, Asta le spuse:

— Mergeți sănătoși, dragii mamei, trăiți după cuviință, și-atunci când ăți ajunge senatori la Roma, să nu ne uitați.

Copiii se priviră nedumeriți, apoi se uitară la Leontes, căruia i se lungise fața de uimire. Niciunul dintre ei n-o mai auzise vreodată pe Asta vorbind în dodii, cum vorbise.

*

În timpul împăratului Hadrian dispărură, încetul cu-ncetul, copiile poeziilor a doi poeți pe care iscoadele imperiale îi identificaseră a fi daci: Ignotus și Albanus.

Callichoros, vărul lui Leontes, cel cu librăria din For, mirosise că cei doi i se păruseră noului împărat – poet el însuși în orele de răgaz – unul prea sumbru și prea îndurerat de condiția de-nvins, celălalt prea elogios la adresa romanilor, deci fățarnic prea pe față. Ce nevoie-avea Roma de ei?

Memorialul împăratului Traian din timpul războaielor cu dacii dispăruse și el. Se șoptea că nepotul imperial, ajuns imperátor, ar fi avut două motive, la fel de-ntemeiate, să-l facă pierdut. Mai întâi, pentru că *Memorialul* exalta ideea expansiunii neîntrerupte a Romei, iar nepotul era de părere că imperiului îi era necesară mai degrabă întărirea granițelor, și-așa prea întinse, decât lărgirea lor precară. Apoi – dacă era să-i acorzi și esteticii măcar atâta cât i se cuvenea – pentru că *Memorialul* nu-l revela pe Traian, într-ale artei scrisului, ca pe un concurent (posibil) al lui Cæsar, unul care să fi avut și el nevoie, doar din cauza morții, de-un Hirtius[17], revizor și continuator al lucrării curmate înainte de fine. Familiar al marilor eleni și-al marilor latini ai prozei și-ai versurilor, Hadrian se mulțumise cu moștenirea unui imperiu, pe cea literară lăsată de unchiul său, Traian, nemaibătându-și capul s-o facă și altora cunoscută…

Cât despre celălalt *Memorial,* laconicul jurnal al lui Criton, «Getica lui», și-acesta pierise, datorită cine-știe-căror obscure vicisitudini ale timpului sau ale timpurilor.

Pare-se că tot acum, în acești ani ai unei domnii favorabile dispariției vestigiilor stingheritoare evocând predecesorul, se pierduse și poemul ditirambic scris de Caninius Rufus, despre războaiele cu dacii – *«invicta gente»*. Însăilarea encomiastică apărută în 863 u. c., atunci, în epoca de exaltare a victoriilor traiane, un subiect, zice-se, de actualitate, generos, vast, de înaltă poezie și, cu toate că descriind fapte reale, părând de-a dreptul legendar *(«… tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam*

poetica et quamquam în verissimis rebus tam fabulos a materia») avusese fortuna labilă a laudelor de circumstanță, singura mărturie despre opera aceasta rămânând o epistolă a lui Pliniu cel Tânăr, datând din toamna anului 861 u. c., în care acesta elogia intenția poetului *(«Optimus facis quod bellum Dacicum scribere paras»),* care se pregătea să celebreze în versuri de epopee – *«Græcis versibus»* – cele două triumfuri ale Dacicului asupra dușmanilor de ne-mpăcat ai Romei.

Succesorul lui Hadrian, Antoninus (care-avea să fie supranumit Pius), provincial la origine, deschise din ce în ce mai larg provincialilor ca și el porțile Senatului. Înaintea anului 909 u. c., doi senatori înmânau împăratului suplică după suplică din partea locuitorilor din Dacii, tot mai nemulțumiți și de-a dreptul revoltați de abuzurile administrației romane.

Acești doi senatori, frați, se trăgeau din părinți daci și-și petrecuseră frageda copilărie în Dacia. Se numeau Gnæus Liguris Dromiketicus și Zicus Liguris Dromiketicus. Tatăl lor, vestit gladiator pe vremea lui Traian, om bun și învățat (în ciuda fostei meserii), mare colecționar de lucruri de artă, n-avusese alt țel în viață decât să-și educe odraslele și să le-mpingă pe cursus honorum. În schimbul unei vieți de sacrificii pe care le-o-nchinase, fostul luptător în arenă își manifestase o singură pretenție față de cei doi feciori: anume ca ei să-și ia soții din Dacia. Îndeplinind voia părintelui lor, ambii se-nsuraseră de tineri cu două surori, niște copile aproape, care știau să scrie și să citească foarte bine latinește înainte de-a fi venit la Roma. Cine le cunoștea socotea că purtarea lor de femei devotate casei și familiei, fără fumuri de modă și de viață de societate, le făcea să semene cu matroanele de pe vremea Republicii. Orice om le intra în casă le prețuia ospitalitatea. În fiecare vară veneau în Dacia; de cele mai multe ori, însoțite de bărbații lor și, totdeauna, de copii, spre bucuria părinților ca și-a soacrei, Asta, care muncea cum muncise-o viață, ajutând orfani, bătrâni, văduve.

Dromihete sunase din tulnic și aprinsese foc atunci când își simțise sfârșitul aproape. Îi dăduse Astei pânza care-arăta locul unde-și ascunsese regele Decebal comoara.

Numele Regelui era tot mai rar pomenit, fiindcă rândurile celor care-l cunoscuseră se împuținau.

Între Dacia și Roma era un ne-ntrerupt du-te-vino, în care se pritoceau și se-amestecau oameni, obiceiuri, cuvinte. Unii se-mbogățeau, alții – sărăceau. Ca de când lumea.

*

Spre seară, în anotimpurile calde, când apuca să-și tragă sufletul, Asta mergea adesea și-mpodobea cu flori și frunze un mormânt care-ajunsese una cu pământul. Apoi, o lua agale spre pădure. Mai făcea popasuri ca să se uite la flori, ca să culeagă buruieni de leac și ca să-și sature auzul de cântecul păsărilor și, negreșit, se lăsa nițel sub un copac, mereu același. Mângâia cu mâna un petic de mușchi presărat cu flori. «Lupei, câtă vreme să fi trecut de-atunci?», întreba în gând, și-ncerca să străpungă din ochi peticul înflorit.

De cele mai multe ori, își lua un lucru de mână și se-așeza pe-un trunchi de tei culcat în fața casei. De-acolo, vedea lumea răsărind, crescând, îmbătrânind, pierind. Trecând. Își lăsa lucrul în poală și, cu ochii aiurea, măsura parcă pasul nevăzut al timpului. Atunci își închipuia viața ca pe-un râu învolburat. Ea altă apă nu văzuse. Râul te ridica, te cobora. Ea stătuse mereu pe mal și nu-și schimbase locul. Leontes n-o înduplecase măcar să se ducă să vadă noua cetate-de-scaun a Daciei.

Noaptea, pe răcoare, mătura zidul dinspre apus al vechii Cetăți, deși prea bine știa că n-avea cum să țină piept ierbii atotbiruitoare. Iarba se-nfrățise cu-nvingătorul. Doar femeile bătrâne mai vorbeau limba de dinainte.

La o vreme, scoase din ascunzătoare banii lăsați de Leontes la-nceputul începutului. Le luă seama fiecăruia, îi prefiră printre degete. Chipuri de bărbați văzuți dintr-o parte, cu o cunună în jurul frunții. «Oameni mari de-ai lor…». Hotărî că banii aceia nu-i trebuiau. Îi dădu cui socoti că avea mai mare nevoie. I se luă ca o piatră de pe inimă. N-aștepta recunoștință de la nimeni.

Moș Dromihete îi ceruse ca, la ceasul când avea și ea să simtă că se-apropie hotarul spre dincolo, să dea pânza de taină a regelui Decebal cuiva pe care-l socotea în stare să păstreze o taină. Dac-ar fi întrebat-o cineva cam ce credea despre oameni și despre viață, ar fi dat din umeri. Se gândise pe-ndelete la toți oamenii pe care-i cunoscuse în viața ei. Desfășura pânza și se uita la țesătura ei întortocheată. Știa și cu ochii închiși să pună degetul pe locul unde era ascunsă comoara. Văzuse locul. Ar fi putut să vadă comoara. Moș Dromihete îi spusese că numai regelui îi era îngăduit să vadă comoara. Țara nu mai avea Rege și Asta simțea că nici n-avea să mai aibă.

Seara, se descingea de bete și punea pe pat trei punguțe care, cu trecerea timpului, își schimbaseră culoarea și ajunseseră toate aproape la fel: de un

cenușiu-întunecat. Dintr-una scotea un inel. Se uita lung la piatra lui verde care depărta și micșora lucrurile. Îl lua de la ochi și-l așeza în dreapta ei. «Așa ne depărtăm și noi de toate!». Din celelalte două punguțe scotea doi bani gemeni și-i așeza în stânga ei, la oarecare distanță unul de altul. Se uita la chipul ostenit de pe bani și-o apuca somnul. «Ce-o fi fost și-n sufletul ăstuia?». Își plimba ochii de la inelul cu piatră ca iarba la cei doi bani. Ceea ce-și aducea ea mai bine-aminte din viață se-nșira ca o ață între verdele viu al inelului și chipul ostenit și aducând a moarte, stând ca o strajă pe bani. Într-o noapte săpă în curtea casei trei gropi înguste și adânci, la mare depărtare una de alta. Într-una așeză pânza de taină a Regelui. În alta, inelul generalului Longinus. Într-a treia, unul lângă altul, cei doi bani cu chipul lui Gaius Iulius Cæsar. Paznic mai bun al tainelor decât pământul nu se afla.

Asta muncea ziua mai mult spre folosul altora decât al ei; spre seară, cu un lucru în mână – pe care-adesea îl uita în poală – se-așeza pe trunchiul de tei; se uita la lume și-o vedea răsărind, crescând, îmbătrânind, pierind. Trecând. Cum îi era datul.

Noaptea, pe răcoare, mătura însemnele timpului de pe zidul de apus al vechii cetăți. Apoi mai privea nițel cerul și se bucura să vadă stelele cum le știa, la locul lor. «Drăguțelor, voi nu vă schimbați, numai norocul nostru se tot schimbă…».

Se ducea apoi agale spre casă și adormea.

Dormea adânc și, mai totdeauna, fără vise…

15 iulie 1982 – 19 iunie 1986

SFÂRȘIT

Nota autorului

… Istoricul vieții se uită larg în lumea dimprejurul lui și vede că popoarele nu se șterg așa de ușor de pe fața pământului, că, dimpotrivă, ca buruienile și copacii, care cresc parcă încă tot mai năvalnic după câte un prăpăd de foc ori de ape, așa și neamurile omenești se păstrează pe același pământ cu mare dragoste de brazda pe care din strămoși au arat-o.

V. PÂRVAN, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării, 1923.*

Potrivit unei opinii comune și înrădăcinate, o lucrare literară de ficțiune nu este, pare-se, ținută să respecte rigoarea adevărului științific, fantezia supunându-se altor legi (pe care, de altfel, după un bun obicei creator, cele mai adeseori le și încalcă).

Există, cu toate astea, un minimum de date istorice stricte, în a căror absență, construcția imaginației – oricât de temerară – nu poate fi edificată fără pagube sensibile pentru credibilitatea situațiilor și pentru veridicitatea personajelor, chiar și a celor (situații și personaje) inventate. Voită sau nu, ignorarea acestei obligații elementare este și mai lesne sortită gemoniilor critice, în cazul în care pe scena ficțiunii evoluează persoane și personalități istorice într-un decor atestat de izvoare. «… Pentru un roman istoric îți trebuie ca întreaga acțiune să se razime pe un fond istoric sigur care, pe lângă logica eternă a firii sale, căci așa s'au întâmplat în adevăr faptele, mai dă și putința de a pune o pecete specială, de a da o înfățișare mai aproape de aceea a vremii și a te arăta astfel mai sigur și deci și mai convingător acolo unde, lăsând realitatea, pornești în zborul imaginației: căci știi că în urmă ai razimul adevărului istoric».

Vasile PÂRVAN, *Romane istorice cu subiecte naționale, 1903.*

Prin urmare, cele câteva sute de pagini ale cărții se reazemă pe informații culese din câteva mii ale altor zeci de lucrări de specialitate: de la articole și studii privind o chestiune particulară ori un detaliu iconografic, până la monografii și tratate de istorie consacrate lumii antice sau, cu precădere, perioadei în care se petrec evenimentele relatate.

Așa, spre exemplu, deși am «inventat» *amănuntele anecdotice* ale biografiei lui Cn. Pompeius Longinus, general căruia izvoarele (în speță, DIO CASSIUS, *Historia*, LXVIII, 12), nu-i consacră decât puține rânduri, amplificate mai târziu de A. D. XENOPOL, nu mi-am apropriat *motivațiile* tranșant maniheiste ale istoricului român, ci numai concluziile sale corecte: «După ce Traian trece pe pământul Daciei, Decebal închipuiește o altă șiretenie. Înșală anume un comandant roman foarte iubit de Traian, Longinus, prefăcându-se că ar vroi să-i vorbească despre pace, și după ce pune mâna pe el, amenințându-l cu tot feliul de chinuri, îi cere să destăinuiască planurile lui Traian. Romanul însă rămâne mut la toate întrebările. Decebal atunci se gândește a se folosi într'un alt chip de prinderea lui Longinus. Trimite lui Traian răspuns că, dacă nu se va retrage din Dacia, înapoindu-i toată țara până la Dunăre și dându-i și o despăgubire de război, va ucide pe Longinus cu cele mai cumplite cazne. Traian era pus într'adevăr în grea cumpănă prin viclenia Dacului. Era în luptă inima lui cu datoria lui de domn și împărat. Deocamdată, pentru a scăpa pe Longinus de o moarte îngrozitoare, el răspunde lui Decebal într'un chip îngăimat, încât Decebal nu știa la ce să se hotărască. Într'aceste însă Longinus scrie o scrisoare lui Traian, în care-l îmbie să strângă cu putere pe Decebal și să-i răzbune moartea, căci în momentul când va primi scrisoarea, el nu va mai fi între vii, și ia otravă chiar în noaptea când trimisese curierul cătră domnul său, nelăsând în mâinile lui Decebal decât un cadavru, care nu-i mai putea sluji la nimic. Așa știau Romanii, chiar în timpul decadenței lor, să'și împlinească datoria! Dar și Decebal chiar, când năimea ucigași sau trăda credința datorită vorbitorului [*sic!* voitorului] de pace, ce făcea el alta decât tot împlinirea datoriei? O datorie poate încă mai sfântă decât acea de a lupta pentru glorie și izbândă, lupta pentru neatârnare». *(Istoria Românilor în Dacia Traiană*, I, pp. 127-128). În privința lui Traian, despre care informațiile abundă, mi-am selectat faptele, cu osebire din PLINIUS (cel Tânăr), cât și din alte surse demne de încredere, clasice, moderne și contemporane (precum, J. J. AMPÈRE, Eugen CIZEK, Roberto PARIBENI). La fel, pentru a re-crea lumea dacică și pe cea romană a vremii, cu toate implicațiile politice, economice, morale, sociale, culturale, de viață cotidiană etc., m-am adresat, în afara lucrărilor fundamentale ale istoriografiei românești (A. D. XENOPOL, Vasile PÂRVAN, Nicolae IORGA, Constantin C. GIURESCU, D. M. PIPPIDI), unor cercetări exhaustive (Eugene ALBERTINI, Victor CHAPOT, Guglielmo FERRERÉ,

FUSTEL DE COULANGES), dicționarelor de antichități și enciclopediilor de civilizație (Anthony RICH, Dumitru TUDOR), cât și anumitor studii speciale privind artele civile (Mihai GRAMATOPOL, Paul MacKENDRICK) și pe cea militară (Andrei ARICESCU, Vasile CHRISTESCU, V. NĂDEJDE, Cristian M. VLĂDESCU), istoria limbii (I. FISCHER, L. QUICHERAT, Al. ROSETTI) și pe cea a literaturii (René PICHON), istoria filosofiei (Paul JEANET, Gabriel SÉAILLES, G. Dem. TEODORESCU) și pe cea a miturilor și a religiilor (P. DECHARME, Pierre GRIMAL, Fr. NOÈL și Mircea ELIADE, Charles HAINCHELIN, Denis SEURAT, Emilian VASILESCU), dreptul (J. DECLAREUIL) și viața privată (Paul GUIRAUD, E. W. HEATON, René MÉNARD, Claude SAUVAGEOT).

O bibliografie – chiar și una selectivă – ar fi, pare-mi-se, fastidioasă, și ar putea denatura sensul romanului, împrumutându-i un aspect științific falacios, de fapt, tehnicist, de care sper să rămână străin.

Înainte de-a încheia aceste rânduri lămuritoare, fie-mi îngăduit să exprim aici sentimentele de gratitudine cuvenite celor care mi-au acordat, în momentul definitivării textului, un neprecupețit ajutor:

Distinsului poet și eseist, specialist în filologie clasică, Petru CREȚIA, cea mai vie recunoștință pentru osteneala pe care și-a dat-o citind manuscrisul spre a-mi face valoroase observații privitoare la onomastica latină.

Eruditului cercetător Răzvan THEODORESCU, reputat cunoscător al culturii și al istoriei noastre vechi, alese mulțumiri pentru acribia cu care a verificat lucrarea, consacrându-i un referat științific de înaltă ținută.

Competentului lector de carte Maria GRACIOV, pe deplin meritată prețuire colegială pentru minuția sugestiilor și pentru devotamentul cu care s-a aplecat asupra acestor pagini.

Note

[1]↑ Anii de la întemeierea Romei *(Urbe condita).* În calendarul modern – 102.

[2]↑ *Pe toți o noapte ne-așteaptă…* (Horatius, *Carmina*, liber primus, XXVIII, v. XV).

[3]↑ Prin urmare, Longinus părăsise castrul la 29 aprilie 106.

[4]↑ Conducător de car (de luptă sau de curse, în întrecerile de circ).

[5]↑ Nonele cădeau în ziua de 5 a lunii.

[6]↑ *Ante diem septem Eidus Junias 859 ab urbe condita* (sau *anno urbis conditæ);* «A șaptea zi înainte de *idele* lui iunie în (anul) 859 de la întemeierea Romei»; *idele* lui iunie căzând în ziua de 13, data scrisorii generalului Longinus, transpusă în calendarul nostru, este *7 iunie 106.*

[7]↑ *Psyhostasia:* cântărirea sufletelor în balanță.

[8]↑ La Roma – ora 7 dimineața; în Dacia – 8 și un sfert. Vezi și [13].

[9]↑ Traian a murit bolnav, departe de Roma, la 13 august 117 e. n. (în 870 u. c.), la Selinus, în Cilicia, pe coasta de sud-est a Asiei Mici.

[10]↑ Azi, Santi Ponce. Oraș din Spania, situat pe malul drept al râului Bétis (Guadalquivir), la nord-vest de Hispalis (Sevilla), locul de naștere al lui Traian și al lui Hadrian. I se spunea *Divi Traiani Civitas.*

[11]↑ Procronism (anacronism de anterioritate) voit.

[12]↑ Senatus Populusque Romanus: Senatul și Poporul Roman.

[13]↑ La romani, ziua *civilă* începea la miezul nopții și era împărțită în 24 de ore. Ziua *naturală (ziua-lumină)*, determinată de răsăritul soarelui, era împărțită în 12 ore, a căror durată depindea de lungimea zilei: mai scurte – iarna, mai lungi – vara. O modalitate uzuală de orientare împărțea *ziua-lumină* în patru perioade, în funcție de *amiaz*, astfel: I *mane* – din revărsat de zori până la începutul orei a 3-a (5 ¾ – 8 ¼); II *ad meridiem* – de la ora a 3-a până la a 6-a (8 ¼ – 12); III *de meridie* – de la ora a 6-a până la ora a 9-a sau ora a 10-a (12 – 15 ¾ sau 17); IV *suprema* – până la asfințit, ora a 12-a (19 ½).

[14]↑ *Cognatio* sau rudenia *de sânge*, spre deosebire de *agnatio* – rudenie *civilă*, ca în cazul lui Nasidius. Legătura agnatică unea persoane aflate sub autoritatea unui *pater familias,* cosangvini sau nu.

[15]↑ 107, potrivit calendarului modern.

[16]↑ Serviciul aprovizionării, instituție creată de Augustus (22 î.e.n.).

[17]↑ Aulus Hirtius, prætor și consul, partizan al lui Caesar, este autorul cărții a VIII-a din *Comentariile* despre războiul cu galii.